Рôкъ I. Львôвъ дня 1. (13.) Липця 1880. **Число 13.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **18.** улиця Галицка.

За инсераты платитъ ся по **5** кр. ôдъ однои строчки.

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **4** зр., на пôвъ року **2** зр., на чверть року **1** зр.

На велиновôмъ паперѣ: на цѣлый рôкъ **4** зр. **60** кр., на пôвъ року **2** зр. **30** кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Марія, княжна руска.

Повѣсть исторична зъ початку XII столѣтя

черезъ Евзевія К. Грушкевича.

ПАМЯТИ
ТЕОФИЛѢ ЧИРОВСКОИ зъ БАБИНЕЦЬ
(+ 5 руск. Мая 1880)
посвящає Авторъ.

II.

Зимный вѣтеръ дуючи ôдъ пôвночи снѣжною метелицею, стручає сребристѝ цвѣты обмералыхъ галузокъ; снѣгъ якôы лебединымъ пухомъ розсѣявъ ся, полыскуючи въ лагôдныхъ заломахъ и фаляхъ, а такъ здає ся мягкій и нѣжный, такъ свѣжою краскою хватає за очи, що жалко тобѣ, смѣлѣйше поступити ногою, жалко, знищити тую чудесну громадку миріадôвъ звѣздъ и звѣздочокъ, стисненыхъ въ братнѣй згодѣ....

Але кто тамъ въ дали мчитъ по тôмъ сребристôмъ покрывалѣ и не глядитъ на красоту розбуренои пôдъ копытами коней принады закрѣплои природы?... Гляньмо, якъ несе ся кôнь за конемъ—якѝ то воєннѝ поставы, якъ богата одежа и ѣздцѣвъ и коней, а якъ довгимъ, широкимъ розвинули ся на дорозѣ рядомъ! Конѣ росли и крѣпкѝ, всѣ однои темно-сывавои барвы; єсть ихъ трийцять, а тôлько одинъ межь ними бѣлый якъ молоко, ступає по переду... Шерсть на нѣмъ мягка и коротка, а мѣнитъ ся якъ шовкъ; нѣбы легка кашмирска тканина цѣла одѣжь єго. Грудь у коня широка, зъ рота бухає густа пара, грива довга и блестяча розвѣяна вѣтромъ. Але и ѣздець на нѣмъ незвычайный — душа, видно, ôдважка, рука сильна, а огонь сияє въ очахъ. Плечѣ розросли приодѣтѝ соболевою буркою, колпакъ соболевый обведеный аксамитомъ, чоботы высокѝ зъ острогами, а самъ ѣздець высокого росту и рамя якôы сотворене до булата.

Єсть то посольство Генрика до Болеслава ляцкого.

Ѣздцѣ приближили ся до мурôвъ наѣженыхъ баштами. Той що на передѣ, бѣлымъ конемъ шпарко заводитъ; всѣ поспѣшаютъ за нимъ, ажь въ кôнци браму и мôстъ зъ ланцухами подыбали и довга галябарда сторожа дала ся видѣти. Проводарь спявъ коня, выпередивъ всю дружину и махнувъ рукою. Ѣздцѣ станули и кождый якъ може упоряджає себе и коня, то снѣгъ стрѣпуючи зъ бурки, то гладячи колпаки ôдъ заверухи збуренѝ, а двохъ зъ середины побѣгло прямо до брамы. Галябардникъ выйшовъ напротивъ, пристанувъ и опершись о галябарду (лянцу зъ топоромъ) обома руками, запытавъ, кто сутъ и ôдки прибуваютъ?

Одинъ зъ нихъ, вѣдай старшій, склонивъ ся и сказавъ: „Мы послы ôдъ вожда и пана нашого, Великого князя Оботридôвъ, Генрика, и хочемо въ єго имени предложити просьбу вашому королю. Чи вôльно намъ ѣхати до мѣста?“

Галябардникъ кивнувъ головою въ знакъ призволеня одвѣчаючи: „Передъ годиною приказано менѣ, впустити Петра Власта и трийцятёхъ єго дружины; єсли вашъ панъ такъ зове ся, скажѣтъ єму, що вôльно въѣхати“.

Высланники завернули конѣ, получились зъ прочими ѣздцями и легкимъ крокомъ вступили всѣ въ брамы Кракова.

На замковôмъ подвôрю тихо и пусто. Давнѝ забавы и гучнѝ пиры Болеслава уступили розмышлюванямъ и молитвамъ за убійство Збигнева. Въ комнатѣ престольнôй збійшла ся прибочна рада Болеслава; похôдъ на Русь и одвѣтъ оботрицкому князю, були головными предметами нарадъ. Особливо приключеня на Руси занимали короля Болеслава. Якъ довго Збислава, перва жена Болеслава, була при житю а єи отець, Святополкъ, княживъ въ Кіевѣ, Русь не воювала Польщи; скорожь престолъ Кіевскій по смерти Святополка зôставъ опорожненый, почались новѝ непокоѣ, въ котрыхъ и Болеславъ бравъ важну участь. Головнымъ до того поводомъ бувъ Ярославъ князь Владимирскій, сынъ покойного Великого князя, котрому Володимиръ зъ Переяславля ôднявъ бувъ Кіевъ. Молодый Ярославъ не перестававъ убѣгати ся о великокняжескій престолъ. Володимиръ лагодивъ зразу якъ мôгъ Ярослава, то даючи єму внучку за жену, то дарячи єго великимъ вѣномъ. Ярославъ бравъ, що єму дано, але черезъ то не зрѣкавъ ся своихъ правъ; одержанѝ грошѣ употребивъ на вôйну зъ Ятвягами, котрыхъ два разы побѣдивъ, а ôдтакъ прилучивъ до свого княжества. Побѣда тая занепокоила Великого князя, и щобы внукъ зъ часомъ не звернувъ ся противъ нему, призвавъ Володимиръ на помôчь Володаря князя Перемыского, свого сыновця, упередивъ Ярослава и спровадивъ ненадѣйно на него вôйну. Ярославъ обсадженый въ своѣй столици по короткôй оборонѣ здавъ городъ Великому князю, а самъ утѣкъ въ Польщу, шукати помочи у сродника свого Болеслава (року 1118).

Въ ту пору на дворѣ Болеслава проживала княжна руска, Марія, дочка Перемыского князя Володаря. Она була сестрѣнницею Краковского князя. Володарь не любивъ своєи жены, и Марія враз зъ матерею мусѣла покинути Перемышль и переселитись до Кракова, где и выховувалась въ лат. обрядѣ пôдъ опѣкою самого Болеслава.

* *
*

Сонце окôнчало дорогу короткого дня зимового и заходило керваво за горы, тôлько вузкою стяжкою держачись єще снѣжистыхъ верхôвъ. Послѣдный лучь, що вымкнувъ ся зъ поза хмаръ, рожевымъ поцѣлуємъ украсивъ дрôбнѣ шибы замковыхъ ôконъ, а въ комнатѣ престольнôй вели ся єще нарады. Одна часть, пôдъ проводомъ архієпископа Мартина, була за вôйною. Вшеборъ воєвода Краковскій промавлявъ за миромъ. Въ кôнци Вшеборъ не мôгъ оперти ся архієпископу, по котрого сторонѣ бувъ и король, и ôнъ выйшовъ гнѣвный зъ комнаты. Теперь уже безъ перепоны постановлено вôйну противъ Руси. Незадовго по нарадѣ вступивъ въ комнату Властъ зъ кôлькома своими товаришами.

Властъ убраный въ соболѣ и аксамиты перевышавъ всѣхъ своимъ ростомъ, темный зарôстъ отѣнявъ смагле лице, нôсъ легко выпуклый, а въ лиця ôдбивала глубока повага. Болеславъ мило принявъ поклôнъ єму ôдданый и запытавъ: „Якѣ новины приносите менѣ, честнѣ рицарѣ, ôдъ князя Генрика?“

Петро склонивъ ся. „Генрикъ, князь Оботридôвъ, шле честь и поздоровленє Болеславови, князеви польскому, и хотячи вѣчнымъ миромъ убезпечити свôй край, упрашаєт черезъ мене, щобы въ знакъ згоды и любви Ваша, княже милостивый, сродничка Марія була єму за жену дана. Князь нашъ хоче забути недавнѣ вражды и ôдтеперь, яко добрый сусѣдъ и сродникъ, жити въ мирѣ зъ Вами. Надѣюсь, милостивый княже, що слова мои будутъ выслуханѣ, а не марнуючи часу надармо, дасте короткій одвѣтъ: такъ, або нѣ“.

„Милѣ и задоволяющѣ суть для насъ вашѣ слова“ — ôдрѣкъ Болеславъ. „Мы вповнѣ умѣємъ оцѣнити свойства князя Оботридôвъ, и годѣ одвернути такъ ласкавѣ предложеня; сродство зъ мужественнымъ родомъ не инакше якъ за приязну волю Божу уважати будемъ. Однакъ суть причины, що зневоляютъ насъ до намыслу. Марія зросла вправдѣ на нашôмъ дворѣ и намъ ôддана пôдъ надзôръ матерею, але єи отця бôльше якъ насъ належитъ просити о призволенє въ справѣ супружества. Зважайте самѣ, честнѣ мужѣ, що поспѣшнôсть въ тôмъ случаю не булабы нѣкому ужиточна; проте будьте терпеливѣ, доки не надôйде догôдна хвиля. А и намъ приятно буде, мати васъ довше на нашôмъ дворѣ“.

Петро подяковавъ словами и поклономъ, а потôмъ пôднѣсши голову запытавъ: „Чи могу, милостивый княже, надѣяти ся, що посольство возьме добрый оборотъ?“

„Числѣтъ на нашѣ княжескѣ слова. Хотяй на Руси не маємо теперь богато другôвъ, однакъ надѣюсь, що отець княжны не ôдкаже моєму предложеню“.

Коли тоє домавлявъ, бренкôтъ тяжкои зброи роздавъ ся по сусѣдныхъ комнатахъ. Ктось, видко, спѣшитъ до короля зъ дѣломъ нетерпящимъ проволоки, єли пропустили єго ажь до престольнои комнаты. И истинно, слуга королевскій несучи звитокъ паперу и вручивши єго королеви, возвѣстивъ, що воинъ ôдъ Кієвскихъ сторонъ принѣсъ тоє письмо и жадаєт скорого ôдчитаня тотожь.

Болеславъ подавъ листъ Павлови, епископу Крусвицкому. Сей розвинувъ письмо и приближившись до ôкна почавъ читати:

„Володимиръ, князь Кієвскій — Болеславови, князю ляцкому“.

„Понеже той, що злоє укрываєт у себе, стаєт ся самъ злымъ, проте и ты, князю ляцкій, за переховокъ у себе Ярослава Святополковича заслужену кару понести повиненъ. Свѣдчусь Богомъ, що кара тебе не мине, єли сейчасъ не ôддалишь Ярослава ôдъ себе и єли не возвѣстишь намъ, що хочешь въ мирѣ и дружбѣ оставати зъ нами. Коли се стане ся, ôдкличу одряды, котрѣ Володарь, князь Перемыскій а нашъ союзникъ, въ край твôй запустивъ. Въ противнôмъ случаю цѣла Русь противъ тебе, а зъ державы твоєи хиба однѣ згарища останутъ“.

Почувши таку ôдозву князя, всѣ остовпѣли. Почали глядати за Кієвскимъ воиномъ, але сей счезъ безъ слѣду.

Петро кôлькома єще словами зложивъ подяку королеви. Болеславъ поглянувъ ласкаво за ôдходящимъ и сказавъ до позôсталыхъ: „Хотѣзбымъ довше того человѣка при собѣ задержати и не ôдсылати єго Генрику; хоробрôсть и розумъ видко єму зъ очей“.

Вскорѣ потôмъ закôнчено нарады и король вернувъ въ свои комнаты.

III.

Ôдъ замкового моста на право веде къ Рудавѣ вузка дорога, незначна и засыпана; рядъ слѣдôвъ людскихъ стôпъ указує, що туда такой ктось переходитъ. Надъ Рудавою, що вузкимъ корытомъ плыне до Вислы, на легкôй выдмѣ помежи корчами стоитъ мала хижина зъ соломяною стрѣхою. Ôкна малѣ, запалѣ въ землю, хата сама схилена, якбы въ тôй хвили завалити ся мала ôдъ тягару старости. Мовбы соромячись своєи старости, закрылась она за розложистыми гилями и ледво давала пôзнати, що то жилище человѣка. Єлибъ не слѣды людскихъ стôпъ, вытисненыхъ на снѣгу, сказавбысь, що борше змій Вавельскій, выгнаный зъ давнои норы, тутъ загнѣздивъ ся, якъ человѣкъ въ тôмъ безлюднôмъ закутку.

Оловянѣ хмары мартового вечера чорнымъ ковромъ зависли надъ землею; богатѣ въ снѣгъ, пôвнôчнымъ вѣтромъ попыханѣ, повôльно поступаютъ они въ густыхъ болванахъ. Дивнѣ потворы, зловѣщѣ и грозны, якбы великаньскій гарпіѣ, якбы стоголовѣ зміѣ въ геркулесовыхъ групахъ, плынутъ по безводнôмъ океанѣ — видко „богъ судебъ“ велитъ хмарамъ вести тѣ грôзны танцѣ, щобы земли и небесамъ устроити игрище мовь яку маскараду, а потôмъ убавившись тымъ видомъ доволѣ, плюнути зъ облакôвъ струями дощу и снѣгу, такожь для себе на играшку.

Бо и дивнѣ танцѣ вели вѣтеръ и замѣть по Божôмъ свѣтѣ. Куда глянути, ба и тамъ, где окомъ досягнути не можь, замѣть сыпала болванами мокрыхъ снѣговыхъ пластôвъ; всюда свистъ, шумъ, буря. Пусто и дико докола якъ въ степѣ, бо и ктожь въ таку пору вибѣгне, ктожь не злякаєт ся такъ страшнои замети?... Але бачь! ктось не зважаючи на зимно и навальницю, повольно зближаєт ся до хаты; розбиваючи завѣѣ снѣговѣ, высокѣ якъ могилы, и не глядаючи слѣдôвъ недавно засыпанои стежки, иде прямо до своєи цѣли; вѣдай велика потреба, дѣло великои ваги вяже ся зъ тою дорогою... Може лихвярь, думаючи, що надыбаєт довжника дома, гонитъ розгрѣти ся людскою кровею або грôшми; може завистникъ, непокоєный догадками, жене переконати ся, чи не зломила близка єму особа данои присяги; може жидъ, що житя въ калитцѣ затопивъ, спѣшитъ, щобы єго въ зиску кто не выпередивъ; а може залюбленый — може.... Але гляньмо близше. Вѣтеръ завѣявъ сильнѣйше, пола широкои одежи одвинулась и нога высунулась зъ пôдъ одежи... Теперь пôзнаємо: нога дрôбна и красна—

не кто иншій, а тôлько невѣста, дѣвиця высшого стану спѣшитъ до загадочнои хижины. Єщежь и станъ смуклый а гибкій, уродный и повный — надармо одежа дѣлає ю мужчиною, надармо смѣле ступанє хоче око наше обманити.

Въ хатинѣ выбѣленôй а чистôй, якôы не перекоръ опустѣню, котре видко зъ надвору, богатôй и засобнôй, при коминку, на котрôмъ горѣли смôльнй дрова, сѣдитъ старець похиленый и сивый; чоло пооране морщинами, брови звисли, око понуре, лице сумне и задумане. Минувшôсть читаємо въ єго очахъ. Легко пôзнати, що та хмурнôсть, тй морщины — выоранй думкою не тôлько про свою долю.... Ктось бôльше мавъ до нихъ права; ктось иншій стоитъ старцеви за родину. Родиною єго єсть красна княжна Марія.

Старець уже змовивъ пятнайцять „Богородице Дѣво“ при теплôмъ огнищи, поправивъ лямпаду передъ иконою Пресвятои Дѣвы, коли до дверей хаты застукано. Старець повольнымъ крокомъ пôшовъ ôдсунути запору и ставъ изъумленый:

„Господи великій! княжна!... Щожь Вы тутъ самй въ таку пору?“

„Слава Іисусу Христу! Прійшла я васъ одвѣдати и гдещо поговорити“.

„Одвѣдати... мене... Княжно! вашй очи инакше кажутъ, видко нещастє якесь васъ постигло; скажѣтъ правду: що васъ спонукало тутъ прийти?“

„Кажу вамъ, Дмитре, приходжу поговорити и порадити ся въ своѣй нуждѣ и одвѣдати єще, бо я до васъ, старче, привыкла — менѣ сумно, коли довше тои почтеннои сивои бороды не виджу“.

Старець вдививъ ся въ очи дѣвицѣ и просивъ ю сѣдати при собѣ. „Сѣдайте княжно“, промовивъ: „я хочу знати про вашу нужду; лишь напередъ здоймѣтъ зъ себе той сѣракъ, бо встыдно глядѣти на васъ въ такôй одежи. Що сказавбы на те вашь гордый родитель, щó думавбы князь Володарь, колибъ узрѣвъ, що єго дочка въ грубôмъ лохматю приходитъ въ таку метѣль до свого слуги“.

Дѣвиця звергла зъ себе сѣракъ, зняла колпакъ, засланяючій до половины лице, и сѣла при старцю, клонячись къ нему. Тогды доперва показала ся высока и принадна постать княгинѣ. Восточна кровь Константинôвъ, зъ мужественнымъ славяньскимъ племенемъ злята — видна на єи лици. Станъ гибкій, око смѣле, лице зъ молока и рожи, якôы легкимъ аксамитнымъ пухомъ обведене, а черты такъ занимаючй, постать такъ благородна и повна достоинства, що зъ далека видишь въ нихъ знамя думы и королевскости, зъ далека спостережешь, що то потомокъ рода Палеологôвъ.

„Мôй отець, — сказала Марія сумно и зо слезами — князь Володарь певно забувъ о менѣ. Вы Дмитре чи вѣрите єще, що князь бодай часомъ згадає о Маріи?“

„Думаю, що князь не має такъ великои ненависти въ серцю, щобы ю зъ матери на дитя переносивъ и власнои своєи крови такъ довго бувъ ворогомъ“.

„А чому дотеперь єще не знаю я князя Володаря, не маю нѣ письма нѣ вѣдомости найменшои ôдъ него. Єслибы мавъ любовь въ дочцѣ, не повздержалабъ єго жадна перепона“.

„Правда и то, княжно, але не покидайте надѣѣ; прийде часъ, коли князь почтитъ єще васъ въ Перемыскôмъ замку, якъ принадлежитъ“.

„То надѣя тôлько, а дарма — Дмитре! Не менѣ княжити въ Перемышли, суть тамъ иншй а лучшй. Не на тоє князь Володарь выгнавъ матерь и мене, щобы потôмъ прогнанôй дочцѣ мавъ вертати честь, и вѣрте ми, старче: я дрожу доси на саму гадку о моѣмъ родичу и єсли — Боже не дай! — єслибы зажадавъ мого повороту, не знаю, чи моглабъ я глянути въ єго лице“.

„Княжно! вывергнѣтъ зъ вашого серця той страхъ. Хотяй князь строго поступивъ зъ вашою матерею, однакъ вамъ нѣщо не здѣлавъ такого, щобы єго ненавидѣти, — ôнъ може васъ найлучше любити“.

„Ой, Дмитре, кто слухавъ росказôвъ моєи матери, такъ якъ я, будучи єще дитятемъ? Вы и половины ихъ не знаєте, хотяй вы пѣстунъ и повѣрникъ всего племени. Тому и непонятна для васъ болѣзнь, котра остала въ серцю моѣмъ. Я и мати моя єсмо одно, и єи смуток то моя жалôсть, єи жалоба то мôй найбôльшій бôль, а она стôлько слезъ черезъ князя выплакала, що сей огонь ними заляти бы можна. О, нѣтъ, нѣколи!... я не верну до убійцѣ моєи матери“.

„Але успокойтесь, княгине: на-що серце кровавити давными споминками, повторювати давнй жалѣ!... Лучше скажѣтъ, що вамъ лежитъ на серцю. Може порада старого придасть ся до чого и зможе одвернути яке лихо“.

„Ой, зло то страшне, мôй добрый Дмитре; лишь послухайте самй и осудѣтъ. Передъ кôлькома днями приѣхавъ на двôръ королевскій посолъ зъ далекои надморскои краины, мужь рослый и красный — єму рôвного нема на королевскôмъ дворѣ... Король возвѣстивъ менѣ, що ôнъ прибувъ просити въ имени свого князя о мою руку и жадає мене побачити. Я сповнила єго волю, перейшла кôлька разôвъ по комнатѣ, а ôнъ довго и довго вдивлявъ ся въ мене — и хотяй не зляклась я єго, то серце почало хутше и крѣпше бити, а такъ менѣ стало приятно, що не могу... не могу того высказати. Мôй Дмитре! що то може бути? Але не досыть того: вчера и нынѣ, въ день и въ ночи, стоитъ ôнъ передъ очима и здає ся, що глядитъ на мене якъ впередъ. То зновъ туга часами, часами неспокôй тревожатъ мене, що не знаю... не выскажу... Нѣколи передъ тымъ такъ не бувало. Мôй Дмитре, скажѣтъ: що то значитъ? Я цѣла дрожу ôдъ тои хвилѣ и не сплю, журю ся безперестанно, и лишь бажала видѣтись зъ вами, высказати вамъ мою журбу и васъ зарадити ся... Я вызирала тôлько догôднои хвилѣ, щобъ могла тутъ прийти... Въ присутности старухи, що придана менѣ до послугъ, розговоръ зъ вами не ишовбы такъ складно, а при тôмъ я не хочу... не хочу, щобы о тайнахъ серця мого кто бôльше знавъ. Вы самй, Дмитре, скажѣтъ: що значатъ тіи сны?“

„Щожь бы значили?! Подобавъ ся вамъ, княжно, такъ и не дивно, що и въ снѣ єго бачите. Будьте тôлько доброи гадки и выжидайте що Богъ дасть. Певно знаєте, що то за князь бажає вашои руки?“

„Король єщє о тôмъ нѣчого не казавъ, тôлько оповѣстивъ, що єсть зъ надморскои краины, великій и могущій князь. Але що менѣ по тôмъ могуществѣ? менѣ ту найлучше при васъ, Дмитре; я и цѣле житя пересидѣлабъ въ вашôй хижинѣ“.

„Ой нѣтъ, княгине! Вамъ инше житя, а менѣ инше пристоитъ; вы дочка великихъ князѣвъ Руси, тожь вамъ княжити; я слуга, менѣ служити до смерти. Ваша голова до княжеского вѣнця сотворена, проте якійбы то князь и бувъ, єсли могущественный, не ôдказуйте єму“.

Княжна спустила внизъ очи, якôы соромилась бесѣды старця; нѣщо не одвѣтила, лишь востхнула глу-

*

боко, бо ѣй не вѣнець княжескій а урода на гадцѣ: не князь, що гень далеко въ надморскôй краинѣ владѣє, тôлько єго посолъ зъ бystрымъ взрокомъ. Похилила ся сердечна якъ квѣтка на лоно старця, сперла голову бѣлою рукою и задумала ся.

Ледво кôлька хвиль пробули въ мовчаню, коли вѣтеръ загудѣвъ и снѣгъ сильно почавъ бити по малыхъ ôконцяхъ. Здавало ся, що цѣла хата розбита въ кусняѣ, стане ся игрищемъ бурѣ. Стѣны ажь скрипнули, а старець перекрестивъ ся: „Чи лихій шибаєсь по тôй пустари, чи вѣдьма товче ся по выдмахъ, — якъ жию, не тямлю такои завѣѣ“.

Въ тôмъ середъ бурѣ залопотало сильно въ дверѣ, дверѣ выпали, а за ôкнами роздавъ ся придавленый голосъ. Старець схопивъ ся мовь сполошеный, поглянувъ въ окло и проговоривъ до Маріи:

„Княжно, чи чуєте бренкôтъ той за ôкнами? — то злый духъ гуляє по полю...“

„Нѣтъ, Дмитре, я чую вѣтеръ и шумъ въ корчахъ“.

„Вѣтеръ — шаленый вѣтеръ... Щожь се — Господи! дверѣ пали якъ ôдъ удара!...“

„Запрѣтъ сильнѣйше, може слабо були запертй; ходѣмъ Дмитре, я вамъ посвѣчу“.

Старець отворивъ дверѣ ôдъ комнаты, хотячи выйти до сѣней, але якôы раженый громôмъ ôдскочивъ на бôкъ и скричавъ:

„Всѣ святіи Печерскои Лавры — кто ту?“

„Мовчи, негôдный старче!“ озвавъ ся голосъ зъ надвору: „отъ, пôзнаєшь по рамени: такъ рубати тôлько одинъ умѣє на Руси, — знаєшь теперь?...

Въ тôй хвили павъ старець на землю и тôлько зойкнувъ: „Княжно, утѣкайте!...“

„Зловилисьмо птичку!... Очи мои не ошибнули ся: ходѣть хлопцѣ, маємо княгиню Марію!... Самъ старый признавъ, що то она!“

Дѣвиця въ найбôльшôмъ страху не могла опамятати ся. Видячи пѣстуна-повѣрника лежащого на земли, утратила притомнôсть, тымъ бôльше, коли вступило въ комнату пятёхъ узброєныхъ, а одинъ схативъ ю сильно. Княжна хотѣла зъ початку утечи черезъ ôкно, але силы ю опустили, она пала на землю, а мужчина сильнои поставы скочивъ до неи, хативъ за руку и закликавъ: „Красна княжно, сѣдайте зъ нами; кôнь осѣданый чекає передъ хатою“.

Княжна перегнула ся безсильна на єго рукахъ. Незнакомый обнявши ю сильно выбѣгъ зъ хаты мовь вѣтеръ, що на поли шумѣвъ по деревахъ сухими гилями. Незадовго потôмъ стражь замку Краковского дала знати, що горитъ надъ Рудавою въ хащахъ, а при ôдблеску луны можь було видѣти шѣсть ѣздцѣвъ гонящихъ въ заводы зъ вѣтромъ середъ снѣжнои завѣѣ...

(Дальше буде.)

На котрôмъ мѣстци нынѣшного Галича и єго окресности стоявъ старорускій княжій городъ Галичь?

(Черезъ Дра Из. Шараневича.)

(Конецъ.)

1) Пôдъ р. 1213 (recte 1215) споминає лѣт. „кровавый брôдъ“[1]) въ Галичи на Днѣстрѣ, куда Форсовали перехôдъ черезъ Днѣстеръ и зближали ся къ городу Галичу Угры, выпертй зъ того города княземъ Великого Новгорода Мстиславомъ Хоробрымъ, повернувшимъ зъ выправы на Владимирь Суздальскій. Мимо того, що Угры и ихъ союзники Поляки не могли завладѣти кровавымъ бродомъ (зъ причины спавшихъ тамъ многихъ снѣгôвъ) и не могли дотерти до Галича, предсѣ завладѣли они лѣвымъ берегомъ Днѣстра. На приказъ Мстислава Данило добровольно тогды выѣхавъ зъ Галича, и то зъ противнои стороны города, дорогою до Товмача. Угры проте зъ Коломаномъ и Саломеєю увôйшли назадъ до Галича.

2) Пôдъ рокомъ 1219 при описѣ борôы, котру провадивъ Мстиславъ зъ угро-польскими полками, згадуютъ ся въ Ипатіевскôй лѣтописи (згодно зъ простороннѣйшимъ описомъ тои битвы у Длугоша[1]):

а) Врата градная. („И побѣдившу же Мстиславу пойде къ Галичу, бившимъ же ся имъ о врата градная и возбѣгоша же на комары церковныя“).

б) „Градъ створенъ на церкви“, где Угры передъ Мстиславомъ запершись повылазили на комары (комнаты) церковнй[2]). „Онѣмъ же стрѣляющимъ и каменіе мещущимъ на гражаны **изнемогаху жаждою водною**, не бѣ бо воды въ нихъ; и приѣхавшу же Мстиславу и вдаша ся єму и сведени быша со церквы“. Длугошь розличає тутка „castrum Halicz et portam castri superiorem“, котрою про небережнôсть осады найперше ночею овладѣвъ Мстиславъ и „Ecclesia B-ae Mariae, et castellum, in quod Colomanus, filius Ungariae regis, cum uxore (sc. Salomea), cum potioribus militibus atque foeminis se receperat[3])“. Коломанъ и Саломея зъ своими придворными людьми скрылись були тогды въ церквѣ Пресвятои Богородицѣ, коли самъ городъ попавъ ся бувъ въ руки Мстислава[4]). „Siti deinde Colomanum et suos premente, vas aquae illis a Mstislao transmissum, quod pro magno munere acceptum et in capita per mensuram distributum vix dimidiae parti satisfecit. Fame deinde premente obsessos, vitam tantummodo pacti, se Mstislao dedunt ostiaque aperiunt“ — говоритъ Длугошь.

Битва тая пôдъ Галичемъ, котру описує лѣтопись Ипатіевска, а простороннѣйше єще Длугошь, подôбна єсть що до знаменъ своихъ до битвы Угрôвъ зъ князями Володаремъ и Василькомъ вздовжь рѣки Вѣгора (р. 1099). Угры бороли ся пôдъ Галичемъ (р. 1219) на „фарахъ“ т. є. боєвыхъ возахъ (колесницяхъ), а Половцѣ на „борзыхъ коняхъ“, рускй полки бороли ся пѣшо подѣленй на розряды (agmina). Ту, подôбно якъ року 1099 пôдъ Перемышлемъ[5]), пôдступъ (засѣдка) рѣшивъ битву въ

[1]) Ипатіевска лѣт. стор. 161: „и многу бою бывшю на кровавомъ броду“.

[1]) Długosz II, pag. 607, 608. — Ипатіевска лѣтопись, стор. 162.

[2]) Ипат. лѣтопись стор. 162.: „и остави Коломана въ Галичи и созда градъ на церкви причистое Владичица нашея Богородицы, яже не стерпѣвше осквернение храма своего и вдаеть ю въ руцѣ Мстиславу“ — „и **возбѣгоша** на комари церковныя а ини ужи (т. є. веревками, шнурами) **возвлачиша ся**“ (зъ тыхъ слôвъ видко, що тй комнаты на верхнôмъ мѣстци церквы находили ся) — „а фары ихъ поймаша: бѣ бо градъ створенъ на церкви; онѣмъ же стрѣляющимъ и каменіе мещущимъ“ (т. є. зъ комнатъ тыхъ або зъ града того церковного) и проч.

[3]) Długosz l. cit. „ex ecclesia B-ae Mariae incastellata alterum castellum fortius efficiunt“.

[4]) Що ту черезъ „arx“ розумѣє ся не лишь самъ замокъ, але и мѣсто (urbs), видно зъ оповѣданя Длугоша, що передъ осадою Галича черезъ Мстислава Угры „Ruthenos cum uxoribus et pignoribus eorum perfidiam et victualium defectum veriti“ зъ тои „arx“ повыкидали. Видно отже, що ту мешкали родины рускй, вразъ зъ службою своєю и маетками.

[5]) Несторъ пôдъ рокомъ 1097 (вмѣсто 1099): „Ярославъ же сынъ Святополча, приде съ Угры, и король Коломанъ и два епископа, и сташа около Перемышля по Вягру, а Володаръ затвори ся въ градѣ.“

корысть Мстислава, по чôмъ Мстиславъ приступивъ къ осадѣ города Галича[1]). Характеристичною цѣхою для означеня побоєвища суть: α) замѣтка Ипатієвскои лѣтописи, що многи̑ зъ войска польско-угорского „бѣгаючи по земли истопиша“, т. є. потопили ся, а другихъ хлопы поубивали; β) замѣтка у Длугоша: „flumina rubra ex cruore forent et morientium atque vulneratorum vocisferatio in castro Haliciensi exaudirentur“. Мусѣвъ проте городъ Галичь знаходити ся на горѣ и майже висѣти надъ самымъ побоєвищемъ, коли чути було зойкъ раненыхъ и умираючихъ въ замку Галицкôмъ, и мусѣло тоє побоєвище лежати найменше надъ двома рѣками, коли пôсля слôвъ Длугоша рѣки („flumina rubra“ а не „flumen rubrum“) кровею людскою почервонѣли ся. Єслибы приняти можна, що побоєвище було по лѣвôй сторонѣ Лôмницѣ (ôдъ Блудникъ, Темеровець и Бабина) ажь до правого берега Днѣстра, где Лôмница до Днѣстра впадає,— тогды положенє Галича на выжинѣ Залуковскôй до наведеныхъ слôвъ Длугоша дуже добре годилобы ся.

3) Лѣтопись пôдъ рокомъ 1229 описує осаду Галича, въ котрôмъ заперъ ся бувъ сынъ короля угорского, молодшій Андрей, осѣвшій тамъ за згодою князя Мстислава року 1227. Данило зимовою порою приѣхавъ бувъ пôдъ Галичь, но Галичь „бѣ ся затворилъ“; тогды Данило „взя дворъ Судиславль“ — „не хотѣ стати въ города, но иде на ину (т. є. лѣву) страну Днѣстра“. Дальше лѣтопись наводитъ мѣстце „Угольницѣхъ“, где стоявъ Данило „на березѣ Днѣстра[2])“ — значитъ то, що Данило станувъ зъ своими полками въ мѣстцевости, где рѣки творятъ у г о л ъ або кутъ[3]). Изъ слôвъ лѣтописи, що Данило стоявъ на березѣ Днѣстра и заразомъ „въ углѣ“, вноситибы можна, що полки єго єще и о другу рѣку (очевидно о Днѣстеръ и о Лôмницю) опирали ся.

При занятю двора Судиславового Галичь не бувъ єще осадженый, тымъ бôльше що по словамъ лѣтописи Судиславъ, противникъ Данила, ночею прибѣгъ до мѣста Галича, и що Галичане вразъ зъ Уграми выпадали зъ мѣста и по леду провадили боѣ зъ полками Данила.

4) Лѣтопись Ипатієвска пôдъ тымже рокомъ 1229 згадує про мôстъ на Днѣпрѣ, котрымъ Данило удержовавъ комуникацію зъ Галицкими боярами собѣ приклонными, именно тогды, коли ростаявъ лѣдъ на Днѣстрѣ (зъ кôнцемъ зимы) и комуникація ледомъ перервалась. Якъ довго стоявъ лѣдъ на Днѣстрѣ, такъ довго противники Данила, Галичане и Угры, по ледѣ зъ нимъ спотыкали ся; такъ довго и Данило по ледѣ зъ своими сторонниками (по обохъ сторонахъ Днѣстра) свобôдно зносивъ ся. Колижь пустивъ лѣдъ, противники Данила запалили мôстъ и старали ся тымъ способомъ перервати комуникацію Данила зъ Галичемъ; тогды то зъ Галича прибули до табору Данила сторонники єго, бояре Галицкі̑[1]).

Єли сторонники Данила прийшли до табору князя вже тогды, коли лѣдъ ростаявъ и мôстъ на Днѣстрѣ запаливъ ся, такъ очевидно они не черезъ Днѣстеръ, але впростъ (черезъ Лôмницю) до табору Данилового дôстали ся. Уграмъ ходило теперь о мôстъ, котрый, здає ся повыше устя Лôмницѣ до Днѣстра, утримуваъ комуникацію Галича, передовсѣмъ єго передмѣсть по правôй и лѣвôй сторонѣ Днѣстра. И той мôстъ запалили противники Данила, але на щастє огонь угасъ. Тогды по словамъ лѣтописи: „бысть радость великая, наутрія же перейдоша мостъ и сташа по берегу Днѣстра“ (т. є. знов по лѣвôй єго сторонѣ). Князь Данило стягнувъ теперь людей зъ всеи землѣ галицкои „отъ Бобрки до Ушици и Прута и ста на чотыри части окрестъ єго“ — „и обсѣде (Галичь) въ силѣ тяжцѣ; онѣмъ же изнемогающимъ передаша градъ“. Лѣтописець додає, що Галичане на выходячихъ зъ мѣста протовникôвъ Данила метали каменями и що князь Данило памятаючи на давну любовь угорского короля Андрея, сына тогожь проводивъ ажь до Днѣстра. Зъ того оповѣданя лѣтописного вношу, що найважнѣйшій приступъ до Галича бувъ ôдъ стороны, где Лôмница вливає ся до Днѣстра; що на тôмъ мѣстци оперъ Данило свои стратегичнѝ операціи; що маючи мѣстцевôсть „Угольницѣ“ въ своихъ рукахъ (ôдки зъ поза Лôмницѣ бувъ якійсь штучный приступъ до Галича) а ôдтакъ обезпечивши собѣ посѣданє моста, мôгъ зъ однои стороны (зъ поза лѣвого берега Днѣстра) стягати воєннѝ силы, а ôдтакъ до Галича ôдъ всѣхъ сторонъ зôближити ся. Не такъ рѣшучѝ корысти мавôы бувъ князь Данило, єслибы згаданый мôстъ стоявъ низше устя Лôмницѣ до Днѣстра и єслибы мѣстцевôсть „Угольницѣ“ находила ся где попри устю рѣки Липы до Днѣстра, на лѣвôмъ березѣ тои рѣки.

5) Єще сильнѣйше потверджає лѣтопись таке розположенє Галича при описѣ осады того города пôдъ рокомъ 1234[2]). Ворохобничѝ бояре Галицкѝ року 1231 знов Угрôвъ и королевича Андрея спровадили до Галича, а ôдтакъ, наскучивши собѣ ихъ пановане, року 1234 назадъ призвали Данила и Василька Романовичѣвъ. Тогды Данило „пришедъ ста на березѣ Днѣстра“. Наступила осада Галича, котра черезъ 9 недѣль продовжала ся. Операціи стратегичнѝ Данила були знов тѝ самѝ, що року 1229. „Данило пришедъ ста на березѣ Днѣстра“ (подôбно якъ давнѣйше, коли стоявъ въ Угольницѣхъ) — „королевичь же Андрей и Судиславъ изнемогаху гладомъ въ градѣ“, противно у Данила и єго воинôвъ „бѣяше корма много“.

Для чого осада такъ довго продовжала ся, поясняє лѣтопись тымъ, що Данило „жда леду, дондеже перешлѣ на нѣ“ (т. є. черезъ Днѣстеръ). Держачи городъ въ голодѣ, князь доперва ôдтявъ довôзъ живностей а вже поступавъ собѣ яко владѣлець Галича, хотяй саме мѣсто єще въ рукахъ єго не знаходило ся: „прія землю Галицкую и розда городы бояромъ и воєводамъ“.

---

[1]) „Алтулопа же (половецкій полководець) пригна къ первому заступу (Угрôвъ пôдъ Перемышлемъ) и стрѣливши побѣгнуша предъ Угры, Угры же погониша по нихъ, яко бѣжаще минуша Боняка и Бонякъ (половецкій верховный вождъ) погнаше сѣка въ тылъ, а Алтулопа возвратяше ся и не допустиху Угоръ опять и тако множицею избиваше ся“. (Bielowski M. P T. I. pag. 803. 804.) p. 1097 (1099). — Ипатієвска лѣтопись пôдъ р. 1219: „Половцемъ же приѣхавшимъ видѣти рати (пôдъ Галичемъ), Угромъ же и Ляхомъ гонящимъ я, увернувся Половчинъ застрѣли Уза въ око и спавшу ему зъ фара‘ — „наутрія же, на канунъ святои Богородици, приде Мстиславъ рано на гордого Филю и на Угры и на Ляхы“ — „Бѣгающимъ же Угромъ и Ляхомъ, избіено ихъ мно жество“. Dlugosz ad a. 1209 (1219). „Duas etiam acies Rutheni constituerant“.... Polonorum vero turmae in loco remotiori consistentes id sibi consilii et propositi sumpserunt, ut pugna fervente, quasi ex insidiis prodirent“.

[2]) Ипатієвска лѣтопись, ст. 169. „Данило стояше Угольницѣхъ, на березѣ Днѣстра“.

[3]) „Угольници“ = kątniki (mieszkańcy w kącie). — Увага Дра Брикнера.

[1]) Ипатієвска лѣтопись, стор. 169: „приде же Даміянъ со всими бояры Галицкими, съ Мирославомъ и Володиславомъ и съ многими б яры Галичькыми“.

[2]) Ипатієвска лѣтопись, стор. 173.

Не було вже моста на Днѣстрѣ, о котрôмъ лѣтопись пôдъ рокомъ 1229 згадовала и котрый утримовавъ комуникацію межи правымъ и лѣвымъ берегомъ Днѣстра. Стоячи на правôй сторонѣ Днѣстра при Галичи, не мôгъ теперь Данило зносити ся зъ полками, що стояли по лѣвôй сторонѣ рѣки и мали силу єго скрѣпити. Слабшй и менше численнй полки Данила, а при тôмъ недостатокъ моста и леду, були причиною, що осада Галича — пôсля мого погляду зновъ зъ Угольниць — ажь 9 недѣль проволѣкалась. Доперва смерть королевича Андрея освобôдила Галичь ôдъ осады, бо сторонники Данила послали по стоячого при Галичи князя и отворили єму брамы мѣйскй.

6) Року 1236 Данило зновъ завладѣвъ Галичемъ, будучи зъ него выпертый тайною змовою неспокôйныхъ Галицкихъ бояръ, котрй Ростислава (сына Черниговского князя Михаила) призвали були до Галича. Однакожь въ часѣ выѣзду Ростислава на Литву, Данило одержавши о тôмъ вѣдомôсть, въ трехъ дняхъ зъ Холма, где тогды пробувавъ, приспѣшивъ до Галича. Помимо нелюбви къ Данилови епископа Галицкого Артемія и дворского Григорія, Галичане на возванє Данила пôдъѣхавшого пôдъ городъ ступили зъ валôвъ мѣста и отворивши брамы кинулись къ Данилу „яко пчелы къ матцѣ, яко дѣти къ отцу, яко жаждущiи волы къ источнику“. Тогды Артемій, Галицкій епископъ, и дворскій видячи, що не змогутъ самй удержати мѣсто передъ Даниломъ, выйшли такожь противъ нему зъ просьбою, щобы занявъ Галичь. Князь Данило вôйшовъ въ городъ, вступивъ до церквы св. Богородицѣ и занявъ зновъ княжій престолъ отця своєго, а въ знамя побѣды надъ противниками застромивъ на воротахъ города Галича нѣмецкими званыхъ („въ нѣмецкихъ вратѣхъ“) свою хоругвь.

Такимъ то укрѣпленымъ городомъ зъ церквою престольною Пресв. Богородицѣ и зъ многими иншими церквами и монастырями, и зъ княжою палатою[1]) недалеко церквы св. Спаса — где-то на нынѣшнôмъ поли Єзовѣ и внутрь городскихъ укрѣпленій — був и зъ далека красовавъ ся стародавный Галичь ажь до находу Татаръ пôдъ грознымъ Батыємъ на Русь. Черезъ цѣле одно столѣтє був ôнъ престольнымъ городомъ галицкихъ удѣльныхъ князѣвъ (зъ династiи Ростиславичѣвъ и Романовичѣвъ). Королѣ угорскй, доплывами Тиссы, (ôдтакъ вѣроятно черезъ такъ званый Рускій Путь коло Верецка и рѣчною долиною Лôмницѣ) зближали ся многократно до укрѣпленій Галича[2]). Такъ року 1229 король Андрей „въ силѣ тяжцѣ“ пôдступивъ був тою дорогою пôдъ Галичь. Архангелъ Михаилъ, якъ каже лѣтописець, „отвори хляби небесны“ такъ, що упали дощѣ и многй Угры въ рѣкахъ возбраныхъ потопили ся; мимо того король угорскій пôдступивъ пôдъ Галичь и осадивъ городъ[3]). Горожане Галицкй напали тогды на облягаючихъ мѣсто Угрôвъ и — „многи впадаху въ рѣку“. Король Беля по многихъ стратахъ ôдправляє ся домôвь (але вже не вдовжь Лôмницѣ, бо утративъ корыстну позицію на тôй рѣцѣ), переходитъ черезъ Днѣстеръ на лѣвый берегъ, здає ся посредствомъ моста (стоявшого єще р. 1229), а ôдтакъ идучи Днѣстромъ, ажь коло Василева (въ нынѣшнôй Буковинѣ) зновъ на правый берегъ Днѣстра переправивъ ся и доплывами Прута и черезъ Родну дôставъ ся въ Угорщину.

Грôзный и величавый бувъ на кождый спосôбъ видъ давного Галича зъ понадъ берегôвъ Лôмницѣ зъ далека видного, и зъ прилежачихъ рѣчныхъ долинъ. Не лишь сильнй валы на недоступнôй выжинѣ, котра стромыми стѣнами спадала къ окружаючимъ рѣкамъ, але и воды прилежачихъ рѣкъ боронили єго такъ, що не легко було воєннымъ полкамъ до Галича зближити ся. Року 1226 король угорскій Андрей вступивъ бувъ черезъ ворота угорскй — ôдъ Сянока — на чолѣ полкôвъ воєнныхъ на галицку Русь; про возбраный Днѣстеръ не мôгъ ôнъ до Галича зближити ся, длятого станувъ коло Звенигорода и лишь полки свои выславъ къ Галичу — „самъ же не смѣ ѣхати къ Галичу“ — „повѣдахутъ бо єму волхвы угорскiи, яко у з р ѣ в ш и Галичь не быти живу єму; онъ же тоя рады не смѣ ити въ Галичь, яко вѣряшетъ волхвомъ“.

По находѣ Татаръ на Русь р. 1241 представлявъ Галичь зовсѣмъ иншій видъ. Укрѣпленя мѣйскй, подôбно якъ въ иншихъ областяхъ рускихъ, розбурено; осталось лише укрѣпленє около церквы Пресвятои Богородицѣ надъ Лôмницею (castellum).

Пôзнѣйше два разы єще бувъ Галичь осадженый (єли въ загалѣ о осадѣ мѣста, котрого укрѣпленя були розрушенй, бесѣда бути може); разъ р. 1243, коли князь Ростиславъ корыстаючи зъ неладу, наведеного Татарами на галицку землю, овладѣвъ бувъ Галичемъ, а другій разъ р. 1255, коли Изъяславъ Володимировичь, внукъ Игоря зъ Путивля, уповаючи на Татаръ (бувшихъ тогды на Подôлю, котрй впрочѣмъ ôдраджали єму тои выправы) завладѣвъ городомъ.

Першій разъ р. 1243 Данило и Василько довѣдались о занятю Галича черезъ Ростислава и зъ полками своими передъ мѣстомъ появились. Ростиславъ не боронячись убѣгъ зъ Галича зô сторонництвомъ своихъ бояръ[1]). Другій разъ р. 1255 одержавъ Данило вѣсть о занятю Галича черезъ князя Изъяслава, коли въ окрестности Грубѣшева звѣринною ловлею (на дики) забавлявъ ся. Тогды Данило вырушивъ пôдъ Галичь, а напередъ себе вразъ зъ войскомъ выславъ сына свого Романа. Романъ идучи скоро день и нôчь, натеръ на Изъяслава въ Галичи. Городъ уже не оборонивъ ся, лишь Изъяславъ, не могучи нѣкуды зъ Галича утечи[2]), прибѣгъ до церквы св. Богородицѣ, где передъ 36 лѣтами Коломанъ и Саломея зъ своимъ дворомъ заперлись були передъ Мстиславомъ. Романъ приступивъ до осады церковнои крѣпости. По тридневнôй оборонѣ здавъ ся Изъяславъ Роману, а сей ôддавъ єго въ руки отця свого князя Данила.

[1]) Въ сѣняхъ тои палаты князѣ засѣдали на престолѣ окруженй своими боярами и принимали чужесторонныхъ послôвъ. Въ гôрнôй комнатѣ палаты мешкали они вразъ зъ своєю родиною.

[2]) Въ роцѣ 1213 король угорскій Андрей тягнувъ Тиссою горѣ попри монастырь Бенедиктинôвъ Лелесôвъ къ Галичу. Лелешъ лежитъ надъ Тичою доплывомъ Тиссы въ простôй майже линiи зъ Пешту до Галича. Традиція говоритъ, що черезъ Рускій Путь (просмыкъ коло Верецка надъ жерелами Лôмницѣ) переходили Угры. Другимъ путемъ, котрымъ угорскй королѣ поступали пôдъ Галичь, були угорскй ворота повыше Сянока (коло Узока). Зри мои „Пути руско-угорскй черезъ Карпаты въ изслѣдованяхъ на поли отечественнои географiи и исторiи, Львôвъ 1868“.

[3]) Ипатiевска лѣтопись, ст. 170.

[1]) Ипатiевска лѣтопись, ст. 180: „Слышавъ же Данилъ и Василько, собравша воя, скоро пойдоша на нихъ, онъ же не стерпѣ, побѣже изъ Галича до Щекотова и съ нимъ бѣжа Артемій епископъ Галицкій и иныи Галичане“.

[2]) Ипатiевска лѣтопись ст. 192: возбѣже (Романъ) на комары церковная, идѣже беззаконныє Угры возбѣгли бѣяху; стоявши же около него князю Роману, жажею водною изнемагающи имъ, четвертый день сниде, князь же приведе и къ отцу“.

То єсть послѣдна згадка въ рускихъ лѣтописяхъ про городъ Галичь. Коли Галичане оставили давный укрѣпленый городъ на выжинѣ Залуковскôй (надъ Лôмницею) и коли до теперѣшного Галича переселились — про недостатокъ писаного историчного свѣдоцтва означити не можна. Тоє лишь єсть певностею, що Данило и по розрушеню Галича Татарами (єще въ роцѣ 1247) пробувавъ въ тôмъ мѣстѣ[1]) и мимо домаганя зъ стороны Татаръ не хотѣвъ имъ города ôддати[2]). Данило имъ сказавъ, коли зажадали ôдъ него Галича: „Не дамъ полу отчины моєи“ — и радше поѣхавъ поклонити ся ханови татарскому, нѣжь мавбы лишити ся того свого престольного города. Єще тогды — бýло то року 1250 — не бýло реставрованыхъ укрѣпленій Галича. Городъ стоявъ зъ розрушеными стѣнами ôдъ року 1241, бо ôдбýдовѣ мѣста противились Татаре, котрй стояли на Подôлю и зъ ôдтамъ заєдно угрожали Данилови.

Галича не встрѣчаємъ межи городами, котрй Данило збýдовавъ або на ново укрѣпивъ по приѣздѣ своѣмъ зъ татарскои орды (куды ѣздивъ на поклонъ ханови) — а бýли то городы: Кремянець, Стожекъ, Данилôвъ и Львôвъ, котрыхъ фортификаціи р. 1261 розметати приказали Татаре. Повстало нове мѣсто на галицкôй Руси, нова столиця для Данилового наслѣдника и найстаршого єго сына — мѣсто Львôвъ. Дальшй воєннй операціи неприятельскихъ войскъ — н. пр. року 1283 зъ стороны Татаръ, року 1340 зъ стороны Казимира Великого, року 1350 зъ стороны Литовцѣвъ — опираютъ ся вже не о Галичь, але о Львôвъ.

Галичь сходитъ зъ историчного горизонта, ôдколи князѣ перестали въ нѣмъ мешкати и ôдколи зъ выжины Залукôвскои житель єго перенеслись на отверту долинку при устю рѣки Луквы и пониже устя до Днѣстра. Новый той Галичь стає ся лишь провинціональнымъ мѣстомъ и помимо новыхъ укрѣпленій и нового замку (котрого руины єще днесь видній) бýвъ тôлько слабóю твердынею, котра рѣдко коли оборонитись змогла передъ наѣзникомъ. Мѣсто тоє мало пôзнѣйше бôльше торговельне значенє.

Торговельну важнôсть Галича поминули мы при означеню положеня и физіогноміи стародавного княжого города. Єли Лôмница и Днѣстеръ становили натуральну опору стародавного Галича, то зъ другои стороны береги тыхъ рѣкъ бýли пристанею для численныхъ лодей, котрй по Днѣстрѣ плыли, и то въ рôжныхъ цѣляхъ: бýдь зъ войскомъ на воєнну выправу (якъ року 1223 на Чорне море такъ званй Галицкй выгонцѣ), бýдь въ цѣляхъ приватныхъ (н. пр. князь Данило ѣхавъ Днѣстромъ въ гостину до боярина въ Вишню), бýдь наконець въ цѣляхъ торговельныхъ и промысловыхъ (н. пр. за ловлею рыбóною и въ стороны далекй на востоцѣ).

Рѣка Луква, котра плыла попри фортификаціи стародавного Галича, служила каналомъ, черезъ котрый житель старинного Галича (на Залуковскôй выжинѣ) удержовали комуникацію зъ отвертою пристанею на Днѣстрѣ (где-то пониже устя або при самôмъ устю рѣки Луквы).

Якъ Лôмница становила оборонну линію давного Галича, такъ Луква бýла єи купецкою жилою, котра въ тôмъ періодѣ унята въ правильне русло бýла вѣдай и глубша и въ воду богатша, якъ въ загалѣ всѣ иншй рѣки нашй въ давнину (передъ кôлькасотъ лѣтами) були въ воду богатшй. Безперечно вздовжь тои рѣчки Луквы ишли базары ôдъ старорускаго княжого города аж до самого Днѣстра, где находилась купецка пристань для торговельныхъ лодей и торговиця для товарôвъ привезеныхъ Дрѣстромъ пониже устя рѣки Луквы.

По переселеню Галичанъ на нынѣшне мѣсце, Лôмница стратила зовсѣмъ своє стратегичне значенє, а Луква сталась тôлько польною рѣчкою, при котрôй розпростерло ся одно передмѣстє Галича въ часахъ вже польскаго панованя, нынѣшне село Залукôвъ. Струѣ Луквы плывутъ нынѣ посередъ тишины, надъ берегами єи не почуєшь давнои голоснои жизни, що черезъ одно повне столѣтє въ княжôмъ городѣ Галичи гомонѣла и своимъ ехомъ наповняла долину Залукôвску; рѣчка та днесь лише орошає прилежачй села своими фалями и гаситъ жажду тыхъ сотворѣнь, що плугомъ и бороною якъ въ протягу кôлькохъ столѣтій, такъ и теперь єще зъ року въ рôкъ чимъ разъ бôльше затираютъ всякй слѣды колишнои величины стародавного укрѣпленого города. По сей день позбôстальй огромный, частею лѣсомъ и хащемъ, заросльй валъ; низша часть стѣнъ и фасады фронтовои костелка св. Станислава (давнѣйшои церквы св. Пантелемона), котрого захованє часточне власне близости того нерозрушеного єще куска огромного вала завдячує ся; вкôнци руина старинноі церквы св. Спаса пôдъ трикутнымъ знакомъ (нынѣ зъ далека незамѣтна) — суть єще єдинственными памятниками, що позбôстали якбы нарочно историчнымъ свѣдоцтвомъ про положенє старинного рускаго и престольного княжого города Галича[1]).

[1]) Ипатіевска лѣтопись, ст. 182. Василько по ôднесенôй великôй побѣдѣ надъ Ятвягами давъ о тôмъ знати Данилови, пробуваючому пôдъ той часъ въ Галичи: „посла въ Галичь къ брату си; и бысть радость велика въ градѣ томъ Галичи, въ день той“.

[2]) Ипатіевска лѣтопись, ст. 184: „Приславшу же Могучѣеви посолъ свой къ Данилови и Василькови, будущю има во Дороговоскы: „дай Галичь“. „Бысть въ печалѣ велицѣ, зане не утвердилъ бѣ землѣ своея городы, и думавъ съ братомъ своимъ и поѣха къ Батыеви река: не дамъ полуотчины своєй, поѣду къ Батыеви самъ“.

По Днѣстрѣ.

Зайшло ясне сонце въ далекй гдесь крайѣ
И вечеръ тихенькій на землю осѣвъ,
Блѣдый мѣсяць любо на небѣ сіяє —
Вже люде замовкли, лишь чути ще спѣвъ
Въ гаю соловѣя, въ садочку дѣвчати,
И чути якъ звучно воздухомъ несесь
Сопѣвки звукъ милый, но зъ ôдки — не знати:
Жалемъ разъ застогне, разъ смѣхомъ озвесь...
А межи ярами Днѣстеръ розливає
Широкіи воды, а филѣ разъ въ разъ
До берегôвъ бьютъ ся; одна ся вертає,
А друга напередъ въ той самъ гонитъ часъ.
А тамъ — дивись, брате, — то човенъ легенькій
По филяхъ Днѣстровыхъ тихенько плыве;
Дорогу значитъ му блѣдый мѣсяченько —
Но ктожь той керманичь? чомъ ся не озве?
Чомъ окомъ цѣкавымъ въ около глядає?
И зъ ôдки приходитъ, въ якій несесь край?

[1]) Въ листахъ Ив. Вагилевича до Погодина (Москва 1880, выпускъ III, стор. 626) читаємо: „ще стрѣчаєсь слѣдъ гостинця усыпаного вельми красного, нынѣ хащемъ и лѣсами заростого“. При знанôй молодецкôй фантазіи Вагилевича лишь знатоки мѣстцевй окрестностей Галича моглибы сказати, чи дѣйстно где тамъ слѣды такого гостинця заховали ся.

Чи може зъ охоты Днѣстромъ ôнъ гуляє?
Чи може... не знаю — єго ся спытай!
Утихла сопѣвка, замовкла дѣвчина,
И свѣтла погасли въ селѣ по хатахъ,
Лишь небо, мовь плахта широка и сина,
Зôрками яснѣє, купаєсь въ зôркáхъ.
Тихенько усюды и глухо усюды,
Природа сномъ легкимъ въ около дрѣма',
По трудѣ, по праци заснули вже люде —
Не спитъ лишь керманичь и такъ промовля':

„О Днѣстре широкій,
О Днѣстре глубокій,
Рѣко ты рôдненька моя!
Я лодь ти повѣривъ,
И воды вже змѣривъ,
Родимый край бачивъ вже я.

„Носивъ ты мя, брате,
Мѣжь села, мѣжь хаты,
Мѣжь луги, поля и гаѣ,
Серденько гуляло,
Зъ утѣхи смѣялось,
Гдемь очи звернувъ лишь свои.

„Чижь може не гôдный
Мôй любый край рôдный,
Щобы ся нимъ гордо пышать?
Тѝ горы высокѝ,
Ланы тѝ широкѝ —
Якъ любо ту жити, думать!...

„Но чомъ ты, серденько,
Такъ бьєшь ся тяженько?
Чомъ колешь жалéмъ менѣ грудь?
Ты плачь нынѣ чуло,
Плачу не забуло —
То людъ чогось плакавъ... забудь!...

„Плыви, човенъ, въ море,
А ты, ранна зоре,
На небѣ широкôмъ затлѣй.
Пôйду я лугами,
Полями, селами —
Спытаюсь, чомъ плаче людъ мôй?...“

Иларіонъ Грабовичъ.

НА ДНѢПРОВќ ПОРОГИ!

(Зъ записокъ *Я. Новицкого.* Подавъ *Василь Лукичъ.*)

II.

Прощанє зъ Камѣнкою. — Першій шумъ порога. — Кодаки. — Твердыня. — Порôгъ. — Острôвъ „Демскій“. — Сѣдоволосый рыбалка зъ бѣлоголовымъ внукомъ. — Кольонія Ямбургъ. — Переправа черезъ рѣчку Суру. — Село Волоске. — Порôгъ Лоханъ. — Стрѣльча скеля и историчный переказъ про ню. — Два каменѣ „Богатырѣ“ (переказъ). — Звонець. — Ненасытець. — Чернечій острôвокъ. — Стрѣча. — Спасенна стація.

Стало свитати... На темному небѣ троха прояснилось. Надъ широкимъ степóмъ, синимъ Днѣпромъ и зеленымъ яромъ повставъ легесенькій туманъ. Усю природу неначе кто прикрывъ тонкою бѣлою намѣткою. Божа роса почала стелитись по земли. Заплакали зеленѝ дерева дрôбною росою, трава забѣлѣла, мовбы обсыпана пыломъ. Листя на деревѣ мôцнѣйшало набираючись цѣлющои воды небеснои. Всякѝ квѣтки роскручували свои пупѣночки, розгортували листочки свѣжѝ, хорошѝ, якъ личко маленького дитяти. Розлили ся пахощѣ понадъ зеленою травою, понадъ тихою водою. А пташки безъ перестану, безъ впину выспѣвували, кôлько силы було въ нихъ. Ставало чимъ разъ яснѣйше...

Вконець выкотилось до половицѣ — червонои барвы сонце. Голубе небо очистилось ôдъ дощевыхъ хмаръ, що притьмили єго вчера и тôлько на полудневôмъ всходѣ видно хмаринку, та и она швиденько ховає ся за горизонтъ. Дощевѝ хмары розплылись десь на всходѣ, ominувши Камѣнку. Тихій вѣтрець повѣвавъ зъ заходу и въ воздусѣ було якось незвычайно любо, весело и радôсно. И не до одного веселого, навѣть до нещасного, безталанного смѣялось небо, смѣяла ся земля, смѣялось сонечко ясне... Сѣльска идиля перервалась ôдзывомъ череды, що бѣгла въ степъ, а зъ Днѣпра звучно йшли ôдгомономъ удары веселъ, и мова, а иногды и покрики „Москалѣвъ“. Передо мною стояла дорога пѣшки до Кодакôвъ зъ 5—6 верстовъ ($^3/_4$ милѣ), позаякъ плоты не рухались зъ мѣсця изъ за легкого вѣтру. Дорога зъ села тягнулась на гору въ степъ, а вузенька стежочка звертала въ напрямѣ до Днѣпрового берега. Я спустивъ ся стежочкою долѣ. Берегъ тутъ нерôвный — то скалистый, то пѣсковатый; всюда роскиненѝ величезнѝ камѣннѝ брылы а на высшихъ скалистыхъ мѣсцяхъ попадались и деякѝ корчѣ. По чверть годины, зъ поза скалистого скруту рѣки, показалось село Кодаки и вже клекочутъ та шумлятъ пороги. Я мимоволѣ згадавъ Шевченка и єго прегарнѝ стихи:

Реве та стогне Днѣпръ широкій,
Сердитый вѣтеръ завѣва',
До долу вербы гне высокій,
Горами хвилю пôдôйма'...

Отъ я и въ Кодакахъ. Чудово-пышне украиньске село середъ веснянои поры, все зелене и пахуче, все въ квѣткахъ! Чудóвый Богомъ благословенный и Богомъ забутый край! Кто бачивъ єго не очима тôлько, а бачивъ серцемъ и душею, той повѣкъ єго не забуде...

Улицѣ села давали пôзнати, що нынѣ свято: дѣвчата и парôбки громадами переходили улицѣ и проулки, а старѝ и жонатѝ посѣдали на приспахъ хатъ, зъ улицѣ пôдъ стрѣхою. Шумъ порога бôльшавъ въ мѣру, якъ йти булó до него. На дорозѣ стрѣтивъ я лоцмана и довѣдавъ ся, що стародавна твердыня лежитъ противъ самого порога. Перейшовши трохи, наспѣвъ я до глибокого вывозу, що йшовъ въ поперекъ села и дѣливъ ряды хатъ; надъ вывозомъ лежавъ высше валъ зъ землѣ, а зъ поза него выглядали хаты. Се була предковѣчна старокодацка твердыня, заложена Богданомъ въ XVI вѣку. Я выйшовъ на першій валъ. Зъ ôдси було вже видно порôгъ и шумъ бѣлыхъ та бурливыхъ фаль заглушавъ всѣ иншѝ звуки. Твердыня окружена чотырокутнымъ валомъ; зъ пôвнôчнои части глибока безодня — вывôзъ, зъ захôднои и полудневои широкѝ бастіоны, зъ всхôднои притыкає до крутого Днѣпрового берега. Въ самôй твердыни видно глибокѝ впадины, зарослѝ травою — живѝ слѣды Запороскихъ куренѣвъ; ту такожь роскиненѝ въ повнôмъ непорядку лоцманьскѝ хаты, числомъ 7, а осьма досыть гарненька хижина красує ся на крутôмъ и скалистôмъ Днѣпровôмъ березѣ. Въ ровахъ, що ôддѣляютъ твердыню зъ заходу и полудня, зеленѣютъ грядочки лоцманьскои огороднины: ту картофля, крôпъ, бураки — однымъ словомъ: всѣго потрохи. До мене пôдôйшовъ молодый лоцманъ, властитель однои зъ хатокъ, що примѣстились въ самôй твердыни, въ бѣлôй сорочцѣ зъ широкими *„закарвашами“*, въ синихъ широкихъ китайковыхъ шаравáрахъ и босый. Я поспытавъ, чи не знає ôнъ дечого про тую твердыню и кто сѣ побудовавъ. „А Богъ єго знає, ôдповѣвъ ôнъ, коли старѝ

люде мало знаютъ, а намъ и подавно; кажутъ, що Запорожець живъ ту, чи що“. Мы спустились до берега. Порôгъ бурчавъ, шумѣвъ и клекотавъ. Весь розмѣръ рѣки, занятый порогомъ до 150 сяжнѣвъ, бувъ покрытый бѣлою филястою пѣною. Лоцманъ оповѣдавъ, що порôгъ має чотыри дѣлы, та годѣ ихъ теперъ було розрôжнити, заякъ вода все прикрыла. Пôдъ лѣвымъ бокомъ видно було каналъ для бôльше безпечного переводу суденъ. А при самôмъ березѣ, где филя гнала филю, где зъ шумомъ рвалась вода, купець Звѣровъ побудовавъ собѣ на водѣ млынъ; трохи-жь нижше єсть старый каналъ, закиданый при входѣ камѣнями, що нанесла вода, и втратившій своє значѣнє для суденъ. Я усѣвъ на березѣ и почавъ розмову зъ лоцманомъ. Сей звернувъ мою увагу на тоє, що варто видѣти пороги осенею, коли вода понизшає; тогды, пôсля єго слôвъ, видно всѣ камѣня, що перетинаютъ Днѣпро рядами. Вконець я попросивъ свого товариша, щобы вказавъ менѣ найстаршихъ вѣкомъ людей въ Кодакахъ. Однакъ на нещастє почувъ я, що одинъ старый лоцманъ, що знає дуже богато про давнину, бувъ самé на плотахъ; другій, що мешкавъ такожь въ твердыни, смертельно хорый; а третій хочь и знає гдещо, та въ тôмъ бѣда, що дуже вже старый, слабый на слухъ и страшно недобрый.

Прелюбый тихій ранокъ, близьке сусѣдство прибережныхъ селъ и порогôвъ тягнуло мене все дальше и дальше. Лишивши Кодаки пôшовъ я берегомъ. На дорозѣ скалистый берегъ мѣнявъ ся зъ пѣсковатымъ, мѣнявъ ся кôлька разôвъ, ажь вконець узрѣвъ я невеликій камѣнный ôдломъ, зъ поза котрого зеленѣвъ ся довгій острôвъ „*Демскій*“, правобôчь Днѣпра. Пѣсковатый и каменистый берегъ змѣнивъ ся въ покрытый густою высокою травою, стежочка була вузенька, а ôдъ горы ту и тамъ розкиданй скалы. Порôвнявшись зъ островомъ, сѣвъ я на величезнôй камѣннôй брылѣ, щобъ хочь трохи ôдотхнути и полюбуватись ранною природою та розкôшнымъ Днѣпромъ Славутицею. Надъ вузкимъ проливомъ, що дѣливъ острôвъ ôдъ правого берегу, лѣтали стада якихъ-то птахôвъ схоплюючи зручно верховодôвъ въ швидкôмъ полетѣ, а полохливй кулики перелѣтали зъ одного берега на другій голосно покрикуючи. Сонце пôдôймалось высше, въ воздусѣ становилось горячѣйше, а вѣтеръ притихъ цѣлкомъ. Зъ супротивъ положеного берега падала тѣнь на проливъ. Я звернувъ всю свою увагу на човно, що стояло бѣля острова; въ нѣмъ сидѣвъ сѣдоволосый дѣдусь безъ шапки, зъ двома удочками. Не бôльше якъ за пять минутъ дѣдусь вытягнувъ зъ човна двѣ величезнй рыбы, зъ котрыми возивъ ся повенъ зручности властивои досвѣдченому рыбалцѣ: то разъ пускавъ удку зъ ниткою пôсля волѣ рыбы, що боролась за свободу, то другій разъ притягавъ єѣ до себе, по чôмъ умученую добычь схвачувавъ плетеною пôдсадкою. Въ лозинѣ, що була на островѣ, давъ ся чути легкій шелестъ и трѣскотня; трѣскотня повтарялась частѣйше и частѣйше, вконець зъ лозины показалась фигура невеликого бѣлоголового хлопчины, котрый нѣсъ на плечахъ вязочку дровъ. Хлопець кинувъ вязку близько човна а дѣдусь тымчасомъ слѣдивъ зôрко весь часъ за пôрухомъ пôплавця; ôдтакъ оглянувъ ся назадъ себе до хлопчины, и сказавъ єму щось тихимъ голосомъ; малый вхопивъ вязку и скрывъ ся за лозиною, пôдъ тѣнистою ивою. За минуту появивъ ся хлопчина впять, але вже безъ дровъ; вôйшовъ въ човно и прийнявъ ся чистити рыбу. Дѣдусь зложивъ удки въ човно, взявъ мѣшокъ, розвязавъ єго и почавъ вытягати щось въ узелкахъ, укладуючи всѣ въ човно; вконець въ рукахъ єго бренкнувъ невеличкій котелокъ, котрый дѣдусь почавъ мыти-перемывати въ рѣчцѣ; потôмъ зачерпнувши воды, выйшовъ зъ човна и заховавъ ся въ лозину. Хлопчина возивъ ся зъ рыбою. „Дѣду! ôдозвавъ ся хлопчина: чи буде зъ насъ чотырёхъ?“ Однакъ ôдповѣди не було; видно дѣдусь недочувавъ. Малый такожь замовкъ. Зъ лозины заледве чути було удары кресала о кремѣнь и впять стало тихо. Зъ пôдъ галузистои ивы показавъ ся голубый дымъ. Дѣдусь выйшовъ на берегъ, взявъ мѣшокъ, уложивъ узлики, поморкотѣвъ щось зъ внукомъ и назадъ заховавъ ся зъ мѣшкомъ. Хлопчина намочивъ въ рѣцѣ невеликй ночôвки, выполоскавъ, зложивъ въ нихъ рыбу и такожь сховавъ ся. До уха мого доходила трѣскотня бурхаючого огня, неначебъ давала знати, що смачна юшка зъ рыбы, а може бути и каша, швидко стане передъ рыбалками на зеленôмъ природнôмъ коверци. Я забравъ ся въ дальшу дорогу. Зъ кôнця острова розлягалась пѣсня соловейка зъ незвычайно штучными переймами и я ставъ завидувати дѣдусеви та рыбалчôй жизни середъ природы, гле такъ гарно живе ся, где забуває ся горе крепацкого житя, где супокôйно ôдыхає старôсть....

Пôсля годину треваючои дороги острôвъ „*Демскій*“ сховавъ ся за могилу и я входивъ вже въ гарненьку нѣмецку кольонійку, розложену въ садкахъ — Ямбургъ. Правильнôсть улиць, чистота, запахъ цвѣтôвъ, котрыми обсаженй городы ôдъ улицѣ, рôвненькй та въ порядку побудованй хатки зъ великими ôкнами и помалёваными ôкониницями — всё тоє рѣзко вызначало нѣмецке населенє ôдъ нашихъ селъ. Въ кольоніи звертала на себе увагу школа, невеличкій, гарненькій будыночокъ, побудованый зъ паленои цеглы и обсаженый деревцями. Нѣ одного замешкалого дому здає ся нема въ кольоніи красшого якъ школа, побудована за спôльнй грошѣ; видно, що захôдъ Нѣмця про школу становитъ для него первостепенне заданє.

Ôдотхнувши и попоївши въ кольоніи, перейшовъ я на другій конець ей, где була плянтація, а за нею прилюдный садъ кольоніи, що тягнувъ ся въ напрямѣ до Днѣпра. Помѣжь деревами була сѣножать, и всюда було пусто, жовто, одностайно. Садъ кôнчивъ ся малымъ рôвцемъ, а зъ него впять видно було Днѣпро зъ берегомъ, що зарôсъ червоною ивою и лозиною. Якъ повсюда, такъ и ту вела мене удоптана стежочка, трохи оддалѣкъ берега. Зъ далека вже красувалось село Волоске, а супротивъ него зъ правого берега зеленѣвъ острôвъ „*Сурскій*“. Дôставшись на крутый берегъ, почувъ я шумъ найблизшого порога. Пôдходячи до села, выйшовъ на ôдломъ горы и опинивъ ся надъ рѣчкою, що дѣлила мене ôдъ села. Се була Сура. Зъ противного боку показалось невеличке човно, звѣстне тутъ пôдъ именемъ „*душегубки*“, котрою кермувавъ хлопчина.

— А що, перевезти на той бôкъ? поспытавъ пôдъѣхавши.

— А ты нарокомъ приѣхавъ по мене?

— Еге!

— Та хиба перевези. А човно-жь не затопитъ насъ? запытавъ я, позаякъ оно зовсѣмъ не богато обѣцювало и назва „душегубки“ дуже до нёго надавалась.

— Чогó? най Богъ милуе! Ажь трёхъ, а иногды и четырёхъ перевожу, тай байдуже.

Я сѣвъ. Човно порухалось, заколысалось на часочокъ и впять пôшло рôвно. Малый намагавъ дитинячою силою, силувавъ ся, попиравъ весломъ и швидко гнавъ напередъ.

Село Волоске одержало свою назву ôдъ Волохôвъ, що єго населили и хочь они змѣшались зъ украиньскимъ племенемъ, заховали таки свою первѣстну властивôсть въ мовѣ, обычаяхъ и т. и. Супротивположеный острôвъ Сурскій дѣливъ невеликій проливъ, закиданый въ однôмъ мѣсци каменями, а бѣля берега стоявъ водный млынъ. Вода зъ шу-

момъ переливалась черезъ купу камѣня. Ôдъ старого Волоха, котрого подыбавъ на дорозѣ и котрый досыть чисто говоривъ по нашому, розвѣдавъ я, що порога Сурского не доведе ся менѣ бачити зъ берега, бо лежитъ помѣжь островомъ Сурскимъ а лѣвымъ берегомъ Днѣпра, — а сусѣдный за нимъ „*Лоханъ*“ находитъ ся якъ разъ противъ послѣдныхъ хатъ села, при чôмъ старый показавъ менѣ камѣнный ôдломъ, що лежавъ противъ порога. (Дальше буде.)

ЗЪ ЖИТЯ АРТИСТКИ.

III.

Гальмаєрцѣ прислано въ подарунку кôшь шампаньского вина. Спросила отже своихъ приятелѣвъ и свои приятелки на вечеръ, щобы тото вино выпили а при тôмъ забавили ся. Колижь надôйшовъ вечеръ, Гальмаєрка спостерегла, що въ ей касѣ не було лишь 35 центôвъ. Ôднесши ся въ тôй справѣ до своєи служницѣ, въ надѣи, що найде хвилеву помôчь, довѣдала ся, що и она въ своѣй касѣ не мала бôльше якъ 40 центôвъ.

„Щожь будемо теперь робити?“ сказала заклопотана до неи: „чимъ мы гостей нашихъ пріймемо?“

„Не турбуйте ся, Панѣ“, одвѣтила субретка: „якось да мо рады. Маємо дома каву и цукоръ и троха сметанки; решту добере ся, а за останокъ куплю рогалькôвъ. Дамо насамперед каву, а потôмъ шампана... Буде то гостина незвычайна, оригинальна“.

Гальмаєрцѣ сподобало ся тое предложене, и она попристала.

Зôйшли ся гостѣ, выпили каву, а потôмъ взяли ся до шампана... Але хочь якъ силуютъ ся на велесôсть, на добрый гуморъ и на забаву, якось имъ не иде: забава не хоче розвивати ся; шутки и дотепы не удаютъ ся; хочь кто вырве ся зъ якимъ дотепомъ, заразъ єму и урыває ся. Попросту — скучно гостямъ, гдеякѣ зъ нихъ зачинаютъ уже зѣвати...

„Знаєте що, милѣ товарищѣ, давъ бы я вамъ раду, коли тôлько схочете мене послухати“, ôдозвавъ ся по часѣ ктось зъ гостей. „Знаю я зъ власного досвѣду, що коли не клеитъ ся розмова, найлѣпше тогды розповѣдати о духахъ. Той предметъ розбудитъ фантазію, и ôдтакъ плывутъ гадки натискомъ одна по другôй, мовь вода зъ жерела довшій часъ затамованого“.

„Добре, добре! оповѣдаймо о духахъ, хочь я въ нихъ не вѣрю“ — ôдозвали ся многѣ голосы. „Але кто начне першій оповѣдане“.

„Тягнѣмъ *гуза*! Кто вытягне, буде першій оповѣдати“.

Жребій выпавъ на Гальмаєрку. Всѣ стали плескати въ долонѣ на знакъ вдоволеня.

Она прибравши въ лици выразъ поважный, ôдозвала ся въ тотѣ слова: „Пôддаю ся судьбѣ и воли Вашôй, однако упереджаю, що то все, що казати буду, не єсть выдумкою розгоряченои фантазіи, але єсть то чиста правда, выймлена зъ моєго власного досвѣду“.

Коли зôбране утихомирило ся и выпружило увагу, она продовжала оповѣдане въ той способъ:

„Кто були мои родичѣ, не знаю; бо я ихъ не запамятала. Тото лишь собѣ пригадую, що мене выховувала стара бабуся въ мѣсточку М. на Угорщинѣ, Нѣмкиня зъ роду. Она була бѣдна, и я зазнала часто у неи голоду и холоду. За те мала я свободы доволѣ и могла робити, що схотѣла. Тожь то бѣгала радо по улици по цѣлѣсѣнькихъ дняхъ, найчастѣйше боса и простоволоса, въ старôй подертôй сукончинѣ; а спѣваламь на весь голосъ рôжнѣ пѣсни, котрыхъ, не знати якъ, выучилась и котрѣ дуже любиламь спѣвати!

Разу одного (мала я тогды рокôвъ зъ ôсѣмь) проѣздживъ туды якійсь панъ, вже немолодый. Учувши мôй голосъ, зупинивъ ся, пôдслухавъ троха, а ôдтакъ давъ знакъ рукою, щобы прійти до єго повозки, тай сказавъ: „Моя дитинко, чи ты маєшь родичей?“

„Нѣ, паночку“.

„А у когожь ты проживаєшь?“

„У однои старои бабусѣ — онъ тамъ въ тôмъ старôмъ згорбленôмъ домочку...“

„Чи не малабъ ты охоты зô мною ѣхати; ты маєшь красный голосъ; я бы тебе давъ учити спѣвати, и выховавбы тебе красно, и колись малабысь лѣпшу долю, якъ теперь“.

„О, дуже радо поѣду зъ вами, кобы лишь моя стара бабуся на те зôзволила“.

Панъ той взявъ мене до повозки, пôдъѣхавъ зô мною къ хатѣ, где проживала бабуся; вступивъ до нашои комнаты, поговоривъ щось зъ нею; давъ ѣй, не знаю кôлько, грошей, а ôдтакъ забравъ мене зъ собою... Бувъ то директоръ вандруючого нѣмецкого театру, чоловѣкъ немалыхъ здôбностей, котрому я завдячую мою судьбу нынѣшну. Якбы не ôнъ, булабымь може марно загинула где пôдъ тиномъ въ найбôльшôй нуждѣ и упадку, якъ гине много такихъ безталанныхъ сирôтъ, оставленыхъ самымъ собѣ безъ всякои опѣки, безъ всякого проводу...

Патронъ мôй теперѣшній приспособлявъ мене до театру и призначивъ першій мôй выступъ на сценѣ, якъ укôнчу 16-ый рôкъ житя. Недалеко вже було до того, ледви кôлька мѣсяцѣвъ, и я тѣшила ся дуже будущимъ моимъ выступомъ. Тогды мала я приятельку, Емму, старшу о кôлька рокôвъ ôдъ мене, дѣвчину дуже добру и гарну, а котра зверхъ того мала любый и солодкій голосъ, що чудно до серця вникавъ... И она була, такъ якъ я, круглою сиротою, найденою на улици черезъ нашого патрона. Однака наша доля, однаке сирôцтво, зближили нашѣ серця до себе, и мы дуже любили ся... Ôдъ того часу я нѣколи нѣкого вже такъ щиро не любила, якъ мою Емму.

Але щастє наше, плывуще зъ взаимнои любови, не довго тревало. Емма запала на хоробу легкихъ, зъ котрои вже бôльше не выдвигнула ся. Бувало сиджу неразъ на єи лôжочку, бесѣдую зъ нею, потѣшаю, якъ могу, а ôдтакъ обѣ гôркими слезами поплачемо... Хороба змагала ся и прійшла хвиля, где сама Емма пôзнала, що ѣй не довго на сѣмъ свѣтѣ жити. Коли одного разу такъ бѣля неи сиджу, въ єи лице вдивляю ся, и разомъ зъ нею сумую — прійшло ми на гадку, сказати до неи: „Еммо! єсли можна, щобы душѣ зъ тамтого свѣта приходили на сей свѣтъ, то прошу Тебе, одвѣдай и Ты мене!“... Емма обѣцяла, и мы обѣ щиро попращались.

Було то моє послѣдне зъ нею прощане; тои самои ночи она Богу духа ôддала.

Нѣкто не зрозумѣє того смутку, того жалю, того болю, якій тогды опанувавъ моє серце. Менѣ здавало ся, якобы половина житя мого лягла зъ нею до гробу.

Въ смутку и жалю ôдпровадила я тѣло Еммы на кладовище; въ ще бôльшôмъ смутку и жалю вернула зъ ôдтамъ домôвь. Настала нôчь... Я мешкала тогды у однои старенькои панѣ въ мѣсточку К. Мы мѣстили ся въ однôй невеличкôй комнатѣ; въ однôмъ кутѣ стояло єи лôжко, а въ другôмъ моє; служниця доходяща услуговала намъ. Припадокъ хотѣвъ, що саме тогды, коли мы Емму похоронили,

моя панѣ выбралась на цѣлу нôчь въ гостину. Легко порозумѣєте, яка скука и якій страхъ обгорнувъ моє серце, коли я бачила ся сама одна въ пустôй, глухôй комнатѣ...

Прійшлось лягати спати; прійшло ся свѣчку гасити... Мене напавъ якійсь лякъ неописаный... Напослѣ набраламъ ôдваги, загасила свѣтло, а сама шубовстнула чимъ скорше зъ головою пôдъ покрывало. Довго не могла я вснути. Рôжнй гадки находили на умъ: то щось привиджувало ся, то щось причувало ся — ажь лячно погадати! И ажь по довгôмъ, довгôмъ часѣ такой я вснула.

Пробуджуюсь бо я — въ округи темно, мовь въ гробѣ, а на вежевôмъ годиннику стало выбивати пôвнôчь... Кождый ударъ дзвона ударявъ страхомъ въ моє серце, и я пригадала собѣ на Емму: анужь она мене одвѣдає... Тота гадка стрясла мною мовь лихорадка, и зимный пôтъ якось неочертанои боязни зросивъ чоло моє... Въ тôмъ слухаю: ктось лѣзе на сходы... тихою ступою... що разъ близше... вже пôдходитъ пôдъ самй дверѣ... вже торкає за клямку... Дверѣ отвираютъ ся — вже чую воздухъ зимный въ комнатѣ... Я мало не вмлѣла. Въ тôмъ подумаламъ: Тажь, єсли то Емма прійшла до мене, то она менѣ нѣчого злого не вдѣє — она, що мене такъ щиро за житя любила!

Набравши ôдваги, кажу тихимъ, несмѣливымъ голосомъ: „То ты, Еммо?“

По хвили ôдзыває ся голосъ: „Нѣ!... я служница; панѣ присылає мене по — — — — табакерку!...“

* * *

При оповѣданю збѣгали намъ хвилѣ летомъ лыскавицѣ. Наразъ показавъ ся львôвскій Высокій Замокъ, и мимохôть поглянули мы всѣ на него черезъ ôкно вагону; божь ôнъ зъ сеи стороны найкрасше очамъ представляє ся.

Вказуючи на Высокій замокъ и обернувшись до моєи краснои сусѣдки, щобы перервати хвилю мовчаня, кажу: „Гляньте, панѣ, на сю гору, яка она высока; а прецѣнь колись-то, — давно, дуже давно! — гуляли по нѣй волны морскй. Єще нынѣ находятъ ся на вершку горы мушлѣ и иншй морскй предметы, що вказує на колишне море въ тыхъ сторонахъ...“

На сѣ слова мôй знакомый тозаришь, панъ К. зъ Тернополя, показуючи пальцемъ на молодшого зъ нашихъ заболоченыхъ сусѣдôвъ, ôдозвавъ ся въ голосъ: „Сей панъ мôгбы намъ о тыхъ справахъ гдещо основнѣйше росповѣсти, бо я бачивъ въ ихъ руцѣ геольогичну книжку, котра здрадила менѣ адепта геольогіи“.

На се молодый чоловѣкъ покраснѣвъ троха зъ скромности и сказавъ: „Я єсмь лише ученикомъ, але сей панъ (вказуючи на старшого) єсть панъ Альтъ, мôй професоръ“.

Учувши тоє, що славный геольогъ Альтъ зъ Кракова (котрого я такъ некорыстно оцѣнивъ зъ разу) ѣде зъ нами, схопивъ ся я зъ мѣсця и пôдôйшовши до него и склонившись єму чемно, представивъ ся єму, кажучи: „Шкода, що мы не знали объ тôмъ, що маємо такъ знаменитого мужа за товариша подорожи; наша проѣздка булабы тогды пріятнѣйша и бôльше поучаюча...“ Ôнъ одвѣтивъ менѣ такожь комплементомъ: „Хочь зъ лица першій разъ маю честь Васъ пôзнати, однако зъ особы Вы менѣ добре знакомй; Вы знакомй дуже добре въ Краковѣ.“ Ôдтакъ мои спôвподорожнй представили ся такожь п. Альтови.

Не було вже часу до довшои розмовы. Мы довѣдались тôлько, що ôнъ вразъ зъ своимъ помôчникомъ вертавъ зъ геольогичнои выправы на Подôле; задля того они були такъ незвычайно заболоченй и въ старыхъ одежахъ. Бо геольогъ муситъ по ровахъ, корытахъ рѣчныхъ, ямахъ и норахъ земныхъ лазити, а часто и повзати ся, хочбы и въ болотѣ, щобы предметъ якій або яку прояву, цѣкаву для науки, выслѣдити... О якъ я тогды въ души моѣй встыдавъ ся! и погадавъ собѣ: „Не годитъ ся людей судити пôсля зверхного погляду“.

Мы стиснули ся щиро за руки и — высѣли зъ вагону, котрый саме теперь станувъ на перонѣ на Пôдзамчу.

Денисъ.

Письма рускихъ Галичанъ
ДО МИХАЙЛА ПЕТРОВИЧА ПОГОДИНА
въ лѣтахъ 1836—1861.

(Дальше.)

IV-е Письмо. У Львовѣ дня 30 Сѣчня 1838. Въ осини гостивємъ по Підгірю від рѣки Стрія до Бистрици; на тѣ гостинѣ премного нового въ вѣдомости народа. Суть-то усе матеріяли, але матеріяли точнй, искренй и цѣпкй.

Манастирь въ Скитѣ. Тамо-й въ звалищи вежи найшовємъ написъ словеньскій на гранитѣ — камени. Пакъ розвѣзало сє, що написъ той приналежитъ до поменика граничного зъ доби княжеской.

Звѣздословѣ Словенъ а опроче Русинівъ. Тутъ видно, що у насъ такожь прекрасно и согласно вѣджа астрологическая була розвинула сє.

Праздникъ Колѣди. Найвеличнѣйша и найсвѣтѣйша памѣть нашего первовѣка.

Окроме того зберaю сє у ладъ довести: послѣдованя о Бойкахъ, о Гайдамакахъ.

Теперь цѣлѣ займаю сє Письмомъ о Поменикахъ старословеньского пѣснотворенія; велика робота, предцѣ чей до весни 1839 скінчу.

Пакъ засѣду до Грамматики южно-руского язика, а ажь уже геть до Словаря. Признаю Вамъ сє, що вельми зъ умомъ сє гоню, ци не издати малій сокороченый Словарь, якъ мене до того покликаютъ мой крайяни. Що би Ви о тѣмъ гадали?

О Гуцулахъ пописавємъ 7 лист. термѣт. Надѣю ся, що оно переложено на ческе на веснѣ вийде. Тожь само и Розгорецькій Ущовби сими дни посилаю Г. Шафарику.

Стілько о моихъ литературныхъ роботахъ, теперь дащо о новостехъ.

Г. Zubrzycki ревный Русинъ издає Начертан. до Истор. Галическ. Руси въ польск. языцѣ. Першій жмитъ изійшов, друг. ще въ цензурѣ. По відпечатаню пішлю Вамъ.

Г. Левѣцкій приготовивъ Попись владикъ русск. въ лат. языцѣ. Найважнѣйше въ тѣмъ є ясно-розвитѣ товкованя о метроп. галической зъ джерелъ бізантійскихъ.

Г. Данкевичь зібравъ матеріяли до „Дѣло о Праздникахъ и обрѣдахъ“ съ бабскими рѣчьми въ руск. языцѣ.

Г. Илькевичь виготовивъ до цензури Пословици народній.

О рукописахъ и старопечатныхъ книгахъ стілько лишемъ сє довѣдавъ, що у Ясени врхь Калушѣ є писана Евангелія, а въ Крехівцехъ при Станіславѣ Апостолъ, то-жь само Тріодонъ. Однакъ здобути тій книги годѣ иначе, токмо черезъ відмѣненіе*).

*) До четвертого письма долучивъ Вагилевичь двѣ коляды записанй нимъ въ горахъ.—Наведеный листъ єсть для насъ великои ваги, бо довѣдуємось зъ него о руху литературномъ межи Русинами въ часахъ передъ 1840 рокомъ. Дивно тôлько, що Вагилевичь не згадує тутъ нѣчого про труды безсмертного нашого Маркіяна Шашкевича; здає ся, заходила певного рода зависть, котрои навѣть смерть Маркіяна не могла усунути. (Зри впрочемъ VIII письмо Вагилевича до Погодина.)

*

(Майте сє гараздъ. Зістаю зъ глубокимъ почитаніомъ Вашь слуга Дал. Иванъ Вагилевичь.)

V-е Письмо. Львівъ зъ новимъ годомъ 1839. По останнѣмъ допискѣ до Васъ, котрій може и не переймилисте, минув тельма цѣлій гідъ. Въ тѣмъ времью не мало всякои перемѣни учинило ся, о котрѣй надѣюсь, що и Вамъ буде мила.

Найперше о минѣ. Я дав був печатати въ Чясоп. Ceskeho Museum статью свою о Дуплахъ въ Розгірчи, съ прісьбою до Редактора Г. Шафарика, щобъ и до Васъ післав дащо єкземплярівъ. Теперь печатаеся тамо-й мое послѣдованье о Гуцулахъ, однакъ уже и каюся, що я его оголошу: бо я на своихъ путехъ торонко вѣдомостехъ о нихъ напортив, инуди и весь предметъ означуючихъ; будутъ они чей колись систематическій розвити во вторѣмъ исправленѣмъ изданіи по южно-рускій. Таку саму статью готую о Бойкахъ.

Опроче сего предмета єѳнографическаго занимаюся такожь архитектоникою старинное; чясть зъ неи я представив въ Дуплахъ въ Розгірчи. Къ тому я описав Дупла въ Поляници. При тѣмъ извѣдавѣмъ ся о иншихъ послѣдкахъ въ волости древнихъ Бѣло-Хорватівъ. Е ихъ не мало: и дупелъ и печяхъ. До того належятъ камни зъ написами на предвѣцкихъ кладвищахъ въ Дерешівцѣхъ, въ Поморянахъ, въ Зеленѣ: божіи стопки, а 3 або 4 божища. Може по городахъ даже роспишуся. Я въ земли прежде зудачевскѣй приобрѣв 15 городівъ, и въ Галицкѣй тако-жь дащо; али меньше захованй. Все то буде моею обовязанностью обѣзрѣти и описати; що надѣюсь въ осени сего года зробити.

Найважнѣйша рѣчъ на моей пути є собраніе пѣсень на Коляду. Числомъ они теперь доходятъ изъ варіятами надъ 100; красшй відъ всѣхъ досиль извѣстнихъ народнихъ голосівъ. Рівно важни для поета, историка и археолога; вѣрно ми нѣчого ще подобного невидали. (Я до 3 десятки був післав Г. Шафарику, котрій ихъ називае дорогоцѣнними перлами пишучи: „Wděku plné ty prostonárodni, čisté, wonné kwěty gsau mi milé neginác nežli drahocenné perly“.) Суть у нихъ помянутья о быляхъ зъ 8 стол., а може ще съ прежде зъ доби перво-вѣка словенского о Царьгородѣ, о Галичи; сутъ такожь и миѳическіи. Ото душа жизни нашихъ предківъ, сбережена підъ горами Карпатскими. А то истнѣ лише ще сотня таківскихъ памятниківъ, бо я то въ 8 селѣхъ, та й то не всячино, зѣбрав.

При тѣмъ и Словарь мій тако-жь зістав збогаченій кореннимі словами, уже инуди зашлими. Тілько о минѣ, та-й буде.

Новощи литераторскіи. Г. Д. Зубрицкій издатель книжки: Начертанія истор. Галиціи; теперь издае обширній историческій Альбомъ. Другій дѣлъ его Начертанія истор., де опроче вся заслуга его ясно окажеся, находится нинѣ въ Вѣденьскѣй Цензурѣ. Поза-якъ є надежа, що обдержится повелѣніе на печатаніе. Тожь само тамки и г. І. Лозинского Грамматика. Дав би Бігъ, аби що то сего года повиходило, щобъ мѣнѣ було можно, мою обовязанність, хоть во сотнѣй чясти, къ Вамъ оказати.

Опроче того ще о деякихъ находкахъ. Г. Д. Зубрицкій укладатъ Архівъ мѣста Львова. При тѣмъ найшов 2 руск. купецк. и 1 нѣмецку торговую грамоту відъ К. Дмитра Луцкого, всѣ зъ другои полов. 14 ст., опроче множества зъ 15 ст. волоск. Я пріобрѣв единъ листъ на огртцѣ книжки пергаменовій изъ книжки бесѣдъ церковнихъ, церковно-словенскимъ язикомъ изъ 13 ст.; не великои цѣни. Тако-жь чуемъ о Уставѣ Ягайла рукописи въ Гуліовѣ, книжцѣ въ листъ, може ю и здобуду. Старопечатній книги находятся, поза-якъ мѣнѣ звѣсно, въ Крехівцехъ, Озерянахъ и пр.; однакожь тутки годѣ иначе ихъ здобувати, лише черезъ замѣну, а отъ лишь яли виходити въ сѣмь времью церковно-словенскіи книги у Львовѣ и Перемышли.

(Майтеся гораздъ та-й будьте здорови. Д. И. Вагилевичъ.)

PS. У насъ въ Перемышлѣ отворена каѳедра рускоro язика. Буде на рікъ; я маю крѣпку надежу тамки бути профессоромъ. Тогди добрѣ, можно ми буде вивязатися зъ моихъ обовязанощи, совершити всѣ труда литераторскіи, а опроче, о що мѣнѣ иде, росчати литературу южно-рускую въ едукаціи молоди нашой по рускій, національно*).

VI-е письмо. Товмачь, 4/16 Кивень 1840. Въ моихъ трудахъ литераторнихъ не великій успѣхъ. Я тілько поза-якъ совершив Символику. До Демонологіи, Памятниківъ ваянія, Звѣздарства я лише дащо матеріялівъ де збирав.

Я до Васъ маю прісьбу.

По бажьбѣ моихъ приятелівъ я переложив по польскій Несторову лѣтопись. Я хотѣв быхъ издати переложеніе зъ підлѣнникомъ до г. 1095. Пришлѣть минѣ Радзивиловское изданіе и Ваше разсужденіе. Вы минѣ такожь обѣщалися придбати деяке пособіе до совершенія моихъ трудівъ. Ци є надѣжа?

Осеню поѣду до Львова, зъ вітки пішлю Вамъ два медальи изъ нашихъ княжихъ временъ. Одинъ на память похода до Нѣмецъ, другій религіозный.

Зимѣ попутую межи Лемками въ земляхъ сяноцкѣй и бѣцкѣй.

О галицкѣй лѣтописи ничого еще Вамъ не можу донести.

VII-е письмо. Львівъ 3/1 1842. Мое стремленіе въ трудахъ литераторнихъ є обще словянское починаючи вітъ рускоro по предметахъ филологіи и етнологіи. Кстати филологіи я готовлю вітъ 1835 г. Словарь южно-рускоro языка; въ половици є вінъ уложеный азбучно, другая половица складатся изъ зібраныхъ слівъ по Галиччинѣ на гостинѣ. Также кінчу більшую статью о языку южно-рускимъ, буде тамъ и грамматика, розсмотръ мѣстныхъ нарѣчій языка, его розвитье, обозрѣнье словесности, чужіи стихія, паралели изъ побратимчими языками, просодія и метрика. Кстати етнологіи я написавъ символику словянскую и уже окінчавъ, лише ще нужно ми буде пересмотрѣти новѣйшіи пѣсенники словянскіи. Дѣло тяжке, бо я нимъ труждаюся вітъ 1838 г. Въ нѣмъ маете совершенное понятіе о видѣ общимъ и подрібнимъ, природи и ей объятія идеою, и якъ ся идеа розвила. Тілько скудны матеріялы изъ сѣвернои Руси. Друге важне сочиненіе є Демонологія словянская и Бігъ знае якъ скінчу. — Доси маю общіи замѣтки и много матеріялівъ изъ галицкои Руси, та-й щось изъ Польщѣ и Корутань. Якъ я еи буду розвивати, пізнаете изъ помѣщеного выемка въ муз. ческ. (Упырѣ и Вѣдьмы), окрімъ того є ще у мене Вовколаки. Трете сочиненіе Памятники ваянія словянского (выемокъ изъ него Ущовбы въ Розгірчи були печатаны въ муз. ческ. підъ заглавіемъ Розгорецкѣ яскинѣ), окрімъ того маю описъ Бовдівъ въ Поляници и Дупелъ въ Стенцѣ, проче въ гадцѣ и вѣсти, де що маю искати. Также представляю историко-етнографическій четири вѣтви Галиціи: Гуцулы и Бойки вітпечатаны въ муз. ческ.; маю я о ныхъ ще більше замѣтокъ. Други двѣ, Лемки и Судомиряне, лишилися лишкомъ, окрімъ розметанныхъ замѣтокъ. До праздника Коляды я зібравъ скуды извѣстія — окрімъ пѣсень

*) Въ пятомъ и въ дальшихъ листахъ Вагилевичь не уживае вже буквы є вмѣсто я, а пише сю послѣдну букву зъ дашкомъ.

изъ 1-го свята, котрихъ маю 200, и 2-го, котрихъ є 10. Мій другъ г. Іосифъ гр. Дунинъ-Борковскій печатае изъ нихъ латинско-польскими буквами выемки. Еще дащо у мене историко-археографическія извѣстія о монастыряхъ, городахъ, обрядахъ, находкахъ и пр., и того радъ буду Вамъ при случаяхъ посылати до Вашихъ журналівъ. Поминаю мои переводы изъ староческого на южно-рускій и Слова о плъку Игоревѣ, труда изъ 1836 г., и Несторовой Лѣтописи на польскій, труда изъ 1840 г. Вы бысте мене дуже утѣшили, слыбысте мѣнѣ прислали пособіе на изданіе переводівъ на южно-рускій языкъ та-й на Символику — котри я бы хотѣвъ скоро печатати. Рівно якъ на гостину въ цѣли ученѣй. О случаи Вы самы подумайте, якъ и куда, тілько не черезъ Жубржицкого. Може бути, що я до Васъ переселюсь якъ гадаю, сли на мою прісьбу прихилится наше правительство, и всегда обгадайте для мене мѣстце при библіотецѣ, або и профессуру, до котрой я съ хѣтью и учитися буду що потрѣбне. Я вамъ радъ піславъ быхъ, що бысте схотѣли, особенно мою медаль, котра мае тоту Edelrost и є съ гербомъ Кіевскимъ, два листы пергаменовы и деякіи книги и пр., тілько аби тото не загибло дегодѣ, якъ мій листъ. За званіе мое дякую зъ цѣлого сердца, особенно Вамъ за ходатайство; обязанностью моею буде вітповѣсти честно упованью. Любо бы мы було, абысте мѣнѣ прислали яки книги по предметахъ филологіи и етнологіи и новѣйшіи книги южно-рускіи. Особенно Сахарова, Снегирева и що инше пригіжне. Также лѣтописи Данила Паломника, Духовную Мономаха, лѣтописи нову Несторову, Кіевскую, Волинскую и пр. Вы адрессуйте до моего друга Г. Іосифа гр. Дунина-Борковского: A Monsieur, Monsieur Ioseph, le comte Dunin Borkowski par Gaja à Gluchowice, де я маю теперь обытель свою.

(Майтеся гараздъ. Вашъ искренный Иванъ Николаевъ Вагилевичъ.)

VIII-е письмо. Львівъ 27. Травня (9. Косня) 1843 р.*) Що мене не святили изъ причины: „quod fovere videtur nexum cum scriptoribus russicis“. Вы о тімъ певне довѣдали ся на переѣздѣ у Львовѣ. Прикро ми дуже учитися Θеологіи ни нащо, а потому по 3 годахъ отрымати таке слово вітъ святителя нашего. Ходжу я коло того, абы ёго можно вітмѣнити, али дуже думѣтую; а коли такъ, я зістану ще студентомъ медикохирургіи.

Яже на утриманье черезъ 3 годы буду требовяти грошій, вітзываюся до Васъ, цы не озьмете мій сборникъ Колядныхъ и Щедровныхъ пѣсень? Буде ихъ числомъ 130, прочіи меньше важны собѣ лишаю. Розумѣеся, що дещо о ныхъ поговорю. Печатанихъ буде 9 листівъ меньше, більше. Цѣну не кладу, разъ що Ви якъ Руссинъ и литераторъ будете ихъ умѣти найлѣпше оцѣнити, а потому я Вамъ много обовязаный, такъ що кобы не мое положеніе, то бымъ почитувавъ за повинність собѣ Вамъ ихъ вітдати до росположенья якъ бысте розумѣли. И тото най буде 1 книжка: въ II. я опишу Свято подрібно; є у мене до того шматъ матеріялівъ, навить у Корутанцѣяъ (изъ Рукописи М. Коритки).

И такъ щось ми заплатите грішми, щось книгами.

При тѣмъ увѣдомляю Вамъ, що я приготовивъ по частѣхъ сочиненіе „статьи о Южно-Русскомъ языкѣ“.

Недістае мы о поднарѣчіяхъ Украинскихъ, Я писав о тимъ г. П. А. Лукашевичу, мігбы мня о ныхъ научити и Г. Бодянскій черезъ Васъ.

О самѣмъ сочиненію тілько скажу, що и таки одиноки явленія якъ *яль* замѣсть *ела*, *сокира* замѣсть *сѣкира*, я не поминувъ.

Г. И. Дубровскій набылнвъ, що Болгаринъ Априловъ въ Одессѣ мае издати народны пѣсни. Дуже бы ми ся придали. Бо де мы самому неизвѣсьна жизнь народна, руководствуюся пѣснями и святами. А одныхъ Болгаръ я зовсѣмъ не знаю, а ще другихъ Бѣлоруссинівъ плохо. Цы не рачивъ бы ми поробити выписи изъ своего сборника до Символики г. П. В. Киреѣвскій: значеніе стихій, природы неживотной, ростучой, животной и чоловѣка и прочь? И такъ мій 5-лѣтный трудъ бувъ бы окінченый.

Надѣюся, що Вы для мене будете о тілько ласкавый— що мій шерсткій рускъ. слогъ выгладите и вийдете въ тото, абы оба мои сочиненія були печатани подъ Вашимъ надзоромъ. Бо оны сутъ трудомъ Руссина, и тамъ и появлятися повинны, и хосенъ приносити.

Коли бувъ тутки у Львовѣ г. И. И. Срезневскій, я єму вручивъ для Васъ статьи историческо-етнографически слѣдующи: Монастырь Скитъ, Похороны, Сватьба у Словенъ, Мечъ Бужскій и Караиты въ Галичи. Цы Вы получили ихъ вітъ него? Відавъ що нѣтъ!

Сими часами я де що пишу до журналівъ: у Львовѣ до Библіотеки Оссолинского артикулъ историческо етнографическій о „Бердахъ въ Урѣчи“ де сутъ дупла (Grottenwerke), у Варшавѣ до Деницѣ „Замѣтки о статьи Начальная исторія Польши А. Бѣлёвскимъ“. Отде ще новости литераторскіи. Г. А. Бѣлёвскій написавъ сочиненіе „Баснословная исторія Польши“ сочиненіе, котре буде робити епоку въ историческимъ студіумъ въ Польщи.

(Майтеся гараздъ. Д. Иванъ Николаѣвъ Вагилевичъ.)

Додатокъ до VIII-ого письма. Львівъ 14/26 Косня 1843. Зайшло то сесе, то тото; отягавъ емъ ся зъ моимъ листомъ ажь доси, а же є мѣстце порожне, лучше ще де-що напишу.

Найперше ще прісьба о деякіи книги: для оцѣнки И. Григоровича Путешествіе, С. Илюмовского поему О великодушіи и правдѣ — а якъ буде неможно, самъ оцѣнѣте и зробѣте малы выемки, тай мѣнѣ пішлѣте. То само изъ И. Гулакою-Артимовскимъ, Т. Шевченькомъ, И. Довгоносенькомъ и пр. Также пришлѣте мѣнѣ: Евгенія Словарь IV ч., Ваши Русская Исторія изд. 2-е, О происхожденіи Руси.

Тутки де що до „Москвитянина“.

5 косня умеръ южно-русскій литераторъ священикъ М. Шашкевичъ, издатель Русалки днѣстр. въ Будинѣ 1837. Вінъ бувъ родимый изъ Княжа окр. Золочов. въ 1812 г., сынъ священика. Учився въ Бережанахъ и у Львовѣ, де бувъ свяченый 1836 г. Выдавъ вінъ ще статью по польскѣй „Азбука и Abecadło“ въ Перемышли 1836. Колимъ ся зъ нимъ познакомивъ 1829 г., бувъ тогды веселый молодикъ, говоривъ много розумного, пустого, его лице блѣде и очи голубы мали щось въ собѣ привлекательного. И тогды вінъ много писавъ, али лише стихи по польскій. Послѣ знакомство изъ пустаками-бурсаками наробило му много лиха — такъ що и его отець черезъ него умеръ. Такъ хоть и вітдався больше общесловенскѣй литературѣ, а особенно филологіи, черезъ горе утративъ здоровля, такъ що

*) Редакція дѣла „Письма къ Погодину“ до тыхъ назвъ мѣсяцѣвъ таку дае примѣтку: „Травнемъ называется въ Галицкой Руси и май, и іюнь; Вагилевичъ употребилъ въ послѣднемъ значеніи. Я Θ. Головацкій въ своей статьѣ, упомянутой въ примѣчаніи къ первому письму Вагилевича, говоритъ: „Травень ôдъ травы; тогдѣ найдужше трава росте, и сѣно жати запускаютъ ся“ (Вѣнокъ, ч. II, стр. 244.) Косень — іюль: „ôдъ сѣнокосôвъ, коло которыхъ въ сѣмъ мѣсяци порают ся, закимъ жнива у поляхъ настанутъ‘. Срв. Miklosich Fr., Slavisch. Monatsnam., s. 5, 18“.

вітъ 1835 г. уже розвивалася недуга, на котру и умеръ. Въ рукописи лишивъ перевідъ старо-ческого стихотворенія (Kralodvorsky rukopis) и Евангеліе св. Іоанна парафразоване.

(Кінчу. Майтеся гараздъ. Вашъ жичливый Д. Н. В.)

(Дальше буде).

Выправа на Новую Землю*).

(Написавъ *Денисъ*.)

Року 1854 дня 15. Липця выбравъ ся молодый купець Канютинъ зъ пристани Архангельскои двома, крѣпко збудоваными кораблями вѣтрильными на островъ „Новая Земля“. Одинъ корабель, на котрôмъ Канютинъ плывъ зъ своимъ пріятелемъ и славнымъ а досвѣдченымъ керманичемъ Хребтовомъ, называвъ ся „*Надежда*“ и мавъ 15 людей на покладѣ; на другôмъ званôмъ „*Запасная*“ було 10 осôбъ залоги, а до того всѣлякѝ припасы до подорожи: харчь, кожи, дерево оброблене на хату, орудія тесельскѝ, вода, углє и таке иньше. Безъ тыхъ припасôвъ нѣкто не выбирає ся на Нову Землю, бо тамъ звычайно приходитъ ся корабельникамъ зимовати. Ôсѣмь до девять мѣсяцѣвъ вкрыває лѣдъ та снѣгъ въ округи землю и море; зъ пôвночи дує вѣтеръ ледовый, стинаючи ледомъ все, що єму пôдъ єго крыла пôдпаде: чоловѣкови замерзає ôддыхъ въ устахъ, а въ грудяхъ стає колоти, если захлипне ледового того подуву, и ôдморожують ся въ одно̀й хвили члены тѣла ôдкрытѝ; животины, якихъ тутъ не много, въ снѣгъ ся закрываютъ. Лишь одинъ бѣлый медвѣдь панує тутъ свобôдно, мовь царь въ своѣмъ природно̀мъ отечествѣ, полюючи за морскими псами, морскими коровами и иншими того рода животными. До того черезъ три мѣсяцѣ не видно сонця въ тыхъ сторонахъ, и настає довга, страшна нôчь, лишь часомъ озарена блѣдымъ лучемъ мѣсяця або дивнымъ свѣтломъ пôвнôчнои зарѣ.

И чогожь люде плывутъ туды на тѝ ôстровы — поспытаєте певно, — коли и плавба задля ледовцѣвъ небезпечна, и пробуванє середъ студени и предовгои ночи непріятне, трудне и опасне?

Ôдповѣдь така. Люде на берегахъ ледового моря, якъ н. пр. въ Архангельску и высше на пôвнôчь, не живуть инакше, якъ лишь зъ ловлѣ творôвъ морскихъ; тому они за ними завзято, часто зъ нараженемъ житя, ганяютъ ся. Коли на близшихъ берегахъ суши будь выловлятъ будь выполошатъ звѣрѣ морскѝ, то пускає ся, кто може, за ними ажь на Нову Землю, где звѣрѣ въ тôй небезпечнôй для чоловѣка пустари, думаютъ знайти для себе незанепокоєне прибѣжище. Тутъ злѣтаютъ ся такожь пôзною весною безчисленнѝ птицѣ перелетнѝ, и гнѣздятъ ся на берегахъ островныхъ. Тыхъ убиваютъ люде зô стрѣльбы, або такожь часто буками; такъ ихъ тамѣ богато. За тыми отже звѣрями плыве чоловѣкъ черезъ ледове море и шукає добычи. Зъ китôвъ, морскихъ псôвъ, морскихъ коровъ, дельфинôвъ, вытоплює транъ въ великôй илькости, а кожѣ тыхъ животныхъ выправляє на шкôру; зубы китôвъ и львôвъ морскихъ продає за дорогѝ грошѣ; зъ кожь медведѣвъ робитъ кожухи, живитъ ся ихъ мясомъ, зарôвно якъ мясомъ птаства перелетного, котрого тутъ єсть подостаткомъ. Часомъ одна така выправа, коли удасть ся, приноситъ ôдъ разу корабельникови кôлька або и кôлканайцять тысячей рублѣвъ; отже-жь и єсть причина, подражняюча хôть и лукавство чоловѣка. За такою добычею выбравъ ся такожь и нашъ Канютинъ на „Нову Землю“.

Зъ разу тѣшило все, що бачивъ, нашого молодого мореплавця: и кораблѣ въ пристани Архангельскôй, котрыхъ вѣтрила и машты представляли єму мовь друге мѣсто плаваюче; и шастанє людей рôжноязычныхъ и рôжновидыхъ на кораблѣхъ и въ пристани, то выносячихъ то вносячихъ добро зъ кораблѣвъ и на кораблѣ; и кружляючѝ помѣжь кораблями рыбаки на лодяхъ и човнахъ, мовь на лушпинахъ орѣшныхъ; и птахи морскѝ крутящѝ ся въ воздусѣ понадъ кораблями, або спускаючѝ ся стадами на машты, на береги та въ море; и той весь гамôръ, крикъ и рухъ, якѝй звычайно панує въ пристани торговельныхъ мѣстъ морскихъ. За годину, або и двѣ счезъ зъ передъ єго очей Архангельскъ и пристань и кораблѣ, а дальше и береги сухопутнои Европы, и ôнъ бачивъ себе на чистôмъ, якъ шкло, просторѣ морскôмъ, накрытôмъ, мовь банею прозористою, сивавымъ небомъ. Колись-неколись появивъ ся корабель плывучій, мовь мотыль бѣлявый, трепечущій понадъ моремъ; а потôмъ и се зрѣлище устало.

На другій день, коли мовчки нашѝ подорожнѝ ѣхали не стрѣтивши жадного цѣкавого зъявища, обôзвавъ ся Канютинъ до Хребтова:

„Ну, Хребтовъ! я думавъ подыбати ледовцѣ по дорозѣ, о котрыхъ ты менѣ тôлько наговоривъ ся, а мы ѣдемо вже черезъ другій день, и я нѣчого не бачу“.

„„Погоди-но — каже Хребтовъ — „„еще бодай одну днинку, а будешь всего мати до волѣ““.

И правду сказавъ Хребговъ.

На третій день надъ вечеромъ побачили нашѝ мореплазцѣ зъ далека якусь дуже велику, поважну фльоту, котра ôдъ пôвночи простѣсѣнько до нихъ прямувала.

„Щô-бы то була за флота, така величезна, на отсѣмъ пустôмъ та безлюднôмъ мори?“ пытавъ Канютинъ Хребтова.

Хребтовъ лишь засмѣявъ ся, и давъ Канютови далекоглядъ въ руки, щобы черезъ него подививъ ся. Ледви зглянувъ скрôзь шкло Канютинъ, тай скрикнувъ: „Тажь то ледôвцѣ направду!...“

Небавкомъ обступили ихъ ледôвцѣ довкола, мовь горы якѝ величезнѝ, але не приплывали дуже близько до кораблѣвъ, такъ що тотѝ могли свобôдно проѣхати промѣжь прогалины.

На четвертый день було тыхъ ледôвцѣвъ єще бôльше и густѣйше, такъ, що треба було зъ великою притомностею и справностею керманити, щобы не зôткнути ся зъ котрымъ зъ нихъ, бо кожде таке зôткненє буває дуже небезпечне.

На пятый день надплыло стôлько тыхъ бовдурôвъ ледовыхъ, що черезъ те одлучила ся „Запасная“ ôдъ „Надежды“ и годѣ вже було ей ôдшукати. Що не гукали, що не кричали, що не стрѣляли нашѝ плавателѣ — дарма тай дарма!

Пôдъ вечеръ тогожь дня ставало и самôй „Надеждѣ“ небезпечнѣйше, бо ледôвцѣ пôдсунули ся пôдъ корабель, и вже доторкали ся о єго стѣны; криги леду пôдходили пôдъ дно єго и грозили корабель вывернути... Настала нôчь, кожда хвиля ставала що разъ грознѣйшою; але щасливо нôчь минула безъ пригоды. Ажь наразъ стрясъ ся корабель сильно и затрещавъ въ своихъ составахъ, мовбы проломивъ ся.

Хребтôвъ зблѣдъ немного, видимо налякавъ ся; але не показувавъ сего по собѣ. Корабель подавъ ся на одну сторону и мало що туды не перехитнувъ ся... Море почало опадати (бувъ то ôдплывъ моря), и указавъ ся великѝй камѣнь, на котрôмъ застрягъ бувъ корабель. Хребтовъ побачивши тое, зôскочивъ чимъ скорше зъ корабля, прикучнувъ на земли, и опершн лôктѣ на колѣна а бороду на долонѣ, ставъ каменевн пильно приглядати ся, задумавши ся глубоко... Що вже Канютинъ не допрошувавъ єго, Хребтовъ мовчавъ уперто черезъ довгу хвилю. Наразъ розъяснило ся єго лице, ôнъ пôдскочивъ горѣ весело и гукнувъ на матрозôвъ: „Хлопцѣ! берѣтъ лопаты въ руки, и обкопайте сей камѣнь довкола, а пôдъ нимъ выкопайте яму, довольно широку, але такъ, щобы камѣнь въ ню не скотивъ ся. Коли прійде приплывъ моря, то вода єго сама друлитъ въ ту яму, а тогды корабель выпростує ся на водахъ. Якбы теперь камѣнь въ яму повалнвъ ся, то бы корабель напрасно въ праву сторону перехиливъ ся тай перевернувбы ся. Лишь звихайте ся, бо вже приплывъ недалеко“.

Якъ сказано, такъ и зроблено; и нашѝ подорожнѝ поплыли дальше. Хребтовъ заключавъ зъ сеи пригоды, що „Новая Земля“ недалеко.

Ажь ось наразъ надплыло дуже много ледôвцѣвъ, и они обскочили напрасно Надежду зô всѣхъ бокôвъ такъ, що можь було кождои хвилѣ надѣяти ся кораблекрушеня. Хреб-

*) Знаємо про Хины, Америку, Австралію и т. д., а про Россію, котра розпростирає ся въ нашôмъ сусѣдствѣ, въ котрôй живе корѣнна и найбôльша часть нашихъ рôдныхъ братôвъ-Русинôвъ, майже нѣчогѣсѣнько не знаємо.. Думаємо, що тымъ не мало догодимо цѣкавости нашихъ читателѣвъ, коли подавати станемо образки географичнѝ, етнографичнѝ и культурнѝ зъ рôжныхъ областей европейскои Россіи, такъ щобы зъ часомъ въ души повставъ єи образъ цѣлостный.

товъ казавъ чимъ скорше човенъ ôдчепити и на воду спустити; а припасы подорожнй зъ внутри корабля на покладъ выносити, щобы бути готовыми до ратованя ся. И дѣйстно за кôлька хвиль, якъ не затрещитъ корабель, затрясши ся страшенно во всѣхъ составахъ — ажь лячно всѣмъ стало... Симъ разомъ роздерло ся дно корабля на повздовжь своєи оси.

Хребтовъ не стративши духа, казавъ одну половину припасôвъ ладувати чимъ скорше на човно ратункове и вы правивъ нимъ Канютина на берегъ „Новои Землѣ“, котра неподалеку скалистымъ краємъ зъ хвиль морскихъ сторчала, а другу половину — бо всѣ припасы и всѣхъ корабельникôвъ лодь не помѣстилабы — казавъ чимъ скорше переносити на величезну кригу ледову, котра пôдъ самый корабель пôдсунула ся. На сю кригу и самъ ôнъ перенѣсъ ся зъ двома єще моряками, бо Надежда стала въ тôй хвили потопати, и затонула.

Ледви Канютинъ приплывъ до берега, ледви почавъ зъ своими людьми выносити припасы на сушу — ажь тутъ учувъ великій крикъ ôдъ моря. Коли оглянувъ ся, побачивъ, якъ крига, на котрôй стоявъ Хребтôвъ зъ двома моряками, переломила ся на двоє, и пôгнала летомъ стрѣлы на широке море, гнана сильнымъ вѣтромъ. Дарма, що Канютинъ сѣвъ чимъ скорше до лоди, що казавъ своимъ зъ всѣхъ силъ весловати, щобы Хребтова догнати; Хребтова годѣ було догонити. Тому ôнъ, побачивши таку безъуспѣшну а для Канютина небезпечну погоню, кивнувъ зъ далека рукою, на знакъ, щобы до берегу вернувъ ся, а самъ перекрестившись, ôдвернувъ ся въ другу сторону и ôддавъ ся бездѣльно силѣ вѣтрôвъ и божому Провидѣнію.

Яка була нôчь для Хребтова на крухôй кризѣ межи величезными ледовыми бовдурами, легко собѣ выобразити. Однакъ єще гôрше, якъ власна судьба, роздирали серце єго жалѣ двохъ єго товаришѣвъ. Одинъ, Самоєда зъ Тундръ болотнистыхъ, молодый еще парôбчакъ, заводивъ тоскливо за своими болотами, на котрыхъ ловивъ птаство, гермелины, соболѣ; за водами, въ котрыхъ ловивъ рыбы; за безмежными тундрами, котрыхъ ôнъ уже бôльше не побачитъ. Туга другого, Россіянина зъ роду, була єще розначливѣйша. Ôнъ оставивъ дома молоду жѣнку и двоє малыхъ дѣточокъ. Єго жаль и розпука ôдзывали ся въ тотй слова: „Прійде осѣнь, кораблѣ зъ пôвночи будутъ домôвь повертати. Що рана, що вечера моя Марина вышле старшого хлопчика на дзвôнницю: чи не приѣхавъ тато? а потôмъ залле ся слѣзами. Бѣднажь моя головонько!“

Хребтовъ не мôгъ тыхъ стогнôвъ выдержати; отжежь взявъ ôнъ своихъ товаришѣвъ розважати, а потôмъ сказавъ: „Не нарѣкати намъ та не плакати, гôршь бабъ верескливыхъ, на нашу недолю, — а радше треба намъ о души погадати, грѣховъ каяти ся, щобы достойно передъ лице Господа на страшнôмъ судищи станути.“

Тотй слова успокоили троха корабельникôвъ; они пали на колѣна, стали молитвы одмовляти, и бьючи ся въ груди за грѣхи жаловати. И такъ перейшла нôчь и наставъ день, а ратунку нѣ зъ ôдки нема... На щастє нашй розбитки мали зъ собою кôлька кожь зъ рена, котрыми вкрывали ся, мали вуджене мясо, сухарѣ, барилку руму и бочѣвку воды, чимъ голодъ и жажду до якогось часу заспокоювали. Припасôвъ тыхъ могло имъ старчити на кôлька днѣвъ — але що потôмъ?

Лишимо теперь Хребтова на якійсь часъ єго судьбѣ печальнôй, а вернемось до Канютина, котрый, якъ знаємо, выплывъ човномъ зъ 11-ма товаришами на берегъ „Новои Землѣ.“

(Дальше буде.)

ЗАМѢТКИ И ВѢСТИ.

Библіотека „Дома Народного“ у Львовѣ.

Минає уже два лѣта, якъ загальный збôръ членôвъ „Дома Народного“ на предложенє „Совѣта управляючого“, ухваливъ рôчну ремунерацію 300 злр. для библіотекаря, и призначивъ двѣ комнаты на умѣщенє библіотеки. Зъ великою пожаданностею жде не ôдъ двохъ, але ôдъ трийцяти лѣтъ, вся наша интелигенція на ôдкрытє тои библіотеки. Але у насъ, якъ звѣсно, всяке дѣло двигає ся дуже поволи. Въ 48-хъ рокахъ наше народне житє бôльше було розгорѣлось и охватило душу всякого, кто чувъ ся бути Русиномъ. Щедрй дары посыпались були изъ всѣхъ закуткôвъ нашои бѣднои Руси, пôзнѣйше россійскй и майже всѣ значнѣйшй славяньскй ученй товариства надсылали свои публикаціи до библіотеки „Дома Народного“, а всѣ тй скарбы хоронились до недавна въ пакахъ, умѣщеныхъ по стрыхахъ руско-народнои институціи, и до нихъ не було приступу нѣкому, кромѣ незначного числа „избраннымъ.“ Доперва ôдъ двохъ лѣтъ, а властиво ôдъ року, коли повернувъ крылошанинъ от. А. С. Петрушевичь зъ Вѣдня, где черезъ кôлька лѣтъ засѣдавъ въ Думѣ державнôй, взявъ ся „Совѣтъ управляючій Дома Народного“ до упорядкованя библіотеки, поручивши се дѣло от. Петрушевичу, и додавши єму до помочи п. Бѣленького.

Першимъ дѣломъ от. Петрушевича було, постарати ся о шафы, котрй и выконавъ одинъ изъ першихъ Львôвскихъ столярѣвъ, пôсля рисункôвъ и розмѣрôвъ инжинєра п. Гавришкевича; ôдгакъ приступлено до усортованя книгъ и рукописей. Дублєты (подвôйнй екземпл.) и дефектовй екземплярѣ ôддѣлено и зложено окремо.

Списуванє инвентаря и заразомъ укладанє такъ званого карткового каталога начато еще въ минувшôмъ роцѣ, але черезъ недостатокъ ôдповѣдныхъ силъ дуже мало поступлено напередъ. Всего на всего втягнено въ инвентарь и каталогъ 1500 дѣлъ, и много єще уплыне часу, закимъ дочекаємо ся ôдкрытя библіотеки. Однако потѣшає насъ одна мысль, що пôдъ умѣєгнымъ руководствомъ от. Петрушевича, котрый мавъ способнôсть вглянути въ устрôй великихъ библіотекъ, такожь и библіотека „Дома Народного“ буде уряджена пôсля вымогъ нынѣшного стану наукъ, и що мы, хотя то єще въ далекôй перспективѣ, найдемо тамъ тй скарбы, около котрыхъ згромадившись смѣлѣйше пôднєсемо праноръ науки и поступу и зъ гордостею скажемъ: и мы народъ!!

Въ библіотецѣ „Дома Народного“ находитъ ся немного важныхъ рукописей, за те суть тамъ цѣнній друки, котрыхъ число трудно єще теперь вѣрно означити. Въ роцѣ 1873. обчислено въ приближеню на 20.000 томôвъ (гл. „Слово“ ч. 5. зъ року 1873), але ôдъ того часу число увеличилось. Въ минувшôмъ роцѣ ôдступивъ Ставропигійскій Институтъ много книгъ изъ своєи библіотеки, переважно тй книжки, котрй одержавъ бувъ по бл. п. Д. Зубрицкôмъ.

Якъ звѣсно, ôддавъ также крыл. от. А. С. Петрушевичь цѣлу свою пребогату и доборову библіотеку „Дому Народному“, и 16 сотнарôвъ книгъ перевѣзъ уже на призначене мѣсце. Тѣснй убикаціи, призначенй „Домомъ Народнымъ“ на библіотеку, суть причиною, що от. Петрушевичь не звѣзъ єще всеи своєи библіотеки (она складає ся переважно зъ дѣлъ, ôдносячихъ ся до исторіи славяньства въ загалѣ, а до исторіи Руси въ особенности; при тôмъ и лингвистика славяньска есть сильно заступлена).

Рукописныхъ книгъ числитъ ся въ библіотецѣ нашого историка около 300, а рôжнородныхъ грамотъ въ оригиналахъ и вѣрныхъ одписахъ около 100 фолiялôвъ.

Хотя о. Петрушевичь бôльшу часть дня посвящає уладженю библіотеки „Дома Народного“, не залишає однако заниматись и трудами научными, и незабавомъ начне печатати ширшу розправу о стародавнôмъ Галичи зъ становища археологіи. Ученый авторъ переходитъ въ своѣмъ дѣлѣ епоху камѣнну, бронзову и желѣзну, и на дослѣдахъ тыхъ опершись, скаже доперва, якими племенами населена була область галицка въ давныхъ часахъ, и кто властиво мôгъ бути построителемъ Галича. На другій мѣсяць ôдправляє ся от. Петрушевичь до Галича, где буде розкопувати могилы въ твердôй надѣи, що попаде ся тамъ въ руки яка нова и важна старожитнôсть.

Друга розвѣдка от. Петрушевича, котру задумавъ также друкомъ оголосити, буде важнымъ причинкомъ до исторіи пôдкарпатскои Руси; именно на пôдставѣ номенклатуры топографичнои слѣдити буде нашь историкъ, якй то племена поименовали нашй мѣсцевости, рѣки и поодинокй верхи нашихъ гôръ, котрыхъ назвы мы приняли за свои або на свôй ладъ „перекрутили.“ Зъ студій сихъ межь иншими ясно покажесь, що нашй предки були на сѣй земли народомъ наплывовымъ въ добѣ уже историчнôй, а не народомъ поселившимъ ся зъ — предвѣку.

Иванъ Ем. Левицкій.

— Въ Вересни с. р. прибуде до Галичины **Єго Величество нашь Цѣсарь** въ цѣляхъ переважно войсковыхъ.

Для приёму такъ достойного и рѣдкого гостя загадали всѣ краєвѣ товариства музычнѣ (такъ во Львовѣ, якъ и на провинціи) зложити одинъ вспôльный хоръ и при сопроводѣ музыки войсковои ôдспѣвати одну польску и одну руску кантату. Вступнѣ пробы уже теперь ôдбуваютъ ся. Текстъ для рускои пѣсни уложивъ от. Ив. Гушалевичь; арію до тексту утворивъ знаный композиторъ нашь п. Ан. Вахнянинъ. Такъ о текстѣ, якъ особливо о композиціи п. Вахнянина, выражаютъ ся знатоки дуже похвально. Уложена от. Гушалевичемъ пѣсня звучитъ такъ:

На нашôй рускôй тутъ земли
Королю галицкій витай!
Тобѣ зъ приданности-любви
Вѣнець плете народъ и край.

Тѣ рѣки, горы и поля —
Веселѣ всѣ! Ты къ нимъ прибувъ;
Къ Тобѣ зритъ руская земля,
Бо Ты на ню не призабувъ.

Гостѣ мѣжь нами днесь, гости:
Тутъ вѣрнôсть, щирôсть зъ правотовъ —
Правá народнѣ намъ святѣ
Охорони Твоєвъ руковъ!

Нова фотографія Тараса Шевченка. Читаємо въ „Дѣлѣ“: Заходомъ и накладомъ редактора „Зорѣ“ появилась сими днями фотографія 26-лѣтного Тараса Шевченка. Фотографія знята зъ доховавшого ся власноручного Шевченкового портрету зъ 1840 р., въ котрôмъ поетъ-малярь, якъ осудили жіючѣ єще Шевченковѣ знакомѣ и товаришѣ зъ молодыхъ лѣтъ, дуже вѣрно зъобразивъ самого себе. Фотографія, выдана п. Партыцкимъ, подвôйно для насъ важна и цѣнна: разъ, яко самъ доси невиданый портретъ Шевченковый зъ молодшого вѣку, а друге, яко рѣдка памятка Шевченкового малярства. Фотографія формату габинетового выйшла зъ похвально звѣстнои робôтнѣ фотографа Львôвского, п. Тшемеского, и вызначуєсь незвычайно чистымъ выконанємъ. Выданємъ сеи фотографіи сповнивъ п. П. патріотичне дѣло, зваживши, що выдавництво таке вымагає великихъ коштôвъ, а накладця установивъ дуже низьку цѣну: 50 кр. за примѣрникъ. Надѣємо ся, що ВП. Родимцѣ, почитателѣ нашого незабутого Кобзаря, поспѣшатъ зъ замовлюванємъ тои фотографіи. Кто якъ кто, а Шевченко, вѣрный, щирый сынъ Руси-Украины достойный тои вдячности и чести, щобы єго образъ украшавъ кожду руску свѣтлицю.

— **Нова книжка.** „Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache von Dr Emil Ogonowski. Lemberg. Verlag und Druck des ruthenischen Ševčenko-Vereines. 1880“ — сторонъ 244. Цѣна 2 зр. 25 кр. (при замовленяхъ зъ поза Львова долучити належитъ 20 кр. на пересылку почтову). О знаменитôмъ сѣмъ дѣлѣ подамо обширнѣйшу рецензію въ слѣдуючихъ числахъ „Зорѣ“.

Поправка. Въ 12 числѣ „Зорѣ“ въ артикулѣ „Образъ страшного суду“ зайшли слѣдуючѣ похибки друкарскѣ: стор. 165 стихъ 14 зъ долу „пекельного шатанского“ має бути „пекельною шатанскою“; стор. 166 стихъ 29 зъ долу „ваходятъ ся“ має бути „находятъ ся“; стор. 166 стихъ 12 зъ горы „поозіи“ має бути „поезіи“; стор. 165 стихъ 25 зъ горы „зъ правои“ має бути „зъ лѣвои“.

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦІИ.

Всеч. от. **Г. Б. въ Свистѣльникахъ.** Зъ присланыхъ грошей передано: на „Дѣло“ 2·00, Батькôвщину 1·20 + 1·30, „Правду“ 1·00, для „Просвѣты“ 2·28, Дирекціи акад. гимназіи на бѣдныхъ ученикôвъ 0·90.— Всеч. от. **Ю. Р. въ Ольхôвцѣ.** Ближшу вѣдомôсть подаємо листовно — Вп **А. П. въ Рудкахъ.** Передано „Батькôвщинѣ“ 1·00, „Дѣлу“ 2·00, „Правдѣ“ 1·00. — Вп. **Л. В. въ Ольхôвци.** Присылку одержано — спасибôгъ! Товариство етнографичне єще доси не завязалось. — Вп. **В. К. въ Роздолѣ.** „Наущѣ“ 2·00 передано.

На фотографіи Тараса Шевченка прислали зъ поза Львова П. Т.: К. Г въ Синьковѣ, М. М. въ Долинѣ, П. Л. въ Мостахъ великихъ (12 екз.), К. К. въ Скалѣ. Б. П. въ Лежайску, Н. Г. въ Збаражи, В. С. въ Дрогобычи (10 екз.), М. М. въ Добровлянахъ, М. С. въ Залôзцяхъ новыхъ, Е. Г. въ Рогатинѣ, Л. В. въ Ольхôвци (10 екз.), Н. Л. въ Коломыи.

Новымъ П. Т. пренумерантамъ выслано „Зорю“ на адресу: Юл. С. во Львовѣ, А. Б. въ Добровлянахъ, Ю. Н. въ Перемышли, А. Р. въ Волосянцѣ, І. В. въ Ясеници сольнôй, А. М. въ Вербôвцяхъ, Т. Г. въ Коломыи.

ОГОЛОШЕНЯ.

Конкурсъ.

Кто въ роцѣ 1881 желає бути принятымъ до бурсы Терноπôльскои, має найдальше до дня 29-ого Липня (10-ого Серпня) с. р. надôслати на руки п. предсѣдателя Д-ра Лучаковского, тутешнього адвоката краєвого, просьбу заосмотрену въ свѣдоцтва шкôльнѣ, убожества такожь и крещеня и деклярацію, скôлько хоче доплачувати и въ якихъ ратахъ, при чѣмъ примѣчає ся:

1. На завѣдомлене о рѣшеню выдѣла належитъ прислати картку кореспондеційну, а слибы кто желавъ, щобы звернено прилоги почтою, то вмѣсто картки 2 марки почтовѣ по 10 кр. Кто не пришле того, має самъ ôдобрати свои прилоги у секретаря товариства. При тôмъ має точно написати мѣсце свого пробуваня и котра тамъ послѣдня почта.

2. Не пріймає ся нѣкого, кто не скôнчивъ 3-ои клясы народнои, або кто вже скôнчивъ низшу гимназію.

3. По рѣшеню загального збору не пріймає ся нѣ одного нового питомця за низшою доплатою якъ 10 зр. Бôльше деклярующѣ при однакихъ условяхъ прочихъ будутъ мати першеньство.

4. Опорожненыхъ мѣсць буде безплатныхъ 2—3, доплачуючихъ 5—7.

5. Просьбы вплынувшѣ по дни 29-ôмъ Липня увзгляднити може лишь загальный збôръ.

Ôдъ выдѣла Рускои Бурсы.

Въ Тернополи дня 17-ого (29-ого) Червня 1880.

Др. В. Лучаковскій.

Конкурсы учительскѣ.

Самбôрска рада школьна окружна оголошує до ч. 685 конкурсъ на посады учительскѣ:

1) при одноклясовыхъ етат. школахъ зъ платнею 300 зр. и вольнымъ мешканємъ: въ Бабинѣ, Билинѣ, Бѣличу, Берестянахъ, Биличахъ, Дублянахъ, Ольшанику, Райтаровичахъ, Раковѣ, Стрѣльбичахъ, Ступници, Угорцяхъ заплат. и Воютичахъ;

2) при школахъ филіяльныхъ зъ платнею 230 зр. и вольнымъ мешканємъ: въ Быковѣ, Гуменци, Коневѣ, Лютовискахъ, Рогôзнѣ, Торгановичахъ и Зарайску;

3) при двоклясовôй школѣ на Самбôрскôмъ передмѣстю „Долина“ посада учителя молодш. зъ платнею 360 зр;

4) при двокл. школѣ въ Биковичахъ посада учителя молодш. зъ платнею 240 зр.

Речинець поданя до дня 15. Серпня.

Бережаньска окружна рада школьна росписує конкурсъ до ч. 410 на слѣдуючѣ учит. посады при школахъ етатовыхъ.

1) Въ повѣтѣ Бережаньскôмъ:

а) въ Козловѣ при 2-кляс. школѣ посада учит. управляючого зъ рôчн. пл. 500 зр. и вольне мешкане;

б) въ Курянахъ при однокл. шк — 300 зр. и вольн. мешканє.

2) Въ повѣтѣ Пôдгаєцкôмъ:

при однокляс. школѣ въ Богаткôвцяхъ зъ рôчн. пл. 320 зр.; въ Сосновѣ, въ Бекередорфѣ (языкъ выкл. нѣмецкій), въ Заваловѣ и Вербовѣ зъ плат. 300 зр. и вольнымъ мешк.

Всюда презентує рада шк. мѣстцева. Речинець подаваня до 10. Липня с. р.

Калуска окружна рада шк. росписує до числа 737 конкурсъ на слѣдуючѣ посады:

1) Въ повѣтѣ Калускôмъ:

а) для шкôлъ етат. зъ платнею 300 зр. въ Краснôмъ и Верхни;

б) для шкôлъ фил. зъ платнею 250 зр. въ Бережници шлях., Берлогахъ, Добровлянахъ, Довгôмъ, Долнотовѣ, Кадобнѣ, Копанкахъ, Медыни, Лдзянôмъ, Мысловѣ, Негôвцяхъ, Перевôзци, Рôвни, Сливкахъ, Угриновѣ стар. и Вѣстовѣ.

2) Въ повѣтѣ Долиньскôмъ:

а) для шкôлъ етат. по 300 зр въ Тисовѣ, Спасѣ, Струтынѣ выжн. и Велдѣжи;

б) для шкôлъ фил. по 250 зр. въ Белеєвѣ, Брочковѣ катол., Брошневѣ, Гозѣсвѣ, Новошинѣ, Пациковѣ, Рахини и Розточкахъ;

3) на посады молодшихъ учителѣвъ: въ Войниловѣ зъ платнею 270 зр и въ Перегиньску 240 зр.

Кандидаты и кандидатки маютъ внести поданя до послѣдного Серпня 1880 р.

Ôдъ редакціи „Зорѣ.“

Слѣдуюче число выйде въ три аркушѣ печатнѣ, зъ тои причины высылка газеты опôзнитъ ся о 6 днеи.

Выдає и ôдповѣдає за редакцію **Ом. Партыцкій.** Зъ друкарнѣ Товариства „имени Шевченка“ пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ I. Львôвъ дня 25. Липця (6. Серпня) 1880. **Число 14. и 15.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **18.** улиця Галицка.

За инсераты платитъ ся по **5** кр. ôдъ однои строчки.

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **4** зр., на пôвъ року **2** зр., на чверть року **1** зр.

На велиновôмъ паперѣ: на цѣлый рôкъ **4** зр. **60** кр., на пôвъ року **2** зр. **30** кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Марія, княжна руска.

Повѣсть исторична зъ початку XII столѣтя

черезъ Евзевія К. Грушкевича.

ПАМЯТИ
ТЕОФИЛѢ ЧИРОВСКОИ зъ БАБИНЕЦЬ
(+ 5 руск. Мая 1880)
посвящає Авторъ.

IV.

Въ замковôй комнатѣ на Вавелю, зъ хорошимъ видомъ на Вислу, проходжуѣсь спорыми кроками Петро. Часомъ опинитъ ся посередъ комнаты, часомъ промовитъ яке слово, а видко що гнѣвный: бо чоло зморщене и брови зсуненй надъ очима, а уста дрожатъ безъ перестанку — сказавбысь, що подражає каскадѣ, котра середъ монотонного шуму фаль сильнѣйше часомъ ударитъ, якôы слала скаргу къ небесамъ, що острый камѣнь роздеръ ѣй сребристй груди...

„Пропала!... похищена!... о Боже!... Лишь усмѣхнулась до мене, лишь кôлька слôвъ промовила, а вже бôльше не маю єи видѣти!... маю попращати ю на всегда!.. То адека справа, безвстыдный пôдступъ, щобы мене ôдъ Маріи розлучити... Але нѣтъ! Я Властъ, я мушу ôднайти княжну!... Тымъ мечемъ перетну дорогу грабежникови — нехай згине ôдъ моєи руки, коли не ôддасть Маріи!... Нынѣ єще... такъ, нынѣ єще разомъ зъ вѣтромъ пожену на конець свѣта, мечемъ выкрешу въ нѣмôмъ лѣсѣ вѣдомôсть!... Я мушу знати... мушу знайти Марію, хотяйбы пекло выслало противъ мене всѣхъ своихъ духôвъ!... Я Властъ! мною играти безкарно не можь, и ктонебудь ту виноватъ, присягаю на домовину матери своєи: не уйде моєи мести!“

Незадовго трийцять вооруженыхъ, на темно-сивавыхъ коняхъ, потягло рускимъ шляхомъ до Перемышля.

* *
*

Минуло кôлька мѣсяцѣвъ.

Лѣсы Перемыскй густй и обширнй, повнй звѣра и птиць. Тутъ турôвъ и медведѣвъ звычайне мѣсце пробуваня, ту кровь дикôвъ неразъ уже розкрасила широкй вертепы — для ловця єдина радôсть въ такôмъ лѣсѣ! Туды выйшовши на ловы, певно не вернешь зъ пôрожною торбою, а труды твои и утомленє надгородитъ кожухъ, або товстый кусень мяса...

Серединою лѣса веде убита дорога. Въ около розложистй ôльхи и дубы, понурй и грознй, а величавй и пышнй, якôы сродники либаньскихъ кедрôвъ. То розъяснитъ ся зеленымъ лужкомъ, то крôзь дерева замигтитъ дрôбне свѣтильце, але частѣйше захмаритъ ся темно ôдъ тысячей пнѣвъ, и вѣтеръ продираючи лоно одвѣчныхъ мохомъ обросльхъ галузей, жене дальше, не журячись тымъ, чи часъ розôрванй галузя назадъ споитъ и новою сильнѣйшою злучитъ ихъ звязею...

Тою дорогою, минаючи и перескакуючи повалень дерева, ѣде кôльканайцять ловцѣвъ. Двохъ попереду ôдлучило ся ôдъ позôсталыхъ на задѣ, котрй въ мовчаню и уважно за ними поступали, а видко, що занятй собою, бо не зважаютъ, якъ звѣръ наполошеный недалеко въ поперекъ перебѣгъ дорогу. Одинъ зъ нихъ, старшій и зъ бôльшимъ заростомъ, заживный и плечистый, голосно розмавляє и наглыми рухами поправляє то шапку то вусъ, або поводитъ уздою коня. Зъ очей, що такъ скоро бѣгаютъ, пôзнати легко, що чоловѣкъ сей горячои крови и що своєю наглостею неодному гôрко давъ ся пôзнати... Другій, молодый єще и рѣзькій, розмавляє пôдступно и лукаво; въ оку пôдъ засунеными бровами видко якусь укрыту мысль, а рухъ и постава знаменуютъ якôы хитрого лиса, що вкрадає ся до замкненого подвôря.

„Марниця то, Петре“, — сказавъ первый зъ нихъ. „Хотябъ прійшло тутъ весь день блукати, звѣра не надыбаємо; зъ ôдки знаєте, що тутъ находятъ ся дики?“

„Будьте терпеливй, княже, такъ борзо звѣра найти не можь. Пôдъ горою зсядемо зъ коней, а вже въ гущавинѣ напевно подыбаємо добычу“.

„Якъ бачу, ловець зъ васъ незвычайный. Вы напередъ вже знаєте, где звѣрина пробуває“.

„Надѣюсь, що пôдъ горою надыблемо слѣдъ дика; не смѣвбымь надармо трудити васъ, княже“.

„Ну, вже вамъ завѣряю! Але дивно менѣ, чому не остались вы въ Польщи, коли Болеславъ єсть великимъ ловцемъ, а такій товаришъ, якъ вы, кождому ловцеви на руку“.

„Казавъ вже вамъ, княже, що правленє Болеслава ляцкого менѣ наскучило. Я не єго пôдданый, и свобôдно менѣ, выбрати собѣ владѣтеля по власнôй гадцѣ и воли“.

„Ну, а теперь якъ подобалось вамъ на Руси?“

„При такъ мудрôмъ и великôмъ владѣтелю не малобы бути добре на Руси! Звидѣвъ я немало свѣта, а нѣщо не привязувало мене до чужосторонныхъ владѣтелей; до васъ одного прильгнуло серце моє, бо не знайшовъ я свѣтлѣйшого, лучшого и ласкавшого князя якъ вы... Истинно, вамъ принадлежалобъ княжити на цѣлôй Руси“.

„Сей божевôльный Болеславъ уважає мене за варвара... Нехай зажде, я єму сей Краковскій престолъ такъ понабиваю рускими списами, що потямитъ ôнъ, якъ почитати володаря! Петре, найкрасшого коня зъ моєго стада даю вамъ!“

„Вы первый зъ рускихъ князѣвъ — вамъ упра-

вляти хотяйбы въ Царгородѣ! Дивно, що Болеславъ осмѣливъ ся на васъ торгнутись...“

„Ляцка натура! Ляхъ тогды мужественный, якъ добре веде ся; колижь бѣда — ого! и уши спуститъ и недостоитъ — тогды можна, що хочешь, зъ нимъ здѣлати“.

„За легко цѣните Ляхôвъ. Видѣвъ я досыть ихъ въ бою: народъ то такожь хоробрый, хотяй въ зрôвнаню зъ вашими Перемышлянами о много стоитъ низше“.

„Та то не новина! Перемышлянинъ а чортъ то одно, а до того якъ єще хитрый! Я вже росказовавъ вамъ, що зъ самого Кракова привели мою дочку, а по дорозѣ такъ хорошо нашй справили ся, що анѣ слухъ не ишовъ за ними, хотяй палили и нищили по дорозѣ польскую область“.

„Диво, не люде. И дочка ваша, княже, зъ ними тутъ прибула?“

„А вжежь! Я приказавъ живу або умерлу ту привести. Юрко — хвацкій хлопакъ: такъ звинувъ ся, що въ чотырёхъ дняхъ бувъ тутъ зъ поворотомъ“.

„И щожь такого завинила княжна, що такъ жестоко зъ нею поступаєте?“

„Що завинила? Така моя воля — то досыть для васъ. Князь Володарь не потребує иншого опѣкуна надъ своими дѣтьми, кромѣ себе“.

„Опѣкуна?...“

„Такъ, проклята опѣка Ляха!.. Болеславъ хоче мати якесь право до Маріи; каже що зъ милосердія... Милосердіє для дочки князя рускаго, пана обширныхъ рôвнинъ Перемышля — то чей за много!... Теперь уже не скаже нѣкто, що дочка князя Володаря — хотяй єи не терплю, бо то кровь по матери, — єсть на ласцѣ у князя польского!... Петре, на саму гадку о тôмъ злôсть мене порыває и не кажи бôльше о тôмъ, бо лобъ коневи розбôю“.

Мускулярна долонь князя стиснула ся конвульсійно, а зъ пôдъ остроги, глубоко запущенои въ коня, выступила кровь.

„Извольте, княже, єще одно слово. Ляхъ — невѣра, то правда, але где княжна? Скажѣтъ, благаю васъ о те не первый разъ; дотеперь не бачивъ я єи въ Перемышли. Чи въ тôмъ яка тайна, княже?“

„Не пригадуй! сказавъ я. Що тобѣ до княжнои?... Она тамъ, ôдки бôльше свѣта не узритъ“.

„Тожь не жиє княжна?... Такъ ты, убійця, умертвивъ власну дочку!... Уже часъ ôдометити Марію: кровь за кровь нехай плыне!... Мервене, приходи!“

На тй слова зашумѣло въ хащахъ и трийцять вооруженыхъ якъ изъ землѣ выросло. Князь розброєный и звязаный, ноги приторочено до коня. Надармо вызиравъ ôнъ своєи дружины, надармо глядавъ ратунку. Слуги єго, ловцѣ, далеко остались, а въ густôмъ лѣсѣ тяжко лоскоту дочути, тяжко змѣрковати ôдгомонъ, бо ехо товче ся зъ дерева на дерево: то гукне, то зашелеститъ, а часто єще въ противнôй сторонѣ.

Въ души Петра ôдбуває ся велика борба; болѣзнь, жаль и гнѣвъ тиснутъ ся на перемѣну до єго серця. Рука сягає по мечь; огонь завзятости, що палає зъ єго очей, здає ся що спалитъ все: и лѣсъ, и князя, и дружину, и вѣрного Мервена. Игра чувствъ сильна, пристрастна и велика, кипитъ бурею зъ тысяча волнъ и фаль. Хотѣвбы убійцю видѣти мертвымъ, однакъ щось здержує єго ôдъ того — тажь князь розброєный и ôнъ родичь тои, котру серце єго обожало, для котрои ôнъ такъ горячо незломною любовю загорѣвъ, для котрои мовь той вельблюдъ Сагары перебѣгъ безлюдній степы, щобъ лишь выглядѣти єи прибѣжище, для котрои ôнъ, такъ думный, здѣлавъ ся простымъ служальцемъ князя...

„Такъ! князь жити буде, хотяй тôлько для бôльшихъ мукъ, жити буде яко плѣнникъ, яко кающій ся... Болеславе! не знаешь, якого плѣнника веду тобѣ! Перемышль твôй!... Але Марія!... Марія — цвѣтъ мôй, богиня моя... уже не поверне!... Га, убійце: коли вже не заспокоишь моєи болѣзни, коли уста мои вѣчно проклинати тя будутъ, скажи бодай, где тѣло твоєи дочки Маріи... Скажи, нехай знаю, где увяла тая рожа; нехай єще разъ ю ôдшукаю и вытисну поцѣлуй на зимнôмъ чолѣ, коли на живôмъ не було менѣ суджено. Скажи, где тѣло Маріи!?...“

Князь, хотяй въ оковахъ, а такій строгій и думный, лишь порушивъ ся сильнѣйше на тіи слова и сказавъ гордо:

„Здрадникъ!...“

V.

Ярославъ по чотырёхъ лѣтахъ свого побыту въ Польщи и Уграхъ успѣвъ выпросити въ кôнци помôчь для ôдобраня княжества Владимирского зъ рукъ Великого князя Кіевского Владимира. Въ тôй цѣли и король угорскій Стефанъ приспѣвъ зъ войскомъ черезъ Карпаты, щобы злучити ся зъ Болеславомъ. Володарь за посредництвомъ рôдного брата, слѣпого Василька, и власного сына Володимира, пущеный бувъ на волю, зложивши напередъ окупу 20.000 гривенъ серебра и обѣцявши брати удѣлъ въ борбѣ о Владимирь.

На широкихъ поляхъ Перемышля розложило ся таборомъ польске и угорске войско. Шатра двохъ королѣвъ, войска двохъ народôвъ, и два знамена на хоругвахъ видко: одно знамя — орелъ бѣлый, въ червонôмъ поли, ростягає свои рамена, якбы хотѣвъ завладѣти надъ свѣтомъ; друге — крестъ подвôйный на зеленôмъ холмѣ, такожь въ червонôмъ поли, здає ся казати, що крестъ знамя вѣры, а зеленый холмъ знамя надѣѣ, що зъ крестомъ доперва середъ горести и кервавыхъ трудôвъ зôйде надѣя побѣды...

Довкола, якъ далеко лѣсъ припирающій становитъ оку границю, запалено огнища; дымъ зъ парою выходятъ зъ котлôвъ; зброя поскладана на стосы; возы и конѣ залягли широко, а по горахъ порозставляно густо чаты — видно лишь зброѣ и острокôнчастй колпаки. Въ округъ розтаборило ся рицарство въ розмаитыхъ видахъ. Одинъ таскає снопы, сѣномъ выстеляє собѣ леговище на вечеръ; другій направляє приборы коня; иншій спостерѣгши сказу на своѣй зброи, направляє туюжь, уживаючи мѣсто молотка рукояти меча. Ту забавляютъ ся игрою; тамъ кôлькохъ попиває зъ широкои фляшки вино, а на кôнци табора множество крикливои челяди окружило котлы и лакомо поживає мясо та иншй стравы.

Згода въ розличноплеменнôмъ войску. Мадяръ зъ Ляхомъ, Хорватъ зъ Мазуромъ за панъ-братъ. Хотяй не розумѣютъ другъ друга, згодно попиваютъ зъ однои бочки...

Темень щоразъ бôльша осѣдала на вершкахъ одвѣчныхъ дубôвъ Руси; зате огнища воинôвъ яснѣйше свѣтили; рицарство поснуло. Зъ часомъ все утихло, тôлько розставленй чаты по горахъ быстро слѣдятъ єще на всѣ стороны, чи нема якого небезпеченьства.

Рано оба войска пôдъ проводомъ своихъ королѣвъ помчались пôдъ муры Владимиря.

Великій муры Владимиря позеленѣли ôдъ моху и поросли зелискомъ; мѣсцями они щербатій, якъ зубы старця, але сильній и грубій. Тому, кто хотѣвбы ихъ розбити, смѣло стаютъ опоромъ; нема тарана, котрыйбы ихъ розбивъ.

Ярославъ привѣвъ такожь своихъ другôвъ до табору. Почалась осада Владимиря, въ котрôмъ сынъ Мономаха, Андрей, затворивъ ся. Великій князь, прогнавши Ярослава, надавъ сей городъ сынови своему Романови, а коли сей въ скорѣ померъ, другому сынови, Андрею.

Часто по цѣлоденныхъ борбахъ и схваткахъ, коли войска розôйшлись — одній въ таборъ, другій до мѣста, — Ярославъ выѣзджавъ зъ малымъ почетомъ пôдъ муры мѣста, щобы намовами склонити городъ до здачи. Шѣстнайцятого дня, коли вечеромъ вертавъ въ таборъ, бувъ нападеный двома Ляхами, котрій не радій були цѣлому тому походови и скрывши ся въ ровахъ, пробили князя копіями. Занесеный въ шатро умеръ Ярославъ тойжь еще ночи. Тогды и угорске войско заворушилось и коли король Стефанъ затребовавъ здобувати городъ, начальники ему спротивились. Войско зняло свои шатра и майже опустило короля. Оно розсѣяло ся ôдрядами и тымъ самымъ путемъ черезъ Перемышль, якô землю тогдышного свого союзника, до Угоръ повертало назадъ. Болеславъ не скорыставши нѣчого, вернувъ ся такожь домôвь. Небавкомъ Володарь зôбравъ дружину, впавъ до границь Польщи и запустивъ свои загоны ажь пôдъ городы, Бѣчь и Высоке. Такъ окôнчила ся вôйна, шумно пôднята противъ Руси. Петро Властъ при тôмъ всѣмъ не осягнувъ цѣли, бо не ôдшукавъ своеи Маріи...

VI.

Пречудово, красно высунула ся весна зъ ледоватыхъ обнятій. Миліономъ барвъ, тысячами ôдтѣней полыскуютъ широкій поля; свѣжимъ ôддыхомъ, якбы вонею ясмину и рожѣ, зѣютъ муравы и села, а кожда травка ясно-зеленои молодои барвы, а кождый листокъ нѣжный и свѣжій — видко, недавно выпавъ зъ руки Божои!

Весна! ахъ, весна! Много ту гадокъ, много значеня, а скôлько споминокъ, скôлько надѣѣ въ тôмъ однôмъ словѣ укрываѳ ся! Спытайте ся серця кождого, що маѳ чувство, що умѣѳ понимати вплывы природы цѣлою душею, цѣлымъ своимъ ѳстествомъ; послухайте и спытайте пѣсней старожитныхъ и нынѣшныхъ поетôвъ, бо кождый о веснѣ думавъ и хотяй кождый инакше, однакъ пѣсни ихъ стремили въ одно, у кождого предметомъ була весна — надѣя. Въ хвиляхъ горя, въ хвиляхъ сомнѣваня не высказуютъ ся гадки ученій и великій; пѣсня тогды гôрка, розпачлива, а предсѣ иншимъ стаѳ за бальсамъ! Не ѳсть же то надѣя, що болѣзнею комусь ôдновляѳ весну? О честь вамъ, честь вамъ, поеты! Вы, символъ пожертвованя, знамя могучости, яка тôлько серцемъ завладѣти може, знамя жертвы за другихъ, за ближнихъ и для ближнихъ! Зъ нараженѳмъ неразъ житя даѳте часть себе, часть духа, часть божества, котре въ васъ зôсередоточило ся; даѳте людямъ милостыню, якои нѣкто другій не бувъ въ станѣ дати — милостыню для терпячихъ душъ и сердець... Честь вамъ, котрымъ гусль кромѣ слезъ и терпѣній бôльше ничь не принесла; вамъ, молодій поеты, котрыхъ голосъ ломати ся мусить о тверду запору и розбивати найкрасшій гадки о скалы зимного реализму, мамоны! Честь вамъ, якъ довго житя ôдзываѳ ся въ тѣлѣ, якъ довго маѳмо на стôлько силъ, щобы зъ послѣднымъ ôддыхомъ ѳще разъ подяку вамъ голосити...

* * *

Величаво, спокôйно, въ повнôмъ блеску маѳвои уроды знижаѳ ся сонце за Карпаты. Червоною смугою въ краснôмъ ôдблеску мече по горахъ, поляхъ, рôвнинахъ; въ багряну одѣжь одѣваѳ дерева лѣсовій, а само ясне, само величаве, тою своѳю красою дѣлить ся зъ землею. Надъ ручаѳмъ, въ тишинѣ, въ котрôй можь дочути летъ малои мушки, стоитъ велике забудованѳ окружене дубами; видко, що то монастырь, або вязниця. Желѣзній краты у ôконъ и тяжка брама, заперта въ день и въ ночи, стеретъ входу, а гень далеко въ прозрачныхъ облакахъ небесъ видко высокій вежѣ и сильній муры замковій. Тихій розговоръ воды зъ камѣнцями, шелестъ листя дубового и рехтанѳ жабъ въ озерѣ и легкій бренкôтъ комара, — то вся жизнь сего устороня, то цѣлоденна музыка. Але ôдъ кôлькохъ дней инша пѣснь туды розлягаѳсь, — пѣснь тоскна, слезна и смутна, пѣснь роздертого серця, що несе ся изъ за желѣзнои краты. Послухаймо — може то голосъ намъ знакомый, може та пѣснь пригане намъ минувшій часы:

. . . . . .
Поки очи свѣтло бачутъ,
Душа жіѳ въ тѣлѣ,
Все ты менѣ будешь любый,
Все ты менѣ милый.

Полетѣлабъ я до тебе,
Та крылець не маю;
Сохну, вяну у неволѣ,
Всякъ часъ умираю...

Пѣснь затихла. ôдгомонъ тôлько подаѳ ю зъ дерева на дерево, зъ скалы на скалу, потручаѳ о криштальній воды ручая и губитъ въ мягкихъ муравою застеленыхъ долинахъ. А поза кратою просунуло ся щось бѣлого, якбы постать не зъ сего свѣта, якбы духъ-хранитель сего мѣсця. И видко, що то добрый духъ, бо черты лиця ангельскій, а рôстъ гибкій, а туга засѣла на чолѣ... И зновъ надъ ручаѳмъ, межи дубиною, утихло, кромѣ бренкоту комара. Часомъ тôлько плюсне рыбка, або трава, похилившись надъ берегомъ, сусѣдѣ своѣй подасть тихцемъ яке тайне слово.

Зъ поза липы, що роскôшно розросла ся на горбку, чути шелестъ, якійсь шумъ, якбы ступанѳ чоловѣка по засохлôмъ листю. То пôдôйде близше, то стихне, то зашумитъ гилями, то зновъ стане. Дивно, кто осмѣляѳсь непокоити тую тишину, кому припала дорога въ тую усторонь; певно путникъ зблукавъ ся и не знаходитъ дороги. И видко, що и межи тыми деревами чоловѣкъ не часто бываѳ, бо замовкаѳ шелестъ листя и рехтанѳ жабъ, а комаръ недовѣрчиво припадаѳ до незнакомого пришельця: то ôдлетитъ, то въ очи то коло уха загляне, и нѣбы чогось пытаѳ, и все бренитъ, все спѣваѳ — нудно, притягливо, а однаково.

Чимъ голоснѣйше пѣснь зъ за краты роздавала ся, тымъ менше чути було ступанѳ пришельця; якъ пѣснь утихла, ступанѳ ставалось що разъ сильнѣйше, выразнѣйше, ажь въ кôнци указалась постать чоловѣка.

Сонце послѣднымъ горячимъ лучемъ пращало ся зъ землею, а легкій вѣтрець маѳвого вечера игравъ своôдно, свавôльно, наклоняючи головки цвѣтôвъ, украшеныхъ золотистою барвою и божою росою.

*

А молодець зъ темнымъ заростомъ и острыми чертами лиця опинивъ ся передъ монастырскими стѣнами и огнисте позрѣнє чорныхъ очей запустивъ въ закратоване ôкно — глядитъ, слухає... На чолѣ видна задума и рѣшимôсть, въ зрѣницяхъ запалавъ огонь, кровь въ темно-рожевыхъ жилахъ выступила... Здаєсь, що духа свого выславъ на звѣды, а самъ оставъ нерухомо... Вкôнци поступивъ напередъ, кровь сильнѣйше ударила до головы, въ очахъ живѣйше розгорѣлось, а ôнъ простерши руку до неба, тихо промовивъ: „Боже! — то она!....“

Ясна маєва нôчь воннымъ ôддохомъ просторонныхъ нивъ, будитъ въ грудяхъ ôлаге чувство, чаруючій якійсь настрôй. Свѣтло мѣсяця, шелестъ деревъ и ручая, що тихо плыве по скалахъ — все то колыше серце любымъ вдоволенємъ, а душа наповняє ся дивно милою тугою дивно проникаючимъ мовитъ до серця спѣвомъ и чарує єго якъ те око красавицѣ, коли похилена надъ грудьми любого въ вѣрнôмъ позрѣню каже читати любовь и роскôшь, каже вѣрити, що той поглядъ тôлько для него, що та любовь невыдумана и щира!...

Нôчь тиха, спокôйна. Земля вся спочила.

Въ монастыри всѣ свѣтла погасли, тишина гробова за мурами, тôлько мѣсяць въ нарожне отверте ôконце заглядає сребристо-ôлѣдавымъ личкомъ и на противнôй стѣнѣ комнатки чертає тѣнь позôсталыхъ желѣзныхъ штабъ... А дорогою зъ монастыря мчитъ кôнь несучи на собѣ якусь постать въ половинѣ чорну, въ половинѣ бѣлу—постать зъ двома лицями... Кôнь легко и жваво жене дальше а дальше.

(Конець буде.

Галышка, княгиня Острожска.

(*Историчне оповѣданє черезъ Д-ра Из. Шараневича.*)

(Дальше до числа 9.)

VII. Физіогномія Львова около половины 16 столѣтя. Побытъ княгинѣ Гальшки Острожскои и єи матери, княгинѣ Беаты Иліины, при монастыри ОО. Доминиканôвъ во Львовѣ. Третє вѣнчанє тамъ Гальшки. Осада того монастыря и здача Гальшки въ секвестръ старостѣ Львôвскому Барзѣ, ôдтакъ ôдданє Гальшки второму єи мужеви Лукашу гр. Гурцѣ.

Львôвъ около половины 16 столѣтя представлявъ зовсѣмъ ôдмѣнну физіогномію ôдъ Львова нынѣшного. Монастырь и костелъ Доминиканôвъ, около котрого вела ся борба о выданє Гальшки, стояли вправдѣ на тôмъ самôмъ мѣстци, що и нынѣ, але не були то нѣ нынѣшный величавый костелъ, нѣ нынѣшный до костела припираючій монастырскій будынокъ. Костелъ нынѣшный Доминиканôвъ збудованый накладомъ родины гр. Потоцкихъ въ половинѣ минувшого (18-ого) вѣку. Передъ тымъ стояла тамъ инша, далеко скромнѣйша будова, котру окружала просторонна площадь, обведена старымъ нетинкованымъ муромъ. Ôдъ пôвночи и пôвнôчного всходу припиравъ муръ той о муръ городскій. Треба знати, що нынѣшный осередокъ Львова, т. є. ринокъ зъ прилежащими улицями и рядами камениць ажь до теперѣшныхъ валôвъ и шкарпôвъ, становивъ въ тіи часы властивый городъ Львôвъ. Єго окружали два муры, а зъ далека на цѣлый округъ замѣтнѣ були высокѣ башты, зъ котрыхъ цехи мѣйскѣ, кождый зъ своєи башты, боронили приступу до мѣста передъ неприятелемъ. Межи однымъ а другимъ муромъ обводовымъ серединою ишовъ высокій валъ межи двома глубокими ровами, котрѣ въ разѣ потребы зъ прилежачои Полтвы водою наповняли ся. Черезъ муръ обводовый внутренный провадили двѣ брамы: Галицка и Краковска. Кождôй брамѣ внутренного муру ôдповѣдали отворы, запиранѣ воротами, въ мурѣ внѣшнôмъ. Поза мурами тягнулись передмѣйскѣ улицѣ, однакожь не такъ просто и правильно якъ днесь, бо Полтва въ тôмъ часѣ не була єще тогды унята въ одно русло. Потоки Полтва и Серетъ (т. є. той ручай, що плыве зъ Венглиньского лѣса), котрѣ днесь зливаютъ ся зъ собою пôдъ камѣннымъ мостомъ на Академичнôй улици, розливали ся круто черезъ цѣле Галицке передмѣстє и такъ звану Хоружчину, и ажь передъ нынѣшными валами (где статуя св. Михаила) лучили ся въ одну рѣчку. Въ дальшôмъ бѣгу Полтва, унята межи гребли, творила цѣлый рядъ ставкôвъ, замыканыхъ шлюзами, въ котрыхъ славнѣ тогды рыбы годовано, щобы ихъ ôдтакъ въ бочкахъ далеко и широко вмѣсто нынѣшныхъ оселедцѣвъ розвозити по свѣтѣ. Ôдъ пôвночи и пôвнôчного всходу красовались горôы, котрѣ зъ тои стороны становлятъ рубокъ котлины Львова, огородами, въ котрыхъ на терасахъ зъ далека замѣтна була винна лоза на высокихъ тычкахъ корчами осаджена, зъ котрои потомки трудолюбивыхъ Нѣмцѣвъ поселеныхъ Казимиромъ во Львовѣ, вправдѣ квасне, але до питя зъ водою пригоже вино выробляли и такожь въ бочкахъ розсылали и продавали. Зъ тыхъ гôръ и дальше въ тôй сторонѣ, где они переходятъ въ выжину (ôдъ всходу и полудня), выпливало якихъ 17 потокôвъ, котрѣ сплывали до Полтвы и зъ котрыхъ одинъ мавъ такъ чисту воду, що єго названо срѣбнымъ потокомъ. Темнѣ лѣсы, дубовѣ и чатинѣ, покрывали єще ту часть горôкôвъ взносячихъ ся надъ котлиною Львова, и въ тыхъ то лѣсахъ зъ численныхъ жерелъ выплывали потоки, котрѣ своими водами Полтву и єи доплывъ Серетъ пôдкрѣпляли, такъ що тѣ послѣдни далеко засобнѣйшѣ були въ воду нѣжь теперь.

Передмѣстя не представляли нынѣшного правильного виду, выявши одно передмѣстє Краковске, именно ту часть, що взноситъ ся къ Высокому замку и яко найстарша часть города Львова збудована була въ бôльшôмъ ладѣ. Самъ городъ, положеный внутрь обводовыхъ мурôвъ и мѣстячій въ собѣ кôлька мурованыхъ храмôвъ впрочѣмъ самѣ деревяни будынки, згорѣвъ року 1525 середъ бѣлого дня. Було то 34 лѣтъ передъ тымъ, коли замкнулась въ районѣ будовлей ОО. Доминиканôвъ княгиня Гальшка вразъ зъ своєю матерею. Въ ту пору при помочи майстрôвъ зъ Нѣмець и Шлѣска ôдбудовано вже въ части Львôвъ, и то на ладъ западныхъ мѣстъ: зъ каменя и цеголъ. Єще замѣтнѣ були ту и тамъ мѣстця порожнѣ на згарищахъ; єще вымѣрювано новѣ улицѣ, межи иншими и тую, просту и широку, що провадила ôдъ костела Доминиканьского, где збороєвня, до арсеналу мѣйского (попри давнѣйшій муръ городскій и теперѣшню Волоску церковь). Попри улицѣ вымѣрювано мѣстця и на тѣ будынки (якъ арсеналъ и людвисарню), котрѣ ôдтакъ построєно и котрѣ зъ часôвъ польскои рѣчпосполитои до нынѣ позôстали*).

Не було єще тогды нѣ нынѣшнои мѣйскои Воло-

*) Будовлѣ тѣ, якъ арсеналы и людвисарня въ нынѣшнôмъ видѣ збудованѣ були ажь въ другôй половинѣ 17-ого столѣтя.

ской церквы, заложенои року 1590, а докôнченои року 1630, нѣ нынѣшнои вежѣ, заложенои року 1580. На тôмъ мѣстци стояла церковь, давнѣйше зъ цеголъ збудована черезъ воєводу молдавского Александра и єго жену Роксанду, якъ напись при головнôмъ входѣ въ честь тыхъ ктиторôвъ свѣдчила. Церковь ... пôзнѣйше завалилась вразъ зъ давнѣйшою вежою, побудованою власнымъ коштомъ черезъ патріотôвъ-членôвъ братства при тôй церквѣ истнуючого, котре (братство) не мало єще патріярхального привилею и проте, рôвно якъ и церковь мѣйска, Ставропигією єще тогды не называла ся.

Улицѣ передмѣстя Галицкого ишли круто ôдъ полудня къ брамѣ Босацкôй, а то зъ причины круто розливаючихъ ся потокôвъ Серета и Полтвы.

Улиця Сокольницка (нынѣшна Коперника, передъ тымъ „Широка“) заломлювалась тутъ, где стоятъ нынѣ готелѣ, къ брамѣ Галицкôй, передъ котрою стоявъ костелокъ св. Креста, — а друга улиця, такъ званый Волоскій гостинець, ôдъ Галицкои брамы скручуваръ ся къ монастыреви и костелови ОО. Бернардинôвъ, тогды єще зъ дерева построєныхъ*). Єще тогды и Єзуитôвъ не було во Львовѣ, анѣ єзуицкого фольварку. На тôмъ мѣстци и тамъ, где нынѣшный поєзуицкій огородъ, стоявъ тогды костелъ и монастырь Кармелитôвъ босыхъ, котрй пôзнѣйше про вогкôсть мѣстця на стромый горбъ противъ мѣйскои церквы зъ початкомъ 17-ого вѣка переселили ся. Такожь не було єще монастыря Кармелитôвъ („въ черевикахъ“), шо стоявъ на мѣстци теперѣшнои гимназіи Францѣшка Іосифа и теперѣшнои высшои школы реальнои. Въ тôй сторонѣ, поза будынками приватныхъ людей стояла ôдъ полудня Богоявленьска церковь**), вразъ зъ кладбищемъ, огородомъ овочевымъ, броваремъ и зъ будовлею, въ котрôй мѣстились шпиталь и школа, и котрй пôзнѣйше до муру Кармелитôвъ „въ черевикахъ“ припирали. Волоскій гостинець провадивъ попри такъ званый „песѣй ринокъ“, где стоявъ дôмъ богатои мѣщанки Марухны въ близости Преображеньскои церквы.

Ôдъ Волоского гостинця розгалужувались три улицѣ попри Богоявленьску церковь, зъ котрыхъ одна, Соколôвска, провадила на такъ звану Калѣчу гору (горбы на Стрыйскôмъ передмѣстю побôчь университету), где зъ далека видно було костелъ св. Марка. Єще много, зъ 40 костелôвъ, котрй находились во Львовѣ въ 17 и 18 столѣтю, тогды не було, а тй що вже були, построєнй були въ части зъ дерева. Лише костелъ св. Станислава, на Краковскôмъ, збудованый зъ тесаного каменя. Костелы: Францѣшканôвъ, св. Духа, нынѣшна лат. катедра и костелъ Доминиканôвъ вразъ зъ прилежачими будовлями— збудованй вправдѣ були зъ каменя и цеголъ и обведенй мурами, але они становили кождый для себе, якбы ôддѣльнй твердынѣ.

Межи внутреннымъ а внѣшнымъ муромъ стояла просторонна будовля низшого замку, противъ фронту нынѣшного Народного Дому. Муръ внѣшный черезъ ту будовлю далеко ôдстоявъ ôдъ муру внутренного, а черезъ сей послѣдный не було комуникаціи межи згаданымъ замкомъ низшимъ а властивымъ городомъ, такъ що зъ мѣста до замку ажь черезъ браму Краковску треба було обходити. Межи низшимъ замкомъ а костеломъ Францѣшканôвъ стоявъ старинный костелъ катедральный Орменъ, часть нынѣшного Орменьского костела (такъ звана презбитерія), збудованый зъ початкомъ 15-ого столѣтя черезъ того самого будовничого Италіянця и на той самый ладъ, що церковь св. Георгія, стоявша єще передъ нынѣшною величавою будовою катедральнои рускои церквы. (Теперѣшна церковь „св. Юра“ заложена и збудована пôсля стилю италійского черезъ епископôвъ Львôвскихъ и митрополитôвъ Кієвскихъ выхованыхъ въ Римѣ: Атаназія и Льва Шептицкихъ.) Такъ отже Доминикане въ мѣстѣ граничили зъ Орменами; ихъ будовлѣ майже о муръ припирали до себе. Не було любви межи тыми сусѣдами. Ормене провадили тяжбу зъ Доминиканами о площади и вѣдай немило було ОО. Доминиканамъ, що зъ высокихъ домôвъ спозирали Ормене на ихъ подвôрє, обôйстя, на ихъ домы мешкальнй положенй внутрь обмурованого Доминиканьского обôйстя. Домы Доминиканôвъ були низшй и повединчй; муръ Доминиканьскій старинный, нетинкованый и такожь низшій.

Пôдъ взглядомъ соспôльнымъ представлявъ тогды Львôвъ велику мѣшанину народностей. Мѣсто саме було заселене переважно Нѣмцями, єще ôдъ часôвъ Казимира Великого. Нѣмцѣ въ початкахъ свого населеня говорили по нѣмецки, ажь ôдтакъ пожененившись зъ Польками, найбôльше зъ початкомъ 16-ого вѣка змѣнювали свôй нѣмецкій языкъ на польскій. Такожь и потомки Нѣмцѣвъ, живучихъ на Краковскôмъ передмѣстю около костела Маріи Снѣжнои, чимъ разъ бôльше до польского обычаю и языка навыкали*). Єще однако нѣмецка мова не була выгасла во Львовѣ и въ гдеякихъ костелахъ (такъ н. пр. въ костелѣ св. Анны, на нынѣшнôмъ Городецкôмъ передмѣстю), побôчь польскои проповѣди голосилась єще и нѣмецка для несполяченыхъ Нѣмцѣвъ.

Ормене єще тогды придержовались восточного обряду, говорили своимъ языкомъ и прибирались въ свои орієнтальнй строѣ. Они мешкали коло костелка св. Іоана, котрый бувъ первѣстно монастырскою церквою Орменьскихъ Василіянъ, и коло костела св. Якова, котрый въ сусѣдствѣ монастыря Орменьского св. Анны (за монастыремъ св. Онуфрія) стоявъ.

Церквей було тогды во Львовѣ 13 (майже на всѣ важнѣйшй празники Господскй и Богородичнй). Переважно стояли они на Краковскôмъ передмѣстю, по части деревянй, по части зъ цеголъ и каменя збудованй, якъ церковь св. Николая и Теодора Тирона**). Коло церквей стояли рядомъ домы рускихъ жителѣвъ. Зверхъ того въ мѣстѣ самôмъ поселились були въ тыхъ часахъ богатй купцѣ зъ Греціи, котрй по упадку Царгорода (въ руки Туркôвъ) зъ своими маєтками шукали во Львовѣ прибѣжища, а будучи греч. обряду вступали зъ Львôвскими Русинами въ ближшй церковнй и соспôльнй ôдношеня и ôдтакъ принимали ôдъ Русинôвъ мову и обычай рускій. Такъ само зрущили ся за посредствомъ вѣры,

*) Монастырь и костелъ нынѣшный ОО. Бернардинôвъ, костелъ Єзуитôвъ, церковь мурована св. Параскевы и церковь нынѣшна мѣйска станули майже рôвночасно — до року 1630.

**) Тую церковь, якъ несе преданє, разъ Татаре запалили вразъ зъ трупами Татаръ, котрй въ борбѣ пôдъ мурами Львова полягли. Татаре знесли трупы тй до церквы, и пôдложили огонь, щобы тѣла погибшихъ Татаръ не дôстали ся въ руки христіяньскй.

*) Костелъ Маріи Снѣжнои збудованый для першихъ нѣмецкихъ поселенцѣвъ, котрй до Львова зъ войскомъ Казимира Вел. прибули.

**) Кромѣ наведеныхъ церквей були тогды во Львовѣ: церковь Вознесеньска на Краковскôмъ, церковь Благовѣщеньска попри нынѣшну Єзуитску (або Ягелоньску) улицю, церковь св. Креста на такъ званыхъ Львовыхъ горахъ, и церковь Вознесеньска въ селѣ Знесѣню. Горы понадъ Знесѣнемъ всѣ єще въ люстраціи зъ р. 1647 горами Льва або Леоновыми горами называли ся.

церквы и женитьбы численнй Татаре, котрй вще за руского князя Льва и его наслѣдниковъ во Львовѣ були поселились побочь Орменъ подъ Высокимъ замкомъ.

Городъ Львовъ бувъ богатымъ торговельнымъ городомъ: купцѣ зъ далекого всходу прибували туды зъ товарами далекои Азіи, тутъ громадились такожь выробы западнй и вымѣнювались за товары всходу. Аксамиты, диваны, дорогй вина, корѣне всякого рода, перлы и прочй дорогоцѣнности — все то мѣстилось въ просторонныхъ пивницяхъ (котрй вще до нынѣ подъ ринкомъ заховали ся); одтакъ купцѣ выносили товары на торговицю, где громадились люде зъ рожныхъ краѣвъ, зъ рожныхъ сторонъ свѣта, люде рожнои мовы и рожныхъ строѣвъ.

Львовъ бувъ подѣленый на двѣ юриедикціи. Властивый городъ (т. е. нынѣшный осередокъ Львова, внутрь валовъ и шкарповъ) управлявъ собою автономично посля магдебурско-нѣмецкого права; конзулѣ, стоячй на чолѣ города, мали право засуджати на житє и смерть. Передмѣстя належали подъ юриедикцію замкову, котру выконувавъ староста, именованый зъ рамени короля. Бувъ такимъ старостою въ лѣтахъ 1557, 1558 и 1559, въ котромъ то роцѣ княгиня Гальшка вразъ зъ матерею пробувала въ монастыри ОО. Доминикановъ, Лигенза, а по его смерти (въ роцѣ 1558) Петро Барза зъ Блоквы. Шляхта властиво не мала права пробувати въ самомъ городѣ, однакожь она тогды вже и до города вдирала ся, а закладаючи шинковнѣ, переважно по передмѣстяхъ, зъ мѣщанами и передмѣщанами выправляла авантуры и бiятики.

* *
*

Мирно проживала Гальшка вразъ зъ матерею въ домѣ ОО. Доминикановъ, внутрь обойстя положеномъ, коли король Жигмонтъ Августъ II довѣдавшись о ихъ пробуваню во Львовѣ по первый разъ р. 1557 выдавъ приказъ княгини Беатѣ Иліинѣ, щобы ставилась передъ комисiею королевскою, зложеною зъ литовскихъ вельможъ. До тои комисіи належали: Николай Радзивилъ воєвода Виленьскій и Іоанъ Горностай воєвода Новгородскій. Ишло о справу одданя Гальшки мужеви єи Лукашеви гр. Гурцѣ, зъ котрымъ вще року 1556 неволею вѣнчана була въ Варшавѣ. Але княгиня Беата Иліина мовчала на приказъ короля и дальше пробувала въ своѣмъ безпечномъ прибѣжищи.

Сподѣвавъ ся гр. Гурка, що король скличе соймъ до Львова въ роцѣ 1558 и що на томъ соймѣ буде мавъ способность одобрати одъ матери Гальшку. Тымчасомъ намѣреный соймъ не одбувъ ся и такъ Гурка лишивъ ся и той надѣѣ.

Такъ перейшли лѣта 1557 и 1558, въ котрыхъ княгиня Гальшка спокойно проживала при боцѣ матери. Слуги и двораки бутнй зъ свѣты княгинѣ Беаты Иліины допускались по обычаю тогдышнои службы шляхоцкои розличныхъ уличныхъ авантуръ въ городѣ. Такъ писарь надворный княгинѣ Иліины, Ясько, стрѣлявъ въ ночи до стражи мѣйскои, котра перестерѣгала порядку по улицяхъ, а иншій дворакъ, Котовичь, напавъ на домъ однои мѣщанки, повыбивавъ єй окна и двери, и ранивъ ю въ руку. Такихъ выпадковъ було немало. Доносили о томъ поведеню дворянъ княгинѣ Иліины королю Жигмонту Августу II староств Львовскй (Лигенза, а одтакъ Петро Барза зъ Блоквы), и король наконець выдавъ приказы: одинъ о точномъ перестерѣганю ординацій, т. е. приписовъ межи шляхтою а мѣстомъ; а другій зъ дня 5 Лютого 1559, зъ сойму въ Пётрковѣ, до старосты Барзы, щобы одобравъ Гальшку одъ матери и вручивъ ю мужеви Лукашу гр. зъ Горки. Въ слѣдъ за тымъ королевскимъ мандатомъ, бо уже 16 Лютого 1559, являє ся Лукашъ гр. зъ Горки, котрый тогды писавъ ся вже воєводою Ленчицкимъ и старостою Бускимъ, зъ своими двома братьми, Андреємъ и Станиславомъ, зъ приятелями и численнымъ почетомъ збройнои шляхты во Львовѣ Онъ привѣзъ зъ собою актъ письменный шлюбу зъ Гальшкою, заключеного въ Варшавѣ и подписаный епископомъ Чарнковскимъ, и налягавъ на староств Петра Барзу, щобы взявъ ся за выконанє королевского приказу.

Староста удавъ ся найперше самъ до монастыря ОО. Доминикановъ, где видѣвъ ся зъ княгинею Иліиною и въ довшой розмовѣ старавъ ся ю наклонити до сповненя волѣ королевскои. Але Беата княгиня Иліина одповѣла єму, що дочки не оддасть гр. зъ Горки, а то зъ причины, що донька не була вѣнчана по закону, бо зсылалась все на волю своєи матери, а тая нѣколи на те супружество не призволяла и теперь не призволяє. „Не сподѣвалась я — мовила дальше Беата, — щобы король такимъ жаданємъ одвдячувавъ ся за численнй услуги, якй свѣдчили польскій рѣчпосполитой отець и дѣдъ княгинѣ Гальшки, и въ загалѣ члены родины Острожскихъ. Король має бути опѣкуномъ сирotъ и дбати о те, щобы дѣти шляхты безъ волѣ родичѣвъ за-мужь не выдавались“. Въ горячцѣ розправы княгиня положила руку на штилетъ и сказала: „А ты, старосто, що сказавбысь на тое, єслибы король безъ волѣ твоєи приказавъ сестру твою, або доньку, оддати за кого? Чи не перенѣсбысь радше яко свободный шляхтичь смерть єи за таку неволю?“ — и поднѣсши штилетъ дрожащою одъ гнѣву рукою, додала: „Чи не встромивбысь радше сей штилетъ въ єи серце, якъ и я днесь готова здѣлати? Нехай потомъ и сама умру, але неволѣ горше турецкои я не перенесу!“ Староста Барза одойшовъ и заразъ о цѣлой той розмовѣ зъ Беатою донѣсъ королеви Жигмонту Августу II. Король всегда бувъ въ томъ блудномъ мнѣню, що Беату въ єи опорѣ скрѣпляє гр. Тарновскій, гетманъ Вел. коронный, котрого уважавъ великимъ своимъ ворогомъ. Тымчасомъ Беату въ єи постановленяхъ утверджавъ Николай Радзивилъ, воєвода Виленьскій, котрому король будьтобы свому найсердечнѣйшому приятелю звѣрявъ ся зъ всѣма таємницями свого серця и котрого недавно вще, листомъ зъ 7 Марта, радивъ ся, якъ собѣ поступити має въ справѣ супружества Гальшки зъ Лукашомъ гр. зъ Горки. Дерзке и горде выступованє княгинѣ Беаты Иліины въ той справѣ передъ старостою Барзою, уважавъ король за оскорбленє своєи чести*).

Для удѣленя дальшои инструкціи старостѣ Барзѣ выславъ король Луку Горницкого. Сей на подводахъ выѣхавъ чимъ скорше зъ Неполомиць (низше Кракова надъ Вислою, где король посередъ глухихъ лѣсовъ часто ловлею на грубого дикого звѣра забавлявъ ся) и въ третій день по выѣздѣ приѣхавъ до Львова, где и оддавъ листъ королевскій старостѣ Барзѣ. Староста приказавъ заразъ замкнути брамы городскй и уставивъ при нихъ сильну стражь, щобы безъ стислого пересмотру нѣкого до мѣста не впускала.

Стражь тая придержала у Краковскои брамы по-

*) Листъ короля писаный зъ Неполомиць дня 7 Марта 1559. (Lachowicza listy Zygmunta Augusta II str. 120, 121.)

сланця на кони, що приѣхавъ бувъ зъ Литвы ѡдъ писаря князя Николая Радзивила, Савицкого, зъ препорученємъ до Беаты княгинѣ Иліины. Пыталась стражь пѡсланця, чи не везе зъ собою якихъ листѡвъ, але пѡсланець давъ ѡдповѣдь перечну. Пересмотрено єго одѣжь и не найдено нѣчого. Тогды пересмотрено и коня, и найдено въ войлоку, котрый звычайно пѡдкладано пѡдъ сѣдло, листъ ѡдъ самого князя Николая Радзивила до княгинѣ Беаты*). Листъ бувъ рускимъ письмомъ написаный и въ нѣмъ мѣстилась рада, щобы княгиня дочки своєи Лукашу гр. зъ Горки не ѡддавала, инакше пѡсля обовязуючого права литовского позбавлена буде всѣхъ своихъ маѣтностей**).

Пѡсланця завернено зъ пѡдъ брамы Львова, однакожь вся тота осторожнѡсть оказала ся недостаточною. Самъ бо князь Симеонъ III Слуцкій, за котрого вже давнѣйше (року 1556) загадала княгиня Беата Иліина ѡддати Гальшку и зъ котрымъ за вѣдомостею князя Николая Радзивила въ тѡй цѣли листовно переспрaвляла, призваный Беатою явивъ ся передъ брамою городскою и перебраный за жебрака, въ одежи подертѡй, непѡзнаный и нѣкимъ незадержаный втиснувъ ся черезъ браму заставлену стражею до самого мѣста, а ѡдтакъ черезъ фѣртку монастырску на умовленый знакъ до обѡйстя ОО. Доминиканѡвъ и до дому на тѡмъ обѡйстю, где Беата вразъ зъ Гальшкою мешкала. Беата урадована постаралась о вѣнчанє княгинѣ Гальшки зъ княземъ Симеономъ Слуцкимъ єще того самого дня въ прилежачѡмъ костелѣ ОО. Доминиканѡвъ и ѡдтакъ ѡддала єму послушну всегда дочку свою, 20-лѣтну тогды княгиню Гальшку.

Коли вѣсть о тѡмъ вѣнчаню дня 11 Марта 1559 рознеслась по Львовѣ, пѡднѣсъ ся шумъ въ цѣлѡмъ мѣстѣ. Лукашь гр. зъ Горки, щобы выгнати князя Симеона III Слуцкого зъ монастыря Доминиканѡвъ и выдѡстати зъ ѡдтамъ княгиню Гальшку, розпочавъ своими людьми облогу монастыря. Але и Беата княгиня Иліина готовила ся до обороны. Она згромадила много живностей, людей збройныхъ и стрѣльбъ до обѡйстя монастырского. Уже тогожь самого дня приказавъ Лукашь гр. зъ Горки ити приступомъ на муры монастырскій. Приятелѣ и служба єго заняли дѡмъ въ сусѣдствѣ обводового монастырского муру, власнѡсть Орменина Бернатовича, а ѡдтакъ зъ моздѣрѡвъ почали кидати запальнѣ бомбы на монастырь ОО. Доминиканѡвъ. Але и люде Беаты зъ заложеными руками не стояли. Одни гасили падаючѣ бомбы, а другѣ накладали кѡльчастѣ бельки на муръ обводовый монастыря и тымъ способомъ взбороняли приступу людямъ гр. зъ Горки зъ сусѣдного орменьского дому.

Єще разъ староста Барза загадавъ ужити правныхъ способѡвъ и пѡславъ возьного земель рускихъ Гриця Бієля до мешканя княгинѣ Беаты. Сей не будучи припущеный передъ княгиню, скликавъ єи слуги и прочитавъ имъ приказъ королевскій зъ 5-ого Лютого сегожь року, домагаючій ся ѡдданя Гальшки мужеви єи гр. зъ Горки. Ѡдтакъ вручивъ той приказъ одному изъ слугъ княгинѣ и єще того самого дня постаравъ ся о записанє своєи реляціи (дотычно врученя мандату) въ акты Львѡвского городского суду.

Дѣялось то дня 15 Марта. Въ три дни потѡмъ люде гр. зъ Горки розпочали зновъ атакъ на монастырь ОО. Доминиканѡвъ, котрый люде княгинѣ Иліины до крайности обороняти були готовыми. Мѣщане Львова не могли дивитись байдужно на борбу ведену въ стѣнахъ власного города. Проте урядъ мѣйскій, обавляючись небезпеченьства для города и бѡльшого розливу крови, покликавъ пушкарѣвъ своихъ до службы на муры и баштy мѣста и черезъ нарочного посла Тиновича, высланого чимъ скорше до Кракова, просивъ о помѡчь збройну Вел. гетмана коронного Тарновского. (Староста обавлявъ ся, щобы многѣ зъ мѣщанъ не хватили за оружіє и не станули по тѡй або другѡй сторонѣ до борбы.) На щастє староста Петро Барза иншимъ способомъ положивъ конець борбѣ и перешкодивъ розливови крови.

Монастырь Доминиканѡвъ, якъ и самъ тогдышный властивый городъ (нынѣ осередокъ Львова), не мавъ власного жерела живои воды. Воду до монастыря якъ и до властивого Львова спроваджувано рурами зъ жерелъ зъ пѡдъ Высокого замку. Староста 18 Марта казавъ перетяти руры воднѣ, котрѣ вели до студнѣ на обѡйстю Доминиканьскѡмъ, такъ що єще того самого дня не стало воды. Мешканцѣ монастыря, якъ и обѣ княгинѣ и ихъ слуги, утомленѣ були жаждою водною и княгиня Беата пѡслала вечеромъ одного зъ дворакѡвъ своихъ до старосты Барзы зъ увѣдомленємъ, що вже словомъ божимъ и учинкомъ звѣнчана збстала княгиня Гальшка зъ княземъ Симеономъ Слуцкимъ и проте она (Беата) проситъ, щобы о тѡмъ донести королеви, нехайбы мали разъ спокѡй изъ стороны Лукаша гр. зъ Горки.

Въ одвѣтъ на таке освѣдченє пѡславъ староста брата свого Станислава до княгинѣ Беаты Иліины, котрый представивъ ѣй кары правнѣ, що чекаютъ тыхъ, котрѣ чужѣ жены забираютъ насильно, и тыхъ, котрѣ тому насильству помагаютъ. Станиславъ Барза промовлявъ до княгинѣ Беаты такъ остро и рѣзько, що тая закричана и утраплена забула на свои давнѣйше сказанѣ слова, що скорше поповнитъ убійство на дочцѣ и самѡй собѣ, нѣжь щобы мала ѡддати Гальшку гр. зъ Горки...

Минула нѡчь, наставъ другій день, а жажда за водою єще бѡльше докучала. Єще разъ пѡслала княгиня Беата до старосты Барзы, щобы прийшовъ къ ней самъ а не бравъ зъ собою брата Станислава, котрый ю вчера рѣзькою мовою до живого оскорбивъ. Староста, щобы бѡльше докучити бракомъ воды, не поспѣшивъ заразъ до монастыря, але ажь зъ полудня звѣдавъ ся зъ княгинею Беатою. Почались переговоры, котрѣ майже до самои пѡвночи тревали. Княгиня Беата обѣцяла ѡддати Гальшку въ секвестръ старостѣ Барзѣ, однакожь пѡдъ условіємъ, щобы ажь до остаточного рѣшеня справы (о важности супружества княгинѣ Гальшки зъ княземъ Симеономъ Слуцкимъ) Гальшка не була выдана Лукашу гр. зъ Горки.

Минула друга нѡчь, наставъ ранокъ третого дня, и самъ староста каритою заѣхавъ передъ фѣртку монастырску. Выведено княгиню Гальшку и посаджено до кариты. Староста стоявъ на степени, объявляючи черезъ весь часъ ѣзды велику честь и услужнѡсть для княгинѣ.

*) Gornicki l. cit. str. 155: „przybiegł posłaniec od Sawickiego, pisarza wojewody Wileńskiego Radziwiła, książęcia na Ołyce i Nieświeżu, do księżnej z listem, i gdy pytano tego posłańca, miałli by jakie listy, zaprzał ich; kazano szukać i naleziono listy w wojłoku ruskim pismem do księżnej, w którym rada była, iżby hrabi z Gorki córki nie dawała, chceli nie zgubić wszystkiej majętności". („Войлокъ" значитъ матерія вовняна або зъ полотна, груба, котру пѡдкладано пѡдъ сѣдло.)

**) Gornicki l. c. str. 150: „Statut litewski ostry był przeciw Polakom, którzyby z imieniem pannę lub wdowę pojął; i było postanowienie, jako nie wiele coś za włokę, ileby ich w onym imieniu było, przyjaciele dać musieli. A nowy małżonek od gruntu miał odpadać".

Гальшку завезено до низшого замку Львôвского, куды, якъ вже сказано, бувъ вхôдъ лише изъ стороны внѣшного обдводового муру монастырского. Ту помѣщено княгиню въ однôй зъ комнатъ низшого замку и придано ѣй до боку власну сестру старосты, паню Гербуртову Дзидзиловску. Але Гальшка була дуже смутна, сидѣла на лôжку своѣмъ звернувши лице до стѣны и нѣчого не говорила, а навѣть стравы жаднои до себе принимати не хотѣла, кромѣ тои, що мати ѣй присылала зъ монастыря ОО. Доминиканôвъ. Княгиня Иліина написала тымчасомъ листъ до короля, надѣючись, що король узнавши, що княгиня Гальшка словомъ божимъ и дѣломъ заплюблена зôстала князеви Симеону Слуцкому, супружество тое за правне узнасть и освободитъ княгиню ôдъ претенсій гр. зъ Горки. Такожь и княгиня Гальшка, на желанѣ матери, написала листъ до короля Жигмонта Августа II, увѣдомляючи єго о своѣмъ супружествѣ зъ княземъ Симеономъ Слуцкимъ и просячи покорно о затвержденѣ тогожь. Листы тѣ сейчасъ одвѣзъ посолъ короля пробуваючій пôдъ той часъ во Львовѣ, Лука Горницкій. (Онъ ôдтакъ все, що бачивъ власными очима, описавъ въ дѣлѣ своѣмъ: „Dzieje korony polskiej“). На другій день по ôдъѣздѣ Луки Горницкого ôдправивъ ся до короля зъ письмомъ ôдъ Лукаша гр. зъ Горки слуга тогожь. Король принявши листы ôдъ обохъ княгинь, Беаты и Гальшки, пытавъ ся, чи дѣйстно ôдбулось вѣнчанѣ Гальшки зъ княземъ Симеономъ III Слуцкимъ, а коли Горницкій росповѣвъ все, що видѣвъ, король дуже немило принявъ тѣ вѣсти о припущеню князя Симеона III до города и монастыря. Впрочѣмъ не любивъ король цѣлои родины князѣвъ Слуцкихъ*). Єще р. 1456 одинъ зъ Олельковичѣвъ, Симеонъ I, бувъ прикликаный литовскими панами до занятя престола Великого княжества литовского**). Хотяй Симеонъ I не мôгъ удержати ся при тôмъ возваню, предсѣ ôдъ того часу не могли простити Ягайлоны Олельковичамъ ихъ походженя ôдъ Вел. князя Ольгерда и привязаня Литвы до князѣвъ зъ Ольгердовои крови.

Король довго вагавъ ся зъ выданѣмъ остаточнои дециізіи, наконець за вплывомъ приятелѣвъ и речникôвъ Лукаша гр. зъ Горки узнавъ супружество Гальшки зъ княземъ Симеономъ III Слуцкимъ за неважне и присудивъ княгиню гр. зъ Горки.

Зъ болемъ серця пôддатись мусѣла княгиня Гальшка воли королевскôй и дуже нерадо всѣдала до кариты, котра въ сопроводѣ Лукаша гр. зъ Горки, єго братей и приателѣвъ выѣзджала черезъ браму зъ пôдъ низшого замку города Львова. Дорога ждала далека, ажь до Великои Польщи, до замку въ Шамотулахъ, маѣтности Лукаша гр. зъ Горки***).

*) Gornicki l. c. 158: „Gdym królowi list od księżnej oddawał, pytał mi się król tak li jest, iż ślub i wesele Simonowe zaraz w klasztorze było? Powiedziałem com wiedział, lecz znałem to bardzo dobrze, iż król to wejście książęcia Simona do klasztoru z niełaską przyjmował a dziada książęcego nie cudnie wspominał“.

**) Панове литовскій нарѣкали на Казимира IV про те, що ôнъ засѣвъ на престолѣ польскôмъ и що допустивъ до ôдлученя Подôля ôдъ Литвы. Зъ тои причины року 1456 на соймѣ Виленьскôмъ призвали Симеона I на Велике княжество Литвы.

***) Stebelski w „Genealogii książąt Ostroskich“ пише на стор. 68 и 69. „Hrabia z Gorki powagą królewską wsparty jechawszy do Lwowa też księżniczkę Halszkę, chociaż już poszlubioną książęciu Symeonowi, odebrał jako swoją małżonkę gwałtem, i na samego książęcia tak nastąpił, że ledwie ucieczką życie swoje ratował“. — Выѣзджаючи зô Львова княгиня Беата зложила часть своихъ рѣчей дорогоцѣнныхъ въ склепѣ пивничнôмъ монастыря ОО. Доминиканôвъ. Рѣчи тѣ она опечатала и при нихъ позôставила на стражи одного изъ своихъ слугъ.

Мати Беата по выѣздѣ доньки зô Львова опустила своѣ дотеперѣшне мѣстце, монастырь Доминиканьскій, вразъ зъ княземъ Симеономъ Слуцкимъ и удалилась до Кракова. Она уважала супружество княгинѣ Гальшки зъ княземъ Симеономъ все єще правосильнымъ.

(Дальше буде.)

НА МОГИЛѢ М. ШАШКЕВИЧА.

Спи, Маркіяне! тутъ добре спати —
Могила темна, нѣма...
Охъ, чомъ такъ скоро лягъ ты спочати,
Нѣмъ лѣтъ настала зима?

Спи, душо щира! На твоѣмъ гробѣ
Цвѣтки маєвй ростутъ,
Клонятъ головку, мовбы въ жалобѣ,
Зъ листочкôвъ слёзы плывутъ...

Я въ кождôй цвѣтцѣ мовь пѣсню бачу,
Що ты колись ихъ спѣвавъ;
И въ кождôй цвѣтцѣ любовь горячу,
Щось въ груди своѣй плекавъ.

Зъ пѣсней тыхъ звучныхъ ненцѣ рôдненькôй
Вѣнець ты гарный уплѣвъ;
Ты ними братнє збудивъ серденько
И груди тепломъ огрѣвъ.

Честь ти на вѣки, честь, Маркіяне!
Честь ти складає весь край;
А нѣмъ намъ краша доля настане —
Духомъ надъ нами витай!...

Іляріонъ Грабовичъ.

НА ДНѢПРОВЙ ПОРОГИ!

(Зъ записокъ *Я. Новицкого.* Подавъ *Василь Лукичъ.*)

(Дальше.)

Выйшовши на край села, почувъ я вже доволѣ выразно шумъ порогôвъ. Острôвъ „*Сурскій*“ бувъ саме-такъ довгій якъ село. Въ 200—300 сажнѣвъ ôдъ него починавъ ся „*Лоханъ*“. Менѣ зъ трудомъ прійшло дôстатись на крутый ôдломъ супротивъ Лохана, щобъ єго оглянути зъ высшого мѣсця. Заглушуючій шумъ бѣлыхъ, пѣнястыхъ та шумячихъ филь надававъ Лохану страшный видъ. Лавъ подôбно якъ и на Кодацкôмъ не мôгъ я розрôжнити, бо вода стояла высоко. Пôдъ лѣвымъ берегомъ рѣки лежитъ каналъ, а низше Лохана при самôмъ правôмъ березѣ гарный скалистый острôвець „*Стрѣльча скеля*“. Ôдъ острова до лѣвого берега лежитъ новый порôгъ „*Стрѣльча запора*“. Поки я дививъ ся за роскладомъ порога и єго лавъ, до Лохана неслось швиденько невеличке рыбалче човно, котрымъ веслувало двохъ людей. Ôдважнй рыбалки прямували до порога, придержуючись правого берега. Въ минутѣ човно пропало було въ филяхъ, однакъ опôсля то появлялось показуючи острокôнчастый перéдъ, то внять пропадало; вконець рыбалки звернули до берега и задержались бѣля каменя. Я спустивъ ся низше порога на берегъ и простувавъ до „Стрѣльчои скелѣ“. Скеля лежала ôдъ берега 3—4 сажнѣвъ и дѣлилась вузень-

БІБЛІОТЕКА Наукового Товариства ім. Шевченка

кимъ проливомъ. Противъ „Стрѣльчои скелѣ“, зъ правого берега, чорнѣла величезна скала, повысла въ Днѣпро́, въ котрôй маютъ бути гроты зъ выходомъ на берегъ; та теперь однакожь всё було въ водѣ и не можна було оглянути подрôбно. Придержуючись руками корчёвъ, що росли на крутôй скели, пôдôймавъ ся я высше и высше и вконець опинивъ ся на узгôрю нахиленôмъ на полудне. Село Волоске заховалось за горою; ôдъ него тягнулась понадъ Днѣпро сёльска дорога, въючись неначе змёя по гôрскôй мёсцевости. Зъ далека видно було величезный скалистый ôдломъ, що майже до половицѣ втискавъ ся въ Днѣпро. До мене пôдôйшовъ одинъ волоскій селянинъ.

— А може Вы зъ тыхъ, що роскопуютъ могилы, або шукаютъ кладôвъ? поспытавъ ôнъ.

— Нѣ, я хотёвбы довёдатись, що задержалось въ народнôй памяти про могилы та клады.

— А нашихъ богатырёвъ бачили?

— Нѣ. А якiжь то у Васъ богатырѣ?

— Якъ хочете, я вамъ покажу.

— Гараздъ; я вэмъ за те дуже красно подякую.

— Кудóю-жь будете йти: въ село, чи дорогою зъ нами?

— А васъ Богъ кудóю веде?

— Въ слобôдку, до Ненасытця.

— А далеко?

— Та такъ: кто каже дванайцять верстовъ, кто сёмь, а оно глади и того нема — онъ-тамъ за Звôнцемъ.

— Наколи такъ, то приймётъ-же и мене въ своє товариство.

— Добре. Ходёмъ-жежь та подивёмъ ся на богатырёвъ. Селянинъ звернувъ зъ дороги въ напрямѣ до Днѣпра. По пяти минутахъ мы стояли на высшôмъ Днѣпровôмъ березѣ, зъ ôдки видно було „Стрѣльчу скелю“, а низше двѣ величезнiй гранитовiй брылы, зъ котрыхъ одна була въ рѣцѣ близько правого берега, а друга на противоположенôмъ боцѣ, на земли. Селянинъ вказавъ на тотiй камёня и назвавъ ихъ „*Богатырями*“. Однакъ передше, чимъ росказати подробицѣ, що стоятъ въ звязи зъ назвою „Богатырѣ“, ôнъ обернувъ ся зô словами: „А онъ и „Стрѣльча скеля“, где кладъ закопаный“. Ôдтакъ передавъ живучiй въ народѣ переказъ такого змёсту: „Запорожцѣ выкопали на острôвку глибоку яму, склали туда свôй скарбъ, золотiй и срёбнiй таляры, желёзнiй куски зброѣ та иншiй ломъ, — и то всё засыпали пёскомъ; зъ ними бувъ хлопець лётъ дванайцяти, котрого они вкрали на Украинѣ. Отъ они положили хлопця на мёсци, где загребана яма зъ кладомъ и почали лупити єго лозиною. Выбили, тай пытаютъ: Знеєшь, за що бьємо?—Нé знаю, каже хлопець, а самъ плаче. Положили впять. Били, били, а потôмъ и зновъ пытаютъ: Знаєшь, за що бьємо? — Ой, татусеньки рôдненькiй, єй Богу, не знаю, каже хлопець. Положили втрете. Перёщили, перёщили, а далѣ зновъ пытаютъ: Ну, а теперь знаєшь, за що бьємо? — Знаю, одвёчає хлопець: се-бъ то для того, щобъ знавъ, где кладъ закопаный. Тогды пустили хлопця, а ôнъ роспытавъ помёжь людьми дорогу на Украину и втёкъ. Се було, кажутъ, заразъ пôсля того, якъ Сёчь зруйнували. Черезъ десяткôвъ таки много зъ Кiевскои губернiи гнавъ по Днѣпрѣ плыты старый дёдъ. Ставъ ôнъ бёля „Лохана“ и пôшовъ на „Стрѣльчiй острôвокъ“ кладôвъ шукати. Шукавъ, шукавъ и не найшовъ того мёсця. Прийшовъ ôнъ тогды въ слободу Волосець и спытавъ, чи нёкто не выкопувавъ складу. Зъ старыхъ людей нёкто нёчого проте й не знавъ. Ôнъ тогды и начавъ росказувати всё, бо се бувъ той самый дёдъ, котрого зъ малку били Запорожцѣ. А далѣ дёдъ росказавъ, що на тôмъ боцѣ стоявъ здоровый старый дубъ, котрый одною гёлкою[1]) показувавъ на „Стрѣльчiй острôвокъ“, якъ разъ у те мёсце, где закопаный кладъ. Дуба того давно вже, кажутъ, нема — всохъ; коло тогожь мёсця, где ôнъ рôсъ (ту селянинъ показавъ рукою) стоитъ кучерява груша“.

Скôнчивши отсе оповёданє, повернувъ селянинъ лицемъ въ той бôкъ, где стояли камёня и почавъ друге: „Росказуютъ старi люде, що колись то, въ дуже давну старину, зôйшли ся два „богатырѣ“: одинъ ставъ по той[2]) бôкъ берега, а другiй по сей[3]); зôйшлись тай кричатъ одинъ другому черезъ Днѣпро; сей каже: уступи менѣ мёсця, я поселюсь зъ своимъ народомъ, а той каже: нѣ, я заселю сей край, геть ты зъ ôдси. Тогды богатырь зъ правого берега й каже: коли такъ, то хиба лучше помёряємо ся силою: кто кого пересилитъ, того й земля буде. Гараздъ, каже богатырь зъ лѣвого боку. Взяли они, пôдколупували зô скелѣ камёня однаковои ваги, поставили на горѣ, що надъ Днѣпромъ, — той зъ того боку, а сей зъ сего, и давай шпурляти. Зъ лѣвого боку якъ кинувъ богатырь камѣнь — ôнъ и впавъ бёля сего берега въ водѣ недалеко ôдъ „Стрѣльчои скелѣ“. А зъ правого боку богатырь якъ шпурнувъ свôй камѣнь — ôнъ такъ и опинивъ ся на тôмъ боцѣ, на сухому березѣ. Тогды богатырь зъ лѣвого боку й гукає: ну, коли такъ, то я пôду дальше, а ты заселяй землю. И пôшовъ богатырь дальше, а сей поселивъ народъ свôй и по сёмъ и по тôмъ боцѣ. На тôмъ камени, що зъ лѣвого боку й доси зôставъ ся слёдъ якъ разъ въ тôмъ мёсци, где богатырь бравъ ся рукою: такъ руку знати — и пальцѣ и долоню. Оповёвши тое, селянинъ пояснивъ, що камёня-богатырѣ звёстнi въ народѣ пôдъ именами „правого“ и „лѣвого“ богатырôвъ“.

На дворѣ стояла духота. Повётре було сухе але здорове и прозорчасте. Сине и горяче небо лежало надъ степомъ неначе якась кругла покрышка, нёбы выточена. На небѣ не було анѣ хмарочки, на степу не було нѣ краплѣ туману! Одно пышне сонце плыло мёжь небомъ и степомъ, якъ корабель по безоднёму морю....

Я помандрувавъ дальше до Ненасытця. Дорогою мôй товаришь оповёдавъ, що въ степовыхъ могилахъ межи Ненасытцемъ и Лоханомъ находили пастухи часто та и теперь ще находятъ стрёлы, кулѣ и стародавнi мёдянi грошѣ. По дорозѣ намъ прийшло минати немало глибокихъ вывозôвъ, котрi носили свои характеристичнi назвы и мôй товаришь описувавъ денекотрi подробицѣ, що стояли въ звязи зъ назвою звёстнои мёсцевости. Наспёли до Звôнецкои балки, близько порога „Звôнця“. Пôсля слôвъ оповёдача, балка одержала назву по имени Запорожця „Звôнницѣ“, що проживавъ въ нёй зъ товариствомъ. Въ балцѣ, якъ оповёдаютъ старi люде, рôсъ старовинный дубовый лёсъ; а и теперь по єи спадахъ подыбуютъ ся пнѣ та пôдчухранi чагары; на тыхъ спадахъ лишились до того часу признаки давныхъ Запороскихъ куренёвъ. Лишивши балку, попростували мы до Звôнецкого порога. Намъ здавалось, що всё найлѣпше оглядати зъ величезного скалистого ôдлому, котрый лежавъ ôдъ „Звôнця“ низше сажнёвъ на 70—80; тожь мы и дôстались на шпиль. Зъ высокого ôдлому на полудне роскрывъ ся широкiй Днѣпро и два острови „Шувалôвъ“ и „Козлôвъ“. За „Козловомъ“ та „Тягинкою“ видно и „Дёда“, казавъ волохъ. И дёйстно: „Дёдъ“ або инакше „Ненасытець“ бувъ вже неподалеко. Мы йшли дальше. Швиденько

[1]) т. є. галузкою.

[2]) зн. лёвый бôкъ.

[3]) зн. правый бôкъ.

показалось передъ нами село Звôнецке, котре минувши, звернули мы на дорогу, що йшла понадъ самêсênькій Днêпро. Грôзный „Дêдъ“ вже нагадувавъ про себе страшнымъ шумомъ та клекотомъ. Острôвъ „Козлôвъ“, що лежавъ ôдъ него въ невеличкôмъ ôддаленю, бувъ заставленый десятками плотôвъ, що дожидали бôльше погожои погоды. Розставшись зъ волохомъ, попростувавъ я до Ненасытця берегомъ, засêянымъ величезными камênями. Шумъ и удары филь представляли дуже страшный образъ бурхливои рêки. Ту видко вже докладно величезнй камêня або може и цêлй пôдводнй скалы, що выступали вершками на поверхъ рêки, засêявши ю на ôддаленю однои верстры. Я хутенько отямивъ ся бêля невеликого скалистого острова „Монастырского“, що лежавъ на початку порога. По правôмъ боцê єго, при самôмъ березê, видно каналъ, звêстный пôдъ именемъ „Фалêевского“ (ôдъ того, що Фал. будувавъ), роздêлюючій острôвокъ ôдъ берега, однакъ при самôмъ входê закидана камênна гать, по котрôй можна свобôдно перейти на острôвокъ. Середъ острôвка лежитъ на узгôрю скала, плоска на вершку: выйти на ню не дуже легко, та задля спостережень представляє она дуже догôдне мêсце. Передъ очима розкрыває ся цêлый порôгъ, где безъ упину бушуютъ страшнй филê, розбиваючись о камênнй брыли, а женутъ зъ незмêрною швидкостею. На кôлькохъ каменяхъ середъ рêки сторчали колоды зъ плота и судна, що три дни тому назадъ збились зъ правильного ходу и розтрêскались на куснички. Низше скалы, зъ котрои я дививъ ся, лежитъ невеличкій плоскій камênь, а на нêмъ видно малй заглубленя. Спустившись въ дôлъ и обôйшовши скалу, опинивъ ся я на камени. Заглублень, що мали форму тарêлокъ, видно було три; та тôлько одно зъ нихъ задержало докладно свою форму. Ще дорогою, коли зближались до Ненасытця, росказувавъ волохъ про тотй заглубленя и пояснивъ, що ихъ пôсля оповêданя старыхъ людей, потворено въ часê перêзду Катерины II черезъ пороги; те само потвердивъ одинъ селянинъ зъ села Микольского, додаючи, що на тôмъ мêсци бенкетувала царица зъ своимъ товариствомъ. Коли я переходивъ по камênняхъ, пôдôйшло до мене двохъ людей: одинъ зъ нихъ Украинець-селянинъ, а другій въ довгôмъ сêртуку, зъ доволê пôдпитымъ видомъ.

— Чого вы ту ходите? нечайно крикнувъ пяный въ саме ухо.

— Знакомлюсь зъ порогами, ôдповêвъ я.

— А вы-жь маєте на се право?

— А яке-жь то треба мати право?

— Паперы маєге?

— Маю. А кто-жь вы за одинъ, що пытаєте за паперами?

— Я.... кто?... Я писарь волостный.

— Зъ того все таки нêчого ще не выходитъ. Паперы я можу показати старшинê, старостê, вконець сêльскôй полиціи, котра носитъ бляху; — а васъ я не знаю.

— То ходêтъ за нами у волость, тамъ побачимо, кто старшій: чи старшина чи я, пробормотивъ розгнêваный писарь и пянй єго очи засіяли гнêвомъ.

Одинъ за однымъ перейшли мы камênну гать черезъ Фалêевскій каналъ — и попростували въ село. Писарь йшовъ мовчки трохи зъ боку, гублячи рôвновêсъ и кланяючись то въ той то въ иншій бôкъ, а селянинъ покепкувавъ надъ нимъ.

— А далеко-жь та ваша волость? обернувъ ся я до писаря.

— Тамъ на горê.

— Однакъ на кождый случай се не доконче мило, таскатись на гору тôлько изъ-за-того, щобъ представитись вашôй сêльскôй зверхности.

— А може схочете ту показати свои паперы, позаякъ то все одно: старшина не грамотный, то менê все таки прийде ихъ читати.

Знаючи, що волостный писарь становитъ для села всё и не бажаючи йти лишню верству, выйнявъ я документы и вручивъ писареви. Физіогномія єго приняла серіозный видъ и ôнъ опершись о палицю, переходивъ пôвагомъ ôдъ слова до слова, ôдчитуючи документъ.

— Насъ, бачите, слêдитъ остро становый.... сказавъ писарь, ôддаючи документъ. Чи не будете ласкавй завитати до мене на нôчь?

— Спасибôгъ: я ночувати'му у селянина, близше берега рêки, щобъ завтра не запôзнитись на плôтъ.

— Якъ такъ, то выбачте! Може коли ще побачимось.

Мы поклонились одинъ другому и роспрощались.

Писарь пôшовъ въ село, выкидаючи ногами по дорозê „мыслête“.

— Се зъ тыхъ, що осьмушки ôдбираютъ, сказавъ мôй товаришь, показуючи на писаря.

— А що то за будка при кôнци Фалêевского канала?

— А се стація, тамъ живутъ „спасителê“, що ратуютъ людей, якъ иногды розôбье Ненасытець плôтъ або барку.

По кôлькохъ минутахъ я вôйшовъ въ будку. На помостê сидêло пять стерникôвъ середныхъ лêтъ, одягненыхъ въ бêлй сорочки та широкй синй шаравары — и заêдали рыбу. Поздоровившись и одержавши въ одвêтъ звычайне „просимо кушати“, взявъ ся я оглядати висячй ту по бокамъ приряды, уживанй при ратунку потопаючихъ. Приряддвъ було богато, всê они новй, позаякъ перша спасаюча стація побудована недавно. Сукняй шапочки лоцманôвъ, що висêли на кôлочкахъ прикрашенй мêдяными крестами, ôдзнакою лоцманôвъ-спасителêвъ. Тотй лоцманы, числомъ пять людей, одержуютъ по 25 рубл. въ лêтнй мêсяцê. Розбитя суденъ на порогахъ, а особливо на Ненасытци, трафляютъ ся дуже часто; за сегорôчну весну выратували лоцманы кôлька десятокъ людей и для того можна собê представити, на кôлько доброчинна ся стація для тыхъ, що ôдбуваютъ подорожи суднами. Лоцманы, або якъ ихъ зове нарôдъ „спасителê“, служатъ зъ охоты, вдоволяютъ ся двайцять пяти рублями и въ часê переплыву суденъ черезъ порôгъ суть на поготовê, пускаючись въ порôгъ и слêдячи пильно за пôрухомъ кождого судна.

Вже сонце заховалось, и я за радою одного старого чоловêка пôшовъ на нôчлêгъ до лоцмана, що живъ неподалеку Днêпрового берега. За вечерою газда мôй оповêдавъ, що въ осени 1874 року найшли селяне зъ Висковои въ порозê шêсть пущокъ, литыхъ въ Воронежи 1728 р. Чотыри зъ нихъ важили по 59 пудôвъ кожда, а двê по 56; пушки ôддали зверхности, а за находку одержали 150 рубл.

По вечерê я выйшовъ зъ хаты. Нôчь була горяча.... Свêжина пôвночи не встыгла здмухнути огню зъ горячого лица землê. Зорê пышно сіяли на чистôмъ небê, мигали й брызгали свêтломъ въ сухому прозорому повêтрю. Метеоры разъ-вразъ спадали зъ неба на степъ, то нêбы кто кропивъ по небê огневою водою, то нêбы огневый палець велитня розпорювавъ все небо ôдъ верху до самого долу. Весь степъ мрêвъ ôдъ краю до краю... Неописана краса украпньскои природы очарувала мене цêлкомъ. Я мимохôть ставъ думати про мою пышну ôтчину, родючй поля, про нарôдъ добрый, поетичный, гордый та богатый своимъ народнымъ житемъ, своєю поезією и оригинальными глибокими музычными мельодіями. И тй думы не выходили зъ головы, не выпадали десь въ траву, а зливались зъ синимъ небомъ, теплымъ вêтромъ, зъ пахощами степовыхъ квêтокъ, бо тй думы самй

були поезією и чутємъ за народъ, за рôдну нашу Украину...

Кладучись спати, мы умовились зъ господаремъ на случай такои погоды выѣхати на одинъ зъ плотôвъ, що стояли бѣля острова „Козлова“. (Дальше буде.)

ДО МИЛОИ.

Весна въ зараню — то образъ змѣны:
То разъ погрозитъ, всмѣхне ся,
То зновъ красуѣсь спѣвомъ, цвѣтками,
То въ стрôй зимы прибере ся.

Весна не ôдну цвѣтку невинну
Усмѣхомъ любымъ прокине,
А усмѣхне ся — цвѣтка радѣє,
Стужовь повѣє — вна гине.

Такъ ты разъ будишь въ менѣ надѣю,
А я веселый гуляю;
То зновъ забудешь, кинешь, не глянешь —
Я зъ жа́лю сохну, вмираю...

Ом. Одинъ.

МАТУСИНЕ БЛАГОСЛОВЕНѢ.

(Зъ оповѣдань Ол. Стороженка.)

По дорозѣ зъ Ромна до Прилуки все бувало становлю ся на нôчь въ селѣ К* въ заѣзднôмъ дворѣ знакомого менѣ козака, Тараса Коротая, дѣда розумного, письменного и добре собѣ заможного. Повыводивши дѣтей у люде, ôнъ подѣливъ худобу свою, достатокъ добрый, зôставивъ собѣ тôлько самый двôръ и тихо доживавъ вѣку зъ своєю дружиною, доброю та клопôтною бабусею.

Тарасъ доживавъ семого десятку лѣтъ, а єще бравый бувъ, кремезный, зъ поглядомъ быстрымъ, а волосє, бѣле якъ цвѣтъ на садахъ, трохи до плечей не спадало. На виду здававсь черезъ те єще свѣжѣйшій. Маріяна Онуфрієвна, дружина єго, весела, привѣтна бабуся, ходила по мѣйски, такъ у кафтанку и завязувалась чорною хусткою низько на чолѣ. Старй жили въ любôй згодѣ по старосвѣтскому звычаю; въ розмовахъ одно зъ другимъ все на „вы“, а не инако.

Старшій сынъ выслужившись на губерніяльного секретаря, молодшій въ Роменьскй купцѣ вписавъ ся, а дочка на паньствѣ все жила, за дворяниномъ. Тарасъ, чи то зъ похвалки, чи такъ якось на жартъ, а все бувало старшого сына дражнитъ *„Его Благородіє“*, меншого *„Господинъ Купець“*, а дочку прозвавъ *„Нѣмкинею“* — черезъ те мабуть, що она въ сукняхъ ходила, въ модныхъ уборахъ.

Старый бувъ дуже острый на языкъ, — охоту мавъ пореготати, йнколи и пôдсмѣяти кого, та все примовками смѣшными, а що скажешь слово, на все въ него найде ся приказка. Бувъ у всѣхъ на повазѣ. Селяне въ сваркахъ и росправахъ не ишли до судôвъ и до начальства, а все до него удавали ся, и єго вырокъ приймавъ ся безъ апеляціи. Бôльше двайцять годъ служивъ за *голову*; гараздъ умѣвъ законôвъ и доброго ладу доводивъ справамъ.

Господа Тараса дѣлила ся скрôзьными сѣньми на двѣ половинѣ: одна ôддавала ся для проѣзжачихъ, въ другôй живъ самъ.

У мене душа радѣла въ тôмъ житлѣ. Гарно побѣленй стѣны выкрашали ся образками заграничнои роботы. Вышарованый, выгеблёваный помôстъ шарѣвъ якъ новый; замѣсть лавокъ розставлено стôльцѣ и канапы. Въ кутку, пôдъ *божничкою*, на столѣ окрôмъ книжокъ церковныхъ лежали ще *Проповѣди, Лѣствица на небо* и другй тогожь розбору книжки, а зъ пôдъ щотôвъ дивилась здорова купа *Губерніяльныхъ вѣдомостей*. „Божничка“ уквѣтчана васильками, кануперомъ, англійскою мяткою,— такъ и розливали ся зъ нихъ пахощѣ по покояхъ.

Ôдъ двору ôдлягала широка левада зъ ставкомъ, садкомъ, городомъ, а конець левады стоявъ фольварокъ, зъ господарствомъ Маріяны: пасѣка, обора и птичня для дробу, зъ койцями.

Разъ на исходѣ Серпня, зъ ранку, коло одинайцятои годины, бричка моя станула пôдъ симъ же двôрцемъ. Тарасъ сидѣвъ на лавочцѣ бѣля дверей и дуже зрадѣвъ, мене побачивши.

„Занято, не приймаю!“ гукнувъ. Шукайте иншого заѣзду! На що се похожо: приѣхали не ночувати, а тôлько попасати!“

— Пильне дѣло, Тарасе — сказавъ я, вылѣзаючи зъ брички: нужда законъ перемѣняє.

„Ну, Богъ зъ вами! на сей разъ выбачаю; а вдруге не пущу!“

Я обнявъ старого и по дружнёму зъ нимъ привитались.

— Якъ-же тебе Богъ милує? пытаю.

„Дякувати Богу — добре! Навѣдали насъ недавненько нашй. *Господинъ Купець* привозивъ жёнку молоду показувати; а пôдъ той часъ и *Его Благородіє* зъ родиною, и *Нѣмкиня* зъ чоловѣкомъ нагодились; спасибôгъ имъ, зъ тыждень прогостювали. Отъ разъ було весело! За тежь, вѣры не дасте, яка теперь нуда! Самъ собѣ сиджу, якъ бачите“.

— А Маріяна Онуфрієвна?

„Зовсѣмъ збожеволѣла. Взяла до себе на розвагу внука, и возитъ ся зъ нимъ, якъ кôтъ зъ оселедцемъ. Бавитъ ся, грає ся *въ конь*. Сказано — старе, якъ мале. О ôнъ, той внучокъ, запрягъ стару та жене бье безъ милости. Онъ-онъ подивѣтъ ся: ну, не збожеволѣлажь на старôсть?“

Тарасъ показавъ на Маріяну, що саме выскочила изъ за причôлка. Хочь якъ задыхалась, а голова на-бôкъ, та звиває ся та стрибає; а жвавый хлопчикъ при здоровлю, шостачóкъ на роки, тягнувъ ю за пояски, пришпилений до кафтанка.

„Боже милостивый“, казавъ дальше Тарасъ, хитаючи головою: „яке навѣсне серце у тыхъ бабокъ! Та годѣ вже“, крикнувъ дѣдъ: „подивѣтъ ся лишень, якого гостя Богъ намъ пôславъ!“

Стара припинилась. На-силу духъ звела, такъ збѣгалась. Угледѣвши мене, затулила видъ руками, и скоренько кинулась въ дверѣ. Оставъ ся самъ хлопчикъ.

— *Нѣмкинин?* спытавъ я, гладячи хлопчика.

„Нѣ, се *Его Благородія;* тай оно, якъ бачите, благородне собѣ, хочь таке, якъ за денежку пистолетъ. Просимо милости до хаты“.

Переходивши сѣни, мы чули дзвôнкій голосъ Маріяны, якъ она опоряджала въ пекарни, загадуючи наймичкамъ: Рѣжь каплуна! запарюй тѣсто! бѣжи по раки! внеси масла!

Тарасъ приймавъ мене за гостя и нѣколи не хотѣвъ платы за обѣдъ та попасъ коней, а щобъ не бути виннымъ єму, я що разу привозивъ гостинчика: книжочку, образочокъ, або цигарка: на се бувъ ôнъ здорово ласый. Той разъ я привѣзъ розмалёвану литографовану картинку: штурмъ Варшавы, та скрыночку лихенькихъ цигарокъ. Старый любовавъ картинку, та чогось все жаливъ ся, що я не зôстанусь ночувати.

*

„Не любй менѣ вашй подарунки нѣ трохи“, говоривъ менѣ зъ жалемъ: „годъ не бачились, а заѣхали на часочокъ; а менѣ-бъ треба богато зъ вами побалакати, та гдещо и росказати. Теперь нѣчого не почуєте!“

Часъ близивъ ся вже до обѣду. Господыня увôйшла до насъ зъ розжеврѣлымъ ôдъ огню лицемъ и завѣтила насъ до садку, где они лѣтного часу обѣдали.

Обѣдъ бувъ споряженый пôдъ гилястымъ дубомъ, такимъ, що може єго тремъ не обняти. Навкругъ дуба грядочка фасолѣ та бобу, котрыхъ паросты, посплѣтавшись на тычкахъ, роскôшно повились ярою зеленю мало-що не до верховины, и тымъ єще бôльшій робили холодокъ коло дуба. День бувъ душный, сонѣчне промѣнє неначе спѣкало всю землю, а пôдъ дубомъ було свѣжо, просторо и ôдрадôстно. Межи двома дерновыми лавами стоявъ накрытый стôлъ, заставленый мисками, горшками, макôтрами.

„Отсе наше *гульбище*“, промовивъ старый. „Тутъ лѣтомъ сидимо весь день, а въ хату тôлько спати идемо“.

Старый прочитавъ голосно Отче-нашъ, тай взялись мы до смачного обѣду.

На закуску натрясли дуль, сливокъ, яке було по близу, наносили дынь та кавунôвъ.

„А вамъ, бачу“, сказавъ смѣючись господарь: „нашь дубъ сподобавсь... По всѣй околици такого не знайти!“

— Чудовый! щó вы єму лѣчите рокôвъ?

„Двѣстѣ годъ класти; мы єго звемъ *Матусине Благословенє* — та надкаємось коло него, колибъ вы знали, мовь коло малои дитины“.

— Черезъ що вы єго звете Матусине Благословенє?

„Зôстаньтесь ночувати, то роскажу; а правду сказавши, исторія єго дуже гарна, и не казка або выгадка, а щира правда. Я збиравъ ся росказати про него молодому Гоголю, Николаєви, та якось и доси не росказавъ“.

— А вы-жь єго знали?

„А тожь! зъ самого малку, якъ єще єго возили до Нѣженьскихъ шкôлъ. Все бувало у мене становлятъ ся. Розумный бувъ хлопець. Ôнъ теперь про насъ пише щось, тай дуже, кажутъ, добре пише“.

Мене закортѣло почути про того дуба; хочь и пильна нужда була ѣхати, та думаю собѣ: нужда законъ змѣняє.

— Щожь, кажу, Тарасе? Хиба зôстанусь — росказуйте.

Маріяна пôшла по господарствѣ, а наймичка догадлива внесла намъ подушки; мы уклались на дерновôй лавѣ.

Тихесенькій вѣтрець, пролѣтаючи крôзь листя, повѣнувъ на насъ пахощами резеды, гвоздикôвъ, тай мы, по добрôмъ обѣдѣ, не счулись якъ поснули, и про дуба байдуже. А прокинувшись, заразъ не про що инше, якъ про Матусине Благословенє завели рѣчь. Старого, бачу, такожь кортѣло. Старовина — довге житє — тіи споминки. Кому не любо довго на свѣтѣ жити?

„Я буду вамъ росказувати, якъ чувъ ôдъ свого дѣда“, почавъ старый, закуривши цигаро; „а дѣдъ чувъ ôдъ прадѣда, мого пращура. Дѣялось се тогды, якъ Богданъ Хмельницкій ратовавъ батькôвщину. Пôднялась разомъ вся Украина, — кто лишь здужавъ противъ Ляха до борбы станути.

Не диво, що въ такôмъ множествѣ люду та въ такôй справѣ святôй проявило ся стôлько полковникôвъ, старшины, рицарства, и такій дѣяли ся дѣла, що не чувано перше нѣколи, та вже нѣколи мабуть и не почуємо. По Корсуньскôй выправѣ, якъ збуренй Ляхи розбѣгли ся по своихъ замочкахъ, гетманъ щобы не дати имъ схаменутись, пôславъ на нихъ несчисленну силу охочого козацтва, що било и грабило на-умѣръ шляхту и жидову. Пôдъ той часъ межи козаками и межи самымъ простымъ народомъ обрали ся такій ватажки, що постягавши охочого товариша, ажь на Волынь и на Подôлє ходили господарити. Тогды-то выявивсь коло Лубень славный на всю Украину рицарь, котрого за лютôсть та силу прозвали Вовгуремъ — себъ то вовкъ. Той Вовгуръ перекидавъ черезъ рѣку Сулу двопудове камѣнє, а десять разъ обносивъ коло своєи хаты два каменѣ млыновй, въ десять пудъ кождый.

Охотника приймавъ до товариства не инако, якъ за пробою. Кто навкругъ хаты тричи обнесе каменя, той єму товарищь, а кто шѣсть, той братъ. Въ тôмъ то товариствѣ, въ тыхъ Вовгурôвцяхъ бувъ и мôй пращуръ, Самсонъ Коротай — правый Самсонъ! Великій, широкоплечій и страшенно дужій, дарма що молодый козакъ єще тогды бувъ. Ôнъ обнѣсъ кругъ хаты каменя шѣсть разъ, зарвавъ ся бувъ и семый разъ нести, та Вовгуръ вже не давъ, зъ боязни, щобы хлопець не ввередивъ ся.

Набравши такихъ сотню рицарѣвъ, Вовгуръ пôгнавъ зъ своимъ загономъ на Волынь. Єму страхъ якъ бажалось захопити въ свои руки князька Яремy, що сильно державъ ся противъ козацтва, та зъ нимъ не такъ-то було швидко справитись. Ярема бувъ самъ рицарь и войско мавъ добôрне. Скрôзь, куды ôнъ перейшовъ зъ жовнѣрами своими, все огнемъ та мечемъ поплёндрувавъ, не жалувавши нѣ старои головы, нѣ малятка.

Разъ, пôсля сѣчи зъ княземъ, загонъ Вовгуревый становивсь на ночлѣги пôдъ пущею, а мого пращура пôслано на чаты, доглядати чи не буде где Ляхôвъ въ захистѣ. Вже надъ-вечеръ зъѣзджає ôнъ до криницѣ, и бачитъ — набирає воду высока ставна дѣвчина, и така вже гарна-прегарна — хочь воду зъ лица пій; тôлько чогось блѣда, якъ той мрець, и очи заплаканй.

„Що ты тутъ робишь, небого?“ спытавъ мôй пращуръ.

— Воду, каже, беру для матусѣ.

„Дежь твоя матуся?“

— Тутъ, у лѣсѣ; слабує, помирає. Жовнѣры ляцкй спалили наше село, убили мого панъ-отця, брата, матуси ратищемъ бôкъ прокололи и намъ бы була смерть неминуча, та мы поховали ся въ пущи и ось четвертый день рѣски въ ротѣ не було.

Пращуръ мôй, хочь и Вовгурянець, а бувъ чоловѣкъ чулый и богобоящій: дôставъ зъ торбы шматокъ хлѣба, подавъ дѣвчинѣ и каже: „Веди мене до своєи матусѣ; може я чимъ небудь ѣй въ пригодѣ стану“.

Такъ, зъ пôвъ верствы перейшовши, застановили ся бѣля дуба. Пôдъ тымъ дубомъ лежала-доходила бабуся — покровавлена, зъ попечеными руками... лихо таке, Господи! Угледѣвши пращура, неначе одживѣла, очи ѣй засияли радôстно.

— Козаче! мовитъ глухимъ голосомъ, а ще выразно: не по своѣй воли ты сюды нагодивъ ся: самъ Богъ тебе провадитъ до насъ поратовати отсю сироту... Мы, козаче, не простого роду, а були здавна богатй, та тй проклятущй Ляхи выдерли въ насъ добро наше все; одного найдорожшого скарбу не забрали: вѣры нашои святои благочестивои. Гôркои выпила я за свôй вѣкъ: передъ моими очима убито мого чоловѣка, замучено сына мого... Дожидала я смерти и заєдно Бога просила — Ôнъ милосердный почувъ мою молитовь: ты не покинешь сиротины, мôцна правиця Божа пôдсилитъ тебе, ôддякує.

„Панѣ-матко!“ сказавъ мôй пращуръ: „я буду твоѣй дочцѣ за рôдного брата“.

— Будь ѣй дружиною: тогды будешь за батька, матерь и за брата!

„Нехай же воля Божа буде надъ нами!“ сказавъ пращуръ и вклонились зъ Марусею (такъ звалась дѣвчина) до нôгъ матусѣ.

Шукала наперсного креста на грудяхъ, щобъ нимъ благословити, а єго вже нема: гдесь на утечи загубила.

— Чимъ же, стала тужити, поблагословлю я васъ, дѣти? щó на незабудь зôставлю?... А далѣ схопила жолудка тай прорекла: Нехай же надъ вами, дѣточки мои, благословенє Боже спочивае... Возьмѣтъ отсего жолудка, посадѣтъ въ землю, выросте зъ него дубъ высокій, и доти, доки ôнъ стояти буде въ земли, корѣнє єго не струхне пôдъ землею, и вы и рôдъ вашь будете щасливй, честнй, довговѣчнй.

Стара зговорила се слово такимъ твердымъ духомъ, якбы самъ Богъ промавлявъ єи устами. И схилившись на руки до Марусѣ, ôддала Богу духъ. Маруся злила слезами тѣло матусине, а пращуръ выкопавъ ѣй яму шаблею. Помолили ся надъ замученою, поховали, посѣяли на могилѣ жолудкôвъ. А въ тôй пущи крывъ ся невеличкій хуторець, моєму пращурови свѣдомый. Ôнъ завѣвъ туды Марусю, приручивъ ю якôйсь бабѣ, и поѣхавъ.

Щось въ кôлька днѣвъ пôсля того прашуръ мôй повернувъ ся, зъ священикомъ вже, справити надъ матерею похоронъ христіяньскій. Маруся кинулась на зустрѣчь до него зъ щирою великою радостею. Якъ поглянула на него своими ясными очима та простягнула бѣлй рученята, то въ мого пращура неначе душа загорѣлась и вперве тогды застукало єго серце вѣрнымъ коханемъ.

Пôшли на матусину могилу, запечатали небôщку. Маруся зняла зъ себе дукачикъ зъ Божою матерею и почепила на мого пращура. „Се, каже, тобѣ заступниця; нехай Пречиста оборонитъ тебе ôдъ всякои напасти!“

Прощавшись зъ Марусею на довгй часы, предко мôй подарувавъ ѣй тугій чересъ зъ червôнцями, здобутый въ Ляхôвъ. Вôйна ще тревала зъ чотыри роки и на весь тотъ часъ Господь видимо боронивъ мого пращура. Одного разу Вовгуръ пôславъ на чаты чоловѣка десять изъ свого загону; мôй пращуръ бувъ въ тыхъ десятёхъ. Обшукавши верстовъ зъ двайцять и не наскочивши нѣгде Ляхôвъ, они небачй становились на нôчлѣгахъ въ лѣсѣ, та ще по добрôй чарцѣ противъ сну выкотили, тай поснули здорово. О пôвночи якъ нѣбы ктось обудивъ по тихеньку мого пращура. Ôнъ — зиркъ! бачитъ, що передъ нимъ высока жѣнка, вся въ бѣлому, якъ мара стояла. Зъ остраху ôнъ намѣривсь кричати, такъ она шатнула єго рукою, щобъ за нею ишовъ; мусѣвъ послухати, пôшовъ. Завела єго зъ пôвъ верствы, а позадъ нихъ смугомъ застугонѣла кôньска тупá, вдарила пальбá, галасъ пôднявъ ся. Тутъ жѣнка зникла, мовь у землю вôйшла. Сторопѣвъ предко мôй и не знавъ, що єму починати. Ажь чуе, щось въ корчахъ затупало, затрещало, передъ нимъ ставъ якъ укопаный Гнѣдкó, єго кôнь и вѣрный товаришь. Тогды вже догадавсь, кто се єго выратовавъ. Недовго думавши, скочивъ на коня та гукнувши на рôжнй голосы, нѣбы то ôнъ не самъ, порвавъ ся выручати своихъ. Жовнѣры ляцкй думали, що то пôдмога козакамъ тай кинулись въ ростичь. Такимъ чиномъ пращуръ мôй вырвавъ ôдъ неминучои погибели пятёхъ товаришѣвъ своихъ, а четверо наложили таки головами.

Чотыролѣтня розлука не прохолодила въ моѣмъ пращурѣ любови, и якъ все утихомирилось, ôнъ, часу не гаявши, поѣхавъ до своєи Марусѣ. Доѣздитъ до того хуторця, где ôнъ ю покинувъ, ажь и слѣду не бачитъ: все выгорѣло до ыня и роспытатись нѣ въ кого. Зажуривъ ся мôй пращуръ и поѣхавъ на могилу до матусѣ. Тôлько она єму и зôстала ся. На могилѣ стоявъ высокій крестъ и жолудки яснымъ корчемъ розросли ся, а навкругъ знати слѣдъ засохлыхъ грядокъ, денегде на нихъ єще квѣточки порастали. Видно було, що те мѣстце зо два роки стоитъ безъ догляду. Помоливши ся, удалившись пытати Марусѣ. Куды проѣде, скрôзь погориджа: не було села, не було хутора цѣлого ôдъ огню. Попоѣздивши кôлька дней надыбавъ ôнъ якогось сотника и ôдъ того дôзнавъ ся, що всѣ жителѣ тогобочнй выселились за Днѣперъ. Тамъ було тогды просторо и безпечнѣйше. Мôй пращуръ цѣлый рôкъ ѣздивъ по новосѣлкахъ, вступавъ до кождѣсенькои хаты, скрôзь роспытувавъ ся.

Одного разу заѣздитъ ôнъ до хутора новосѣлецкого; бачитъ на одшибѣ стоитъ така славна хатка, а кругъ неи ôдъоране пôдъ леваду просторе мѣстце. Вôйшовъ въ сѣни — нѣкого нема; ôнъ черезъ другй дверѣ выйшовъ на городъ,— тамъ дѣвчина якась поле грядки.

„А чія се хата?“ спытавъ ôнъ.

— Хозяйчина! ôдмовила дѣвчина.

„Дежь твоя господыня?“

— Пôшла до Кіева на прощу.

Огъ ôнъ вже ити думае, ажь угледѣвъ на сторонѣ молоденькій дубокъ, загороженый лозою; а навкругъ него городчикъ. Мого пращура неначе що торкнуло.

„А чого се, каже ôнъ, дубокъ сей въ такôй у васъ шанобѣ?“

— Не скажу. Хозяйка єго зве Матусине Благословенє.

Тогды ôнъ догадавсь и почавъ роспытувати, яка зъ лица господынѣ — дѣвчина, чи молодица?

— Дѣвчина, росказує наймичка: и гарна така, що на всю околицю другои нема такои; богато, кажутъ, до неи людей слало ся, и не простй, а полковники и сотники, та она и дивитись на нихъ не хотѣла: все когось чекае.

Почувъ се пращуръ мôй, тай зомлѣвъ ôдъ радости. „Ну, промовивъ, приймай же мене за господаря: я той самый, що она жде“.

Вступивъ до хаты: чистенько, бѣленько, ажь духъ радѣє. Дивитъ ся: въ комнатцѣ постѣль на двохъ, на жердцѣ вѣситъ козацка одежа, сорочки зъ тонкого полотна зъ вышиваными ковнѣрами; на припечку чоботы червонй, на кôлку шапка, а на ôкнѣ люлька... Предко мôй понуривъ голову: для когожь она се зладнала? се, певно, судженый у неи!... Такъ-то ты вволила послѣдню волю матусину! Такъ отсе памятаєшь обѣтну клятьбу на непростиглôмъ єще тѣлѣ матернѣмъ! Ой, не бувати сему! не моя — такъ и нѣчія! Вырву зъ коренемъ Матусине Благословенє, що єго ты не варта; роскину хату и задавлю тебе пôдъ нею якъ люту гадину!...

Зôрвавъ ся зъ серцемъ до того дубка и руку вже простягъ, щобъ єго выкорчити, та нагло запинивъ ся. „Пять рокôвъ, погадавъ, мы були въ розлуцѣ, може она мала мене за погибшого, а якъ побачитъ, що живый, то жениха свого ôдцурає ся. А про те, коли она єго лучше любитъ, то Богъ зъ нею; я стану ѣй за брата“. Потôмъ встромивъ своє ратище бѣля дуба, тай каже до наймички:

„Якъ твоя господыня верне ся та побачитъ се ратище, то сама пôзнає, кто єго поставивъ. Скажи тôлько ѣй: коли она мене не забула єще и любитъ, то нехай привяже до ратища червону хоругвку; колижь нѣ, то нехай чепляє бѣлу“.

Самъ поѣхавъ на пущу и зъ ôдти вызиравъ на леваду. Сидитъ день, сидитъ другій день, нѣ ѣсть нѣ пьє, нѣ спитъ; на третій знемôгъ ся — заснувъ. И снитъ ся єму матуся: нѣбы попровадила єго зъ пôдъ высокого дуба по зеленôй

оболони до церквы. Ледви ступивъ на порôгъ церковный, на зустрѣчь єму Маруся, убрана якъ до вѣнця, обняла єго, поцѣловала. Прокинувсь ôнъ, дивитъ ся — червона хоругвка грає зъ вѣтромъ. Серце въ него заколотилось, трохи не выскочитъ; сѣвъ на коня тай стрѣлою до Марусѣ. Стрѣтила єго на порозѣ зъ хлѣбомъ-солею, склонила ся до землѣ, заговорила: „Орле мôй! зъ пôдъ темнои хмары ôдъ Бога менѣ насланый, матусею призначеный, серцемъ моимъ нарекованый!... Все що бачивъ въ свѣтлици, все то для тебе, мого голуба сизого, приготовано; про тебе тôлько я и думала, и Бога благала, щобъ повернувъ тебе до мене. Вступишь до своєи хаты, господарю мôй любый! стань менѣ сиротинѣ татомъ, мамою и братикомъ рôднесенькимъ“.

Тутъ мôй пращуръ єще не мавъ и часу гараздъ стямитись зъ тыхъ радощѣвъ великихъ, а тутъ Богъ несе старенького дѣда: проситъ ся обночувати. Роздивились — той самъ панъ-отець, що ховавъ матусю.

Назавтра ихъ перевѣнчавъ и вже не пôйшовъ дальше.

Поблагословивъ ихъ Господь сыномъ-одиначкомъ, щастливымъ та довгимъ вѣкомъ.

Пращуръ мôй умеръ на сто и першôмъ року, а єго жѣнка на девятдесять третѣмъ. Обоє преставились на одному тыжневи, якъ за руки побрались.

Пôсля того всѣ мои предки переживали надъ девятдесять годъ, тôлько батько мôй ôсѣмдесѧть пять живъ, и то тому, що молодого вѣку богато принявъ горя.

Черезъ стôлько годôвъ, молитвами нашои матусѣ, Богъ насъ не зôставляє; мы щасливѣ, довговѣчнѣ и не було въ нашôмъ родѣ нѣ одного нещасливого чоловѣка. Що вже въ ту холєру! якъ она скрôзь по свѣту душила безъ милости людей! до насъ не доторкнулась.

Шануємо великого нашого дуба и кожде зъ нашои семіи, выряжаючись въ далеку дорогу, Богу помоливши ся, приходитъ поклонитись Матусиному Благословенію и для одводу ôдъ себе напасти бере зъ собою жолудка...

* * *

Дякувавъ я старому за єго оповѣданє, а тугъ и сонечко, якъ то кажутъ, примерхло — лучше стало ѣхати холодкомъ. Попращались мы. Поѣхавъ я и все думавъ, якато наша гарна старовина була! що то за люде, що то за душѣ були у насъ пôдъ ту велику добу! Та дежь оно дѣло ся? на що попереводилось, що теперь мало такихъ людей задержалось на свѣтѣ, простыхъ и щирыхъ и богобоязливыхъ, якъ отсей Тарасъ Коротай... Тôлько и жити намъ споминками. Ну, дарма. Хочь одинъ дубъ зôставсь, та богато на нѣмъ жолудокъ... Матуся наша, Русь, не покинула насъ безъ свого благословеня.

Проѣхавъ я кôлька верстовъ. Думки утихомирились; сонце осѣдало — ставало темнѣйше. Тôлько щось несказане на души любо менѣ сияло. Нехотячи оглянувъ ся я назадъ: село ховалось за могилами, окрываючись пыломъ вечѣрнымъ, а лишь мрѣвъ велично скрай неба дубъ той старенный — Матусине Благословенє.

Письма рускихъ Галичанъ
ДО МИХАЙЛА ПЕТРОВИЧА ПОГОДИНА
въ лѣтахъ 1836—1861.

(Дальше.)

IX-е письмо. Львівъ 27 жовтня (8 листопадня) 1843 г. Посилаючи Вамъ свій сборникъ колядныхъ пѣсень, додаю также свое предисловіе, али лише для Вашего ужитку, а коли буде Ваша воля его печатати, то найлѣпше въ Вашѣмъ журналѣ або де схочете. Также прошу Васъ напечатати зъ моего имня лише самы початковы буквы.

Отде тото Предисловіе:

„Какъ Карпатогорецъ изъ этыхъ странъ, гдѣ обытаютъ Бойки, я имѣлъ общимъ со моими земляками привязанность до Верховья (верховинъ) со своими дремучими лѣсами и глубокими оврагами (изворами), и до этаго всего, съ чего состоитъ жизнь природы и человѣка. Знаю, что сколько разъ моя маменька низовка стояла и смотрѣла на горы изъ слезами въ глазахъ, я ребенокъ съ удивленіемъ заглядывалъ на нее. Когда я былъ въ школахъ, я очень грустилъ за горами и ничего я не радовался болѣе, какъ быть по праздникамъ съ родителями домой, особенно на Коляду (такъ горцы называютъ праздникъ Рождества Господняго). Ибо эта Коляда єсть у горцевъ истинно праздникъ праздниковъ, и онѣ объ этомъ знаютъ, что она такую же со своимъ таинственнымъ торжествомъ, и что въ ней есть все и величественныя воспоминанія изъ древней златой были достопочтенныхъ предковъ, и какой были? да и напѣвъ превосходный, грустно-торжественный отвѣгствуетъ этимъ воспоминаніямъ. По этой причинѣ вы часто услишите замѣтку у горцевъ: да святится святой вечеръ (святый вечеръ святивъ бы ся). Помимо, что не однажды, противъ воли родителей, ночной порой я 14-лѣтный мальчикъ пѣшкомъ достигалъ изъ школъ въ Станиславѣ на Коляду, дабы только услышить свое величіе молодецкое въ пѣніи колядномъ.

„Да и быть можетъ, что эта величественная древняя поэзія Колядъ, со своимъ особеннымъ чудеснымъ міромъ разсвѣтивъ мое изображеніе, пробудила мою душу изъ просонковъ. Даже быть можетъ, что она мнѣ дала перо въ руки.

„Прежде всѣхъ я собралъ для своей любопитности въ Ясенѣ (Стрыйск. окр.) мѣстѣ моего рожденія 15 колядныхъ пѣсень, которыя мнѣ пѣлъ поселянинъ Гаврило Флѣка. Было это 1834 г. мои друзья приняли пѣсни эты колядныя съ найбольшимъ восторгомъ. Нѣсколько изъ нихъ было печатано въ Русалкѣ Днѣстровой въ Будимѣ 1837 г. Тогда єще я не имѣлъ намѣренія ее издавать, но объявилъ, что всегда готовъ отдать ее каждому, ктобы только хотѣлъ заняться собраніемъ и изданіемъ поэзіи южно-русской. Но когда я собралъ въ 1837 г. колядныя пѣсни въ Розгорчи (Стрыйскій окр.) отъ вайды (нѣтли въ этомъ названіи что общаго съ литовскими вайделотами?) Якима Дѣдуха, въ Глубокомъ (станисл. окр.) отъ вайды Павла Остапкова, въ Ясени отъ Василя Григоряка, въ Болшовци (береж. окр.) отъ Марины Стрелбицкои: я началъ ее луче понимать и узналъ ихъ за очень важны до археологіи славянскои вообще а особенности русской. Тогда я имѣлъ въ своемъ сборникѣ болѣе 50 пѣсень.

„Далеко важнѣйшія колядныя пѣсни я собралъ 1838 г. въ Глубокомъ отъ Василя Бушты, въ Хмѣлевкѣ (станисл. окр.) отъ вайды Василя Смеречиного, въ Дулѣбахъ (стрыйск. окр.) отъ Василя Бучака, а особенно въ Тишевницы (стрыйск. окр.) отъ Пилипа Саблаташа и въ Синеводскѣ выжномъ (стрыйск. окр.) отъ вайды Гриня Турчина. Тогда же я имѣлъ счастіе возбудить моихъ знакомцевъ, большей частей сполучевниковъ, до собранія колядныхъ пѣсень, и отъ чго-то я пріобрѣлъ изъ Глинянъ (золоч. окр.) отъ г. Михаила Тимяка, изъ Любичи (жолк. окр.) отъ г. Андрея Навроцкаго, изъ Яворова (перем. окр.) отъ г. Андрея Маковея, изъ Пилипча (чертк. окр.) отъ г. Юліяна Скопчинскаго, изъ Тура и Чепелевъ (золоч. окр.) отъ извѣстнаго южнорусскаго ученаго г. Я. Ѳ. Головацкаго, изъ Русова (колом. окр.) отъ Стефана Луцика, изъ Славска (стрыйск. окр.) отъ г. Михаила Медведскаго. Было это тогда, когда я былъ послушате-

лемъ Богословія. И чтобъ удостовѣрится, что я не ошибаюсь (какъ обыкновенно бываетъ что все родное, отечественное прелщаетъ насъ), я послалъ нѣсколько десятковъ колядныхъ пѣсень гг. П. І. Шафарику, П. В. Киреѣвскому и П. А. Лукашевичу; а отъ меня г. Я. Ѳ. Головацкій г. В. А. Мацеёвскому. И всѣ этѣ ученые согласились, что колядныя пѣсни неоцѣненны.

„Тогда также я имѣлъ счастіе какъ послушатель послѣднаго года Богословія назвать г. И. И. Бѣрецкаго своимъ другомъ, ибо онъ пламенной душей объялъ все, что єсть славянское, особенно страну поэтичезкую, гордился изъ имена быть южно-руссомъ и самъ имѣлъ значительный Сборникъ народныхъ пѣсень, а между ними было нѣсколько колядныхъ. Чрезъ нєго я получилъ колядныя пѣсни изъ Вишни отъ г. Павла Свирчевскаго, изъ Кальницы сяноцк. окр.) отъ извѣстнаго польскаго литератора г. Винцентія Поля. Кончивъ студія Богословія я былъ при концѣ 1839 г. на Ополіи и Подоліи надъ Днѣстромъ, гдѣ собралъ колядныя пѣсни въ Стѣнкѣ (станисл. окр.) отъ Михайла Боечка, въ Пиллинчи отъ Федора Шмигельского, послѣ на Подгоріи въ Фитковѣ (стан. окр.) отъ вайды Дмитрія Поповича, въ Ляховцахъ (станисл. окр.) отъ Михайла Бесагія. И по разнымъ мѣстамъ въ Ясени отъ вайды Петра Плѣша, въ Ожидовѣ (золоч. окр.) отъ вайды Ониська Данилихи, въ Деревлянахъ (золоч. окр.) отъ вайды Андрея Зуба и Юстины Галузковой, въ Зарваници (тернопіл. окр.) отъ вайды Луця Микитиного, въ Режевѣ (чортк. окр.) отъ вайды Гната Луцевого, въ Порховѣ (станисл. окр.) отъ вайды Ивана Кизимы.

„Наступило престаніе въ моемъ занятіи чрезъ 1841 и 1842 г., исключая одну колядную пѣсень изъ Завоя (стрыйск. окр.) отъ вайды Ив. Гулимы, и что собралъ мой другъ г. И. И. Бѣрецкій въ древней земли (нынѣче округѣ сяноцкомъ) въ Кальници, Суковатомъ, Радожицахъ, Дошнѣ, Вислокѣ, Ославицахъ, Лещеватомъ и Камянкахъ. Но изъ сборника этого я по причинѣ непредвидимыхъ обстоятельствъ не могъ во всей полнотѣ воспользоваться и только нѣсколько пѣсень помѣстилъ и это болѣе для языка.

„Благодарю какъ моимъ знакомцемъ, которые мнѣ какимъ нибудь способомъ помагали и почтеннымъ хозяевямъ вайдамъ и не вайдамъ; быть можетъ, что онѣ объ этомъ никогда не узнаютъ, но онѣ ли виновны, что не граматны; да будутъ убѣженны, что этотъ приносъ ихъ есть чистѣйшая жертва для своего народа, а въ немъ для всего человѣчества.

„Почитая за грѣхъ смертельный долѣе скрывать подъ спудомъ такія сокровища, какими суть колядныя пѣсни, я рѣшился издать ее, дабы и мои соотчичи могли воспользоваться ими и изъ нихъ познали старину со ея веселіемъ и горемъ, свычаями и обычаями и ея языкомъ. Я назвалъ этотъ сборникъ колядныхъ пѣсень: „Славянскимъ праздникомъ Колядою“ и „Книжкою первою“, ибо я намѣренъ издать еще несколько книжекъ. Въ слѣдующей книжкѣ будетъ помѣщено полное описаніе этого праздника, который начинается 6 Декабромъ, оканчивается 6 Январемъ; и когда Богу будетъ угодно, прибавлю нѣсколько новыхъ пѣсень“.

Х-е письмо. 1/13 Кивня 1845. Сколько мѣсяцевъ минуло, якъ я издалъ свою Грамматику малоруску, что мене примирило съ митрополитою, однакъ подано ми кондиціи: 1) **могилы не роскоповати, 2) не мати сообщенія съ иностранными литераторами**, особенно русскими; такъ я намѣренъ ажь тогда посвятитися, якъ всяки други виды на честне и годне для мене содержанье утрачу. Сочиненіе мое Вамъ не посилаю, бо не знавъ, цы вамъ здобне, а потомъ незнаю якъ; теперь есть тамъ дечтось, что хотѣлъ былъ отмѣнити, али най оно на друге изданье, коли я и мои „Статьи о южно-русскомъ языкѣ“ приготую до изданія. Отзываюся до Васъ съ просьбою: Вы маете мои статьи: Pogrzeb u Słowian, Wesele u Słowian, Miecz buski и Halicz, котры я черезъ г. Срезневского 1842 г. до Васъ былъ передалъ до отпечатанья въ Москвитянинѣ — въ 1844 г.; ажъ довѣдалъ емъ ся, что Вы ихъ получили, однакъ дивно ми было, что Вы разомъ съ сею вѣдомостью увѣдомили о данномъ гонораріумѣ за нѣ. Не иначе, что коли я не досталъ его, оно десь заверглося въ рукахъ г. Д. або и въ иншихъ; али то байдуже, мене сеси статьи больше труда стоятъ якъ кожде гонораріумъ, лише прошу Васъ напишѣте до мене столько єсть, а я Вамъ якъ найборше отдамъ за возвращеніемъ моихъ статьій и то черезъ г. Мацеёвского, котрый такъ ласкавый есть, что хочетъ ходатайствовати въ семъ моемъ орудованью.

Я еще въ осени 1843 г. былъ до Васъ послалъ свой сборникъ колядныхъ пѣсень и на то получилъ емъ 60 ѳ. С. М. гонораріумъ — такъ коли не будете печатати, также пошлѣте его г. Мацеёвскому, а я отдамъ гонораріумъ. А то прото, что уже и минѣ самому пора, дасть Богъ дожити, на рокъ ихъ издати съ описаніемъ и надѣюсь съ 400 пѣснями (будутъ также волоски), разборъ ихъ и оцѣнка.

Зъ новостій тілько вамъ доношу:

Г. Левицкій Іосифъ, издатель грамматики, одержалъ позволеніе издавати „Духовное чтеніе“. Богу дяковати, что и мы маемъ органъ своего языка въ Галиціи.

Въ „статьяхъ о южно-рускомъ языкѣ“ я помѣстилъ: Idiotikon (зъ 7000 словъ) и Idiosiimy (есть ихъ 100). Чудно мы, что г. Д.*) писалъ, якобы его поощреніемъ!

Теперь пущуся въ дорогу до Синявы, Дзикова и Медики за книгами и грамотами, де опишу: Корчму Болгарску, а грамоти наверть зъ 13 стол. есть въ Синявѣ по словамъ г. Мацеёвского; также суть грамоты у Дзиковѣ и Кутищахъ; также опишу города Плесеньского и Звенигородъ надъ Бѣлкою, — и за колядами буду пытати (наверть волоски коляды минѣ обѣщалъ одинъ волоскій литераторъ г. Гормузаки).

Недавно прочиталъ емъ г. Черткова о Переводѣ Манас. лѣтоп. и о войнѣ Святослава — все то добре, лишь филологически доказательства о словенскости Ілировъ, Ѳраковъ и Даковъ суть неловки — и мы оба съ Бѣлёвскимъ маемъ на то еще важнѣйши: Дзирзву, Кадлубка и Богухвалу сровнаны съ писателями греч. и латин., а о словенскости Ѳраковъ, Даковъ и Илировъ — Ѳефилакта Симокату и Мойсея Хоренского; али то только для Васъ пишу.

Одна зъ моихъ знакомыхъ литераторка польска предпринимаетъ изданье З. Д. Ходаковского (всего того, что было доси печатано). Я для неи починилъ свои замѣтки, о дорогахъ черезъ Карпатски горы и шлякахъ татарскихъ и инши, также постаралъ емъ ся о его портретъ; такъ Вы учинили бысте минѣ услугу, написавше вѣдомость зъ житья Ходаковского въ гг. 1822—25, т. є. до его смерти, ровно якъ послави отписаны его статьи, котры были печатаны по руски въ Сынѣ Отечества, Вѣстнику украинскимъ и пр. Есть то моя пріятелька, и якъ мужчина радъ бы причинитися, абы она мала имя въ литературѣ, будучи того годна.

Якъ будете таки ласкавый минѣ столько словъ отписати, мой адрессъ въ Институтѣ Оссолинского во Львовѣ.

Якъ бысте минѣ послали:

Арцыбышева Повѣствованія, томъ 3; Венелина Болгаре, т. 2; Снегирева Русскіе простонародные праздники

*) Денисъ Зубрицкій.

вып. 3. и 4; Сахарова — Сказанія, т. 3-й; Сказанія Русскихъ Людей; Русскія сказки. Митр. Евгенія Словарь писат. свѣтс. и духовныхъ. Додавши, что сеси книги варты были, я Вамъ послалъ бы за ны столько эксемпляровъ своей грамматики; цѣна есть 2 fl. С. М. за эксемпляръ.

XI-е письмо. Львôвъ 27 Серпня (8 Кивня) 1846. Годъ тому будетъ, якъ до Васъ пречестный Господине былъ листомъ зголосился, но доневе что або отвѣтъ Вамъ денибудь въ дорозѣ потерялся, або Вы, бывши заняты иншими орудованями, не мали коли минѣ отвѣчати. Цы то зайшло, лѣпше ся стало, бо я продажью моеи Грамматики не много кориcталъ и ажь издаючи сокращеніе онои (Начальныя правила Малорускои Грамматики) надѣюся отобрати иждивеніе. Теперь издати намѣряюся: „Хронологическія таблицы“ 1 выпускъ, т. е. Древнюю Исторію, но за подпискою, де въ Предисловіи будетъ крайно ростолковано (якъ минѣ бы ся здавало) происхожденіе Словенъ и начало ихъ Исторіи и то вопреки доси принятымъ мнѣніямъ. Также за подпискою хочу издати: Идіотиконъ южнорусскій, хотя нѣчто лише якъ выемокъ зъ „Статій о южнорусскомъ языку“, али то не певне еще. Зато конечне сего года въ воросѣ съ Бѣлѣвскимъ издамъ переводъ Нестора, при чѣмъ я примилъ въ подлѣнникъ гугнавыя гласныя. Касательно моихъ давныхъ десидерій отъ Васъ, воля Ваша дѣяти, что хочете, бо я уже оженился, а теперь приѣхалъ емъ до ординованя. Лише еще осмѣляюся Васъ просити о одну услугу, учинѣте ми ее, коли Вамъ любо. Г. Мацеёвскій былъ такъ ласкавый, что ми донѣсъ о профессурѣ словесности Греческой и Латинской въ Варшавѣ и опять о такой же словенской въ Петербургѣ, совѣтуючи, абымъ о нихъ компетовалъ. И я рѣшилъ ся на то, если только Ваше правительство не будетъ ми противне зъ причины, что я составъ священникомъ. Г. Мацеёвскій говорилъ уже о томъ съ г. Сенаторомъ Стороженкомъ, и онъ согласился; стоитъ только, абы за мною ручилъ одинъ изъ Русскихъ Литераторовъ, что я человѣкъ честный и благонравный, ученый и эрудиційный, и что буду заедно упражнятися науками. Яжь немаючи лише Васъ одного на Руси такъ близько знакомымъ, бо уже черезъ десять лѣтъ, отношуся до Васъ съ просьбою о такую поруку, отъ себе пойманочи, чимъ лише буду отдячитися. О науцѣ можете за всегда беспечно ручити, ровно и то, что я буду продолжати въ занятію нею, бо я уже дванадцять лѣтъ тому якъ только и ею упражняюся, а то еще при рожныхъ перепонахъ; за то о благонравности хиба лише тое можете свѣдчити, что я яко жонатый священикъ по многихъ перепонахъ долженъ быти благонравный. Тую поруку будете ласкавы передати въ формѣ листу до г. Стороженка, або до г. Князя Намѣстника. И кобы можна додайте, что я на теперь больше способный до профессуры Словесности Словенской, али и до Греческо-Латинской подъучилъ бымъ ся. Что бы ни зайшло, будьте такъ ласкавы, донесѣте ми о томъ, что за добре узналисте, абы я черезъ годъ уже могъ приспособитися и переселитися*).

(Маю честь пречестный Господине, быти Вашимъ покорнѣйшимъ слугою Д. И. Вагилевичъ).

(Дальше буде.)

*) Редакція сеи публикаціи дописує до сего листу Вагилевича: „Неизвѣстно, исполнилъ ли М. П. П—въ просьбу Ваг-ча: только это „было послѣднее письмо южнорусскаго, безспорно талантливаго, но не „имѣвшаго надлежащей поддержки дѣятеля. Галицкія событія 1846 и „1848 года увлекли его въ инную сторону.“

Выправа на Новую Землю.

(Дальше и конець)

Канютинъ, выладовавши припасы на березѣ Новои Землѣ, узрѣвъ передъ собою пустый край. Декуда сторчали горы до 1000 метрôвъ высокй, снѣгомъ вкрытй, котрый бѣлѣвъ ся такожь и по яругахъ и прогалинахъ. На долахъ мрѣли болота и багнища непереходнй; краями жовтѣли ся густо розкиненй цвѣтки, а на вогшихъ мѣсцяхъ синѣли незабудьки... По хвили надлетѣло множество птахôвъ: рыболовы, нурки и пуховй гуси, и сѣли на березѣ. Коли узрѣли нашихъ подорожныхъ, пôдняли великій верескъ и крикъ, якъ колибъ хотѣли сихъ непрошеныхъ гостей ôдъ тыхъ берегôвъ ôдогнати. Нашй розбитки побили и половили ихъ много легкимъ способомъ и мали зъ нихъ на якійсь часъ яку-таку печеню.

На березѣ по рôжныхъ мѣсцяхъ находили они люзьне наплывове дерево зъ розбитыхъ кораблѣвъ, порозкидане. Глубше въ краю подыбували хаты, колись-то замешкалй; въ деякихъ зъ нихъ заставали лапки на звѣры, стару одѣжь, кожи звѣриннй и кости; попри хатахъ стрѣчали гробы зъ крестами. Канютинъ ôдчитовавъ своимъ товаришамъ гдекоторй надгробнй надписи; при однôмъ або другôмъ имени приключало ся, що котрый зъ моряковъ скрикнувъ, поблѣдъ, знявъ шапку, и перекрестивши ся, змовивъ молитвы; пôзнавши въ усопшôмъ свого знакомого або пріятеля.

Наконець дотерли нашй подорожнй до малои пристани, за котрою лежавъ островець „*Стодольня*“, и найшли при березѣ малый одномаштовый корабель. Якажь була ихъ радôсть, коли єго осмотрѣвши, пôзнали, що єще дасть ся достаточно направити и до повороту до отчины ужити. Въ нихъ ажь теперь вступила яка-така надѣя ратунку; бо безъ „*Запаснои*“, котра безъ вѣсти пропала, ожидала ихъ на Новôй Земли неоминуща смерть.

Недалеко ôдъ того корабля стояла на горбку мала хатина. Бѣля неи лежали порозкиданй рогатины (Wurfspiesse), роги зъ ренôвъ, людска чашка и кости; въ хатинѣ же застали переверненый котелъ, огнище и кожи зъ ренôвъ. Побôчь лежали два жѣночй трупы, а коло нихъ до половины згризéна шкôра медвежа. Бачь, зъ голоду померли!... Нашй бурлаки поховали найденй тѣла, выпрятали и вычистили хатину, котра имъ служила за притулище, и взяли ся жваво до направы корабля въ замѣрѣ, щобы єще передъ надходящою зимою успѣти домôвь вернути.

Побачмо, що за тымъ часомъ зъ Хребтовомъ дѣяло ся.

Пригоды Хребтова.

Крига, на котрôй Хребтовъ плывъ зъ своими двома товаришами, зупинила ся вкôнци на великôмъ ледôвци, котрый застрягъ на пѣсковôй мѣлкости. Зъ разу старчило имъ харчу; але за кôлька днѣвъ и харчу не стало, и имъ грозила голодова смерть. Вправдѣ часами сѣдало перелетне птаство на той ледовець — они стрѣляли єго и кормили ся єго мясомъ, але зъ часомъ птахи, переполошенй стрѣлянемъ, одвернули ся зовсѣмъ ôдъ тои небезпечнои криги, а зъ ними счезла для нихъ послѣдна надѣя... Бачили они неразъ на переплываючихъ ледôвцяхъ сплячй фоки (псы морскй), сидячй птахи, а разъ навѣть ледового бѣлого заяця, зъ котрымъ видко урвала ся була крига и гнала зъ нимъ въ безвѣсти; але годѣ було тыхъ переплываючихъ животинъ зупинити, отже и нѣякъ було за ними стрѣляти.

Одной ночи, котра була дуже бурна и вѣторна, обступили нашихъ розбиткôвъ бовдуры ледовй зô всѣхъ сторôнъ, такъ, що згасъ послѣдный лучь надѣѣ. Коли наставъ по-

тôмъ прехорошій золотый поранокъ, мовбы на те, щобы бôльшого жалю нашимъ розбиткамъ завдати, Хребтовъ побачивъ на однôй кризѣ, що до ихъ криги причѣпилась була, бѣлого медведя, котрый дикимъ зоромъ мѣривъ нашихъ приблудôвъ. Товаришѣ скрикнули на се ужасно и выхопили ся на супротивный ледовець, благаючи зо всѣхъ силъ ратунку. Въ тôй хвили Хребтовъ хопивъ чимъ скорше за острый обоюдный довгій нôжь, а привязавши єго собѣ сильно до правои руки, ожидавъ неоминущого нападу свого супротивника. Той спустивъ ся поволи зъ свого сѣдалища на кригу, знявъ горѣ переднй лабы, и роззявивши страшенный ротъ, змѣрявъ просто на Хребтова. Розпочала ся люта борба на житє и смерть... Хребтовъ затопивъ свôй нôжь въ пащи медведя по саму ручку, крутячи нимъ довкола въ медвежихъ внутренностяхъ; горяча кровь бухнула черезъ ротъ струею и медвѣдь послѣдными силами обнявъ Хребтова такъ сильно, що той и обôмлѣвъ. Оба пали на землю..

Наразъ роздавъ ся крикъ зъ ледôвця, на котрый товаришѣ Хребтова убѣгли були: „*Ратунку!* — *корабель ся зближає!* — *ратунку!...*“ Хребтовъ не чувъ того голосу, але они видячи надплываючій корабель—а була то загублена „Запасная“ — кричали єще зъ бôльшою силою: „*ратунку!*“ шапками горѣ вымахуючи.

И справдѣ въ саму пору прибувъ ратунокъ. Увôльнено Хребтова, ледви живого, зъ обôймôвъ небезпечныхъ медведя, котрый уже не живъ; обляно оцтомъ, спиритусами, и по кôлькохъ годинахъ повернувъ ôнъ до свѣдомости. За єго указкою поплынула „Запасная“ въ означенôмъ напрямѣ и зближала ся що разъ бôльше до берегôвъ Новои Землѣ, саме туды, куды Канютинъ, розбившись на „Надеждѣ“, поплывъ бувъ и где поселивъ ся въ найденôй на горбочку хатинѣ.

Несподѣванка.

Одного разу проходжувавъ ся Канютинъ зъ далековидомъ понадъ берегомъ моря, розглядаючись на всѣ стороны за якимъ новымъ предметомъ. Наразъ побачивъ далеко на виднокрузѣ чорну точку, котра єго увагу звернула на себе. Точка тота росла що хвиля въ єго очахъ, и здавала ся зъ моря вырнати! Ба, вже указало ся и вѣтрило и не можь було сомнѣвати ся, що то корабель. За хвилину вырѣсъ и цѣлый товстый толувъ єго понадъ хвилѣ морскй, и очевидѣжки змѣрявъ до мѣсця, где стоявъ Канютинъ. Въ нѣмъ зачало серце сильно бити, мовбы прочувало щось важкого... Глядитъ єще пильнѣйше — ажь пôзнавъ выразно, що то була пропаща „Запасная“. Ктожь опише на сей видъ несподѣвану радôсть Канютина! На товаришѣвъ закликати, човенъ ôдъ стовпа ôдчепити, на море пустити, за весла вхопити, и сильными ихъ ударами до „Запаснои“ мовь стрѣла прямувати, — стало ся въ однôй хвили. „Гурра!“ закричали теперь товаришѣ, плывучй на покладѣ „Запаснои“, коли побачили свого загубленого господина. „Гурра“ закричавъ и Канютинъ вразъ зъ товаришами, коли пôдъѣхавъ човномъ пôдъ „Запасную“. Єму подали руку и вытягнули єго на покладъ „Запаснои“. Але якажь превелика и недосвѣдчувана була єго радôсть, коли зъ помежи товаришѣвъ „Запаснои“ одинъ кинувъ ся єму на шію и горячими поцѣлунками прикрывъ єго лице. Бувъ то пропавшій Хребтовъ, котрого не сподѣвавъ ся въ живыхъ оглядати. Оба якбы счепили ся въ обôймахъ, розплакались зъ радости и оставали такъ въ купѣ черезъ довшу хвилю. Товаришѣ мовчки и зо слезою въ оцѣ придивлялись сему за серце хватаючому зрѣлищу...

Радôсно и весело прибили мореплавцѣ къ берегови.

Господарка на Новôй Земли.

Ôдшукавши „Запасную“, котра везла всѣ приборы и припасы потрѣбнй, щобы тутъ перезимовати, змѣнивъ Канютинъ свôй плянъ попередущій и постановивъ перебути зиму на „Новôй Земли“.

Хребговъ указавъ догôдне мѣсце на однôмъ островци въ глубокôй пристани, закрытôй изъ всѣхъ сторôнъ горами ôдъ вѣтрôвъ; и тутъ збудовано хату, досыть простору и выгôдну, въ котрôй мали перезимовати. Она складала ся зъ двохъ комнатъ: зъ просторои свѣтлицѣ, до 26 стôпъ довгои а 18 широкои, въ котрôй була вымурована печь до вареня, а заразомъ и до лежаня та спаня, — и зъ меншои комнаты, въ котрôй стояла печь желѣзна; зъ неи ишла желѣзна труба попôдъ стелю до свѣтлицѣ и перетинала ю черезъ цѣлу довжѣнь. Передъ входомъ до хаты, зъ 10 стôпъ въ ôддаленю, выбудовано баню, т. є. парню, безъ котрои Великоросъ въ зимѣ и лѣтѣ жаднои днины обôйти ся не може. Вкрытый хôдникъ лучивъ баню зъ хатою. Окрема комната служила на сховище припасôвъ и рôжныхъ знарядôвъ. Уладивши ся такъ, удавали ся нашй путники на ловитву тамошныхъ животныхъ, выконуючи зъ трудомъ задачу, задля котрои на Новую Землю прибули.

Спорудивши свои знаряды, сѣти, лапки и таке инше, выбрали ся они на фоки, и заразъ на першôй выправѣ подыбали и убили множество сплячихъ морскихъ коней. Товщь вываривши на транъ, а ôдтакъ повызбирували ихъ клы, зъ котрыхъ одинъ важивъ 50 фунтôвъ.

На другôй выправѣ спостерегли въ однôй пристани невеличку череду пасучихъ ся коровъ морскихъ. Суть то великй звѣры, перевышаючй величиною хочбы якого коня; штука може важити зъ 50 сотнарôвъ. Корабельники повсѣдали въ човна и весловали къ нимъ що разъ близше. Але тотй великаны такъ захланно пасли ся, що не спостерегли своихъ ворогôвъ. И зъ нихъ убили кôлька штукъ, и вываривши такожь на транъ.

Иншимъ разомъ подыбали въ однôй затоцѣ тôлько дельфинôвъ, що ихъ кôнця годѣ було добачити. Они затарасовали отже вступъ до пристани лодями и човнами, и взяли ихъ напрасно гонити и убивати. Дельфины наляканй не ставили жадного опору, анѣ не намагали утечи на широке море. Такимъ чиномъ убито сегодня до 500 штукъ тыхъ морскихъ потворôвъ.

Перезимоване на Новôй Земли.

Ловли ôддавали ся нашй подорожнй пильно и не повертали нѣколи голѣручь домôвь. Однакъ зъ кôнцемъ мѣсяца Жовтня взмогли ся морозы такъ дуже, що лишь десь-колись можь було выйти зъ хаты. Снѣгъ давно вже бувъ покрывъ землицю, — а море стяло ся ледомъ. Теперь позатыкано щѣльно мохомъ всякй шпары;ôкна затворено засувою и приладжено все, щобы зиму перебути. Часами появляли ся коло хаты бѣлй медведѣ, вѣдай зъ цѣкавости около неи походжуючи, але нѣколи не ôдходили они зъ ôдси назадъ живй... Въ першихъ дняхъ Падолиста свѣтило єще на хвилину блѣдаве сонце; потôмъ счезло зовсѣмъ зъ видокруга и не показало ся уже бôльше. Почала ся довга нôчь полярна...

Дни и тыжнѣ минали. Ночи були темнй, але єще темнѣйшй дни. Въ тамтыхъ свѣтивъ, хочь часами, блѣдый мѣсяченько; въ тыхъ нѣчогѣсѣнько! Часомъ лишь розъясновало свѣтло поляре зъ-на пôвъ годины темный день. Тоє зъявище становитъ тутка велику пріятнôсть и неожидану утѣху; можна було при тôмъ свѣтлѣ розпôзнавати на кôлька крокôвъ предметы, не запаляючи свѣчки, або и книжку

читати. Але коли оно уступило, настала еще бôльша пôтьма, якъ передъ тымъ. Сумно то и дуже непріятно въ довгôй довгѣсѣнькôй ночи проживати, а до того слухати вытя лютуючого вѣтру, шуму и гуку моря, трескоту и гримоту пукаючихъ и валячихъ ся ледôвцѣвъ, рыканя коней морскихъ и иншихъ морскихъ потворôвъ — а еще при студени 40°. Лишь сильнй натуры при одвѣтнôмъ одѣню могутъ таку зиму выдержати.

Одѣжь нашихъ скитальцѣвъ складала ся зъ слѣдующихъ частей. До тѣла прилягала *малица*, т. є. кафтанъ, ушитый зъ кожѣ рена, волосемъ пристаючій до тѣла; на тôй малицѣ була друга малица, ширша ôдъ тамтои, зъ волосѣнею на верхъ выверненою; на ногахъ ногавки, такожь зъ кожѣ рена, волосѣнею до тѣла прилягаючй, а поверхъ нихъ чоботы зъ рена, волосѣнею на верхъ; на головѣ капуза зъ кожуха, обгортаюча голову, шію и лице, такъ що ледво можна було дыхати; а на рукахъ подвôйнй кожуховй рукавицѣ. Однакъ и въ тôмъ одѣню не можна було часами на дворѣ и пôвъ годины выдержати, особливо коли зъ пôвночи дувъ вѣтеръ ледовый. Въ хатѣ дуже часто замерзала вода, хочь горѣвъ на огнищи неустаючій огонь.

Головнымъ старанемъ Канютина и Хребтова було, удержати себе и своихъ товарищѣвъ при здоровлю, именно охоронити ся ôдъ шкорбута, того неминущого зла, котрому пôдпадаютъ жителѣ ледовыхъ краинъ. Тѣсне, несвѣжимъ воздухомъ занечищене мешкане, бракъ поживы зъ свѣжого мяса и бракъ руху черезъ довшій часъ, коли трѣскуча студѣнь не дозваляє и руки зъ хижѣ на двôръ выстромити, суть причинами тои часто смертоносной хоробы. Канютинъ мавъ зъ собою достаточнй средства проти шкорбута. Часто гонено товарищѣвъ силомôць на двôръ, щобы глядѣли за *кобылками* (сильцями) або ключками та лапками, котрй були зъ-на кôлька верстовъ довкола порозставлюваній и въ котрй часомъ впадали дорогоцѣннй, бѣлй и голубй, лисы. Колижь було довольно часу, або студѣнь не допускала выходу зъ хаты, тогды Хребтовъ росповѣдавъ цѣлыми годинами чудовй подорожнй пригоды на мори и на суши, казавъ матрозамъ спѣвати, танцювати, удержовавъ ихъ въ веселости и рѣзвости и не дозволювавъ довго спати. Часомъ учивъ ихъ приступнымъ способомъ географіи, росповѣдавъ про оборотъ землѣ, мѣсяця, ажь наконець вычерпавъ всѣ свои вѣдомости, а все еще довга нôчь не уставала. Въ хижи робило ся що разъ прикрѣйше. Особенно стало всѣмъ скучно и маркотно, коли Самоѣда Трифонъ, той самый, що бувъ зъ Хребтовомъ на кризѣ, померъ на шкорбутъ. Єму зачали зъ першу пухнути ноги, такъ що мусѣвъ положити ся до постели; семого дня ôддавъ Богу духа въ найлютѣйшихъ мукахъ и терпѣняхъ. Товарищѣ загребли єго въ снѣгу, бо годѣ було роскопати тверду якъ желѣзо землю.

При кôнци Сѣчня указавъ ся нашимъ мореплавцямъ на вершкахъ гôръ слабый непевный брискъ; було то сонце, що першій разъ стало пôдходити близше пôдъ видокругъ. Брискъ той що днины розъяснювавъ ся чимъ разъ бôльше, ажь одного дня указало ся на хвилину ясноє пресвѣтлоє сонѣнько. Все ôджило наново и набрало свѣжои ôдваги и крѣпшои волѣ.

Весна и поворотъ.

Въ половинѣ Марта почавъ мѣсцями таяти снѣгъ; на похилости полудневôй гôръ указавъ ся густый, кудрявый мохъ, котрый небавкомъ почавъ цвисти. Потôмъ ростаяли такожь поменшй озера; ручаѣ журчали зъ гôръ на долину. Въ Маю начавъ ся летъ гусей; они прибували въ безчисленныхъ громадахъ и ставали ся легкою добычею нашихъ ловцѣвъ. Весна воскресла чудесно скоро. Все ôджило наново, навѣть въ сѣй сумнôй пустари. Теперь могли они уже похоронити въ способъ ôдповѣдный помершого товариша, котрый въ снѣгу удержавъ ся цѣло; нѣякъ не змѣнили ся черты єго лиця, якъ колибъ упокоивъ ся бувъ передъ хвилею. Крестъ зъ надписею вѣстили пôзнѣйшимъ пришельцямъ, кто и коли тутъ преставивъ ся.

Весело и доброохотно выправили ся нашй моряки на корабляхъ обильно добычею наладованыхъ назадъ до отчины, и приплыли зъ початкомъ лѣта въ здоровлю и безъ пригоды до Архангельска... *Денисъ.*

О зморахъ и снахъ.

Сонъ стає ся для насъ ôдрадою и пріємностею, коли вытворює въ души образы нѣжнй, принадній, коли веде насъ въ щасливй райскй околицѣ, надѣляє насъ славою и щастємъ, коли въ души будитъ солодкй надѣ. Кого такй сны чаруючй навѣщаютъ, той певно жаловати буде людей, котрй въ житю своємъ нѣколи не снятъ, снôвъ своихъ по обудженю нѣколи не памятаютъ. Але зъ другои стороны тяжкимъ лихомъ стає ся сонъ тревожливый, страшный, чорный — такъ звана нôчна змора.

Зъ ôдки пôйшла назва зморы? Очевидно ôдъ слова „мерти“, означає проте якесь дѣланє шкодливе, зле, смертоносне, подôбно якъ у Грекôвъ були Кобольды, а у Римлянъ Сатиры.

Щожь єсть змора? Пояснимо примѣромъ. Ото снимо въ самотнôй комнатѣ въ годинахъ пôвнôчныхъ. Намъ снятъ ся невиданй потворы, обридливй привиды, кровавй трупы, кôстняки и головы мерцѣвъ, а закимъ роздивимось, цѣла та діявольска и мертвецка громада зъ ôдразливымъ смѣхомъ и таємничими рухами пôдходитъ до нашои постели. Грозяче небезпеченьство тымъ еще не кôнчитъ ся. Погворы до насъ зближаютъ ся, нахиляютъ ся надъ нами, дзвонятъ своими довгими, острокôнчастыми, гидкими зубами, ихъ кости хрупотятъ, въ кôнци потворы кидаютъ ся спячому на груди и стискаютъ ихъ середъ тяжкихъ болѣвъ. Спячій хоче напастникôвъ ôдогнати, але руки єго якбы параженй, безсильнй; спячій хоче встати, на чорнй постати кинутись, але зновъ ноги єго якбы параженй, безсильнй; спячій хоче о помôчь кликати, але голосу выдобути не въ силѣ — груди єго якбы стисненй, уже и ôддыхати приходитъ ся тяжко... Въ кôнци будимось задыханй, стогнучи, окрытй пôтомъ и нетерпеливо запалюємо свѣтло въ комнатѣ, щобы удалити ôдъ себе поганй враженя, якй сумный сонъ въ нашôмъ умыслѣ позôставивъ. Загальне утомленє, бôль головы, битє серця — суть наслѣдствами такои несупокôйнои ночи и они тревають звычайно ажь до слѣдующого дня.

Число и тревань тыхъ нападôвъ єсть розличне. Гдеякй люде въ однôй ночи маютъ такихъ нападôвъ кôлька, иншй лишь одинъ; у одныхъ повтаряютъ ся чорнй сны що ночи, у другихъ разъ на мѣсяць, разъ на рôкъ, або и рѣдше. Напады тревають часомъ лишь двѣ-три минуты, часомъ тягнутъ ся и черезъ три годины.

Привиды нôчнй не все суть однаковй; вмѣсто постатей таємничихъ (мерцѣвъ, опирѣвъ, топельникôвъ, вѣдьмъ) являютъ ся часто опрышки и убійцѣ, такожь медведѣ, бѣшенй псы и таке инше. Вся тота погань кидає ся на спячого въ замѣрѣ злôмъ.

Причиною тяжкихъ снôвъ и полученыхъ зъ ними зморъ суть ослабленя нервовй, корчѣ въ жолудку, нестравнôсть, болѣ ромативмовй, перещкоды въ обѣгу крови, натискъ крови до головы и серця, великй грызоты и т. д. Часто и внѣшнй

обстановы выкликуютъ змору. Такъ н. пр. при вузко запятôмъ колнѣрѣ снятъ ся намъ убійцѣ; бракъ покрывала выкликуе въ насъ чувство зимна, смерти. (Одна женьщина пôдчасъ зимовои ночи заснула зъ рукою ôдкрытою; мимохôть въ ночи прихилила руку до грудей, а черезъ доторкненє зимнои руки приснилось ѣй, що обнимає — трупа..) Подôбнѝ сны розвиваютъ ся особливо у людей боязливыхъ и склонныхъ до задумчивости.

Для выясненя появôвъ сну наведемо зъ психольогіи Дра Кл. Ганкевича уступъ „о спанію и снахъ“.

* * *

Звязь дѣланій душевныхъ зъ предметами, котрѝ находятъ ся поза нашимъ организмомъ, удержуе ся за посредництвомъ систему нервового. Черезъ безъустанне напруженє уменшає ся чимъ разъ бôльше вражливôсть и дражливôсть нервôвъ, а ôдгакъ стає ся такъ малою, що чоловѣкъ вражень предметôвъ на змыслы дуже мало або цѣлкомъ не спостерѣгае, довольнѝ рухи и свѣдомôсть о собѣ устаютъ, наконець взаимне дѣланє межи свѣтомъ внутреннымъ и внѣшнымъ застановляє ся. Той станъ называє ся спанємъ. Пôдчасъ спаня всѣ иншѝ органичнѝ дѣланя (якъ ôддыханє, обѣгъ крови и т. д.) безпрорывно продовжаютъ ся, а часомъ навѣть правильнѣйше ôдбуваютъ ся якъ на явѣ, длятого уважаютъ добре спанє въ тяжкихъ слабостяхъ яко щасливу кризисъ. Спанє єсть для чоловѣка дуже важне: оно привертае нервамъ силу и приспѣшае привернене и оживленє силъ тѣлесныхъ; оно спиняе скорый полетъ нашихъ мыслей, желаній и похотей, затирає непріятнѝ враженя, котрѝ хотябы самѝ навѣть и зникли, однако якесь роздражненє и злый гуморъ позôставляютъ. Найсильнѣйше и найлѣпше спитъ ся о пôвночи; межи нервами змысловыми устає насамперед змыслъ взору, а змыслъ слуху найдовше дѣлае. Здорове спанє треває у чоловѣка найбôльше одну третину цѣлои добы, т. є. 8 годинъ.

Хотя пôдчасъ спаня взаимне дѣланє и ôддѣливанє межи душею и предметами внѣшными устає, не устаютъ однако дѣланя душевнѝ. Пôдчасъ спаня маємо розличнѝ выображеня и похоти, а навѣть ясну свѣдомôсть тыхже, о скôлько собѣ пригадати можемо. Навѣть въ спаню глубокôмъ, въ хвили найбôльшого змученя систему нервового, не устаютъ дѣланя душевнѝ. Нєразъ по такôмъ спаню не можна собѣ пригадати, що намъ снило ся, хотяй знаємо, що були якѝсь выображеня. Часомъ говорятъ люде пôдчасъ спаня, и зъ тои ихъ бесѣды можна пôзнати, що они тогды суть занятѝ тымъ, що на явѣ робили або мыслили, а коли обудятъ ся, нѣчого о тôмъ не знаютъ. Найлѣпше показуе ся то на люнатикахъ, котрѝ пôдчасъ глубокого спаня говорятъ, пишутъ, на пытаня ôдповѣдаютъ, найтяжшѝ задачѣ розвязуютъ, такъ що и сомнѣвати ся не можна о дѣланяхъ душевныхъ. Якъ тѣлеснѝ функціи пôдчасъ спаня продовжаютъ ся, такъ правдоподôбно чоловѣкъ завсѣгды снитъ, хотя сутъ люде, котрѝ о снахъ зъ власного досвѣдченя не маютъ жадного понятя. Причиною того єсть особенный устрôй организму тѣлесного, где всѣ змыслы рôвночасно засыпляютъ, а по прибудженю дуже скоро враженя изъ свѣта окружаючого пріймаютъ.

Розбираючи розличнѝ сны увидимо, що предметомъ гдекотрыхъ суть рѣчи и мысли, котрѝ вже на явѣ малисьмо, и такѝ, якихъ на явѣ нѣколи не було. Першого рода сны повстаютъ въ спаню мимовольно за помочею полученыхъ выображеній; до послѣдныхъ выображеній, котрѝ мы при засыпляню мали, прилучаютъ ся иншѝ, и такъ повстає въ нашôй душевности цѣлый рядъ выображеній. Такѝ сны суть тѣсно полученѝ зъ нашимъ образованємъ, товарискимъ становискомъ, занятємъ и цѣлою исторіею нашого житя. Для того снитъ ся найчастѣйше о тôмъ, чимъ чоловѣкъ на явѣ бувъ затрудненый, або о чôмъ мысливъ.

Дѣтямъ снитъ ся о забавкахъ и байкахъ, ямъ оповѣданыхъ; ученикамъ о справахъ шкôльныхъ, а передъ святами и вакаціями о родиннôмъ домѣ; паннамъ о новыхъ модахъ; залюбленымъ о наймильшôй серцю; купцямъ о зыскахъ; честолюбивымъ о похвалахъ и крестикахъ.

Дуже часто снятъ ся рѣчи, о котрыхъ мы на явѣ нѣколи и не погадали. Суть тому розличнѝ причины. Насамперед треба уважати, що межи станомъ яву и спаня єсть станъ переходовый, станъ дрѣманя. Въ тôмъ станѣ пріймае чоловѣкъ гдекотрыми змыслами враженя, коли иншѝ змыслы вже не суть до того способнѝ — такъ н. пр. змыслъ взроку єсть къ принятю враженій неспособнымъ, коли змыслъ слуху єще заєдно дѣлае. Навѣть въ самôмъ спаню дôзнаємо недокладныхъ враженій — якъ н. пр. зимна, горяча, болю, голоду, страху — а фантазія, котра въ спаню єсть дуже чинна, приноровляе ихъ заразъ до выображеній, котрѝ въ тôй хвили маємо, зъ чого повстаютъ найдивачнѣйшѝ сны. Отъ кôлька примѣрôвъ.

Одинъ ученикъ кладучи ся спати, постановивъ собѣ передъ заспанємъ, сказати на другій день служащому, щобы книжокъ, котрѝ на столѣ порозкладанѝ були, не рушавъ, и зъ тымъ заснувъ. Въ ночи снитъ ся єму, що приходятъ якѝсь люде, перевертаютъ книжки и забираютъ письма; онъ ставъ свою власнôсть боронити и кричати, а они зачали на него стрѣляти, ажь въ другôмъ покою мешкаючій товаришъ прибѣгъ єму зъ свѣчкою на помôчь. Въ тôмъ обудивъ ся. Теперь учувъ докладно, що въ мѣстѣ по причинѣ якоись урочистости зъ моздрѣвъ стрѣляютъ, и побачивъ пôдъ ôкномъ кôлька осôбъ зъ лѣхтарнями стоячихъ и голосно розмавляючихъ. Тая часть сну, що якѝсь люде перевертаютъ и забираютъ єму книжки, була тôлько продовженємъ боязни, котру мавъ на явѣ передъ самымъ заспанємъ. Въ той часъ зачали стрѣляти; фантазія скупила оба враженя и зъ того повстало, що розбôйники зачали на него стрѣляти. Прійшло нове враженє: блескъ свѣтла; тоє прилучило ся до иншихъ и зъ того повстало, що товаришъ прибѣгъ зъ свѣчкою на помôчь.

Дитина заснула одного разу въ горячій день на дворѣ и снило ся ѣй, якобы єи голову положено на ковало и бито молотомъ. Обудившись учула, що на сусѣднôмъ подвôрю ковалѣ зъ цѣлои силы били молотами, що зъ чутємъ горяча получило ся въ одинъ фантазійный образъ. Другôй дитинѣ снило ся, що упала зъ муру, по котрôмъ часто лазила и кôлька разôвъ мало не упала; пробудивши ся увидѣла, що лôжко пôдъ нею завалило ся.

Одинъ подорожный бувъ примушеный, ночувати въ селѣ, въ жидôвскôй корчмѣ. Скинувши жидôвску постѣль, накрывъ ся своєю легкою колдрою, обернувъ ся головою до теплои печи, и щобы борше заснути на твердôмъ и нерôвнôмъ сѣннику, читавъ зъ фейлетону якоись газеты народнѝ повѣрки о великолюдахъ. Снило ся єму потôмъ, що бувъ великолюдомъ, що лежавъ бокомъ на пиренейскихъ горахъ, пôдчасъ коли сонце африканьске дуже єго въ голову пекло.

Одному ученому, що занимавъ ся описомъ первои французкои революціи, упавъ въ ночи на шію дручокъ, на котрôмъ висѣла заслона ôдъ ôконъ. Снило ся єму, що бувъ притомный всѣмъ сценамъ найстрашнѣйшимъ, що бувъ поставленый передъ судъ революційный, що видѣвъ Робеспіера и Марата, що єго мимо вымовнои обороны засуджено на смерть, що постановивъ боронити ся до остатного, ажь въ

тôмъ пробудивъ ся, вдаривши обома руками зъ цѣлои силы въ стôлъ коло лôжка стоячій.

Жида, котрый собѣ хотѣвъ дати зубъ вырвати, а дуже болю боявъ ся, успѣлено за помочею хльорофору; коли обудивъ ся, запытавъ єго лѣкарь, чи єму що снило ся. „Страшнй рѣчи — ôдповѣвъ жидъ — снили ся менѣ въ тôмъ часѣ; ишовъ я гдесь зъ Израилитянами черезъ Червоне море, ажь несподѣвано (коли зубъ вырвано) цѣлый мѣшокъ самои добôрнои цыбулѣ впавъ менѣ въ воду, а я зъ жалю (болю) зачавъ плакати".

Коли кого водою такъ обляти, щобы заразъ не збудивъ ся, то коли фантазія носила єго по водахъ, то приснитъ ся єму, що човно розбило ся, а ôнъ упавъ въ воду; а коли єму снило ся, що бувъ на поли або въ лѣсѣ, то буде єму дальше снити ся, що дощь ставъ падати. Грôмъ можемо въ снѣ тримати за гукъ гарматъ, пѣяне когута за розпачливый крикъ чоловѣка, котрый кличе о помôчь и т. д.

Въ снѣ ôдбуває ся чинноôть душевна пôсля правилъ сполученя выображеній. То такъ само, якъ коли прійде намъ на гадку якійсь дôмъ: заразъ приходитъ на мысль и лице, котре мы тамъ въ ôкнѣ часто видали. Выображенє ярмарку взбуджає въ насъ выображенє товарôвъ, забавъ и руху, котрый въ той часъ мы видѣли. Зъ такого сполученя повстає видъ новыхъ выображеній, котрй зновъ иншй выкликуютъ, и такъ повстаютъ сны о предметахъ, о котрыхъ мы на явѣ нѣколи не мыслили. Досвѣдченє учитъ, що мы въ снѣ неразъ добре мыслимо, навѣть трудній задачѣ зъ бôльшою точностею розвязуємо, якъ на явѣ, безъ приготовленя красну бесѣду держимо, котру мы на явѣ не такъ легко написалибы. Въ снѣ увага наша скупляє ся точнѣйше на давный предметъ, память стає ся живѣйшою, судъ и внескованє глубшими, бо не суть чимъ иншимъ занятй. Подôбно и на явѣ, коли хочемо надъ чимъ добре роздумати, утѣкаємо въ спокôйне мѣстце, сѣдаємо тамъ спокôйно, щобы ôдорвати ся ôдъ всѣхъ внѣшныхъ вплывôвъ.

Пôдчасъ спаня дѣє ся такъ само. Говорятъ, що Дантому перша гадка до єго божественнои комедіи объявила ся въ снѣ. Музыкальна композиція Тартинёго, звана некольною, єсть такожь утвором соннымъ. Діяволъ приснивъ ся композиторови и обѣцявъ єму розвязати тематъ, надъ котрымъ ôнъ на явѣ надармо мучивъ ся, але пôдъ варункомъ, що єму свою душу запише. Спячій приставъ на тоє, а чортъ взявъ за скрипки и выгравъ цѣлу композицію. Музыкъ обудивши ся, написавъ, що єму приснило ся, а то зробило имя єго безсмертнымъ.

Заперечити не можна, що намъ снятъ ся часто недорѣчности, що єсмо въ тôмъ самôмъ часѣ на двохъ мѣсцяхъ що єсмо живй и умерлй, що розмовляємо зъ людьми, котрй вже давно умерли, и таке инше. Причины такихъ душевныхъ появôвъ въ снѣ суть слѣдующй: Въ спаню устає свободный рухъ нашого тѣла, а тымъ самымъ устає свѣдомôсть о тѣлѣ; дѣланя змыслôвъ устаютъ, а образы нашои фантазіи стаютъ ся такъ живыми, такъ скоро по собѣ наступаютъ, що судъ нашъ тымъ легше обманюютъ, коли не можемо ихъ контролёвати и надъ ними довшій часъ задержувати ся. Колижь при якôмсь выображеню, котре на насъ бôльше вражене робитъ, довше задержимо ся и роздумовати зачнемо, чи то сонъ чи правда, тогды звычайно вже обуджаємо ся.

Якъ въ свѣтѣ матеріяльнôмъ передъ бурею робитъ ся душно и парно и кождый предвиджує громы и знищенє, такъ въ свѣтѣ духовôмъ передъ выбухомъ важныхъ дѣлъ робитъ ся атмосфера духова тяжкою и душною — мы маємо тогды певного рода предчуваня.

Сонній предчуваня лишь до дуже малого числа выпадкôвъ ограничити потреба, а и тй можна природнымъ способомъ вытолковати, або хоть гдекотрй намѣтки дати. Часто дѣє ся, що люде сперва по нещасныхъ пригодахъ говорятъ о попередныхъ зловѣщихъ снахъ и тіжь до пôзнѣйшихъ выпадкôвъ накручуютъ, хотяй передъ тымъ нѣкому о нихъ не вспоминали; а досвѣдченє учитъ насъ, що дуже много зловѣщихъ снôвъ не справдило ся. Часто може лишь припадокъ бути причиною справдженя сну; але тутъ не можна єще жадною мѣрою вносити на пророчу натуру снôвъ, бо зъ того, що двѣ рѣчи по собѣ наступили, не слѣдує єще, що суть зъ собою въ конечнôй звязи. Въ снѣ може чоловѣкъ лѣпше станъ рѣчей оцѣнити и будучноôть означити якъ на явѣ, где на перешкодѣ стоятъ змыслы, похоти и намѣтности. Дѣє ся то найчастѣйше у людей, котрй себе взаимно люблятъ. Жена Цезара мала передъ замордованемъ мужа страшній сны. На явѣ представляло ся ёй положенє мужа не такъ небезпечне; вроджена бута не позволяла ёй здержувати мужа ôдъ дальшого стремленя до самовладства, она знаходила заєдно вымôвки для него и потѣшала ся позорною прихильностею народу. Въ снѣ однако ставали ёй передъ очима Брутусъ и Кассій и всѣ сприсяглй, на котрыхъ лицяхъ она ôдъ довшого часу читала якусь змѣну, якійсь тайнй замѣры, мовбы они хотѣли сказати: або конець рѣчпосполитôй, або смерть Цезару!

Маємо многй примѣры снôвъ ôносящихъ ся до хоробъ, котрй потôмъ дѣйстно наступили. Тіи сны дадутъ ся легко вытолковати; тй самй причины, що утворили сонъ, суть такожь поводомъ будущихъ хоробъ. Єсли твердый сѣнникъ, або загинка простирала, пôдчасъ спаня такъ намъ сильно докучає, для чого-жь запалѣнє або инша слабôсть въ якômсь членѣ тѣла малибы бути неспостережеными? Одному чоловѣкови снило ся, що мавъ ногу зъ каменя; и въ короткômъ часѣ нога улягла паралижови. Ученому лѣкареви снило ся, що єго гадина въ бôкъ вкусила; на другій день давъ ся оглянути и замѣчено зароды рака въ тôй части тѣла. Горячки, тифусъ и хоробы конвульсійнй заповѣдаютъ ся часто снами о огняхъ, битвахъ, посередъ котрыхъ змученй єсмо, хочемо боронити ся, утѣкати, ховати ся по лѣсахъ и яругахъ, кидати ся въ пропасти, переплывати великй рѣки. Хоробы серцевй и начинь ôддыховыхъ знаменуютъ ся снами: якобы насъ кто дусивъ, видимо небезпеченьство а не можемо утѣкати, трясемо ся изъ страху и зимный пôтъ насъ обливає. Зъ помѣжи всѣхъ слабостей утрата розуму найчастѣйше объявляє ся снами. Зъ початку чоловѣкъ не привязує жаднои ваги до тыхъ сонныхъ маръ, але тіи набираютъ чимъ разъ бôльше силы и мѣшаютъ єму спочинокъ, такъ що чоловѣкъ наконець вѣритъ въ ихъ истнованє, черезъ те розумъ чимъ разъ бôльше ослабляє ся, а наконець чоловѣкъ цѣлковито зôйти може зъ розуму.

Рускй лѣтописи и лѣтописцѣ XVII. столѣтія.

(Критичный розбôръ Корн. Заклинъского.)

(Дальше до числа 10.)

Важнѣйша рѣчь, пôзнати личноôть автора Львôвскои лѣтописи, означити яке становиско ôнъ занимавъ въ тогочасноôй соспôльности, якій удѣлъ бравъ въ описаныхъ подѣяхъ, высказати якій єго свѣтоглядъ на сучаснй ôносины, напрямъ и симпатіи къ описанымъ лицямъ и дѣйствіямъ, а вконець якій степень образованя. Однакъ и се такожь рѣчь нелегка, бо авторъ лишь въ однôмъ мѣсци згадує про себе выразно, а два чи три разы говоритъ про себе въ першôмъ лици, впрочёмъ личноôть автора остає завсегда закрытою передъ читателемъ. Такожь своихъ поглядôвъ и симпатій не

высказує авторъ; не находимо въ лѣтописи нѣ однои рефлєксіи, нѣ однои згадки, гдебы ôнъ розкрывъ передъ нами свою думку, свôй судъ и ôдношенє до описаного лица, свою участь въ описаныхъ подѣяхъ; для свого личного суду и своихъ личныхъ справъ ôнъ не находитъ мѣсця въ лѣтописи.

Авторъ „Львôвскои лѣтописи“ належавъ безперечно до образованои сосôльности въ тогдышнôй Руси (ту належало духовеньство, гдекотрй зъ мѣщанъ, значнѣйшй козаки и православнй шляхтичѣ). Тонъ и языкъ нашои лѣтописи зовсѣмъ не церковный, бôльше зближеный до народного, а лишь въ гдекотрыхъ словахъ можь добачити польонизмы; стиль зовсѣмъ не вышуканый и не похожій на стиль писателѣвъ духовныхъ того часу, а противно реченя дуже короткй и свобôдно уставленй. Не видно, щобы автора выключно або переважно обходили справы церковнй; занимаютъ єго лишь о стôлько, о скôлько могли занимати кождого, що чувъ себе Русиномъ въ часахъ, коли справы церквы рускои були єще тѣснѣйше звязанй зъ справами народными, якъ нынѣ. Досыть порôвнати лѣтопись Львôвску зъ Чернигôвскою, написаною безперечно черезъ якогось черньця. Въ Чернигôвскôй лѣтописи згадує ся н. пр. яко рѣчь великои ваги, що въ р. 1661 пôдчасъ вôйны Юрія Хмельницкого зъ Московскимъ войскомъ Татаре взяли въ плѣнь игумена выдубицкого, котрый ѣздивъ до Мгара на Преображенїе Господне на празникъ; що єго ôдтакъ законники трахтемирôвскй выкупили[1]). Коли отже такй уступы розважимо, а подôбныхъ не найдемо въ лѣтописи „Львôвскôй“, пересвѣдчимо ся, що авторъ той послѣдноi був чоловѣкомъ свѣтскимъ. Ôнъ не лишь не згадує про такй дрôбнй справы, а противно въ двохъ чи трехъ мѣсцяхъ згадує про священикôвъ словомъ „попы“. Такъ пôдъ рокомъ 1637 каже, що панъ Замойскій велѣвъ „всѣхъ маетностей попамъ передъ себе стати, хотячи имъ права и вольности отобрати[2])“. Пôдъ рокомъ 1642 росказує, що до Львова морове повѣтря занесено: „До Святыхъ Пятницъ занесли и такъ попъ и дякъ, и много людей померло[3])“. Зъ другои стороны досыть порôвнати свѣтоглядъ нашого автора зъ свѣтоглядомъ автора „лѣтописи Хмельницкои“. Сей послѣдній був безперечно мѣщаниномъ; у него кругъ описаного дѣйствія мало выходитъ поза обрубъ Хмельника, и єму не много бôльше звѣстно, якъ те, що стало ся въ тôмъ мѣстѣ. У автора лѣтописи Львôвскои выходитъ инакше. За широкій кругъ дѣйствія обôймає тая лѣтопись, автора обходитъ не тôлько те, що стало ся у Львовѣ або въ нынѣшнôй Галичинѣ, ôнъ займає ся тымъ, що сталось на Украинѣ цѣлôй, слѣдитъ за подвигами козакôвъ, за сосôльнымъ житемъ тогдышнихъ людей; ôнъ знає, що́ коли ухваляє соймъ, куды прямує король. Се все здавалось бы за много на горожанина, що був стало привязаный до одного мѣсця и не въ силѣ знати все, що въ цѣлôй Украинѣ важнѣйшого дѣялось. Остає отже одно найбôльше имовѣрне, що авторъ був рускимъ православнымъ шляхтичемъ. Ученый историкъ крыл. Петрушевичь, судячи зô слôвъ автора: „При пану Гетману (Конецпольскôмъ) было отцовъ отъ нашихъ пять“ — догадує ся, що авторъ був черницемъ або належавъ къ церковному причту[4]). Однакъ слова „*отцовъ отъ нашихъ*“ мôгъ авторъ высказати не лишь яко монахъ того монастыря, до котрого тй черницѣ належали; черезъ слова „*отъ нашихъ*“ можна розумѣти ту рускихъ православныхъ священикôвъ, такъ само якъ говорячи на иншôмъ мѣсци: „*и нашихъ пановъ много померло*“ розумѣвъ ту авторъ рускихъ панôвъ, православныхъ шляхтичѣвъ, и пôсля тыхъ слôвъ „*нашихъ пановъ*“ можемо догадуватись, що авторъ уважавъ себе такожь шляхтичемъ, за чимъ много бôльше доказôвъ промовляє.

„Судя по весьма опольщеномъ языцѣ нашой лѣтописи„ каже крыл. Петрушевичь, „сочинитель ея былъ мѣщаниномъ или перебывалъ на дворахъ польскихъ вельможъ[1]). Такъ отже маємо ще одинъ доказъ бôльше на те, що авторъ був чоловѣкъ свѣтскій, однакъ чи був ôнъ мѣщаниномъ, на се тяжко менѣ згодитись.

Авторъ „лѣтописи Львôвскои“ дуже часто згадує про шляхту, воєводôвъ, княжатъ и панôвъ великихъ. Такъ н пр. говорячи про посвященє Петра Могилы на митрополиту (у Львовѣ въ церквѣ Успеньскôй року 1633) каже, що було при посвященю: „владыкъ чотыри, архимандритовъ, игуменовъ, священниковъ барзо много, также и шляхты рускои и польскои и людей барзо много[2])“. Авторъ не будучи шляхтичемъ а мѣщаниномъ, бувбы ту конче сказавъ, що и мѣщанъ було „барзо много“, бо инакше мусѣвбы ôнъ розумѣти себе и своихъ „собратôвъ“ черезъ слово „людей посполитыхъ“. Въ роцѣ 1634 Турція заповѣла вôйну Польщи, тогды гетьманъ Конецпольскій „розказалъ королевскимъ именемъ вшиткимъ воєводамъ и княжатомъ и вшиткимъ панômъ, аби каждый ставился якъ зъ найбольшимъ людомъ[3])“. Авторъ, видимо, уважавъ себе шляхтичемъ. Згадуючи въ роцѣ 1636 про смерть кôлькохъ вельможь, такъ рускихъ якъ и польскихъ, ôнъ каже: „Въ тимже року и нашихъ пановъ много померло: умеръ князь Янушъ Вишневецкій, князя Заславскоє, Юрій, панъ Лукашъ Жолкевскій, панъ Куликовскій и иншихъ много[4])“. Лѣтопись стає въ оборонѣ шляхты, котру козаки рôвно якъ жидôвъ въ пень рубали, и черезъ те невинныхъ людей погубляли, не розумѣє однакъ черезъ шляхту Ляхôвъ, бо говоритъ выразно, що козаки „шляхту и Жидôвъ и Ляховъ всѣхъ въ пень стинали, добра у всѣхъ огуломъ отбирали, и людей невинныхъ губили[5])“; каже, що Хмельницкій уступивши зъ пôдъ Львова на Украину, упоминавъ шляхту универсаломъ своимъ, „аби Русы поддаными своихъ не губили“. Однакъ на се нѣкто не уважавъ, бо Поляки многихъ людей свѣтскихъ и духовныхъ, винныхъ чи невинныхъ, на паль вбивали.

Авторъ був невдоволеный тымъ, що до Хмельницкого приставало много сельского народу, селянъ; ôнъ каже, що Хмельницкій року 1648 розôславъ полковникôвъ на всѣ стороны зъ козаками, „до которыхъ найвенцей хлопства вязалося“. Пôдъ Пилавцями войска козацкй „зъ ордами и хлопства незличоного купами“ перестрашили Полякôвъ великостею своєю, въ наслѣдокъ чого всѣ они ночею поутѣкали.

Зауважати належитъ такожь, що авторъ робитъ стислу рôжницю мѣжь козаками а шляхтою. Говорячи про шляхтичѣвъ, чи то значныхъ чи малозначныхъ, нѣколи не забуває пошанувати ихъ словомъ „панъ“ и додає завсѣгды урядъ, якій сповняли. Козакамъ хочбы и гетьманамъ козацкимъ нѣколи не робитъ такои почести. Описуючи повстанє козакôвъ зъ року 1630, нѣколи не каже на тогдышного гетьмана: „панъ гетманъ Тарасъ“, за те Лаща, шляхтича польского, хочь якій ôнъ був гнобитель и злочинця, завсѣгды почитає словомъ „панъ Лащъ“.

Вже нема що и примѣтити, що авторъ завсѣгды говоритъ про польскихъ гетьманôвъ: „панъ гетманъ Конецпольскій, панъ гетманъ Потоцкій“, ба про меншихъ шляхтичѣвъ зъ шанобою ôдзыває ся. Росказує, що въ р. 1630 пôсля

[1]) Южнорусскія Лѣтописи откр. и изд. Бѣлозерскимъ, стор. 28.
[2]) Лѣт. Львовска, стор. 29.
[3]) ibidem, ст. 32.
[4]) Лѣт. Львовска, ст. 2.

[1]) ibidem.
[2]) [3]) [4]) [5]) ibidem, лѣт. Львовска 20, 22, 26, 34.

першои битвы зъ козаками[1]) „30 значныхъ жолнѣровъ до Кієва припроваджено, полковниковъ, ротмистровъ пана Ганѣбаля, поручника..... пана Паковского, пана Красновойского и проч.“ Въ цѣлôй лѣтописи не знайдемо примѣру, щобъ авторъ пошанувавъ въ той способѣ котрого зъ гетьманôвъ козацкихъ (вже не кажемо полковникôвъ), хочбы Сагайдачного або Хмельницкого. Каштеляновъ зве авторъ, такъ якъ тодѣ бувъ звычай межь шляхтою, именно въ мѣстахъ: панъ Белзкій, панъ Каменецкій; каже, що въ часѣ осады Збаража черезъ Хмельницкого въ р. 1649[2]) „были старшими панъ Белзкій Фѣрлей, панъ Каменецкій Ляскороньскій.... и иншіи панове“.

Весь той способъ выраженя вказуѥ намъ, що авторъ бувъ шляхтичемъ. Сказавбы кто, що се не ѥсть ѥще остаточнымъ доказомъ, позаякъ мѣщанинъ мôгъ такъ само про шляхту выражати ся. Однакъ намъ лишаютъ ся ѥще лучшій доказы того, що авторъ бувъ шляхтичемъ. Лѣтописець „Львôвскій“ знаѥ, коли ôдбувавъ ся соймъ въ Варшавѣ, и згадуѥ про него завсѣгды, особливо коли рѣшавъ справы рускій, козацкій; кромѣ того авторъ знаѥ, якій справы приходили передъ трибуналъ. Пôдъ р. 1635 каже, що бувъ соймъ, котрый ухваливъ великій податки[3]): „Сеймъ былъ, на которомъ поборы великіи настали. Тылько въ Рускомъ панствѣ раховалисмы по 30 поборôвъ“. Того самого року бувъ ѥще вдруге соймъ въ Варшавѣ, каже авторъ, позаякъ Самôйло Сулима „третого дня до Матки Божой, мѣсяця Августа“ здобувъ и зруйнувавъ твердыню Кодакъ, котра мала недопускати козакôвъ на море: „Въ тымже року 1635 по св. Марцинѣ сеймъ былъ зложенный съ стороны тыхъ речей, що на Украинѣ козацы починали, бо хотѣли знову козаковъ зносити“. На соймѣ тôмъ були присутнi послы турецкій и татарскій, котрi сказали: „Єжели хочете у згодѣ зъ нами мешкати, чинѣте намъ справедливость съ козаковъ, бо въ тымъ року пять разъ на море ходили“. Соймъ отже позволивъ стратити 4 провôдникôвъ повстаня, межь ними Сулиму, — „двохъ упросилъ поселъ турецкій“.

(Дальше буде.)

Зъ листôвъ Юстины В*.

II. Дорога Сестро!

Пишешь до мене: „Нѣщо не може чувства мого бôльше ображати, якъ привычка многихъ сестеръ нашихъ: говорити дома и въ товариствахъ неродным словомъ. Не дармо то и зверненi очи краю, очи патріотôвъ и патріотокъ рускихъ, на недавно завязане товариство „Рускихъ Дамъ“, котре за головну задачу собѣ поставило: нести любовь до рôднои бесѣды и церквы, тои дорогои спадщины по предкахъ нашихъ, во всѣ домы рускі, во всѣ родины — безъ взгляду на вѣкъ, становиско и маѥтокъ“. Ты рада теперь о дѣяльности тыхъ, якъ кажешь „неустрашимыхъ“ патріотокъ рускихъ, гдещо ôдъ мене довѣдатись. Зъ цѣлою отвертостею о трудахъ нашого товариства тыхъ кôлька слôвъ ту записую.

Товариство „Рускихъ Дамъ“ завязало ся ѥще минувшого року въ двоякôй цѣли — разъ, щобы пôсля силъ своихъ причинятись до украшеня Львôвскихъ церквей и до пôднесеня удѣломъ и вплывомъ своимъ свѣтлости руского богослуженя; друге, будити замилованѥ до рôднои бесѣды въ рускихъ домахъ и пôдпомагати убогимъ рускимъ дѣвчатамъ въ ихъ дальшôмъ образованю школьнôмъ и домашнôмъ. Вже въ першихъ дняхъ приступило до новозавязаного товариства значне число Львôвскихъ Русинокъ и всѣ они трудились зъ повнымъ посвященемъ около переведеня высокихъ задачь на поли церковнôмъ и народнôмъ. Дѣланѥ було согласне, тожь и овочѣ працѣ выйшли справдѣ великій.

По затвержденю нашихъ статутôвъ черезъ выс. намѣстництво приступили мы до выбору Выдѣлу на рôкъ 1880. Мала искорка выстала, здѣлати въ товариствѣ нашôмъ истинну пожогу. Ты чей памятаешь, Дорога Сестро, якъ въ газетахъ рускихъ и польскихъ сконстатовано роздвôй межи нами по причинѣ самои назвы товариства. Ходило именно о те, чи уживати въ печатцѣ и въ ôдозвахъ нашихъ слово „русскій“, чи „рускій?“ и чи не лучшебы було перемѣнити назву „дама“ на яке инше выраженѥ? „Наша цѣль ѥсть мирна а при тôмъ важна — не идѣмъ за примѣромъ спорячихъ мужчинъ, не вывѣшуймо въ початкахъ вже знамени партійного, не творѣмъ роздору!“ — такъ говорили одні. „Наше товариство около себе громадити повинно не лишь Русинокъ зъ интелигенціи, але оно зближитись маѥ до численного мѣщаньства во Львовѣ — до домôвъ ремѣсничихъ, торговельныхъ, передмѣйскихъ. Чижь булобы то ôдповѣдно, щобы менше образована женьщина (н. пр. яка крупярка, або ковалиха, вступивши до товариства, послуговалась шумнымъ титуломъ Рускои дамы?“ — такъ говорили другій. Все не помогло. Обрады закôнчились тымъ, що одна часть Русинокъ выступила зъ товариства, бо при такôмъ складѣ рѣчей не бачила можности успѣшного дѣланя на рускій круги.

Не хочу тутъ выводити жалѣвъ на одну або другу сторону, констатую тôлько, що межи выступившими Русинками суть многі въ повнôмъ значеню слова патріотки, що дома, въ товариствахъ, всюды выступовали и выступаютъ неустрашимо зъ рускимъ словомъ и въ оборонѣ рускаго слова. Нынѣ, где такъ мало маємо патріотичныхъ домôвъ во Львовѣ, утрата згаданыхъ членôвъ сталась для товариства „Рускихъ Дамъ“ истинно зловѣщою ознакою.

Нынѣ товариство „Рускихъ Дамъ“ представляѥ образъ дуже сумный. Во внутрѣ розбите, безъ доброго проводу и доброи организаціи — на внѣ безъ достаточноп поваги, нѣ у своихъ нѣ у чужихъ. Слѣдующій фактъ выстане, щобы сконстатовати упадокъ товариства.

Комитетъ „Рускихъ Дамъ“ урядивъ бувъ въ день св. Іоана Крестителя фестинъ рускій въ огородѣ на Львôвскôй стрѣльници. Фестинъ бувъ полученый зъ фантовою льотерією, а чистый дохôдъ зъ розпродажи вступныхъ билетôвъ и картъ льотерійныхъ призначено на запомогу для бѣдныхъ рускихъ учениць. Цѣль истинно высока и патріотична!

Однакожь переведенѥ фестину не оправдало зовсѣмъ надѣй, якій публичнôсть руска до него привязувала. Обхôдъ фестину пôдъ народнымъ взглядомъ выпавъ дуже сумно и бувъ скорше скомпромитованѥмъ народнои рускои идеѣ, нѣжь рускою урочистостею.

Вже, колимь побачила попри рускихъ такожь и польскій афишѣ, подумала я заразъ, що зъ фестину вытворитъ ся якась руско-польска комедія, а може ѥще що гôршого. Оно такъ и выйшло.

Зъ гôркимъ предчутѥмъ удалась я зъ родиною на стрѣльницю. Приступаємо до першои груны дамъ для купленя билетôвъ и — о диво! — на нашу руску промову ôдповѣдаютъ рускі дамы по польски, на повторну руску промову — зновъ польскій одвѣтъ. Думаємо, що може не тутъ фестинъ рускій; але бачимо въ огородѣ численнѣ групы

---

[1]) Львовская лѣтопись, ст. 16.

[2]) ibidem 36.

[3]) ibidem, ст. 23, 24.

рускихъ родинъ, а мѣжь ними и передовыхъ патріотôвъ нашихъ. Очевидно, бувъ то фестинъ.

Не вспѣли мы єще сѣсти при столѣ, якъ окружила насъ напастлива служба зъ тамошнои реставрації. Сей пытає про пиво, другій про вино, иншій про мясни стравы, — такого гомону та крику натворили, що мы лишь оглядаємось на себе: мѣжь якихъ людей мы ту попались? Въ добавокъ служба говоритъ по польски, а на догану зъ нашои стороны освѣдчає, що нѣ реставраторъ нѣ комитетъ рускихъ дамъ не удѣлили имъ нѣякихъ инструкцій що до уживаня рускои бесѣды...

Засѣли мы при столѣ и чекаємо, що дальше выйде. Побôчь насъ сидѣли члены товариства и розпродували фантовѝ билеты. Урядовымъ языкомъ рускихъ дамъ бувъ майже выключно лишь языкъ польскій. Навѣть предсѣдателька общества говорила по польски. Она приближившись до стола, где розпродувано билеты, пыталась комитетовыхъ дамъ: „A ile panie macie pieniędzy — my nazbierali (!!!) czterdzieści i trzy reńskich!“ Тымчасомъ посередъ столôвъ вчинивъ ся великій гаморъ; до моихъ ушей долѣтавъ розпачливый голосъ: „Ach, moje rękawiczki, moje rękawiczki!“

Жаль огорнувъ моє серце. Середъ публичности було кôлька родинъ польскихъ, котрѝ нарочно прибули на фестинъ, щобы рускому житю придивитись. „Oto ruski festyn!“ — шептали Поляки мѣжь собою. „Całe to towarzystwo ruskich dam musi być fikcyjne, prostą blagą. Krzyczą Rusini o ruski język, chcieliby i nas zmusić do nauki swego języka, a tu sam komitet ruskich dam używa mowy polskiej. Oto festyn ruski!...“

Въ тôй хвили згадала я на нашихъ поза-Львôвскихъ Русинокъ, котрѝ зъ малыми выємками щиро ôдданѝ рускому народови и нѣ въ приватнôмъ нѣ въ публичнôмъ житю не встыдаютъ ся рôдного слова. Ихъ патріотизмъ єсть искренный, серцемъ почутый, чести достойный. Тожь и всѣмъ вамъ, сестрички рôднѝ — всѣмъ, зъ близька и зъ далека, що стоите твердо при народнôй хоругвѣ и имени рускаго не даєте въ поругу — ôдъ щирого серця засылаю привѣтъ и поклонъ. Вы найлучше оцѣнити зможете той бôль, якій на описанôмъ фестинѣ рускôмъ огорнути мусѣвъ грудь кождого патріота, кождои патріотки. Була то хвиля, якои не дай Боже у друге дожити!

По выльосованю фантôвъ наступивъ властивый фестинъ. Я думала, що выступитъ теперь хоръ рускій — окремо мужчинъ, а окремо женьщинъ; думала, що почую патріотичну промову, або бодай деклямацію руску; думала, що на сценѣ, уставленôй во всхôднôй части огороду, ôдогране буде яке театральне представленє. Гдежь тамъ! Нѣ однои пѣсни рускои не ôдспѣвано, нѣ однои бесѣды рускои не выголошено, нѣякого рускаго представленя не було!... То, що ôдкрылось теперь передъ моими очима, було пôдъ кождымъ взглядомъ сценою неморальною и соблазняючою.

Ото во всхôднôй части огороду, на мѣстци вывышенôмъ, розпочало знане во Львовѣ товариство шинкове, звane *„тингель-тангель“*, свои представленя. Насампередъ выступивъ изъ своими продукціями якійсь „американьскій скакунъ“ — въ строю *адамовôмъ*, прикрытый єдино обмарганымъ якимсь и обдертымъ лахомъ. Ôнъ вымѣривъ собѣ посередъ публичности стежку на двайцять крокôвъ довгу, а ôдтакъ перебѣгши стежку перескакувавъ поверхъ головъ гдеякихъ осôбъ. Сцена — на кождый спосôбъ неестетична и для такъ урочистои хвилѣ крайне неодвѣтна. Менѣ жаль стало особливо дрôбныхъ рускихъ дѣтей, котрѝ на видъ тыхъ дикихъ головоломныхъ продукцій зъ цѣлои силы дрôбными руками выбивали „брава“. Велика часть родичѣвъ уже по першихъ выступахъ „американьского скакуна“ опустила зъ родинами своими мѣстце фестинове.

Тымчасомъ на сценѣ пôднеслась завѣса и явилась передъ публичностею акторка „mojżeszowego wyznania“, въ строю коротенькôмъ — по поясъ, на лици зъ червона налякерована, зъ діявольскимъ усмѣхомъ. Продуковалась зъ польско-жидôвскими пѣснями и неморальными рухами пôдчасъ танцю. Сцена выпала такъ соблазняючо, що вся позôстала публичнôсть зъ ôдразою ôдвернулась ôдъ жидôвки и чимъ скорше выйшла изъ спрофанованого мѣстця*). Одинъ вспôльный окликъ обуреня вытиснувъ ся зъ грудей присутныхъ гостей и всѣ голосно лишь сказали: фестинъ нынѣшній — то публичне скомпромитованє народнои рускои идеѣ, народнои справы.

Такъ закôнчивъ ся шумный нашъ фестинъ. Коротко подала я справозданє зъ ôдбутои „урочистости“ — справозданє може гдекуды остре, для гдекого прикре, але вѣрне и точне. Не виджу потребы, затаювати зло, котре въ товариство наше вкоренилось; инакше подôбнѝ рускѝ фестины будутъ що року на порядку дневнôмъ. Надѣюсь, що разъ конечно настане благодатна реформа въ товариствѣ рускихъ дамъ и що шкоды, повсталѝ зъ роздвоєня Львôвскихъ Русинокъ, за иниціятивою Выдѣлу товариства зôстанутъ усуненѝ.

(Дальше буде.)

ЗАМѢТКИ И ВѢСТИ.

— Въ „Дѣлѣ“ чч. 51 и 52 помѣщеный артикулъ пôдъ надписомъ **„Слôвце о нашихъ женьщинахъ“**, въ котрôмъ о недостатку ôдповѣдныхъ шкôлъ женьскихъ и о зарадчихъ средствахъ для образованя домашного говоритъ ся. Найлучшимъ до того средствомъ, пôсля гадки автора, суть литературно-науковѝ часописи, редагованѝ одвѣтно до потребъ родинъ рускихъ. О нашôй „Зори“ такъ выражає ся авторъ наведеного артикулу: „Газета, посвящена переважно потребамъ женьщинъ, потрафилабы розбудити въ нихъ житє духове въ народнôмъ дусѣ и вырвалабы имъ зъ рукъ такѝ „Tajemnicy klasztoru neapolitańskiego“, „Kroniki kryminalistyczne“ и т. п. Такою газетою пôсля моєи думки натеперь єсть „Зоря“. Она малюючи такѝ взнеслѝ типы патріотизму якъ Марта Борецка, подаючи повѣсти и легкѝ розправы историчнѝ якъ Гальшка, обзнакомляючи читателѣвъ зъ новостями зъ своєнароднои литературы, своєнароднои штуки, музыки и т. д. — поучає и забавляє. И описы Коломыйскои Верховины, якъ и тѝ дрôбнѝ поезійки мусятъ припасти до вкусу рускихъ женьщинъ. Таже и Юстина знайде чей у своихъ сестриць ласкавый пріемъ. Языкъ въ „Зори“ єсть дуже красный и чистый, стиль легкій и плавный, а содержанє занимаюче. Коли бы були средства и яко додатокъ до „Зорѣ“ мôгъ выходити якій „Журналъ моды“, то навѣрно посчезалибы зъ рускихъ домôвъ тѝ „Bazar-ы, Bluszcz-ѣ, Dziennik-и мôд“ и т. п., а рускѝ грошѣ ишлибы на рускѝ цѣли“.

*) Такъ званѝ *„тингль-тангль“* ôдбувались зимовою порою на Высокôмъ замку, въ гостинници „pod złodziejską sroką“, на захôднôй терасѣ замковôй. О тыхъ новомодныхъ театральныхъ продукціяхъ остро выражаютъ ся рускѝ и польскѝ газеты. Въ однôмъ зъ новѣйшихъ чиселъ польскои „Gazety Narodowej“ (зъ дня 25 Липця) дословно такъ сказано: „Na strzelnicy spotykamy się z nowym rodzajem nikczemnej hecy, zwanej tingel-tanglem. Ta parodya sztuk wyzwolonych obraża na każdym kroku nie już smak estetyczny, ale moralność i obyczajność, a nadto obraża i zbezcześcza, co każdemu z nas najdroższem być winno. Nie myślimy tu wcale zwalczać tego wrzodu zwanego tinglem, żądamy jednakowoż, aby podobnych orgij nie odbywać w ogrodzie publicznym. Dziś jest on dla ogółu nieprzystępny. Artyści z blaszanymi nosami i w kołtunowatych perukach kaleczą najstraszliwiej na rozbitym klekocie jakieś tańcy, a potém prześladują publiczność tacami za swoje mniemane dramaty. Spodziewamy się przeto, że podobnym profanacyom publicznych spacerów zapobieży dotycząca władza“.

„Така лектура зъ своєи питомои литературы зъумѣлабы серце дѣвоче утримати въ природнôй свободѣ якъ найдовше; взоры взнеслыхъ женьщинъ зъ нашои старины выкликалибы въ нѣй охоту до посвященя въ корысть добра народного, образы етнографичнй (бодай яко новôсть) збудилибы въ нѣй любовь до рôдного народу, чи то ôнъ въ сальонахъ чи пôдъ соломяною стрѣхою, — и женьщина перестала бы вздыхати за чужою, титуломъ и ефектомъ щумною книжкою, въ котрôй на душу молоду такъ много палячого матеріялу! На стѣнахъ рускихъ домôвъ знайшлибы ся и Хмельницкій и Шевченко и Яхимовичь на мѣстци „Poświęcenia chorągwi kosynierów w Warszawie, Sybiraków“ и т. п. — словомъ ôдъ женьщинъ дуже много залежитъ, д о л я н а р о д у залежитъ, якъ се справедливо высказавъ Camille Sée“.

К. В.

— Въ справѣ **Словаря руско-нѣмецкого**, укладаного проф. Евг. Желехôвскимъ, доносимо Всеч. Читателямъ кôлька цѣкавыхъ подробностей. Пôсля методы въ укладѣ, про котру Авторъ, еще передъ двома роками, подавъ бувъ до публичнои вѣдомости обширнѣйшу згадку, обнятй зôстали вже майже в с ѣ матеріялы зъ устнои народнои словесности. До писателѣвъ рускихъ, котрыхъ творы доставили богатый матеріялъ для словаря, належитъ додати окрôмъ давнѣйше згаданыхъ: Стороженка, Марка Вовчка (выд. ориг.), Кулѣша, Ганну Барвѣнокъ, Мордовцева, Єремію Галку, Кузьменка, Нечуя (Ив. Левицкого), Маркіяна Шашкевича, Якова Головацкого, Николая Устыяновича, Фед. Заревича и кôлькохъ помeншихъ, котрыхъ совѣстна рука Автора для повноты такого литературного труду понехати не могла. До важнѣйшихъ писателѣвъ, приладженыхъ теперь до выкорыстаня Авторомъ, зачислити треба передовсѣмъ: Могильницкого, Наумовича, Федьковича, Данила Млаку, Рудольфа Моха, Згарского, К. Климковича, Конискаго, Метлиньского, Старицкого, Корн. Устыяновича, Ом. Огоновского, Ив. Верхратского, В. Барвѣньского. Дальше переберутъ ся рускй учебники школьнй задля терминôвъ техничныхъ, и матеріялы до словаря, збиранй зъ щоденного житя, зъ устъ народу, котрй згромадивъ самъ Авторъ або ємужь трудолюбнй Русины прислати зволили. Часть тыхъ матеріялôвъ уже и ввôйшла въ Словарь. На просьбу проф. Желеховского прислали свои зборники и зборнички слôвъ многй старшй и молодшй священники, учителѣ народныхъ школôлъ, семинаристы духовнй, урядники судовй и политичнй, зносячй ся зъ народомъ, професоры и ученики гимназіяльнй, слухачѣ универзитетôвъ и проч. Зъ всѣхъ тыхъ матеріялôвъ корыстає Авторъ зъ належною к р и т и ч н о ю увагою, опираючись на провôдныхъ працяхъ е т и м о л о г и ч н ы х ъ великого словяньского языкослова Дра Миклосича. При великôй части слôвъ кладе Авторъ дату жерела, а стараючи ся, щобы Словарь той представивъ по можности и внутренный образъ и характеръ (духъ) рускаго языка, замѣщає такожь и потрѣбну фразеологію. — Праця надъ тымъ Словаремъ поступає поволи, але зате основно. Далеко бôльша часть є вже азбучно упорядкована и въ загалѣ бôльша половина труду уже довершена. Желаємо щасливого успѣха Всеч. Авторови и прилучаємо тутка такожь нашу просьбу до всѣхъ Русинôвъ, особливо до жіючихъ зъ народомъ, щобы зволили досылати до тогожь Словаря всякй народнй выраженя на руки проф. Евг. Желехôвского (въ Станиславовѣ), а осягне ся найважнѣйша цѣль въ такôмъ литературнôмъ трудѣ: що-лишь можлива повнота выраженій.

— Знаный **спѣвакъ рускій, п. Мышуга,** котрого пречудовый голосъ — сильный и звучный теноръ — публичнôсть руска и польска многократно уже подивляла (на выступахъ публичныхъ во Львовѣ и въ мѣстахъ провинціональныхъ), въ цѣли дальшого образованя музычного удає ся теперь на довшій побытъ до Парижа. Стараня Русинôвъ, щобы Дôмъ Народный вызначивъ для п. Мишуги яку стипендійну одвѣтну запомогу, лишились безъ результату; наша институція народна на таке „дрôбне дѣло“ не знайшла достаточного фонду. Якъ зачуваємо, знайшлись теперь родины польскй и патріоты польскй, котрй рускому спѣвакови допомогли до дальшого образованя въ консерваторіи Парискôй. Послѣдный разъ натеперь выступавъ п. Мышуга въ концертѣ, урядженôмъ на зъѣздѣ товариства педагогичного въ Дрогобычи; ôдспѣвавъ зъ неописанымъ поведенемъ аріи зъ оперъ „Жудôвка“ и „Сгрaшный двôръ“, такожь кôлька думокъ рускихъ и сольо зъ „Пѣсни ковалѣвъ“. Желаємо п. Мышузѣ якъ найлучшого успѣху въ дальшôмъ єго артистичнôмъ усовершеню, якъ неменше и того, щобы мимо невдячности Русинôвъ — колись, въ дняхъ своєи свѣтлои славы, вразъ зъ именемъ своимъ возвеличивъ и имя Руси.

— **Малоруска газета въ Кіевѣ.** Вже по напечатаню 13 числа „Зорѣ“ одержали мы листовну вѣдомôсть зъ Кіева, що правительство россійске зъ рокомъ слѣдующимъ призволяє на выдавництво малорускои газеты; о концесію старає ся книгарня Кіевска Іогансона, знана изъ своихъ выдавництвъ що до етнографіи Малои Руси. Въ листѣ до насъ такъ дальше пишутъ: „Племя наше, уже зъ природы благословлене и даровите, видимо спѣшитъ къ своєму одродженю. Єсли вы Галичане пôдъ пятсотлѣтнымъ гнетомъ польскимъ, обѣднѣлй и въ поруганю, мужно обороняли и доси обороняєте завѣтну землю руску, зможно короля Данила, и середъ матеріяльного упадку зъ посвященемъ трудитесь для свого роду: щожь не моглобы доконати племя малоруске въ Россіи, шѣсть разôвъ численнѣйше ôдъ вашого, выховане въ традиціяхъ славнои минувшости, богате пôдъ взглядомъ матеріяльнымъ, свобôдне ôдъ польского елементу и обдароване талантами пôдъ благодатнымъ небомъ Украины. Нынѣ силы нашои землѣ дрѣмаютъ, а чей въ интересѣ державы бути повинно, щобы поодинокй складовй части розвивались и двигались, а тымъ самымъ къ добру цѣлости причиняли ся.

— **Поправка.** Въ ч. 15 „Зорѣ“ стор. 174 въ примѣтцѣ 6 стихъ зъ долу вмѣсто „жерелами Лôмницѣ“ має бути „жерелами Опира“.

Листокъ школьный.

— **Рада школьна краєва** именовала учителя Ал. Тарнавского дѣйстнымъ учителемъ школы етат. въ Конюшкахъ.

Анд. Чичкевичъ, суплентъ при гимн. академичнôй во Львовѣ, зôставъ именованый дѣйстнымъ учителемъ при гимн въ Тернополи; Юл. Дольницкій, супл. при тôйже гимн. академичнôй, именованый дѣйстнымъ учителемъ при гимн. въ Золочевѣ; Григ. Цеглиньскій, супл. при тôй гимн. академичнôй, именованый дѣйстнымъ учителемъ тамже; Франц. Томашевскій, учитель гимн. въ Перемышли, зôставъ перенесеный до гимн. св. Анны въ Краковѣ.

— **Зъ Рады школьнои краєвои.** „До Почтенного товариства „Просвѣта“ у Львовѣ. Ч. 3047. Ц. к. Рада шкôльна краєва ухвалила призволити на ужитє книжочки пôдъ титуломъ: „Звѣрята шкôдній и пожиточній въ господарствѣ, у Львовѣ 1879 — коштомъ и заходомъ товариства „Просвѣта“. Цѣна 30 кр.“ — На преміи для старшои молодѣжи въ школахъ людовыхъ и на ужитє ей яко пôдручника при науцѣ недѣльнôй; такожь призначає тоту книжочку до библіотекъ шкôлъ посполитыхъ. Львôвъ, дня 8. Червця 1880. Потоцкій“.

Перемыска рада шк. окружна роспису є пôдъ днемъ 4 Липця с. р. до ч 643 конкурсъ на посаду управляючого учителя при 4-клясовôй школѣ въ Добромили. Рôчна плата 450 зр, за управництво 50 зр и одвѣтне релютумъ на мешканє. Речинець поданя до 15 Серпня с. р.

Ô Д О З В А.

Комитетъ братства и бурсы имени св О. Николая въ Золочевѣ має честь завѣдомити Ч. Ч. Родимцѣвъ, що уставы тогожь общества удобренй зôстали черезъ Выс Намѣстництво рескриптомъ зъ дня 4/5 1880 до числа 27.959 и черезъ Выс. Ординаріятъ рескриптомъ зъ дня 26 Цвѣтня 1880 до числа 3 499. Основателѣ общества, маючого на цѣли переслѣдити моральности въ загалѣ, пôддержувати и скрѣпляти обрядъ гр. кат заведенемъ хорального спѣву, старати ся о порядокъ и украшанє церквей, а особенно удержувати бурсу для молодежи школьнои, становлятъ пôсля §. 46 статутôвъ братства комитетъ, котрого задачею єсть збирати членôвъ, фонды и натуралія на удержанє питомцѣвъ. Вывязуючи ся изъ своєи задачѣ, надѣє ся комитетъ, що Ч. Ч. Родимцѣ не тôлько повѣта Золочôвского, але и цѣлого краю, пересвѣдчений о конечности такого заведеня въ Золочевѣ, поспѣшатъ якъ найскорше зъ датками, чи то членьскими чи то вспомагаючими, и для такъ важного и потрѣбного общества зволятъ ласкаво причиняти ся словомъ и дѣломъ.

Комитетъ має заразомъ честь запросити всѣхъ членôвъ на загальнй зборы, котрй ôдбудутъ ся дня 13 Серпня (на Маковея) въ Золочевѣ, по ôдправленôмъ богослуженю о 9 годинѣ рано.

Канцелярія братства и бурсы имени св. О. Николая мѣститъ ся тымчасово у приходника гр. кат. от. Чемерыньского коло другои церквы св. Николая на валахъ за ставкомъ. Отворена щоденно ôдъ 4—7 по полудни.

До комитету входятъ П. Т: А. Чемерыньскій, Емиліянъ Мѣльницкій, Платонъ Сѣнкевичъ, Михаилъ Вагилевичъ, Николай Матіяшъ, Иванъ Саноцкій, Т. Луцыкъ.

Ôдъ комитету братства и бурсы имени св. О. Николая. Въ Золочевѣ, въ Липцю 1880.

По причинѣ вакаційнои поры выдаємо теперь два числа „Зорѣ“ разомъ. Слѣдующе число выйде правильно дня 15. (27.) Серпня.

Выдає и ôдповѣдає за редакцію **Ом. Партыцкій.** Зъ друкарнѣ Товариства „имени Шевченка“ пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ I. Львôвъ дня 15. (27.) Серпня 1880. **Число 16.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого.

Рѣдакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **18.** улиця Галицка.

За инсераты платитъ ся по **5** кр. ôдъ однои строчки.

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **4** зр., на пôвъ року **2** зр., на чверть року **1** зр.

На велиновôмъ паперѣ: на цѣлый рôкъ **4** зр. **60** кр., на пôвъ року **2** зр. **30** кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Марія, княжна руска.

Повѣсть исторична зъ початку XII столѣтя

черезъ Евзевія К. Грушкевича.

ПАМЯТИ
ТЕОФИЛѢ ЧИРОВСКОИ зъ БАБИНЕЦЬ
(+ 5 руск. Мая 1880)
посвящаѥ Авторъ.

VII.

Въ замку Святослава въ земли Оботридôвъ, на бе́регахъ Балтицкого моря, шумнѝ якúсь приготовленя. Слуги, пазѣ́ поряютъ ся по подвôрю, отвираютъ ôкна, вѣтрятъ комнаты, трѣпаютъ ковры, чистятъ зъ пороху золочены́ колюмны, що пôддержуютъ аркады головнои комнаты въ палатѣ́, ôдновляютъ рѣзьбле́нѝ арабески розсѣянѝ по колистôй повалѣ́, вносятъ столы, уставляютъ на нихъ знаряды серебрянѝ и золотѝ, — словомъ, приспособляютъ замокъ до якогось величавого пира, ôдъ давна тамъ небувалого. Самъ скарбникъ розказуѥ, заряджуѥ, уставляѥ, не зважаючи навѣ́ть на слабôсть, задля котрои ôдъ року уже не являвъ ся на княжескôмъ дворѣ. Люде розлично росказуютъ, розличнѝ творятъ догадки, але нѣкто навѣрно не скаже. Одинъ тôлько Боживой знаѥ о всѣмъ, але ôнъ таѥмницѣ не здрадитъ—а тымчасомъ приготовленя идутъ дальше и дальше. Скарбникъ що разъ частѣйше споглядаѥ въ ôкно, выходяще на замокъ морскій, и що хвиля посолъ за посломъ спѣшитъ до княжескои столицѣ.

Все вказуѥ на щось надзвычайного въ тихôмъ дотеперь замку, але о причинѣ тяжко вывѣдатись. Звѣстно тôлько, що одного вечера якійсь рицарь въ чорнôй зброи застукавъ до брамы, розмавлявъ недовго зъ скарбникомъ и ôдъѣхавъ поспѣшно, и ôдъ тогды скарбникъ всегда неспокôйно поглядавъ на море и когось выжидавъ.

Коли такъ въ надморскôмъ замку выжидаютъ нетерпеливо розвязаня таѥмницѣ, розбѝйшлась вѣсть межи людьми въ столици, що Петро Властъ зъ будущою супругою князя незадовго явитъ ся и що великѝ богатства рускои княжны кораблемъ зъ Гданьска небавкомъ приплынутъ. А що замокъ Святослава стоявъ надъ берегомъ, то тамъ, пôсля поговорокъ людей, впередъ завитати мала молода княжна и тамъ по первый разъ узрѣти мала князя. Самъ Генрикъ тутъ мавъ приѣхати, щобы побачити будущу свою жену, котру доси знавъ тôлько зъ росказôвъ.

Рôвночасно зъ тыми вѣстями, на синяхъ филяхъ морскои пристани появила ся бѣла бандера, а вѣтеръ сильный пригнавъ скоро корабель до надморскои крѣпости. Але диво! Корабель не станувъ при березѣ, тôлько въ ôдвязаный човенъ высѣло кôлька людей, а самъ корабель ôдплывъ въ противну сторону, и зникъ межи скалами. Човенъ плывучи хутко прибúвъ до берега въ тôмъ мѣсци, где ручай, що оплываѥ крѣпость, впадаѥ до моря. На човнѣ роздавъ ся голосъ серебрянои трубы, а на той знакъ ôдчинено брáму и зводженый мôстъ спустивъ ланцухи.

Незадовго потôмъ невѣста зъ рицаремъ въ чорнôй зброи вôйшла въ замокъ...

Шумно, величаво угощаѥ Святославъ достойныхъ своихъ гостей. Князь Генрикъ по цѣлорочнôмъ невиданю днесь первый разъ въ гостинѣ у свого скарбника и забуваѥ роздоры, якѝ ихъ обохъ до теперь роздѣляли, забуваѥ, що прибуваючи первый до свого слуги противитъ ся свому достоинству, противитъ ся княжескôй повазѣ. Але теперь не думати ѥму про давнѝ роздоры, коли пиръ заставленый, коли вино смѣѥ ся повными стаканами, коли ôдъ давна выглядана красна княжна що-тôлько не укаже ся въ дверяхъ комнаты...

При богато заставленôмъ столѣ сѣдитъ много панôвъ, много рицарѣвъ и весело угощаютъ ся. Князь, мило на позôръ, слухаѥ росказôвъ молодого Власта о ѥго подорожи, але часто поглядаѥ на двери прилежачои комнаты, бо зъ ôдтамъ мала заяснѣти дивнои красоты зоря. Въ дверяхъ тыхъ мавъ узрѣти по разъ первый такъ довго ожидану свою будущу жену. Въ кôнци ударяючи зъ легка молодця по рамени сказавъ:

„Милѝ намъ твои росказы, але гдежь моя суджена, где тая зачарована княжна, котру ты, мовь Язонъ золоте руно, привѣзъ днесь до замку. Иди скажи, що чекаѥмо—чекаѥмо нетерпеливо“.

Петро вставъ, поглянувъ по всѣхъ и выйшовъ. Старый скарбникъ устремивъ очи въ князя, лице дивно зарумянѣло; въ очахъ можь було читати велику здраду, бо такъ були проникливѝ, зловѣщѝ и дикѝ, що князь не могучи стерпѣти того погляду, ôдвернувъ взоръ свôй въ другу сторону. Тымчасомъ розсунули ся двери ôдъ прилежачои комнаты, а Святославъ пôднѣсши стаканъ, закликавъ громкимъ на всю комнату голосомъ:

„Княже! ото княжна руска Марія — выпій за ѥи здоровлѥ, она теперь моѥю — сыновою!... Най жѥ Петро Властъ и красна княгиня, ѥго супруга!“

Всѣ глянули якóы раженѝ искрою електричною, а напротивъ князя Генрика на мягко выстеленôмъ коврѣ усѣвъ молодый Властъ, пригортаючи до грудей прекраснои уроды дѣвицю и голосный, пристрастный поцѣлуй вытиснувъ на ѥи лицяхъ.

Генрикъ затряѥ ся цѣлый, остовпѣвъ зъ подиву и гнѣву, глянувъ на весѣльныхъ гостей — але нѣкто не имивъ ся меча, щобы помстити зневагу князя, бо напитокъ помрачивъ розумъ и душу, а тѝ що тверезѝ, то

всѣ други Святослава, то всѣ его сторонники; они приплеснули тôлько смѣлому молодцеви.

Князь Оôтридôвъ зъ лютымъ гнѣвомъ выбѣгъ изъ замку, тысячь мече проклятій на здрадливого скарôника, а скликуючи свою прибочну стражь, поприсягав, що доси не ôднôчне, доки не выгубитъ всѣхъ собѣ ненавистныхъ Властôвъ и гнѣзда ихъ не спалитъ.

И дѣйстно, ледви кôлька годинъ минуло, Генрикъ зъ сильнымъ ôдрядомъ прибувъ пôдъ замокъ; однако мôстъ зведеный и брама затворена не дозваляли вôйти во внутрь. Але месть князя не знав запоры. Въ первôй хвили мече великй колоды до рѣчки, вяже плоты, засуває землею и по тôмъ рухомôмъ валѣ жене самъ на передъ, щобы въ браму ударити. Желѣзо ломитъ ся пôдъ ударами, рицарѣ помагаютъ звалити браму, и въ коротскôмъ часѣ, передъ заходомъ сонця, Генрикъ завладѣвъ замкомъ Святослава. Але въ замку Властôвъ уже не було...

По темнôмъ просторѣ небесъ ширитъ ся кервавочервона луна, дымъ темнымъ стовпомъ взноситъ ся до горы, поломѣнь обняла огнистою рѣкою всю крѣпость, а далеко-далеко по тихôмъ зеркалѣ моря плыве корабель — вѣтеръ тôлько зъ легка попыхає его, а ôдблескъ огню часами ôдбиває ся на его бѣлôй бандерѣ. Докола тишина якъ въ гробѣ, якôбы цѣлый свѣтъ сумовавъ за спаленымъ замкомъ...

VIII.

На простороннôмъ мори Филя ударяє о Филю, а мѣсяць выкотившись изъ за хмаръ кидає мрачне свѣтло на збурен воды. Зъ посередъ водъ взноситъ ся темна мрака и якôбы другй надводнй творитъ облаки. Пôсля повѣрокъ надморскихъ жителѣвъ мракою тою, скоро сонце въ море ся скрыє, духи змерлыхъ рицарѣвъ, духи потопленникôвъ одѣваютъ ся мовбы вѣнцемъ безсмертнои славы и зо скалъ побережныхъ глядятъ на плясаня русалокъ и морскихъ потворôвъ. Корабель мчитъ по сребристо-зеленыхъ хребтахъ, зъ филѣ на филю, зъ одного болвана на другій, совгаючись якъ гадина по неровнôй муравѣ. Вѣтеръ розвѣвае вѣтрила якôбы величавй крыла орлинй и порушає линвами, зъ маштами корабля веде дикій розговоръ и хоругвкою шелеститъ въ тактъ музыки морскимъ птицямъ.

Въ каютѣ вожда дорогй знаряды, а докола цѣнй и дорогй ковры. Всюды богатство, всего доволѣ — видко, що корабель засобный и великій, бо за первою есть и друга каюта и третя, а въ нѣй икона Богородицѣ. Зъ середины бѣлои стелѣ чотыри ремѣнй звисаютъ поясы, до нихъ прикрѣплена шкôра выстелена мягко, а на нѣй спочивае старець зъ довгою сивою бородою. Кожде порушенє корабля колыше его постель и якъ колыбель дитяти зъ легонька встрясає. Здавалось бы, що ôдъ такого одностайного руху борше и сонъ наспѣє, але на старци того не видко. Чимъ хутше корабель плывъ, чимъ бôльше ложе колибало ся, тымъ голоснѣйшій добувавъ ся зойкъ зъ грудей старця, тымъ сильнѣйше востхнѣнє роздирало душу. Незадовго море утишило ся зовсѣмъ и корабель сунувъ ся спокôйнѣйше. При старци сѣдитъ молодець и красна невѣста, свѣжа якъ цвѣтъ зôрзаный по росѣ. Обоє молодй, а сумнй чогось, задуманй, споглядаютъ то на себе, то на лице старця.

Старець довго вдивлявъ ся въ ихъ твари и вскорѣ выпогодивъ чоло, якôбы присутнôсть дѣтей розôгнала сумнии думки, що въ головѣ осѣли, якôбы зменшила ся болѣзнь, що мучила его передъ тымъ. Въ кôнци пôднѣсъ ся помалу, сперъ голову на долони и промовивъ дрожащимъ голосомъ:

„Дорогй дѣти! мильше терпѣти и легшй суть болѣзни мои, коли виджу васъ при собѣ, коли споглядаю на ваше щастє. Я предвиджую мôй конець близкій, але не сумуйте. Путь мôй тутъ уже окôнченый, але кровь Властôвъ не згине марно. Петре, ты свѣжій якъ щѣпа, неôдродный свого отця наслѣдникъ; оставляю тебе на земли, щобысь якъ дотеперь стерѣгъ дорогого имени своихъ отцѣвъ, щобысь якъ дотеперь боровъ ся за его славу. То все, що маю теперь тобѣ сказати, то моє завѣщанє. Люби Бога, люби свого ангела, свою жену; бо она, Марія, то бисеръ твого дому, то мати будущого племени Властôвъ. А теперь послухай сыну — еще разъ мушу роздерти серце, еще разъ заболитъ оно...

„Поглянь, тамъ въ розѣ комнаты стоитъ скрыня о трехъ ключахъ — отвори ю и заглянь въ середину. Щожь тамъ бачишь? золото и золото, много дорогихъ каменѣвъ — а чи знаєшь, ôдки той скарбъ днесь въ твоихъ рукахъ? Се давна таємница, загадка! Спытай про ню старця, котрый лежитъ на смертельнôмъ ложи и числитъ годины свого житя, якъ впередъ числивъ заграблен богатства. Спытай! але передъ тымъ отвори симъ другимъ ключемъ скрыню. Щожь теперь бачишь? Чижь не скарбъ, не сокровище — тая одежа монашеска! То нова загадка!...

„Ахъ, Боже! грѣхи мои великй — тяжко, страшно зôзнавати ихъ свому дитяти. Але ты Маріє, ангеле невинный, твôй слухъ нехай не буде осквернены сповѣдею умираючого... Иди Маріє, дочко моя! ты чиста, якъ голубъ снѣжный — не затроюй серця свого згадками моєго житя... Иди наймилѣйша!

„Чи чувъ ты Петре о багнистыхъ долинахъ Цимбріи, моєи отчины, чи тямишь росказы пѣстуна свого о ви короляхъ, о борбахъ сродникôвъ?... Одного зъ тыхъ князѣвъ я бувъ другомъ, повѣрникомъ, а имя его було Абель. Найтѣснѣйшй звязи лучили нашу юнôсть, незломне дружество завязало ся межи нами, дружество, яке навѣть завязати ся не може межи рôдными братьми. Було такъ досыть довго, ажь буря нечаянно розорвала насъ на всегда. Старшій братъ князя, Ерикъ, одержавъ престолъ; ôнъ бувъ строгій и лакомый, солею въ очахъ були ему богатства припавшй подѣломъ на Абля, богатства, котрыхъ я стерѣгъ. Ерикъ удавсь до мене — жадавъ, благавъ, намавлявъ, обѣцювавъ половину скарбу, щобы тôлько сказати, где скарбъ укрытый. Але моя приязнь була незломна. Ерикъ уживъ тогды пôдступу. Красою жены своєи намѣривъ мене до здрады наклонити; а жена его — красна невѣста, давный идеалъ милости моєи. Знавъ о тôмъ хитрый король и за одинъ поцѣлуй невѣсты — спродавъ я дружество найлучшого приятеля, окрывъ нестертою ганьбою имя свое!...

„Розвага за пôзно слѣдовала, я почувъ неспокôй въ души. Гадка о невѣрствѣ не давала менѣ спокою въ снѣ и на явѣ. Предпринявъ я будь-що-будь направити хотяй въ части мою погрѣшнôсть, и одного вечера росказавъ все Аблеви. То було початкомъ огню, якій въ коротцѣ розгорѣвъ. Абель упоминавъ ся о спадщину по отци, жадавъ ôдъ брата ôдданя скарбу. Але Ерикъ, що разъ заграбивъ, не выпустивъ изъ своихъ рукъ. Вывязала ся вôйна. Братъ станувъ противъ брата, много крови пролило ся... Я всею душею зъ моимъ ôдрядомъ помагавъ Аблеви. Скарбъ ôдобрали мы назадъ, и Абель завладѣвъ

престоломъ. Але не на довго. Одной ночи Абля убили сторонники Ерика и престоломъ овладѣвъ зновъ Ерикъ.

„Смерть друга выкликала помсту въ груди моѣй. Я заприсягъ, скарбу не даддати братоубійцы, хотяй цѣле пекло выступилобы противъ мене. Я взявъ скарбъ тайно зъ собою, лишивши только скрыню, а въ нѣй одежу монашеску. Глянь, то така сама одежа, яку видишь передъ собою. Двѣ такѣ одежи здѣлано для мене и Абля, коли вкрадались мы до палаты Ерика, шукаючи принадлежного намъ золота.

„Решту житя мого, моихъ горестей, не буду тобѣ росказувати. Прогнаный зъ отчины, котрои спокой я занепокоивъ — проживавъ я въ жалости и смутку, а тѣнь нещасливого Абля всюда мене переслѣдовала... Сыну, ты першій передъ смертею розогнавъ болѣзнь зъ твари моеи, на котрой усмѣхъ нѣколи не поставъ. Може той теперѣшній спокой мой свѣдчитъ, що Абель одпускаѥ менѣ, може вже одпустивъ!... Такъ, онъ одпустивъ, але Ты крови невинно пролятои будешь местникомъ... Ты не простишь!...“

И упавъ старець зновъ на ложе, востхнувъ тяжко и задумавъ ся. Гробова тишина залягла комнату, тихѣ только риданя роздавали ся зъ другои каюты, але небавкомъ старець почавъ слабшимъ уже о много голосомъ дальше говорити:

„Петре! я окончаю путь свой... послѣдне моѥ завѣщанѥ: проси Бога о одпущенѥ грѣховъ отця... Трупа мого огорни въ ризы чернечѣ... гробъ безъ каменя нагробного... Маріѥ! моли ся... за грѣшнымъ... Петре... скарбъ... той...“

Але уже послѣдна ударила година и скарбникъ не высказавши дальшихъ словъ переставъ жити.

Петро приплывши до береговъ Польщи похоронивъ тлѣнни останки отця и бувъ принятый ласкаво королемъ Болеславомъ въ службу державну; до наданыхъ ему королемъ земель прилучивъ еще много купленыхъ. Подписовавъ ся „графомъ на Скриннѣ и старостою шлескимъ“. Умеръ 1153 року.

Марія вела житя побожне и була фундаторкою костела Пресв. Богородицѣ „на пѣску“ въ Вроцлавю. Костелъ нынѣ въ розвалинахъ.

Гробъ Маріи и Петра знаходивъ ся въ костелѣ св. Винкентія въ Вроцлавю. Костелъ въ розвалинахъ, а одчеркъ надгробного каменя переховуѥ ся въ библіотецѣ университетской въ Вроцлавю.

Спытаѥ може не одинъ, чому не продовжаю дальше моеи повѣсти? Одповѣдаю: Дальше житя Маріи, яко жены Петра, не маѥ нѣщо для насъ важного, а дѣла ѥи яко жены польского магната — старосты шлеского, фундатора (якъ преданѥ хоче) 77 костеловъ — принадлежатъ вже цѣлкомъ до исторіи Польщи.

Галькa, княгиня Острожска.

(*Историчне оповѣданѥ черезъ Д-ра Из. Шараневича.*)

VIII. Довголѣтне держанѥ Гальшки княгинѣ Острожскои въ замку Шамотульскомъ въ Великой Польщи черезъ второго мужа Лукаша гр. зъ Горки якобы въ вязници. Месть матери Гальшки, Беаты княгинѣ Иліины, за невольне вторе оддане Гальшки и ѥи замужество зъ Ольбрахтомъ Ласкимъ, воѥводою Сѣрадскимъ. Довголѣтна вязниця Беаты въ замку Кезмарку на Спѣжи въ Уграхъ черезъ ѥи мужа. Смерь третого мужа Гальшки князя Симеона III Олельковича Слуцкого, а одтакъ смерть другого ѥи мужа Лукаша гр. зъ Горки. Поворотъ Гальшки до родинныхъ земель на Волыню, до замку Острожского, и усильнѣ стараня Гальшки о увольненѥ матери зъ вязницѣ въ Кезмарку.

Самотно — нѣкому не удѣляючись, зъ нѣкимъ не шукаючи приязни, а навѣть розговору — проживала Гальшка княгиня Острожска въ тяжкой мелянхоличной задумѣ на замку Шамотульскомъ въ Великой Польщи, куды зо Львова, по присужденю ѥи Лукашу гр. зъ Горки черезъ короля, зостала привезена. Маѥтность Шамотулы лежала въ воѥводствѣ Познаньскомъ, а замокъ Шамотульскій, збудованый тамъ надъ рѣчкою посередъ урочого всегда зеленого чатинного лѣску черезъ предка Лукаша гр. зъ Горки зъ початкомъ 16. вѣку, заховавъ еще до нынѣшного дня типъ первѣстнои своеи середновѣчнои будовы.

Замокъ бувъ збудованый на одинъ поверхъ, мавъ грубѣ муры а малѣ окна, и бувъ покрытый острокончастымъ дахомъ. До его будовлѣ припирали зъ однои стороны округлавѣ два бастіонки, а зъ противнои стороны, у входу до въѣзднои брамы, мѣстилась посередъ подворя величезна оборонна вежа о одинъ поверхъ высша одъ замку. Такъ замокъ якъ и вежа були середновѣчнои структуры и представляли видъ понурый, сумный. И тая вежа доховалась до днесь на подворю Шамотульского замку въ первѣстной своѣй формѣ.

До нынѣ живе у люду традиція, що въ той вежи колись-то „чорна княгиня“ на самотѣ пробувала. Повѣрка тая повстала зъ того, що Гальшка убиралась тамъ заѥдно въ чорнѣ довгѣ сукнѣ, а на головѣ носила зарвно чорне жалобне и довге покрытѥ.

Стражь замкова стерегла входовъ и выходовъ Шамотульского замку и прилежачои вежѣ. Окромъ службы нѣкто не навѣщавъ сумуючу въ той вежи Гальшку. Око ѥи зъ подъ чорного покрывала спозирало зъ тугою черезъ подове окно на прекрасну окружаючу природу, що рокъ-рочно то процвитала то заумирала, а одтакъ зновъ до красивого житя пробуджувалась; спозирало на безбережну ровнину округъ Шамотульского замку, середъ котрои вершокъ тои вежѣ подорожному вже зъ далека вказувавъ можного замкового пана*). Лишь зъ рѣдка приѣзджавъ Лукашъ гр. зъ Горки до тои своеи посѣлости, и лишь тогды, коли прибувъ въ сопроводѣ своихъ желѣзно-панцерныхъ ѣздцѣвъ, гомонѣли понурѣ муры голоснѣйшою жизнею, а стукъ оружій, ржанѥ коней и шастанѥ службы оживляли тую селитьбу въ нелюдномъ мѣстци. Колижь панъ тои маѥтности одъѣхавъ, повертала зновъ давна одностайность и сумна тишина до Шамотульского замку. Лукашъ гр. зъ Горки пробувавъ

*) „Zamek w Szamotułach rysowany przez Konstancyą hrabinę Potocką“ находитъ ся на першомъ мѣстци межи рисунками до дѣла: „Edwarda hr. Raczyńskiego wspomnienia Wielkopolski. Poznań 1842, str. 172, T. I. „Nad drzwiami w sieni zamkowej rznięte są herby: Nałęcz, Ryby (czyli Korzbok) i napis następujący: „Lucas de Gorka Cast. Poznaniensis et capitaneus M. Poloniae.“ Той Лукашъ гр. зъ Горки бувъ предкомъ мужа Гальшки (такожъ Лукаша) и по смерти своеи жены Катерины, котра ему маѥтность Шамотулы въ домъ внесла року 1513 (вже по збудованю тамъ замку), вступивъ до стану духовного и бувъ познѣйше епископомъ Куявскимъ.

*

зразу всѣхъ способо́въ, шобы княгиню Гальшку привести къ супружеско́й и добро́й згодѣ, але на всѣ просьбы и намаганя о́дповѣдала княгиня споко́йно и зъ повною резигнацією, зсылаючись на волю своєи матери княгинѣ Иліины: „Чому панѣ-матери моєи о призволенє на замужество не постараєтесь? Я сама собою нѣчого становити не могу безъ матери, бо я заприсягла, що безъ єи волѣ нѣчого не учиню.“ При тако́мъ станѣ рѣчей Лукашь гр. зъ Горки чимъ разъ рѣдше посѣщавъ Шамотулы и Гальшка зъ року въ ро́къ вела въ самотно́й задумчивости дальше своє незавидне житє. Такъ прожила княгиня черезъ лѣтъ 14, ажь до смерти свого мужа Лукаша гр. зъ Горки (до року 1573). Умеръ о́нъ на карбункулъ въ Познани, где звычайно промешкувавъ, будучи черезъ короля вывышеный на достоинство воєводы Познаньского. Довго єще передъ смертею Лукаша гр. зъ Горки — бо въ Вересню року 1560 — умеръ Симеонъ Олельковичь князь Слуцкій, зъ котрымъ — якъ вже росказано — княгиня Гальшка въ костелѣ Доминикано́въ во Львовѣ, за волею матери Беаты, звѣнчала ся була. Беата княгиня Иліина вразъ зъ тымъ княземъ Слуцкимъ удалилась була зо Львова до Кракова, а о́дтакъ поселилась вразъ зъ нимъ въ Красныку, мѣстцевости 6 миль о́ддаленой о́дъ Люблина, маєтности Станислава гр. Тенчиньского, воєводы Краковского и блізького сродника Симеона III князя Слуцкого*). Симеонъ зъ Красника выѣхавъ на Подо́лє и въ Тарнополи посѣтивъ Яна Тарновского Вел. гетмана коронного, котрый въ то́мъ мѣстци по́дъ той часъ пробуваvъ; о́дтакъ князь Симеонъ Олельковичь поѣхавъ до Каменця на двор Мѣлецкого, воєводы подольского, и ту звѣнчавъ ся зъ дочкою тогожь воєводы коротко передъ своєю смертею, котра єго тамъ заскочила**). Попередный шлюбъ сего князя зъ Гальшкою засудомъ королевскимъ зо́ставъ уневажненый.

Яки́ старания робила Беата зъ Красника, где пробувала, щобы выдо́стати дочку свою зъ рукъ Лукаша гр. зъ Горки и освободити ю зъ замку Шамотульского, оповѣмо поніже, а такожь выкажемо, яки́ чувства мести живила въ серци княгиня Беата Иліина, щобы о́дплатити ся за невольне вѣнчанє Гальшки; роскажемо такожь о вязници, въ котру въ слѣдство тыхъ своихъ мстительныхъ пляно́въ Беата княгиня Иліина попала. Ту лишь тое єще замѣчаємо, що зъ увязненємъ Беаты въ замку Кезмарку на Спѣжи року 1565 (отже въ 5 лѣтъ по привезеню Гальшки до Шамотульского замку) здавало ся, що не лише свѣтъ, що колись такъ живо судьбою Гальшки занимавъ ся, але и всѣ єи сродники забули на сумуючу въ замково́й вежи о́бѣдну княгиню Гальшку. Мужь єи, Лукашь гр. зъ Горки, старѣвъ ся тымчасомъ чимъ разъ бо́льше а будучи занятый справами публичными все рѣдше посѣщавъ Шамотульскій замокъ и увязнену въ нѣмъ княгиню. Єго намаганя и просьбы о згодне пожите супружеске не находили послуху у княгинѣ — она въ мовчаню и нескончено́й тузѣ марновала вѣкъ свой молодый, якъ та билинка на поле жовкло́мъ осѣнно́мъ поли. Навѣть що до религійныхъ своихъ чувствъ не знайшла Гальшка нѣякои о́брады, нѣякои духовнои потѣхи. Самъ Лукашь гр. зъ Горки бувъ евангелицкого вѣроисповѣданя и протеговавъ ро́жни́ секты (якъ „братей чески́хъ“, люторо́въ и кальвино́въ), а мешканцѣ вѣры католицкои въ Шамотулахъ въ той часъ, за житя Лукаша гр. зъ Горки, до́знавали гнету и прослѣдованя*). Такъ не дивно, що въ протягу 14-и лѣтъ пробуваня Гальшки въ замку Шамотульско́мъ и при єи самотно́й жизни, навѣть мешканцѣ замково́и, а тымъ бо́льше околични́ люде, забули на то, кто єсть Гальшка и чому она въ вежи такъ осамочене житє провадитъ. Повстали розличны́ толки и оповѣданя о замково́й „чорно́й княгини“.

Простолюдинъ не мо́гъ собѣ выобразити, якъ може истновати таке дивне о́дношенє межи супругами — княгинею Гальшкою а Лукашемъ гр. зъ Горки. Ученый человѣкъ, историкъ того часу, Святославъ Оржельскій, застановляючись надъ сумною судьбою княгинѣ, особливожь надъ єи невольнымъ пробуванємъ въ Шамотульско́мъ замку, такъ о Гальшцѣ выражає ся: „Pani ta pochodząca z rodziców rodem i czynami stałych, w niezmierne opływając bogactwa, wybornemi ciała i duszy przymiotami wyposażona, tak przykrego doznała losu, iż nigdy się szczęście do niej nie uśmiechnęło“. Такъ писавъ Оржельскій, котрый добре знавъ всѣ приключеня житя и всю сумну судьбу тои прекраснои, чеснотливои, але заразомъ и пренещастнои княгинѣ. Инакше говоривъ собѣ простолюдинъ, передъ котрымъ приключеня и досвѣды княгинѣ Гальшки мово́ы заслоною були прикрыти́, и котрый зъ певного рода лякомъ споглядавъ на невѣсту, що у верховного о́конця вежѣ часто стояла и нѣжну свою постать чорными шатами закрывала. Одни́ говорили, що тая невѣста єсть дочкою дѣдича тыхъ о́бширныхъ маєтностей гр. зъ Горки; що она влюбилась въ молодци зъ низшого стану и проте убѣгла зъ родительского дому; що опущена о́дъ всѣхъ—въ недостатку, горю и нуждѣ черезъ довши́й часъ въ поблизкихъ селахъ укрывала ся, а теперь зо́стала по́ймана и за кару выступнои любви въ то́й вежи зо́стала замкнена и на лице єи чорна маска наложена. Инши́ зновъ говорили, що вельможный панъ и дѣдичь Шамотулъ мавъ доньку, котра родилась зъ чорною барвою на лици, яко́ы яка муринка, що проте гордый отець не хотѣвъ показати свѣту упослѣдженои о́дъ природы доньки и на цѣле житє заперъ ю въ то́й вежи замково́й. Очевидна рѣчь, що тіи толки и оповѣданя мали зразу до правды подо́бнѣйшу форму, але зъ часомъ прибирали чимъ разъ бо́льше фантастичный видъ. И днесь єще до тои вежѣ Шамотульскои привязує людъ сельскій преданє, якобы тамъ „чорна княгиня“ въ давну пору проживала**).

Звернемо теперь нашь росказъ на душевный станъ Беаты княгинѣ Иліины и на єи заходы около увольненя

*) По́сля Стебельского генеалогіи бувъ Симеонъ III сыномъ доньки Станислава гр. Тенчиньского, а по́сля Przeździeck-ого (въ Jagiellonkach polskich T. II str. 178) князь Юрій Слуцкій, братъ Симеона III, третого мужа княгинѣ Гальшки, оженивъ ся бувъ зъ Катериною, дочкою Станислава Тенчиньского, воєводы Краковского.

**) О то́мъ пише Stebelski w Genealogii książąt Ostrogskich (wydanie II, T. III, Lwów 1867, str. 64): „lecz gdyż potem i Simeon, mający za sobą Zofię Mielecką, wojewodziankę podolską, z którą się ożenił roku 1560.....“

*) Raczyński въ згаданомъ дѣлѣ: „Wspomnienia Wielkopolski, T. I str. 173“ говоритъ, що католики Шамотульскихъ маєтностей найшли свою оборону въ родинѣ Гостиньскихъ, котра одну частку Шамотулъ посѣдала. Ажь по смерти Лукаша гр. зъ Горки заключена зо́стала умова межи католиками а евангеликами року 1575 за старанємъ родины Гостиньскихъ, въ силу котрои католики и протестанты о́дправляли свои набоженьства въ одно́мъ и то́мъ само́мъ Шамотульско́мъ костелѣ. Въ околици тамошно́й було бо́льше костело́въ некатолицкихъ (якъ чески́хъ братей, люторо́въ), такожь утворена була ту перша дисидентска друкарня, такъ що княгиня Гальшка зневолена була пробувати посередъ протестантскихъ стихій.

**) Raczyński, Wspomnienia Wielkopolski, ut supra.

своєи дочки зъ рукъ Лукаша гр. зъ Горки. Передовсѣмъ насуває ся пытанє, що дѣлала княгиня Беата заразъ по ѳдвезеню княгинѣ Гальшки до Шамотулъ?

* *
*

Беата княгиня Иліина по ѳдъѣздѣ зо Львова до Кракова (въ товариствѣ Симеона князя Слуцкого) томилась и грызла ся рѳжными чувствами и гадками. Любовь єи материньска не могла переболѣти насильнои розлуки зъ донькою, а оскорблена дума по причинѣ неудавшихъ ся плянѳвъ що до женитьбы єи доньки, врештѣ пригоды и гѳркй досвѣдченя, котрй дѳзнала во Львовѣ и котрй єи вражливу душу до живого порушили, — все то выкликувало въ єи души жажду мести. Месть та звернулась всею силою на особу Лукаша гр. зъ Горки, котрый бувъ въ посѣданю княгинѣ Гальшки и котрого уважала она виновникомъ всѣхъ своихъ терпѣній. Якъ бы то ѳдобрати доньку зъ єго рукъ и якъ бы на нѣмъ помститись, було предметомъ думокъ княгинѣ Беаты пѳдчасъ єи побыту въ Краковѣ року 1559 и въ Краснику року 1560 и лѣтъ слѣдующихъ, коли жила тамъ въ домѣ Станислава гр. Тенчиньского, воєводы Краковского. Взглядомъ выдѳстаня доньки зъ рукъ Лукаша гр. зъ Горки старалась Беата о помѳчь у своєго сродника Мартина Зборовского воєводы Калиского (а ѳдтакъ Познаньского), знаного намъ убійцѣ першого мужа Гальшки, князя Димитрія Сангушка. Въ Литвѣ шукала она порады и помочи у Николая Радзивила, любимця короля и воєводы Виленьского. Понеже князь Симеонъ Слуцкій бувъ литовскимъ Русиномъ, а Литва єще тогды (10 лѣтъ передъ заключенємъ уніи Любельскои) окремѣшными законами управлялась и ѳдрубныхъ ѳдъ Польщи интересѳвъ своихъ ревно перестерѣгала, проте за справою князя єще въ тѳмже роцѣ 1559 уняли ся на соймѣ Виленьскѳмъ вельможѣ и достойники литовскй, предкладаючи королеви (а взглядно Вел. свому князеви) Жигмонту Августу II межи иншими просьбами и слѣдующу: „Просимо въ тѳй справѣ о рѣчь княжати Семена Слуцкого и княгинѣ Иліины Константиновичевои (вдовы по князи Илію Константиновичи) зъ паномъ воєводою Ленчицкимъ (т. є. Лукашемъ гр. зъ Горки).“ Тую просьбу предложили королеви вельможѣ литовскй, а именно Николай Радзивилъ воєвода Виленьскій въ той спосѳбъ: „Єго королевска милость схоче въ тѳй справѣ учинити то, що слушного и пристойного видѣти ся буде Єго милости*).“ Король ѳдповѣвъ приклонно, але тѳлько въ загальныхъ выразахъ; єго положенє було въ тѳй справѣ трудне, особливо передъ лицемъ просячихъ вельможь литовскихъ. Самажь Беата пѳдъ той часъ пробувала въ Краковѣ, а ѳдтакъ въ Краснику, щобы блнжше бути короля и чимъ скорше вымочи у него прихильного рѣшеня для своєи справы. Але якъ мѳгъ ту король выповнити волю княгинѣ Беаты, будучи самъ такъ сильно вмѣшаный въ цѣлу справу? Якъ мѳгъ ѳнъ змѣнити давнѣйшій свѳй засудъ, выданый за вплывомъ вельможныхъ сродникѳвъ и приятелѣтъ гр. зъ Горки и признаючій ємужь княгиню Гальшку? Король рѣшає ся отже, тисненый зъ двохъ сторонъ — приятелями княгинѣ Беаты и приятелями Лукаша гр. зъ Горки — трактовати справу яко приватну межи интересоваными сторонами и остаточне розвязанє спору позѳставити обопѳльному порозумѣню и добровольнѳй угодѣ, котру за посредництвомъ приятелѣвъ и дорадцѣвъ обохъ сторонъ мавъ въ дѣло привести примасъ королевства польского, архіепископъ Пржерембскій вразъ зъ епископомъ Познаньскимъ Андреємъ Чарнковскимъ, тымъ самымъ, що поневольно звѣнчавъ бувъ княгиню Гальшку зъ Лукашемъ гр. зъ Горки въ Варшавѣ. Именно мавъ примасъ зъ церковного взгляду выдати судъ о тѳмъ, чи важный бувъ шлюбъ Гальшки зъ Лукашемъ гр. зъ Горки, а для сасуду того мавъ примасови дати потрѣбнй выясненя епископъ Чарнковскій. А понеже Пржерембскій бувъ далекимъ сродникомъ гр. зъ Горки а заразомъ сприявъ вельможамъ польскимъ, котрй за княгинею Беатою вставляли ся (якъ н. пр. воєводѣ Мартину Зборовскому), проте король думавъ, що примасъ зъ свого становища зосередоточитъ въ свои руки тую справу и переведе добровольный укладъ межи Лукашемъ гр. зъ Горки а княгинею Беатою. Такъ то вже надоѣли були королеви просьбы, нарѣканя Беаты и неустанні заходы вельможь польскихъ и литовскихъ, що ѳнъ радъ бувъ наконець пристати на все и затвердити все, що лишь обѣ стороны межи собою уложатъ.

Але рѣшимѳсть Беаты княгинѣ Иліины ишла єще дальше. Она заразъ по ѳдобраню доньки зъ пѳдъ єи опѣки загадала була зъ всѣхъ своихъ маєтностей, котрй бы по нѣй на доньку правно припадали, чимъ скорше выдѣдичити Лукаша гр. зъ Горки. Уважаючи Симеона князя Слуцкого законнымъ мужемъ княгинѣ Гальшки, она записує єму всѣ свои маєтки, рухомй и нерухомй, а именно тй замки и землѣ, що мала по своѣй родинѣ (головно по братови своему Януши) и що дарувавъ єй небѳщикъ мужь князь Ілія Константиновичь, и тй, на котрыхъ заложено було єи вѣно, не менше и тй, котрй по смерти свого мужа выкупила зъ заставу — межь иншими такожь замокъ Острогъ на Волыню, присужденый єще давнѣйше декретомъ комисарскимъ пѳдъ єи зарядъ. Уложеный зѳставъ документъ на пергаминѣ, написаный рускимъ письмомъ и заосмотреный семи печатьми, въ котрѳмъ Беата княгиня Иліина ѳдступає всѣ тй свои маєтки князю Симеону Слуцкому на вѣки, собѣ тѳлько до кѳнця свого житя ужитокъ зъ нихъ зѳставляючи и застерѣгаючи. Подѳбно и князь Симеонъ Слуцкій выставивъ листъ, писаный рускимъ письмомъ на пергаминѣ и осьми печатьми заосмотреный, въ котрѳмъ освѣдчає, що всѣ тй записанй єму рухомй и нерухомй маєтки принимає и заразомъ княгини Беатѣ, матери своєи жены Гальшки, дозваляє и препоручає дожизненно ними завѣдувати (т. є. посѣдати яко доживотє).

Тымъ способомъ разъ на всегда Беата княгиня Иліина задумала прекоротити тую приманку душевну, т. є. жажду за маєтками Гальшки, котрй пѳсля погляду и пересвѣдченя Беаты такъ горячо желавъ мати и задержати при собѣ Лукашь гр. зъ Горки. И тому постановленю княгинѣ Иліины не супротивлявъ ся въ кѳнци король, маючи надѣю, що поведе ся архіепископу примасу спровадити укладъ межи обома сторонами. Впрочѣмъ Беата княгиня Иліина мала повне право розпоряжати своимъ маєткомъ пѳсля власнои волѣ. Проте казавъ король выставити документъ по руски писаный и такожь осьми печатьми заосмотреный, котрымъ въ цѣлости затвердивъ постановленя княгинѣ Беаты*).

*) Zbiór praw litewskich od roku 1389 do 1529, tudzież rozprawy sejmowe ò tych prawach od roku 1544 do 1566 — przez Działyńskiego. Poznań 1841 str. 508.

*) О тыхъ документахъ въ: Sumaryuszu archivum książąt Ostrogskich w Dubnie. (Зри Przeździecki, Jagiellonki polskie, T. II, str. 186.)

На якôмъ становищи станула княгиня Беата въ справѣ укладôвъ о выданю княгинѣ Гальшки; на чôмъ опиравъ свои жаданя и предложеня Лукашь гр. зъ Горки; и яку месть выконала княгиня Беата, коли на нѣчôмъ закôнчились пересправы веденй зъ Лукашемъ гр. зъ Горки въ справѣ єго женитьбы зъ княгинею Гальшкою — о тôмъ теперь росказувати имемо.

(Дальше буде.)

НА ДНѢПРОВЙ ПОРОГИ!

(Зъ записокъ *Я. Новицкого.* Подавъ *Василь Лукичь.*)

III.

На-зорѣ при Ненасытци. — Сцена на плотѣ бѣля острова Кôзлова. — Горяча молитва лоцманôвъ передъ ôдъѣздомъ. — Ненасытець въ дорозѣ. — Межи Ненасытцемъ а Внукомъ. — Будыло. — На плотѣ межи Будыломъ а Лишнимъ. — Лишній. — Вольный. — Явленный. — Приплывъ плотôвъ до Кичкаского берега. — Молитва лоцманôвъ по приѣздѣ до меты подорожи. — Конець.

„Пора́ вставати!“ розбудивъ мене газда. До свитаня лишилась ще заледво година и я швиденько зôбравъ ся. На дворѣ стояла легонька мрака, а въ воздусѣ люба тишина и холодôкъ. Газда взявъ зъ собою два весла и по десяти минутахъ мы упинились на Днѣпровôмъ березѣ. Порôгъ шумѣвъ за нами, а мы, сѣвши въ човно, ѣхали противъ воды. Зъ острова „Кôзлова“ розносивъ ся стукъ веселъ и гомôнъ лоцманôвъ Украинцѣвъ и Москалѣвъ, що розмавляли свобôдно; ту и тамъ, блѣдо крôзь мраку, миготѣли на плотахъ малй огнѣ. Лоцманъ, що кермувавъ човномъ, заявивъ, що плоты повинні рушити въ дорогу зô всходомъ сонця, наколи тôлько розôйде ся мрака, и радивъ сѣсти на одинъ зъ першихъ плотôвъ, щобъ не довелось дожидати довго черги. Порôвнявшись зъ островомъ „Кôзловомъ“, лоцманъ обернувъ човномъ поперекъ Днѣпра. Рѣка плыве ту дуже прудко и длятого доперва по пôвъ години наспѣли мы до плота бѣля острова „Кôзлова“. До мене надôйшовъ Савка, здоровый и гарный лоцманъ, въ лѣтахъ коло 50.

— Що, хочете переѣхати пороги? — поспытавъ ôнъ поздоровившись.

— Такъ.

— Милости просимъ! Йдѣтъ на мôй плôтъ.

На всходѣ червонѣло. Мрака становилась замѣтно бôльше прозорою. Всѣ зъ повною нетерплячкою дожидали всходу сонця. Савка обôйшовъ плôтъ, оглянувъ скрôзь, выдавъ приказъ робучимъ лоцманамъ поскладати дрôбнй рѣчи, що лежали поверхъ плота, якъ кôрцѣ, одѣжь и т. и. на высше мѣсце, въ уладженôй середъ плота невеличкôй каютѣ, и пôшовъ ôдтакъ на розмову зъ отаманомъ першого плота. Лоцманы несупокôйно поглядали на всхôдъ сонця...

Показалось вконець сонце... Отаманъ Савка бувъ вже на плотѣ и звѣстивъ насъ, що плоты швидко рушатъ въ дорогу. По недовгôмъ часѣ, дивлячись на першій плôтъ, отаманы послѣдныхъ „дали коменду“ на молитву. Батьки-отаманы поставали на переду идъ всходови, а поза ними ихъ робучй лоцманы, — и всѣ почали щиро молитись. На плотахъ стало тихо... Всѣ горячо молились, всѣ зъ покорою били поклоны. Пôсля молитвы всё внять ожило, загомонѣло, застукотѣло. Заскринѣла „бабайка“ на першôмъ плотѣ и ôнъ рушивъ. За першимъ плотомъ поплывъ другій, потôмъ третій, четвертый и т. д. по черзѣ. Коли приближились до Ненасытця, дубы зъ кождого плота поплыли для бôльше безпечного переѣзда въ каналъ; на нихъ посѣдали жиды-властителѣ суденъ и Москалѣ, що провожали плоты до порогôвъ. Держачись за передню „бабайку“ за радою Савки, я уважно слѣдивъ за першимъ плотомъ, що разъ скрывавъ ся въ филяхъ Ненасытця, то внять показовавъ ся. Рѣка плыве ту дуже быстро. За минуту, и мы опинились на порозѣ. Филѣ шумѣли и бурхали; зô всѣхъ кôнцѣвъ чути було удары филь, що розбивались о камѣня. Ще хвилина—и плôтъ нашь пôддавъ ся такôй доли якъ и першій: филѣ середъ страшного шуму то заливали єго пѣною, то внять швидко счезали, даючи приступъ новымъ филямъ... Плôтъ скрипѣвъ и стогнавъ. Образъ страшный... Мы гнали зъ незвычайною швидкостею. Береги а зъ ними и села — зъ правого боку Микольске, а зъ лѣвого Василôвка — хутко втѣкали зъ передъ нашихъ очей... По двохъ-трёхъ минутахъ мы лишили за собою шаленого Дѣда и опинились напротивъ села Высковои, зъ лѣвого берега. Пôсля небезпечного переѣзду лоцманы ôдмавляли щиру молитву. Я оглянувъ ся. За порогомъ тягнувъ ся предовгій рядъ плотôвъ, що боролись зъ филями грôзного порога. Розгуканй филѣ прудко гнали нашь плôтъ и передъ нами явивъ ся „Вороновый дѣлъ“, подôбно небезпечный для суденъ якъ и самый порôгъ. Якъ оповѣдавъ Савка, прибережнй мешканцѣ неомильно згадуютъ погоду по „Вороновôмъ дѣлѣ“. Такъ, пôсля нихъ, передъ дощемъ Ненасытець притихае, за те дѣлъ пôдôймае страшный шумъ. Полишивши „Вороновый дѣлъ“, Днѣпро́ ту швидко пропадае зъ очей и передъ нами показуе ся „суцѣльна“ зелена гора, до котрои быстро жене плôтъ; але минувши невеличкій острôвець „Пѣсковатый“ и „Кривый дѣлъ“, Днѣпро повертае ся крутою дорогою въ право. На лѣвôмъ березѣ рѣки розложилось гарне, неначе писанка, село Свистунове. Отаманъ плота давъ коменду „шабашь“, и всѣ лоцманы, що стояли бѣля „бабайки“, усѣли въ кружокъ, щобъ трохи ôдотхнути и закурити люльки. Плоты ту йдутъ прямо зъ бѣгомъ рѣки, держачись єи середины. Погода стояла чудóва, сонце пôдôймалось помалесеньки, а по обохъ бокахъ берегôвъ, ту и тамъ, зеленѣли то корчѣ берберису, то приземистй грушки; ту таки для бôльшои рôжнородности сторчали величезнй гранитній брилы о дуже чудныхъ и рôжныхъ формахъ. Савка кинувъ кусникъ черствого житного хлѣба до воды и почавъ снѣдати. Я пôдôйшовъ до него.

— Отсе вже й пôшли пороги за порогами, нѣколи лôцману й поснѣдати — казавъ ôнъ, пильно дивлячись впередъ.

— А тожь може пороги вже неподалеко?

— А ось скоро будемо переѣзджати „Внука“: „чуєте, вже шумитъ...

Дѣйстно, въ ôддаленю двохъ верстовъ шумѣвъ „Внукъ“.

— Чому той порôгъ зовутъ Внукомъ?

— Ôдъ того, що ôнъ не дуже лучшій ôдъ Дѣда. Вы бачили ярусы колодъ на Ненасытци?

— Такъ, видѣвъ на денекотрыхъ каменяхъ.

— Ось побачите и на „Внукови“. — А-ну за гребку! закомандовавъ ôнъ лоцманамъ. Тотй ôдложили люльки, швидко повставали и взялись за бабайку. „Шамни! Права придави! придави ще! придави!“ командовавъ Савка. И лоцманы принялись за роботу, при чôмъ правый бôкъ особливо налягавъ на весло. Хоть плôтъ въ тôмъ мѣсци йшовъ спокôйно, то все таки переднымъ кôнцемъ приближавъ ся потрохи до лѣвого берега. Отъ передъ нами и „Внукъ“. На двохъ величезныхъ каменяхъ порога сторчатъ ярусы колодъ зъ розбитого плота. Лоцманы стоячи коло „бабайки“ почали креститись и шептали молитву. Отаманъ давъ потрѣбну команду умовлеными знаками, пôднявши праву руку въ гору. Шумъ и удары филь, що заливали поверхню плота, повторились внять. По хвили — порôгъ оставъ ся за нами.

Низше порога показались крутѝ скалистѝ береги. „Шабашь!“ закомандовавъ отаманъ, и лоцманы полишивши гребку, посѣдали навкруги черствого житного хлѣба та почали снѣдати. Отаманъ Савка, покурюючи цигаро, сидѣвъ мовчки, поглядаючи ôдъ часу до часу то напередъ, то на своихъ лоцманôвъ.

— Щожь, вы такъ мовчки переплываєте всѣ пороги: нѣколи не спѣваєте? — поспытавъ я лоцманôвъ.

— Чому не спѣваємо!? спѣйваємо! ось дайте „Будыло“ переѣдемо, — ôдповѣвъ одинъ зъ помѣжь нихъ. Всѣ засмѣялись.

— А хиба вы охотнѝ до пѣсень, — запытавъ Савка.

— Такъ.

— Богъ знає, що теперь за пѣснѣ повелись: всякій спѣває новыхъ, та новыхъ, а они ще поганѣйшѝ старыхъ.

— А чимъ же они Богъ знає якѝ?—поспытали стерники.

— Тымъ, що поганѝ! отъ чимъ!

— А старѝ хиба лучшѝ?

— А певно що лучшѝ! Старый нарôдъ бувало въ вôйнѣ живе, про вôйну спѣває, — а теперь що? Живемо на однôмъ мѣсци та спѣваємо, коли не дѣвочихъ, то жѣночихъ.

— Нѣ, оно правда, що проти старыхъ пѣсень нема лучшихъ, — обôзвавъ ся другій молодый лоцманъ. — А знаєте, якъ иногдѣ старый Дорошь въ шиночку заведе про Лебеденка або Нечая?

— Та се правда, — загомонѣли всѣ.

— А про Перебийноса, якъ спѣває Шевченко, чули?

— Ага-гá про Перебийноса...

— А-нужь, хлопцѣ, „Будыло“ не далеко, за гребку!

Не вподалеку бурхавъ порôгъ Будыло. На першôмъ плотѣ сильно розносилась команда отамана: „гребни! гребни!“ Савка стоявъ супокôйно, поглядаючи напередъ. Лоцманы щиро робили гребкою, покрикуючи: „ну, ще наша! ну, ще наша!“ И плôтъ швидко зближавъ ся до порога. Незамѣтно переѣхали мы черезъ той безпечный порôгъ. Береги ту, якъ и при тамтыхъ порогахъ, скалистѝ; на горѣ зъ правого боку, показавъ ся лѣсъ, що тягнувъ ся довгою зеленою стяжкою на доволѣ далеку просторонь; гору въ кôлькохъ мѣсцяхъ перетинаютъ глибокѝ вывозы въ напрямѣ до берега, а въ глибинѣ вывозôвъ зеленѣютъ вершки деревъ. Природа трохи оживилась. Напередѣ, на правôмъ березѣ, на ôддаленю 4—5 верстовъ, видно село „Языкове“. Лоцманы, по приказу отаманôвъ, полишили гребки, и плоты помаленьки плыли на шабашахъ. На другôмъ переднôмъ плотѣ одинъ зъ лоцманôвъ завѣвъ гарнымъ голосомъ:

Ой сяду я пôдъ хатою,
На улицю гляну,
Якъ то тiи дѣвчаточка
Безъ моєй Олены,
Безъ моєи Оленочки,
У хрещика граютъ!
И граютъ ся не весело
И не такъ спѣваютъ
Дѣвчаточка.. А моєи
Голубки не маєе:
У матери десь воркує,
Мене выглядає...

Заспѣвали и на нашôмъ плотѣ про Запорожцѣвъ:

Въ недѣленьку, якъ сонечко сходитъ,
Панъ левентарь по риночку ходитъ,
За собою Запорожцѣвъ водитъ.
Запорожцѣ левентаря просятъ:
„Ой пане, пане, пане левентарю,
Та не дай же насъ Ляхамъ на поталу;
Бери у насъ конѣ вороніи,
А насъ пускай, — ще мы молодіи.“
„„Велю у васъ коней ôдобрати,
А васъ велю въ темницю забрати“.
Запорожцѣ левентаря просятъ:
„Ой, пане, пане, пане левентарю,
Та не дай же насъ Ляхамъ на поталу!
Беришь у насъ шаблѣ та рушницѣ,
А насъ пускай зъ темной темницѣ“.
„„Велю-жь у васъ ружья ôдобрати,
А васъ велю на палѣ саджати““.
Стали Коржа на палю саджати,
Ой ставъ же Коржь всю правду казати:
Запорожцѣ, вы добрѝ молодцѣ,
Якъ будете зъ неволѣ тѣкати,
То не тѣкайте бiтыми шляхами,
Та не тѣкайте темными лугами;
Ой, щобъ же васъ Ляхи не нагнали,
Бо Ляшеньки зрадливiи люде,
Якъ наженутъ — не гаразъ вамъ буде!

Сю довгу и богату змѣстомъ пѣсню выконали доволѣ мельодично лоцманы, потомки славныхъ Запорожцѣвъ. Судячи по выразѣ ихъ лиць въ часѣ спѣву, пѣсню ôдчули они глибоко. Самъ отаманъ Савка, що зъ великою увагою слухавъ пѣснѣ, похваливъ лоцманôвъ и назвавъ ихъ „молодцями“.

(Конець буде.)

ЛЮБИ!..

Люби, мôй брате, край свôй рôдный,
Широкій, пышный, гарный край,
Бо ôнъ любви твоєи гôдный,
Бо въ нѣмъ лишь знайдешь щастя май...

Люби и слово те рôдненьке,
Що ненька вчила тя колись...
Оно такъ звучне, такъ миленьке —
Люби єго и нимъ гордись!

Люби велику всю родину —
Убогій нарôдъ рôдный свôй,
Въ послѣдну жизни ще годину,
Чи въ добрôй доли, чи въ лихôй.

Люби всѣмъ серцемъ и душею!
Въ любвѣ ты цѣль свою знайдешь,
Придбаєшь другимъ щастє нею,
Въ любвѣ спокôйно ты спочнешь...

Иларіонъ Грабовичъ.

Смерть зъ любови.

НОВЕЛЯ.

(Написавъ и другови Романкови присвятивъ **Левъ Сапогôвскій.**)

I.

„Шкода, шкода хлопця!“

„Ôнъ, бачите, вже давно носивъ ся зъ такою гадкою“.

„Чувъ и я о тôмъ, але не вѣривъ, щобы мôгъ кто въ нынѣшныхъ часахъ гинути зъ любови“.

„Та, кобы то зъ любови, а то Богъ вѣсть зъ чого! Не хотѣвъ дѣвчины, а утопивъ ся, що не взявъ єи“.

„Добрый бувъ хлопець — шкода єго!“

„Добрый бувъ, але — — дуракъ! Она буде довго тужити...“

„Що ѣй! Нынѣ плаче, а завтра — якъ Богъ дасть!“

Такъ закôнчивъ розмову старшій зъ двохъ панôвъ, котрыхъ заставъ я бувъ при пивѣ въ гостинници малого мѣсточка Скалинець. Була то єдина гостинница въ цѣлôмъ мѣстѣ, до котрои и высша кляса вечеромъ на шклянку

пива заходила. Властитель господы, панъ Шимонъ, урядивъ для „*аристократіи*“ комôрку, ôдграничену ôдъ „*плебейскои части*“ дошчаною стѣною, за котру и мене запросивъ и де заставъ я тыхъ двохъ панôвъ, кôнчившихъ своє пиво и розговоръ о якôмсь нещасливôмъ молодци.

Я присунувъ ся до нихъ близше и поспытавъ, о кôмъ они говорятъ. Старшій зъ нихъ, вже добре „шпаковатый“ мужчина, котрого лице вказувало на якогось промысловця, споглянувъ на мене недовѣрчиво и сказавъ неохотно: „Отсего пана приятель, молодый хлопець, утопивъ ся передъ кôлькома днями“.

Въ надѣи, що може сей другій панъ схоче менѣ бôльше оповѣсти про свого приятеля, звернувъ ся я до него. Бувъ то мужчина якихъ 30-и лѣтъ. Зъ єго лица выявляла ся щира душа руска, але взôръ єго показувавъ, що душа ôдкываєсь въ цѣлости дуже рѣдко, а противно все стережесь „шпѣгунôвъ“, за якого сей панъ и мене мусѣвъ уважати. Ôнъ споглянувъ на мене уважно, коли я входивъ до комôрки, а побачивши, що теперь до него звертаюсь, не давъ менѣ часу на запытане, лишь моргнувъ на старого и сказавъ: „Годѣ вже довше — хиба пôйдемо до дому!“

„Та якъ думаєте, пане професоръ! Я-жь думаю, що єще по одной не завадитъ...“

Професоръ лишь похитавъ головою.

Щожь то бувъ за професоръ?—Въ Скалинцяхъ маютъ лишь 4-клясову народну школу, проте учителямъ тамошнымъ титулъ професора правно не належитъ. Але годѣ ôдречись шумного титулу... сказано: „vox populi, vox Dei“ — тому и мы мусимо пôйти за голосомъ народа и пана Северина звати будемо професоромъ.

Професоръ и єго товарищь — (а бувъ то, якъ я пôзнѣйше довѣдавъ ся, мѣстцевый аптикарь) — взяли свои капелюхи и задзвонили шклянками на пана Шимона, але той на моє щастє не спѣшивъ ся.

„Панове, — сказавъ я — выбачте, що я осмѣляюсь впросити ся до Вашого товариства. Мене дуже заняла сумна смерть Вашого знакомого, а що я лишь до завтра въ Скалинцяхъ забавлю и не знайду, здаєсь, нѣкого, кто бы мôгъ менѣ докладно про все оповѣсти, длятого тымъ смѣлѣйше прошу Васъ о тую ласку яко чужинець и гôсть“.

„А вы зъ далека ѣдете?“ запытавъ аптикарь.

Щобы оминути пытаня, на котрй не хотѣвбы ôдповѣдати, представивъ ся я имъ по свому имени и званю.

„Я ôдъ когось про Васъ чувъ“ — сказавъ професоръ.

„Не знаю — нѣкого тутъ знакомого не маю“.

„Такъ, такъ, то небôщикъ Ярко говоривъ менѣ про Васъ!“ — мовивъ якбы пригадуючи собѣ професоръ и лице єго зробилось приятнѣйше и въ очахъ показалась жичливôсть. „А до кого Вы тутъ заѣхали?“

„Моя фѣра въ сусѣднôмъ домѣ. Мушу на возѣ ночувати, бо въ жидôвскôй заповѣтренôй хатѣ не можу, проте волѣвбы я яку хвилю пересидѣти зъ Вами“.

Тымчасомъ жидъ принѣсъ пива и аптикарь выпивъ мало-що не до половины, та бачучи, що наше „загрѣваєсь“, покликавъ и насъ до порядку. Мы засѣли и ударили шклянками на „многая лѣта“.

„Отъ заночуйте, пане, у мене! Я самъ одинъ, мѣстця єсть досыть, дѣти не кричатъ, жѣнка сварити не буде, а такой все лучше якъ на пôдсѣню“ — замѣтивъ професоръ.

Сежь не зла рѣчь — подумавъ я — инакше не довѣдавбы ся про того Ярка, що мене знавъ.

Начались уданй церемоніи, якъ звыкло въ такôмъ выпадку. Я говоривъ о великôй прикрости, яку надѣлаю професорови моимъ нôчлѣгомъ; а професоръ противно завѣрявъ мене о найбôльшôй пріятности и чести, яку єму зроблю тымъ нôчлѣгомъ. Скôнчилось сердечнымъ стисненемъ руки и, очевидно, принятємъ здѣланого менѣ предложеня. Небавкомъ мы и розôйшлись домôвь.

Нôчь була зориста, а повне лице мѣсяця ôдбивало ся въ многихъ — — калабаняхъ на улици и золотило своимъ блескомъ — — одвѣчнй болота, залягаючй цѣле мѣсточко.

Мы перебрали ся черезъ ринокъ заложеный стôльцями, котрй зъ далека тяжко було розрôжнити ôдъ животинъ, що шукали мѣжь стôльцями качанôвъ та кôстокъ овочевыхъ. Аптикарь любовавъ собѣ, коли мôгъ зачепити котре зъ тыхъ звѣрятъ, а оно, утѣкаючи зъ крикомъ, перевертало жидôвскй стôльцѣ...

Мы дôйшли до битого гостинця. Тутъ попращавъ насъ аптикарь, идучи въ долину до дому, а мы пôйшли въ гору.

„Се одна дорога, по котрôй можь сухою ногою перейти“ — сказавъ професоръ, закурюючи цигаро.

„Кудыжь она насъ заведе?“ — поспытавъ я, хотя мало менѣ на тôмъ залежало, бо мои гадки були занятй самобійцею.

„За мѣсто, на поле“ — ôдповѣвъ професоръ, и поволи, зъ тиха, якбы до себе проговоривъ: „Дивно! За єго житя, коли бувало проситъ, щобы зъ нимъ ити сюды, я не любивъ сеи дороги, а теперь нема вечера, щобы я не ишовъ сюды...“

„Чи вы такъ свого товариша любили?“

„Мы оба любились дуже, дуже любились! Мы мешкали цѣлый рôкъ въ одной хатѣ и одну душу мали мы оба, ажь до часу, коли ônъ залюбивъ ся, бо я бачивъ, що то не дôбрана пара. Она привыкла до иншого житя, а наше становище дає лишь дуже мѣрне удержанє; она має иншій поглядъ на житє и людей, якъ ônъ, тожь незадоволенє и незгода булибъ имъ затроили любовь... Отъ дивѣтъ: се дôмъ єго милои!“ — сказавъ професоръ, вказуючи на красный бѣлый домокъ при дорозѣ, обведеный муромъ, за котрымъ бувъ маленькій цвѣтничокъ.

Мы стояли бѣля муру въ тѣни, въ котру усунулись єще глубше, коли почули скрипъ дверей.

Зъ городця выйшло дѣвча, загорнене въ велику хустку, котра закрывала мало не цѣлу, нѣжну стать дѣвчати, кромѣ лиця, котре — не знаю, чи ôдъ свѣтла мѣсяця — було дуже блѣде, и — не знаю, чи такожь ôдъ свѣтла мѣсяця — выдалось менѣ такъ тужне и миле, що я очарованый шепнувъ до професора: „Для такого ангела и я не жаловавбы умерти!“

Професоръ поклавъ руку на моє плече и прошептавъ: „Вертаймо тихцемъ, бо она иде за него молитись“.

И истинно дѣвчина, постоявши хвильку въ фѣртцѣ, перейшла черезъ дорогу до каплички, що стояла напротивъ дому и уклякнувши въ тѣни корча, молилась тихо, перерываючи часто молитву голоснѣйшими зôтхненями, помѣшаными зъ плачемъ и покликомъ: Боже, Боже!

Менѣ мимо волѣ пустились слезы и тяжко менѣ було зъ ôдтамъ ôдôйти, але професоръ потягнувъ мене и мы вернули мовчки въ мѣсто. Перебравшись черезъ болотну повѣнь, вôйшли въ дôмъ професора, лежачій въ одной бôчной улици.

Доперва въ хатѣ зôйшла ми зъ гадки чудесна проява Зунѣ, молячои ся за свого милого; ажь тутъ побачивъ я, якъ зле не слухати учителя, котрый на „*путибренію*“ вказувавъ менѣ, де камѣнє лежитъ и казавъ бережно ступати. Я теперь каявъ ся, бо болото красовалось на моихъ чоботахъ ажь до колѣнъ.

Професоръ урядивъ для мене постѣль и мы незабавки

поклались — я въ надѣи, що мôй господарь уклавшись выгôдно и закуривши люльку на довгôмъ цибуху, схоче менѣ оповѣсти о нещасливôмъ Ярку. Але не такъ сталось. Професоръ, курячи люльку, росповѣдавъ менѣ о своихъ школярахъ, а выкуривши, зачавъ чимъ разъ глубше всуватись пôдъ перину, котрои — якъ ми казавъ — не покидавъ ся нѣ въ зимѣ нѣ въ лѣтѣ. О скôлько глубше професоръ потапавъ въ перинѣ, о стôлько малѣла моя надѣя, а коли зъ пôдъ перины выстававъ вже лишь чуперъ професора, не мôгъ я влежати на постели, а выскочивши и припавши до професора, ôдкрывъ єго и очайдушнымъ голосомъ просивъ о додержанє слова.

Професоръ скрививъ ся, прицмокнувъ, почавъ протирати очи и пôвсонно выцѣдивъ слова: „За много, бачите, пива выпилось, та болитъ голова. Не можу говорити. Выбачте, пане, выбачте!“

Мы выдивились на себе, якбы одинъ на другого гнѣвались, та въ тôмъ якась спасенна гадка прійшла професорови до головы, бо зôскочивъ зъ постели, приступивъ до мене и кладучи свои руки на мои плечи, говоривъ весело: „Не гнѣвайтесь! заразъ буде вовкъ сытый и коза цѣла: я пôйду спати, а Вы довѣдаєтесь о житю Ярка“.

„Вы хиба жартуєте! Якъ се може бути?“ — пытавъ я зачудованый, не могучи розôбрати, якъ професоръ спячи буде росповѣдавъ.

„Нѣ, не жартую. Я на просьбу одного Яркового друга описавъ важнѣйшій случаѣ зъ єго житя, случаѣ, котрі могли вліяти на єго сумный конець“ — ôдповѣвъ професоръ и забравъ ся до перешукованя папєрôвъ, накопленыхъ на столѣ, а покрытыхъ грубою верствою пороху и цвѣтилины (плѣсни), перекравшои ся на нихъ зъ вогкои стѣны.

По довгôмъ шуканю выбравъ кôлька помнятыхъ листôвъ паперу и передавъ менѣ зо словами: „Читайте здорові, а я иду спати. Добранôчь!“ и лишь зашумѣло за нимъ, якъ упôрнувъ въ перину...

Добранôчь!

II.

За сю часть повѣсти не беру на себе одвѣчальности, о чôмъ звѣщаю не изъ взгляду на почтенныхъ Читателѣвъ и красні Читальницѣ, а дѣлаю се для преужасныхъ менѣ П. Т. критикôвъ, котрі свои уваги до сеи части зволятъ ласкаво переслати просто на адресу пана Северина Н. въ Скалинцяхъ poste restante, бо я зъ єго листу дословно и точно все ôдписавъ, а не моя вина, єсли добродѣй зецеръ не выпечатає и всѣхъ „*жидôвъ*“, котрі въ нашихъ рукописяхъ мѣстятъ ся.

Професоръ такъ написавъ:

Поважный Пане!

Признаюсь Вамъ, що зъ великою неохотою беру ся до писаня сего листу, не для того, щобы не хотѣвъ Вашои волѣ сповнити, а по тôй простôй причинѣ, що я до писаня дуже ледащій, и тому прошу Васъ напередъ о прощенє, єсли лишь коротко выясню Вамъ обставины, котрі зложились на сумну судьбу нашого друга.

Ярко бачивъ неразъ панну Зуню, але бувъ все зглядомъ неи, якъ въ загалѣ зглядомъ всѣхъ женьщинъ, байдужнымъ, а неразъ навѣть жартовавъ зъ єи малого росту и єи нѣжности, говорячи, що єслибы бувъ коли єи мужемъ, носивбы єѣ на рукахъ. Видно, що Богъ покаравъ єго за тї насмѣшки, бо заледво минуло кôлька мѣсяцѣвъ, а Ярко бувъ найщаслившій, коли мôгъ лишь бачити Зуню.

Тоє чувство любови загорѣло въ нѣмъ на весѣлю Зунинои сестры. Мы вôйшли разомъ оба до комнаты. Панна Зуня зъ другою дружкою приступили до насъ и коли послѣдна припинала менѣ китицю, Зуня пришпилила Яркови вмѣсто китицѣ, котрои ѣй нестало, червоную рожу, здоймлену зъ своєи головы.

Я бачивъ, якъ ôнъ взявъ єѣ за руку, щобы подякувати, але не мôгъ слова промовити, лишь спаленѣвши пôднѣсъ єи руку до своихъ устъ.

Зуня вырвала руку и ôдбѣгла ôдъ насъ, а ôнъ поблѣдъ, поглянувъ за нею слезнымъ окомъ и приступивши до мене сказавъ: „Ходѣмъ зъ ôдси, менѣ чогось слабо“. Въ тôй хвили очи єго блудили по комнатѣ, якбы шукаючи Зунѣ.

Я глядѣвъ на него зачудованый, а спостерѣгши блѣде єго лице, думавъ, що ôнъ справдѣ заслабъ, и выйшовъ зъ нимъ до городу.

Ôнъ ишовъ звѣсивши голову, а коли закрыли насъ ôдъ свѣтла дерева, ôдпнявъ рожу зъ грудей и ставъ цѣлувати.

Менѣ выдалось, що Ярко має сильну горячку, коли такі нѣсенѣтницѣ робитъ, и я радивъ єму ити до дому.

„Заразъ, заразъ — сказавъ ôнъ — най хоть єще разъ спогляну!“ и сховавши рожу въ нагрудну кишеню, вôйшовъ въ комнату.

„Ахъ пане, які Вы неоглядні: Вы згубили рожу, котру Вамъ припяламъ зъ мого волося!“ — сказала до него Зуня, переходячи попри насъ до другои комнаты. „Я повинна гнѣватись на Васъ, але натеперь єще прощаю и припну нову китицю“ — и поскочила легонько до кошика, въ котрôмъ лежали китицѣ, выбрала одну зъ червоною рожею и вертала весела назадъ, але коли стрѣтила єго горячій поглядъ, побачила змѣну на єго лици, пристанула хвильку, спустила оченятка и вже зъ вôльна наближувалась до него.

Ярко стоявъ якъ неживый, лишь очи горѣли сильно и безъ упину слѣдили за кождымъ рухомъ любои Зунѣ. Коли почувъ єи руку на своихъ грудяхъ, затрясъ ся и хвативши тую бѣленьку, нѣжну ручку, поцѣлувавъ пристрастно, шепчучи тихо: „Панѣ, не гнѣвайтесь! я рожу хоронивъ, щобы не згубилась и заховавъ тутъ глубоко... глубоко...“ Послѣдне слово повторивъ зъ чувствомъ, вказуючи на серце.

Зунині оченятка пôднеслись изъ спаленѣвшого личка и глянули на него такъ солодко-мило, якъ сонѣчко, коли раненько изъ за рожевыхъ хмарокъ пôдноситъ ся.

Що тогды дѣялось въ ихъ серцяхъ, я Вамъ не можу росказати, бо и Ярко нѣколи менѣ о тôмъ не умѣвъ росповѣсти, лишь казавъ, що такои щасливои хвилѣ нѣколи нѣ передъ тымъ нѣ по тôмъ не зазнавъ. Не трудно менѣ було догадати ся, що се була хвиля розцвѣту любови.

Дальше не мôгъ я того вечера слѣдити за Яркомъ, бо затягнено мене до „преферанса“, а дома росказувавъ менѣ Ярко, що бôльше не говоривъ зъ Зунею и цѣлый вечеръ пересидѣвъ, приглядаючись ѣй.

На другій день, скоро выйшли зô школы, потягнувъ мене Ярко на прохôдъ дорогою, ведучою попри дôмъ Зунѣ, а на поли, де намъ нѣкто не мôгъ перешкодити свобôдного розговору, звѣривъ ся менѣ Ярко, що любитъ Зуню, що єсли єи не дôстане, застрѣлитъ ся, або утопитъ ся...

Смѣявъ ся я зразу зъ Ярка, але и жаль менѣ було хлопця, що такъ грызе ся. Я почавъ зацитькувати єго, говорячи, що най старає ся о сталу посаду, а єсли Зуня буде єму прихильна, родичѣ вже зъ любови для неи не схотятъ ся противити, щобы Зуня пôйшла за него.

Кобы я бувъ знавъ, до чого оно дôйде, бувбы ôдъ разу выбивъ Яркови тую любовь зъ головы и не докладавъ надѣи до того огню, котрый спаливъ нещасного.

Бѣдный Ярко нидѣвъ и сохъ, а не мавъ смѣлости сказати Зуни и єи родичамъ, для кого думає а безъ кого не може жити. Бувало ночами вздыхає на явѣ и во снѣ до Зунѣ, а цѣлу нашу контову книгу, въ котрôй мали ся записовати нашѝ приходы и розходы, записавъ сонетами, одами, тріолетами, мадригалами и всѣлякими родами стихôвъ до обожаємои Зунѣ.

На празднины ôдъѣхавъ Ярко до дому, де єго присутности вымагали справы родинныѝ.

Якъ ôнъ тамъ перебувъ пôвтора мѣсяця, сего не знаю, але зъ єго листôвъ тужныѝ слезы ажь капали.

Я не мавъ серця написати єму, що тутъ зайшли змѣны въ єго некорысть, бо до Зунииного дому почавъ щоденно вчащати панъ Монтаґъ.

Коли Ярко повернувъ, побачивъ въ нѣмъ свого соперника и теперь пôднавъ пôдъ власть новои мучительки, зависти, котру самъ уважавъ за безсильну, бо не мôгъ, якъ єму здавалось, выступити отверто до борбы зъ паномъ Монтаґомъ, а за те єще бôльше нарѣкавъ на свою судьбу и почавъ ôдъ товариства утѣкати и жити на самотѣ. Зуню бачивъ лишь въ костелѣ, до котрого кождои недѣлѣ ходивъ, опускаючи церковь. Се помѣтивъ нашь от. Парохъ и остро зганивъ Ярка, дѣлаючи всякѝ можливѝ замѣтки — о Ляхахъ, перевертняхъ та запроданцяхъ батькôвскои вѣры. Але щожь зробишь зъ залюбленымъ?... Тымчасомъ я яко приятель родичѣвъ Зунѣ робивъ Яркови найлучшу надѣю и обѣцявъ єму во всѣмъ помагати.

Се була потѣха для Ярка, але небавкомъ великій ударъ постигъ єго въ домѣ от. Пароха, бо коли разъ бувъ тамъ въ товариствѣ кôлькохъ священикôвъ, ктось сказавъ, що лучше Русинови утопитись, якъ зъ Ляшкою оженитись. От. Парохъ усмѣхнувъ ся до Ярка, а ôнъ коли прійшовъ до дому и роздумавъ надъ тымъ, сказавъ: „Правда! Нема менѣ що робити на свѣтѣ — най пукне серце!“ — и постановивъ собѣ житя ôдобрати, тôлько напередъ хотѣвъ хочь разъ єще зъ Зунею поговорити.

До того не надалась заразъ случайнôсть, а зъ часомъ выбивъ я Яркови гадки о смерти зъ головы. Ôнъ постановивъ мужно терпѣти и задоволявъ ся тымъ, що мôгъ бодай деколи Зуню бачити и зъ нею поговорити. Не надѣявъ ся сердечный, що судьба лагодитъ єму несподѣванку, котра мала єго добити...

Три мѣсяцѣ тому дôставъ наказъ перенестись въ Вербôвець, село надъ Днѣстромъ, ôддалене ôдъ нашого мѣсточка 6 миль.

День передъ выѣздомъ пôйшовъ ôнъ попращатись зъ Зунею и єи родичами. Я бувъ зъ нимъ и мому зоркому и досвѣдченому оку не мôгъ укрыти ся жаль на лици Зунѣ и надѣйна ласкавôсть єи матери.

Ярко выйшовъ ôдъ нихъ якъ неживый, и ледво менѣ удалось потѣшити єго моими спостереженями, подѣлаными при прощаню, и ôнъ ôдъѣхавъ зъ надѣєю до Вербôвця.

Якъ проживавъ на новôй посадѣ, не знаю, бо за цѣлый часъ не писавъ нѣчого. Ажь на свята приѣхавъ, але такъ змѣненый, що ледво въ нѣмъ пôзнати було давного Ярка.

Першимъ єго дѣломъ було вытягнути мене на проходъ попри дôмъ Зунѣ. Ишли мы мовчки — ôнъ зъ понуреною головою, не зважаючи на нѣкого и не бачучи, що напротивъ насъ иде Зуня.

Я хотѣвъ зробити єму несподѣванку и не сказавъ, кто намъ иде на встрѣчу. Колижь Зуня до насъ наближилась и я пôдôймивъ руку, щобы єѣ привитати, мôй Ярко пôднѣсъ голову и въ тôй хвили очи ихъ стрѣтились зъ собою. Спаленѣли обоє: Ярко тримавъ капелюхъ въ руцѣ, а Зуня станула и такожь не знала, що почати.

„Панъ Ярославъ хотѣвъ до Васъ ити привитатись“ — сказавъ я, щобы перервати тую сцену, котра для мене вже смѣшною ставалась.

Зуня споглянула зновъ на него и покраснѣла єще бôльше. „Прошу на пополудне!“ — сказала и ôдбѣгла.

Теперь ставъ я Ярка набирати, якъ ôнъ мôгъ такъ „языка“ забути. Ôнъ слухавъ спокôйно, а въ кôнци сказавъ гнѣвный: „Що тутъ довго казати! Я и самъ виджу, що оно выйшло по нѣякому, та щожь, коли я не знавъ и не бачивъ нѣчого лишь єѣ“.

Закимъ пôйшли мы до паньства К., не знавъ Ярко, що зъ собою робити: плакавъ и тѣшивъ ся.

Радо витали паньство К. Ярка, а Зуня була веселенька, якъ ластôвочка, и Ярко повеселѣйшавъ и давъ волю свому языкови. Тôлько видно було, що волѣвбы бувъ зъ самою Зунею говорити, а она на бѣду мусѣла бути газдынею и все выбѣгала зъ комнаты за всѣлякими орудками.

„Ахъ, якъ панна Зуня мучатъ ся!“ — скрикнувъ Ярко, перерываючи оповѣданє о своѣй новôй посадѣ. „Перепрашаю, але я мушу помочи!“ — и прискочивъ до Зунѣ, котра справдѣ мучилась, ôдкорковуючи фляшку зъ виномъ.

„Нѣ, не хочу, щобъ Вы менѣ помагали!“ — говорила Зуня, ôднимаючи ôдъ него фляшку. „Вже немного, а Вы похвалилибысь, що єсте сильнѣйшѝ“ — и смѣялась, тримаючи фляшку, котру Ярко такожь державъ вразъ зъ єи рукою въ своѣй руцѣ.

Довго они ôдтыкали тоє вино, а коли розмова перейшла на инше поле, усунувъ ся Ярко пôдъ ôкно, де стояла Зуня, обрываючи листочки зъ цвѣтôвъ, що стояли на ôкнѣ.

Я усѣвъ при столику побôчь ôкна, и зачувъ, що говорятъ о цвѣтахъ, и добачивъ, якъ Зуня, уломивши галузку цвѣту, подала Яркови, а ôнъ поцѣлувавъ галузку и сховавъ.

На вечеръ зôбралось бôльше гостей, а межи ними и панъ Монтаґъ.

Начались игры, а въ нихъ можна було бачити Ярка все въ парѣ зъ Зунею, котра старалась якъ найбôльше докучити панови Монтаґови, за що ôнъ хотѣвъ мститись на Яркови, бо въ нѣмъ пôзнавъ своєго соперника. Але месть єму не удавалась. До того я зъ панною Зунею не пропустили жаднои случайности, щобы, помимо Ярковои обороны, выставити пана Монтаґа на смѣхъ.

Пôзно въ ночи вернули мы домôвь. Ярко бувъ щасливый, якъ Мослиминъ, що бачивъ рай, а однакожь придушувала тую веселôсть хмара смутку, покрываюча єго чоло и серце. Зъ грудей єго добувались часто тяжкѝ зôтхненя, котрыхъ причины я не умѣвъ ôдгадати, а пытаный Ярко не хотѣвъ менѣ єи выявити.

Черезъ три дни пересиджувавъ ôнъ по полудни у паньстна К., зъ ôдки все пôзно вертавъ. Але найпôзнѣйше вернувъ третого дня, а за поворотомъ не росповѣдавъ, якъ попередъ, що говоривъ зъ Зунею, якъ она выглядала, якъ дивилась, якъ усмѣхалась и т. д., лишь поклавъ ся тихо и почавъ плакати.

Пôзно въ ночи почувъ я розпачливый голосъ, нѣбы кликанє на ратунокъ.

„Ярку, — промовивъ я — Ярку, що тобѣ?“

Ôнъ отворивъ очи и хвативъ за мою руку, сперту на єго плече. „Ты насъ выратовавъ! А дежь она?“ — говоривъ заспаный.

„Кто?... Тобѣ щось снилось!“

„Снилось?... Нѣ! Я мокрый, дивись!“

„Спамятай ся!“

Ярко сѣвъ, думавъ щось, а наконець сказавъ: „Кобы ще такъ!“

„Що такъ?“ — поспытавъ я.

„Снилось менѣ, — оповѣдавъ ôнъ, прійшовши цѣлкомъ до себе — що я стоявъ надъ Днѣстромъ въ Вербôвци. По другôмъ боцѣ стояла Зуня зъ родичами и махала до мене хусткою. Я пустивъ ся въ плавъ черезъ Днѣстеръ. Вода рвала и уносила мене въ долину. Наразъ бачу коло Зунѣ Монта/а, котрый хоче єѣ зъ собою взяти, а она выдираєсь и призыває мене. Я добуваю послѣдныхъ силъ, щобъ переплысти, але годѣ — щось, якбы камѣнь, тягне мене на дно. Вода зачинає мене заливати, я закликавъ Зуню. Виджу, що она скаче въ воду; послѣдный разъ пробую выплынути на верхъ, але вода покрыває мене, я опускаюсь на дно, въ ушахъ шумитъ, голова пукає, а въ тôмъ чую: ктось хватає мене за рамя, тягне на верхъ и я бачу въ лодцѣ тебе и Зуню!...“ Ярко опустивъ голову на груди и зновъ задумавъ ся.

„Не журись, Ярку! Се добрый сонъ, лишь ты не гай ся, а пôйди єще нынѣ до Зунѣ, освѣдчи ся, и въ празнины зробимо весѣля!“

„Га! — зôтхнувъ ôнъ — не можу; я ще не знаю, що зо мною буде“.

Сего було менѣ вже за много и я сказавъ: „Якбы ты не дурень, булобы все добре“.

„Най буде и такъ!“ — сказавъ Ярко и мы поклались зновъ.

Не бачивши вже Зунѣ, ôдъѣхавъ ôнъ, а пращаючись зо мною сердечно сказавъ: „Памятай на мôй сонъ!“

Черезъ мѣсяць нѣчого не писавъ, доперва передъ кôлькома днями дôставъ я ôдъ него письмо такого змѣсту:

„Друже! Памятай на сонъ и старай ся выратовати єѣ. Я гину для другихъ! — Твôй Ярко.“

Вчера довѣдавъ ся я ôдъ єго матери, що Ярко въ Вербôвци утопивъ ся. Мати єго заразъ тамъ поѣхала, а коли вернесь и менѣ удѣлитъ бôльше вѣстей о єго смерти, не залишу подѣлитись зъ Вами.

Скалинцѣ, дня 8 Мая.

Всегда жичливый *Северинъ Н.*

Читанє и переписованє сего листу забрало менѣ цѣлу нôчь, та не жаловавъ я часу, а єще и другу бувбы посвятивъ охотно, щобы бôльше довѣдатись о Ярку. Але обставины не дозваляли менѣ довше остати въ Скалинцяхъ и я, скоро сонце зôйшло, подякувавши професорови за гостину и обѣцявши при нагодѣ зновъ єго одвѣдати, выѣхавъ въ дальшу дорогу. (Конець буде.)

До П***.

I.

Чи тямишь, серденько, той вечеръ тихенькій,
Коли на рундуцѣ сидѣлась зô мною —
И тіи цвѣточки, и садъ зелененькій,
И спѣвъ той, що нѣсъ ся горами луною?

Чи тямишь?... Ахъ, я ще довго не забуду
Ту нôчь зорешливу и тую гостину,
Якъ Ты щебетала, не щадила труду —
Якъ Ты насъ приймала, мовь рôдну родину.

Ще й нынѣ, якъ думковь зъ далекой чужины
Въ дорогій полечу рôдненькій мôй край,
То й Ты предо мною мовь та зоря ясна
Свѣтишь ми!... Ты сонце карпатской краины,
Ты рожо, що красишь той пôдгôрскій рай —
Твôй другъ Тя здоровитъ: О, будь все, будь щасна!

Брукъ н. Л въ Серпню 1880. М. Сѣльскій.

Письма рускихъ Галичанъ
ДО МИХАЙЛА ПЕТРОВИЧА ПОГОДИНА
въ лѣтахъ 1836—1861.

(Дальше.)

Окôнчивши печатанє письмъ И. Вагилевича до М. П. Погодина, скажемъ єще слôвъ кôлька о авторѣ сихъ письмъ, и позôсталыхъ єго научныхъ трудахъ, котрй въ одной части находятъ ся въ рукописи въ библіотецѣ имени Оссолиньскихъ у Львовѣ.

Многй, що лично знали Вагилевича, кажутъ, що то бувъ чоловѣкъ безъ найменшои сталости, хотя не збувало єму на енергіи; все, що попалось єму въ руки, а було для него въ першôй хвили загадочнымъ, безъ всякои критики старавъ ся ôдносити до найдавнѣйшихъ часôвъ — словомъ, що то мавъ бути „чудакъ“ въ своѣмъ родѣ. Навѣть въ своѣй молодости, коли єще не вступивъ на арену житя публичного, старавъ ся звертати на себе увагу людей тымъ, що ходячи въ подертôй одежи зъ ôдкоченымъ ковнѣромъ, носивъ пôдъ пахою великй якúсь книги...

Польскій литератъ Владиславъ Завадскій, бувшій членъ „Собору Рускаго“*), и знавшій близше Вагилевича, пише о нѣмъ въ своѣй розвѣдцѣ**), що Вагилевичь Иванъ розпочавъ свою литературну дѣяльнôсть пôдъ крылами Бѣльовского (!) и Борковскихъ (!). Начавъ ôдъ писаня стихôвъ, зъ котрыхъ кôлька Іосифъ Борковскій въ „Dziennik-y Мód“ выпечатавъ, хотя нѣчого менше поетичного неподôбно собѣ представити, якъ цѣлого Вагилевича и єго працѣ науковй. Укôнчивши теологію, оставъ священикомъ и одержавъ прихôдъ, котрый по кôлькохъ рокахъ угративъ. Приведеный до крайнои нужды, зъ недостатку удержаня для жены и дѣтей, принявъ протестантизмъ, щобы охоронити ся ôдъ дальшихъ переслѣдованій, и замешкавъ у Львовѣ, где цѣле житє перевѣвъ въ великôмъ недостатку. Дѣйстный мôль ученый, енциклопедія ходяча, посѣдавъ громадну ерудицію, особливо въ рѣчахъ ôдносячихъ ся до исторіи Руси, и въ загалѣ до славяньщины, але мавъ перо тяжке, не посѣдавъ свобôдного стилю, задля чого єго письма, будучи неоцѣненымъ зборникомъ матеріяла историчного, не приносили єму майже нѣякого доходу... Однакожь Вагилевичь то бувъ, що отримавъ першій гонораръ литературный у Львовѣ: историчнои славы штучку на камизельку ôдъ кравця Кульчицкого, що выдававъ „Dziennik Мód“... Але кромѣ камизельки треба було и хлѣба. Повело ся Вагилевичу одержати мѣсце коректора при „Газетѣ Львôвскôй“, а заразомъ въ закладѣ имени Оссо-

*) Може не було и не буде у насъ товариства, котребы мало такъ короткій статутъ, якъ бувъ „Уставъ Собору Рускаго“ въ 1848 роцѣ. Отъ дословный єго текстъ: „Уставъ Собору Рускаго. §. 1. О Цѣли. „Цѣль Собору Рускаго єсть: чувати надъ народностею рускою и причиняти ся до єи свобôдного розвитя, а при тôмъ удержовати згоду и одность зъ миромъ соплеменнои народности вспôльнои нашои отчины. §. 2. О Предсѣдатели Члены обираютъ большинствомъ голосôвъ предсѣдателя и двохъ намѣстниковъ. Предсѣдатель завѣдує въ урядѣ черезъ 14 день, послѣ котрыхъ, якъ созволятъ члены, може быти потвержденный; тоже тычитъ ся намѣстникôвъ. §. 3 О членахъ До прійму же на члена постановлено слѣдующее: а) Щобы были конечне роду рускаго, а то обохъ исповѣдань греческого и латиньского, б) А при пріймѣ мати за собою большинство голосôвъ всѣхъ членôвъ Собора.“ (Гл. „Дневникъ Рускій“, Львôвъ 1848, ч. 1. стор. 2.)

**) Гл. Władysław Zawadzki. Literatura w Galicyi. Lwów 1878, стор. 127—130.

линьскихъ поручено ему за старанѣмъ Бѣльовского коректу друкуючого ся тамъ другого выданя словаря Линдого. Доходы зъ тыхъ занятій заледви могли выстарчити на житє. Вагилевичь боровъ ся неустанно зъ противностями, бо не мавъ достаточного фонду на своє удержанє. Цѣла єго поверховнôсть була образомъ недостатку. Въ выполовѣлôй одежи, въ вытертôмъ гранатовôмъ сурдутѣ бôльшу половину дня проводити мусѣвъ надъ коректою; однако ôнъ не дбавъ о поверховнôсть, а лишь жалувавъ, що тôлько часу урывати мусѣвъ важнѣйшимъ працямъ науковымъ, марнуючи на коректу и експедицію „Газеты Львôвскои“. Єщежь при коректѣ словаря Линдого мавъ ôнъ по крайнôй мѣрѣ поле употребити свои вѣдомости филологичнѣ и граматичнѣ, доповняючи и справляючи въ многихъ мѣсцяхъ текстъ первѣстный; була то вже праця бôльше вдячнѣйша и пожиточнѣйша, бо мала цѣху наукову, переходячу кругъ звыклои коректы. Дѣйсно заслужывъ ся много Вагилевичь при тôмъ выданю словаря Линдого, хотя єго заслуга безъ розголосу утонула въ текстѣ дѣла, невсказана и незнана. Мавъ ôнъ навѣть зъ Шайнохою и другими єще ученымы, завôзваными до того закладомъ имени Оссолиньскихъ, заняти ся уложенємъ тому додаткового до словаря Линдого, але зъ отемнѣнємъ Шайнохи и смертею Вагилевича замѣръ сей занехано... Гдекотрѣ поменшѣ труды свои друковавъ Вагилевичь въ „Bibliotec-ѣ Warszawsk-ôй“ и въ часописьмахъ Львôвскихъ. Осôбно выдавъ граматику языка малорускога и монографію: Монастырь Скитъ въ Манявѣ. До монументôвъ Бѣльовского переложивъ и обробивъ критично умѣщену въ першôмъ томѣ лѣтопись Нестора. Положенє Вагилевича получшило ся тогды, коли за старанѣмъ Бѣльовского, проф. Малецкого и Станислава Пилята, покликаныхъ радою мѣйскою Львôвскою до пересмотру архиву мѣста Львова, поручено єму упорядкованє тогоже архиву и занменовано єго директоромъ. Теперь увидѣвъ ся Вагилевичь въ своѣмъ елементѣ. Маючи собѣ запевнене достаточне удержанє, мôгъ вызволити ся ôдъ давнѣйшихъ невдячныхъ занятій и ôддати ся выключно працѣ стисло науковôй... Горячо занявъ ся ôнъ упорядкованємъ архиву. Ôдчитавъ, переписавъ, перетолковавъ и приготовивъ до друку сто кôлькадесять оригинальныхъ документôвъ, зъ котрыхъ богато було вже дуже ушкодженыхъ и ледви чительныхъ. Смерть въ коротцѣ перервала розпочату працю...“

Вагилевичь до нещастного для него 1848 р. писавъ вправдѣ все бôльше по польски якъ по руски, але черезъ те не бувъ єще цѣлкомъ затраченый для Руси. Розгорѣла єго фантазія, велика рухливôсть а при тôмъ и несталôсть въ поглядахъ зъ однои стороны, а недостатокъ средствъ зъ другои — були причиною, що въ тôмъ для насъ пропамятнôмъ роцѣ попавъ ся ôнъ въ противный табôръ и ставъ выдавати „Дневникъ Рускій“, котрый бувъ органомъ „Руского Собору“*).

Вправдѣ самъ програмъ „Дневника Руского“, написаный Вагилевичемъ, не свѣдчитъ о пропагандѣ якихъ тамъ

---

*) „Рускій Соборъ“ складавъ ся переважно зъ членôвъ, котрыхъ мало обходила судьба Руси. Политичне тогдашне положенє нашихъ противникôвъ вымагало, щобы чимъ-небудь паралижовати дѣла „Рускои Рады“, и длятого завели они „Рускій Соборъ“, котрый узурпуючи собѣ власть представителя галицкои Руси, предкладавъ меморанда и выдававъ ôдозвы до народа. До нашихъ часôвъ, о скôлько менѣ се звѣстно, заховалась така ôдозва лишь въ однôмъ екземплярѣ. Хоронитъ ся она въ библіотецѣ имени Оссолиньскихъ пôдъ ч. 45.653, оправлена разомъ зъ „Дневникомъ Рускимъ“ Вагилевича, котрый нынѣ зачисляє ся такожь до рѣдкостей библіографичныхъ. Одозва ся — печатана по руски, але латиньскими буквами — маѣ велику вагу для кождого, кто хоче пôзнати духа памятного 1848 р., а заразомъ переконати ся, якъ по майстерски забирались до дѣла нашѣ вороги. Длятого замѣщаємъ сю „ôдозву“ разомъ зъ пôдписами членôвъ „Рускога Собору“, и робимъ на сѣмъ мѣсци примѣтку, що имя Вагилевича, котрый бувъ редакторомъ органу „Рускога Собору“, не находитъ ся межи тыми пôдписами. Ся „ôдозва“ звучитъ: „Братя Русины! Духъ змилованя Божого, духъ вôльности, ступивъ межи народы Европы, продеръ ся до недавно смутныхъ загородъ нашихъ. Грудь Русина, навыкла до востхнѣня (!) и думки, ôджила. Розрадовала ся душа Его въ Бозѣ по довгôй тузѣ, благословячи велике Имя Его въ тотôмъ великôмъ дарѣ, который намъ днесь здѣлавъ. Нимъ зъ цѣлымъ свѣтомъ поспѣшаємо до вôльности, а тоє виннисьмо конституціи, наданой намъ зъ натхнѣня Божого черезъ Найяснѣйшого Цѣсара и Короля нашого Фердинанда I. Конституція тота улатвяє намъ нынѣ выробляти и украшати нашу мову, впроваджовати ю въ житє и дати ѣй таке становиско, на якôмъ вже стоятъ нынѣ братнѣ языки сусѣдôвъ нашихъ. Русины! днесь будитъ ся народность руска, бо духъ Божій ступивъ на землю и зрôвнавъ якъ народы, такъ и люди зъ собою. Въ намѣреню, тую народность воздвигнути, завязало ся вô Львовѣ два собраня пôдъ назвою: „Рада народова (?) Руска“ (святоюрска) и „Соборъ Рускій“ Первая, складаюча ся по найбôльшой части зъ Превелебныхъ священникôвъ, не може ся скутечно займовати чимъ иннымъ, токмо дѣлами церковными и честною працею о спасеню небеснôмъ. А нашъ Собôръ, складаючій ся не токмо зъ велебныхъ отцôвъ духовныхъ, але такожь зо всѣхъ инчихъ станôвъ, постановивъ — не минаючи такожь праведного намѣреня Рускои Рады — заняти ся всѣми потребами рускога народа. Въ тôй мысли буде выходити денникъ Рускога Собора, который опѣцѣ нашого Міра свѣтлыхъ мужѣвъ поручаємо. И вѣдомо чинимо передъ Господомъ Богомъ, міромъ христіяньскимъ и цѣлымъ свѣтомъ, що намѣренємъ нашимъ єсть: чувати надъ народностею рускою, причиняти ся до ѣй свободного и независлого розвитку, проевѣщати нашъ народъ; пôднести єго до участинства въ справахъ цѣлого народа, запровадити школы такъ низшѣ яко и высшѣ въ языцѣ рускôмъ, научити єго уживати на добро наданыхъ ему свобôдъ конституційныхъ, чувати надъ правами и добромъ цѣлого народа, вспирати и воздвигати письменство наше руске вплывомъ нашимъ и маѣткомъ, наконецъ старати ся, кôлько въ силахъ нашихъ буде, о полѣпшене доли духовенства рускога, абы могло такъ высокому свому поволанію безъ перешкоды ôдповѣдати; при тôмъ же всѣмъ утримовати всѣми силами згоду и єднôсть зъ народомъ вспôльного нашого отечества, щобы буря неряду и колотнѣ, тая позма (?) страшлива, що дерева зъ корѣнємъ вырыває, и все зъ землею рôвнає, не попсувала тыхъ молодыхъ лѣторостей, которѣ не давно въ землю нашу святу часъ вôткнувъ. Въ тотôмъ намѣреню подалисьмо вже суплику дня 11. Мая с. р. до трону нашого Монархи. Тая єсть, милѣ братя Русины! наша сповѣдь, нашого сумлѣня и переконаня зеркало, наша вѣра; тою дорогою будемо поступати, ôдъ неи не дамо ся нѣчимъ ôдвести, яко и ôдъ того переконаня, же нею токмо идучи, въ згодѣ и соединенію братнôмъ, до спасенія нашего дôйти потрафимо. Взываємъ угодно всѣхъ честныхъ и свѣтлыхъ Русинôвъ, щобы насъ въ нашихъ добрыхъ и щирыхъ намѣреніяхъ вспирали; понеже освѣщеніе люду, народность руска, щастє міра и добро нашого краю єсть нашимъ гасломъ. Вô Львовѣ дня 8. Червця 1848 р. Дѣйствительніи члены Руского Собору:

Бачиньскій Гавриілъ, обыватель мѣста Львова; Баванкевичъ Іоанъ, обыв. м. Львова; Ценглевичъ Касперъ, письменникъ; Цыбульскій Іоанъ Кароль, посѣд. зем., письменникъ; Чиряньскій Емиліянъ, адъюнктъ акад. техн.; Домбчаньскій Антонъ, совѣтникъ; от. Дольницкій Викторъ; Дзѣдушицкій Алекс., посѣд. зем.; Дзѣдушицкій Юліянъ, посѣд. зем.; Дзѣдушицкій Володиміръ, посѣд. зем.; Дзѣдзѣцкій Іоахимъ, уряд. ц. к. фиск.; Дзѣдзѣневичъ Ротыславъ, уряд; Голѣвскій Антонъ, посѣд. зем.; Горошкевичъ Юліянъ, уряд.; Яблоновскій Людвикъ, посѣд. зем.; Яблоновскій Іосипъ, посѣд. зем.; Яблоньскій Генрикъ, академикъ; Яцевичъ Сильвестеръ, правникъ; Капчиньскій Теофиль, прав. докт. филоз.; Кокуревичъ Михаилъ, прав.; Комарницкій Болеславъ, посѣд. зем.; Комарницкій Игнатъ, письм.; Комарницкій Людвикъ, д-ръ правъ. адвокатъ краєв.; Корчиньскій Александеръ, академикъ; Корчиньскій Михаилъ, прав.; Коростыньскій, письм.; от. Крыницкій Онуфрій, д-ръ св. теол, крылошанъ; Крыницкій Теофиль, алюм семинаріи; от. Кржижановскій Ромуальдъ; Кучиньскій Емиліянъ, уряд.; Кульчицкій Якобъ, д-ръ правъ и уряд. ц. к. фиск.; Левицкій Базилій, уряд.; Ленкавскій Константій, письм.; Лодыньскій Антонъ, обыв. м. Львова; Лодыньскій Геронимъ, посѣд. зем.; Лодыньскій Онуфрій, обыв. м. Львова, урядникъ; Менциньскій Іоанъ, техникъ; Мрозовицкій Станиславъ, акад; Поляньскій Теодозій, д-ръ правъ, адв. кр.; Петровичъ Винцентій, д-ръ мед; Пьонткевичъ Ротыславъ, уряд. ц. к. фиск.; Поглодовскій Зенонъ, урядникъ ц. к. суд; Попель Михаилъ, совѣтникъ ц. к. апель.; П(р)рускій Іо-

крайныхъ и революційныхъ гадокъ, але по перечитаню легко догадатись о цѣли сего выдавництва.

Отъ програмъ „Дневника Рускаго“, написаный Вагилевичемъ*): „Всѣ тое дуже добре знаютъ, що народность єсть найголовнѣйшою вымѣнкою въ томъ, абы народъ пріймолъ до розвитія политическаго, а черезъ то почулъ самъ себе и порозумѣлъ свою судьбу. Отжежь на отголосъ вольности, котрый идетъ що молня по всѣхъ кутахъ Европы и кличетъ до нового житя всѣ єи народы, встаютъ, встаютъ Поляки и Русины, товаришѣ вспôльнои судьбы, абы мали удѣлъ въ будущемъ, якое єсть приречено народамъ вольнымъ. Але Русь єще не сполнила сеи першои вымѣнки своєго бытя; народность рускую поняло лише дуже малое число Русиновъ. Отжежь впровадити Русь на тую степень житя политическаго, сей пріймилъ трудъ Рускій Соборъ.

„Цѣль Рускаго Собору єсть: опѣкованє ся народностію рускою, причиненє ся до єи слободного и независимого розвитя, а при томъ удержуванє згоды и одности зъ міромъ сопленнои народности въ нашой спольной отчинѣ. Однимъ зъ найпершихъ шедствъ, якимъ хочетъ Рускій Соборъ дойти до своєи цѣли, єсть: просвѣщеніе народное, а то осягнути можна литературою рускою. Отжежь въ томъ намѣренію постановилъ Рускій Соборъ издавати письмо періодическое подъ назвою: Дневникъ Рускій. Дневникъ сей будетъ обнимати окроме рѣчей выходящихъ изъ Рускаго Собору, найновѣйшій вѣдомости такъ нашей якъ и заграничныхъ земель, также все то, що насъ обходитъ яко народъ, котрый ся почуваетъ самъ въ собѣ и маетъ передъ собою великое будущее. На послѣди все то, що лише причинитъ ся до просвѣщенія Рускаго народу, будетъ одвѣтно стремленю Собора входити въ составъ Дневника. Дневникъ сей буде выдавати ся зъ прочатку що тыждня разъ, пôзднѣйше два разы на тыждень, и то въ одинъ листъ великого розмѣру буквами кирильскими, а по причинѣ що многи Русины не маютъ доброи вѣдомости сихъ буквъ, то якоесь число екземпляровъ будетъ издано и латиньскими буквами, такъ що пренумеранты по своєй воли могутъ брати екземплярѣ печатаны одними або другими типами. — Во Львовѣ дня 12. Серпня 1848. Иванъ Вагилевичъ, отвѣтный редакторъ“.

Зъ письмъ позôсталыхъ въ рукописи по Вагилевичу, якъ вже споминалось, находитъ ся одна часть у крыл. А. С. Петрушевича, а друга въ библіотецѣ имени Оссолиньскихъ пôдъ н-ромъ 2411 въ двохъ томикахъ пôдъ заголовкомъ: „Studya historyczne przez Jana Wagilewicza. Xięga I. Lwów 1861“, и „Studya filologiczne przez Jana Wagilewicza, Xięga I. Lwów 1856.“

Въ першôмъ томику заключає ся: „Dzieje narodu polskiego od r. 1058—1090“; „Genealogia xiążąt i królów polskich. Oddział I. Od najdawniejszych czasów do podzielenia się dynastyi Piastowskiej na linie szląską, wielkopolską i sędomirską, ułożył Jan Wagilewicz*). Lwów 1865“; „Faraonowie egipscy“; „Królestwo Galicya“ и кôлька єще розвѣдокъ меншои ваги.

Въ другôмъ: „O uprawie języka starosłowiańskiego w Polsce“; Nieco o pierwiastkach staro słowiańskiego**) języka przez Jana Wagilewicza. Lwów 1853“; „Слово о полку Игоревѣ. Słowo o pułku Igorowym. Zabytek języka staroruskiego z końca XII. wieku. Tekst oryginalny sprostował (?), objaśnił i przełożył na język polski i małoruski Jan Wagilewicz***). Lwów, 1865“. За симъ слѣдує єще кôлька народныхъ пѣсень-колядокъ зôбраныхъ нимъ въ лѣтахъ 1837 и 1838, и кôлька рускихъ грамотъ въ ôдписяхъ.

Зъ всѣхъ тыхъ письмъ заслугує на найбôльшу увагу розвѣдка „Królestwo Galicya“, въ котрôй авторъ на пôдставѣ вѣдомости, находячои ся въ „сгоп. Hung.“ о стосункахъ угорского короля Белѣ I. зъ Мстиславомъ галицкимъ старає ся критично пояснити: кто то бувъ той Мстиславъ, якого роду, и що то за мѣсто и королество Галичь. Также не безъ вартости єсть єго перевôдъ рускій Игоря****).

(Дальше буде.)

Иванъ Ем. Левицкій.

ТУНДРЫ.

По обохъ бокахъ кола полярного простягає ся поясъ землѣ бездеревный, обмеженый на полудне (около 63°) зеленымъ пралѣсомъ. Той поясъ землѣ пустынный, бездеревный называютъ тундрою.

Не лишь сусѣдству бѣгуна завдячує поясъ той свôй пустынный характеръ, але особенно острымъ вѣтрамъ, котрѣ ôдъ ледового моря дуютъ безъ впину на плоскѣ побережа и далеко-широко въ округи придавляютъ до землѣ ледви взмагаючу ся рослиннôсть.

Всюда подувъ ôдъ ледового моря стоитъ на перешкодѣ высшому ростови деревъ, всюда спиняє ôнъ розложистôсть галузей, розвите роскôшнои короны; нѣгде однакожь подувъ сей не несе ся такъ далеко ôдъ побережа, якъ при пôвночнôмъ ледовôмъ мори, где неразъ вихры при студени 30—40° свобôдно шалѣютъ черезъ неохороненѣ ровени, або голѣ хребты гôръ. Тамъ по конечности ростутъ лѣсы далеко ôдъ берегôвъ. Жадне дерево, жаденъ корчь не посмѣвбы близько моря пôднести своєи головы супротивъ такихъ вихрôвъ.

Нема по правдѣ въ цѣлôмъ свѣтѣ нѣчого сумнѣйшого и пустѣйшого надъ тундру, чи она складає ся зъ незмѣренныхъ багнищь (трясавиць), чи зъ сухихъ поростôвъ. Половѣ мохи и бурѣ поросты творятъ поганый килимъ, въ котрый загорнула ся тамошна природа, а поодинокѣ слабонькѣ тра-

---

анъ, письм.; Пржиленцкій Станиславъ, письм.; Рачиньскій Стефанъ; Савчиньскій Зигисм, д-ндъ филос.; Смеречаньскій, секр. тов. кред; Статкевичъ Григорій, ц. к. уряд.; Стецкій Людвикъ, посѣд. зем.; Шемеловскій, д-ръ правъ, адв. краєв; Шумляньскій Антонъ, посѣд. зем.; Шумляньскій Станиславъ, посѣд. зем.; Телиховскій Миколай, прав., обыв. м. Льв.; Тустановскій Михаилъ, д-ръ правъ, адв. кр.; Венковскій Кирилъ, д-ръ правъ, адъюнктъ ц. к. фиск.; Витошиньскій Игнатъ, алюм. сем.; Выслобоцкій Геронимъ, д-ръ правъ, дирек. тов. кред; Захарясевичъ Іоанъ, письм.; Заржицкій Макс., правникъ, обыв. м. Льв.; Заржицкій Кароль, акад., обыв. м. Льв.; Завадскій Іосипъ, посѣд. зем.; Завадскій Владиславъ, посѣд. зем., письм.; Звѣржховскій Едгаръ, посѣд зем.

„Чуємо ся обовязаными вытовмачити ся при нынѣшнôмъ Братямъ нашимъ Русинамъ, же зъ браку типôвъ кирилицкихъ въ друкарняхъ Львôвскихъ не можемъ мати пріємности письмъ нашихъ до Васъ въ тыхъ типахъ друковати, а то такъ довго, поки собѣ не спровадимо зъ заграницѣ“.

*) Гл. „Дневникъ Рускій“, Львôвъ, 1848, ч. 1. „Дневникъ Рускій“ печатавъ ся въ друкарни Михайла Порембы, и перше єго число появилось дня 18 (30) Серпня 1848 р. — Я. Головацкій въ своѣмъ трудѣ: *Дополненіе къ очерку славяно-русской библіографіи В. М. Ундольскаго. С-Петербургъ, 1874.*“ на стор. 54 говоритъ, що „Дневника Рускаго“ выдано лишь 10 чиселъ. Одна часть кождого числа була печатана церковнославяньскимъ, а друга польскимъ (!) письмомъ. Въ библіотецѣ им. Оссолиньскихъ находитъ ся пôдъ ч. 45.653 неповный екземпляръ, печатаный латиньскимъ письмомъ.

*) Предмова до сеи розвѣдки написана не рукою Вагилевича.

**) Въ рукописи написано було зъ разу „bółgarsko-słowiańskiego“, але пôзнѣйше здає ся поправивъ самъ авторъ на „staro-słowiańskiego“.

***) Межи сю рукопись попалась и рукопись Жеготы Павлѣ „Przypisy do Słowa o wyprawie Igora“. Здає ся, що Вагилевичъ при переводѣ корыставъ зъ сихъ замѣтокъ.

****) Не наводимо зъ переводу гдеякихъ уступôвъ, бо и такъ выдасть въ „Рускôй Библіотецѣ“ проф. И. Онышкевичъ въ цѣлости сей перевôдъ.

вички и цвѣточки, що скрыли ся за збочь, похилену на полудне, суть дуже рѣдкй и незначнй. Лишь на дуже охороненыхъ мѣсцяхъ зноситъ ся ту и тамъ карловата, на долонь або стопу высока верба, рододендронъ, борôвка, воронячка и такй иншй ростины, що могутъ остояти ся супроти погубного подуву полярнои зимы; звычайно однакожь мусятъ и тотй выдержалй дѣти полярного пояса укрывати ся пôдъ захистомъ мохôвъ або поростôвъ, и ледви посмѣютъ поодинокй листки або кôнчики прутикôвъ выхилити ся изъ за покрывала...

Граница межи тою бездеревною пустынею и поясомъ лѣсистымъ не всюды однака. На гдеякихъ мѣсцяхъ втискає ся тундра глубоко въ край лѣсистый, въ другихъ зновъ рôстъ лѣсовый поступає на пôвнôчь.

Нѣщо въ свѣтѣ не може дати образа тои страшеннои гробовои тишины, яка панує въ зимѣ на тундрахъ. Лишь гдеколи чути ночею голосъ самотного лиса або крикъ бѣлого пугача, достойного спѣвака тыхъ безлюдныхъ пустарôвъ.

Але коли весною сѣра земля, позбувшись бѣлого покрывала, зновъ проявитъ ся и окомъ необгорненй болота порозтаюютъ, являютъ ся безчисленнй громады дикихъ перелетныхъ птицъ и оживляютъ на короткій часъ пôвнôчну пустыню. Чудесна сила инстинкту привела ихъ сюды зъ далекихъ краѣвъ, где въ незмѣренныхъ багнахъ и озерахъ, на плоскôмъ побережю моря, на берегахъ рѣкъ и въ рыбнôмъ мори находятъ для себе достатокъ пожывы, а заразомъ стелятъ собѣ гнѣзда въ незворушенôмъ супокою. Деякй зъ нихъ несутъ ся навѣть на голôй тундрѣ.

За водными и побережными птицями тягнутъ орлы и яструбы, подôбно якъ за походами оселедцѣвъ спѣшатъ побôльшй пажерливй рыбы моря; громады дикихъ курей бѣгаютъ помежи низькою кущавиною, а коли сонце засияє зъ бôльшои высоты, то и синица пускає свôй звонкій голосъ по воздусѣ.

Якъ отже лѣтне тепло приманює на тундру стада перелетныхъ птицъ, такъ оно приманює такожь и рыбы зъ пôвнôчныхъ водъ, и саме тогды ôдбуваютъ ся въ рѣкахъ вандрôвки рыбъ ôдъ пôвночи на полудне: лососѣ и осетры плывутъ тогды въ безчисленныхъ громадахъ зъ моря въ глубь краю, горѣ рѣками, послушнй голосови природы, котра ихъ спонукує класти икру въ теплыхъ водахъ.

Въ той самый часъ опускає такожь скороногій ренъ захистъ лѣса, приманеный въ тундры свѣжимъ поростомъ, и щобы на холоднôмъ побережю зберегчи себе ôдъ ѣдкихъ жалиць (кôньскихъ мухъ).

Такъ одживає на кôлька мѣсяцѣвъ мертва тундра и стає ся жилищемъ для животныхъ розличного рода, чимъ приманює къ собѣ такожь и чоловѣка. Теперь являє ся рыбакъ, стрѣлець и пастырь-номада зъ чередами усвоєныхъ ренôвъ. Поселенцѣ воздушнй, воднй и земнй, навѣть сама земля зъ своєю бѣдною накрывою, мусятъ сплатити гарачь (данину) на розличнй потребы чоловѣка: насытити єго голодъ, приодѣти єго тѣло, заспокоити єго лукавôсть...

Коли першй серпневй або вересневй морозы пригадаютъ недалеку зиму, тогды всё, що жіє, утѣкає зъ тыхъ мѣсць, де небавкомъ маютъ высохнути жерела жизни. Гуси, качки и лебедѣ тягнутъ густыми громадами на полудне; птицѣ побережнй шукаютъ мягшого грунту, котрый ихъ клювови дозволює гонити за добычею; лососѣ и осетры повертаютъ назадъ до глубинъ моря; ренъ шукає лѣса — и небавкомъ не остало ся вже нѣчого въ тôй бездеревнôй пустари, що моглобы довше придержувати чоловѣка.

Осенею и зимою покрываєгруба верства снѣгу закостенѣлу землю, замерзле озеро, ледомъ засклеплену рѣку и скрываєвсе черезъ 8 або и 9 мѣсяцѣвъ пôдъ свою бѣлу плахту.

Снѣгъ не вступає ся скорше, ажь доки на другій рôкъ довгій лѣтный день не зломитъ зимы; але зате хоронитъ снѣгъ въ способбъ чудесный свѣтъ рослинный полуночи передъ згубнымъ подувомъ лютого морозу. Безпечна пôдъ тымъ теплымъ покрываломъ дожидає ростина будучого лѣта, не дбаючи, що на дворѣ мѣсяцями люгитъ ся студѣнь, котра заморожує живе срѣбло и розсаджує гранитовй скалы; тутка такожь находятъ гдеякй немногй звѣры, що перезимовуютъ на тундрѣ, безпечный захистъ для себе. Пôдъ снѣгомъ гребе лемингъ (птица) за сочистыми бадылами; въ норѣ, снѣгомъ закрытôй ôдъ студени, куняє лисъ, лемингa найнебезпечнѣйшій ворогъ. Снѣгови завдячуємо, що и найдальше на пôвнôчь положенй краѣ не суть позбавленй цвѣтôвъ, и що н. пр. на Новôй Земли цвите незабудька...

Где земля тундры єсть зъ граниту и досыть суха, тамъ покрываєся она густымъ килимомъ поросту, котрый на вогкихъ мѣсцяхъ мѣшає ся зъ исляндскимъ мохомъ. На земли мокляковатôй ростутъ высокй осоки дуже густо. Черезъ нагле настанє зимы стинаютъ ся соки травъ въ бадылахъ и переховуютъ ся черезъ зиму. Тымъ чиномъ зъ весною вертаючй перелетнй птицѣ втѣшаютъ ся сочистыми бадылами, котрй обачна природа пôдъ часъ лютои зимы для нихъ заховала.

Ôдбитє (рефракція) лучѣвъ свѣтла єсть на тыхъ просторахъ дуже величаве, такъ въ зимѣ задля морозомъ згустѣлого воздуха, якъ такожь въ Цвѣтни и Маю задля пары, выходячои изъ снѣгу. Тогды то проявляютъ ся на тундрѣ воздушнй тотй образы: лѣсôвъ, мѣстъ, селенй людскихъ — що здрадно приманюютъ подорожныхъ, а однакожь ôдъ нихъ ôддѣленй мертвою, на кôлькадесять миль або и бôльше простягаючою ся пустынею.

Денисъ.

(Конець буде)

Рускй лѣтописи и лѣтописцѣ XVII. столѣтія.

(Критичный розбôръ Корн. Заклинъского. — Дальше.)

Якъ вже згадано, лѣтописець Львôвскій знає навѣть, якй справы рускй судили ся на трибуналахъ. Росказує, що въ роцѣ 1636 О. Гулевичь, владыка Перемыскій („ведлугъ привилея, который король надалъ“) хотѣвъ поѣхати до монастыря св. Спаса, але тому спротививъ ся якійсь шляхтичь Крупскій. Епископъ не вважаючи на те, и маючи при собѣ королевскихъ комисарѣвъ, ôдъѣхавъ до монастыря. Тогдѣ Крупскій „поѣхавши на трибуналъ до Мазуровъ, до Піотркова, удалъ єго гвалтовника: же мя наѣхалъ, розбилъ въ монастыру, и присягъ на него[1]).“ — „Скоро пôдъ соймъ земля ся трясла, на вѣлѣю Панни Маріи Громницѣ.“

Повстанє Павлюка въ роцѣ 1637 закôнчило ся нещасливо битвою пôдъ Кумейками *„на велтю (навечеріе) св. Николы“* а ôдтакъ договоромъ пôдъ Боровицею (козаки мусѣли выдати Полякамъ Павлюка гетьмана и всѣхъ полковникôвъ). Слѣдуючого року ôдбувъ ся соймъ, що судивъ козакôвъ. Лѣтописець такъ о тôмъ пише: „Соймъ былъ 1638, на которомъ потратили козакôвъ старшихъ, що ихъ козаки выдали: того то Павлюка и Василія Томашика[2])“.

Пôдъ рокомъ 1646 росказує авторъ, якъ черезъ соймъ розбили ся пляны короля Володислава зглядомъ вôйны зъ Турцією. Король задумавъ зъ помочею козакôвъ выдати вôйну Туркамъ и въ тôй цѣли нанявъ вже вôйско чужоземне, котре почало сходити ся до Польщи. Однакъ король не спы-

[1]) [2]) Лѣт. Львовск. ст. 25, 29.

тавъ, що на те скаже рѣчпосполита. Скликано отже соймъ — „Сенаторове и речь посполитая (соймъ) того не допустили, вôйны съ Турчиномъ мѣти не позволили, бо єще примѣря было не вышло[1])."

Въ роцѣ 1648 Хмельницкій побѣдивши вôйска польскй пôдъ Жовтыми Водами и пôдъ Корсунемъ, выславъ своихъ послôвъ на соймъ конвокаційный, котрый скликано по смерти короля (въ маю 1648), и оправдувавъ ся передъ сенатомъ. „Потомъ екскузовался Хмельницкій у сенату, у княжатъ и пановъ великихъ, же то зъ неволѣ учинити мусѣлъ, боронячися... Просилъ теди о привернене вольностей давныхъ войску запорожскому, послы на конвокацию выправивши до Варшавы, которымъ обецано было подъ кондеціями певными привернути[2])."

Року 1649 „коронація по Трехъ корольхъ въ Краковѣ была и сеймъ тронедѣльный, на которомъ знову посполитое рушенє на козаковъ ухвалено, и комесаровъ выправлено[3])."

Видимо отже, що авторови лѣтописи Львôвскои звѣстно було, надъ чимъ радивъ соймъ и въ котрыхъ соймахъ пôдъ обраду приходили справы рускй. Спытаємо теперь, зъ ôдки мôгъ ôнъ се такъ точно знати и для чого соймы такъ єго дуже займали. Безперечно авторъ лѣтописи належавъ до тои суспôльности, котра на соймы ѣздила, выбирала послôвъ, брала участь въ соймовыхъ обрадахъ. Такою суспôльностею була шляхта, до неи отже причисляємо и нашого автора.

Такихъ доказôвъ, якъ сей послѣдный, находимо ще бôльше въ нашôй лѣтописи. Лѣтописець н. пр. знає, пôдъ якими условіями рѣчпосполита або єи гетьманы заключали договоры въ вôйнахъ зъ козаками. Росказуючи про вôйну гетьмана Конецпольского зъ козаками въ роцѣ 1630 каже, що козаки були непоборимй и що гетьманъ польскій „о перемирє просилъ и що хотѣли козаки, то собѣ вымовили... А гетмана не онъ, ани король маєтъ надавати, тылько сами обирати." Про угоду зъ козаками на Масловôмъ Ставѣ (4. грудня 1658, коли то козакôвъ зрôвнано зъ „людьми посполитыми") каже лѣтописець: „Потомъ почали примиря просити (козаки) и наказано имъ гетмана собѣ обирати; полковниковъ надано имъ польскихъ до каждого тысяча, а при кождомъ полку трыста Нѣмцовъ драгоновъ для остороги лѣпшой." Авторови звѣстно, що Хмельницкій по смерти короля Володислава IV. бувъ за выборомъ Яна Казимира, и що шляхта, думаючи черезъ те зъєднати собѣ гетьмана козацкого, выбрала Яна Казимира королемъ. „А Хмельницкій отъ Замостя дань взявши отступилъ, и послы до Сенату выправилъ, вотуючи на короля Казимира, которого и корона вся хотя-нехотя обрала." Такожь знає авторъ, щó осягнули комисарѣ выправленй до козакôвъ, межь ними воєвода Брацлавскій Кисѣль: „але зъ того ничого, бо ледво назадъ у покою вернулися, подъ кондиціями певными покой заверши." Условія того хвилевого мира були слѣдуючй: „абы козаки по Горынь и Случь и Припить далей не заходили, а Поляцы изъ сего боку ку нымъ не переходили[4])". — Лѣтописцеви знанй суть пункты угоды, котрй прислав королеви на початку року 1649 Хмельницкій, думаючи миритись зъ Ляхами. Пункты тй були слѣдуючого змѣсту: „абы воєвода Кіевскій завше Русинъ былъ, и каштелянъ и метрополитъ въ Сенатѣ абы засѣдалъ и унія абы по всюду знесена была[5])." — Въ кôнци знає авторъ, въ якій способъ прийшло до Зборовского мира и вычислює 6 найважнѣйшихъ єго точокъ: „пункта, съ которыхъ найпереднѣйшіе тые были: 1) Абы козаковъ 40.000 было реєстровыхъ . . . . . 6) Абы Унія всюду знесена была. Иншіе пункта дробнѣйшіе были одинацять въ личбѣ[1])."

Зваживши, що авторъ бувъ такъ докладно обзнакомленый зъ поодинокими точками всякихъ угодъ и договорôвъ, мусимо конче здивуватись, зъ ôдки мало-значный и убогій шляхтичь (якъ то опôсля побачимо) знати мôгъ такъ подрôбно кожду точку якогось договору и умѣти оцѣнити, котра зъ нихъ єсть важнѣйша. Мусѣвъ ôнъ бачити, або самъ переписувати грамоты, на котрыхъ тй угоды були выписанй, длятого ихъ такъ добре затямивъ и втягнувъ въ лѣтопись. Ся обстанова велитъ намъ догадуватись, що лѣтописець бувъ въ якôмсь урядѣ, до котрого грамоты и копіи всякихъ угодъ приходили и записувались. Такимъ мѣсцемъ бувъ урядъ воєводскій, а нашь авторъ мôгъ при нѣмъ занимати якесь становиско. Сю догадку самъ ôнъ насуває намъ, наводячи межи шѣстьма точками Зборôвского мира одну (четверту) такои основы: „Абы воєвода Кіевскій завше Русинъ былъ, и всѣ у р я д н и к о в е въ Кіевскомъ и Брацлавскомъ и Черниговскомъ воєводствахъ Русь были[2])." Сю догадку потверджає такожь та обставина, що авторъ знає, що на дворѣ королевскôмъ дѣяло ся, коли була коронація, знає где король пробуває, куды ôдъѣхавъ и въ якôй цѣли. Єсли король провадивъ якусь вôйну заграничну, лѣтописець знає, зъ якои причины єй зачато, зъ якимъ успѣхомъ она закôнчила ся. Росказуючи про вôйну Жовковского зъ Турками въ роцѣ 1620 и про битву пôдъ Цецорою каже, що тогдѣ всюды бувъ великій пополохъ: „наветъ самъ король у Варшавѣ у великой трвожѣ былъ[3])."

Року 1620 „королевичъ Владиславъ былъ ве Львовѣ коли до Волохъ ѣхалъ, бо чекалъ на Сагайдачного гетмана козацкого." — Року 1633 „король Владиславъ скоро по к о р о н а ц і и поѣхалъ до Москвы зъ войскомъ великимъ, бо южъ Москва отбирала Сѣверщину и Смоленскъ[4])." — Року 1634 „король еще въ Москвѣ былъ, бо такій тамъ зимовалъ, отбивши Москву отъ Смоленьска, а Шагинъ (Шеинъ), Гетманъ Московскій, окопался противко короля — и мусѣлся поддати[5])." — Того самого року Турція выповѣла вôйну, корыстаючи зъ неприсутности короля. Тогдѣ „король єго Милость учинивши примѣря, выѣхалъ зъ Москвы и приѣхалъ до Львова[6])." Передъ собою выславъ до Волощины гетьмана зъ великимъ войскомъ и зъ козаками. „Тоє Турчинъ почувши почалъ о примиря просити." Мѣсяць побувши у Львовѣ „король ажь до Гданьска поѣхалъ и тутъ другій королевичъ наймолодшій умеръ, который былъ Бискупомъ Краковскимъ назначеный[7])."

Року 1635 — „На лѣто зась Король пошолъ до Прусъ зъ войскомъ великимъ[8])." Корыстаючи зъ того Сулима въ Серпню збурывъ твердыню Кодакъ.

Року 1636 „по сеймѣ король отѣхалъ былъ до Литвы и тамъ презъ лѣто бавился[9])." — Лѣтописець росказує, що король Янъ Казимиръ заразъ по коронаціи писавъ до Хмельницкого и до козакôвъ. „Уступити жадалъ имъ на Украину, обецуючи имъ и то все пробачити, що поробили[10])."

Увзгляднивши всѣ тй обставины, именно що авторъ знає, коли и надъ чимъ ôдбували ся соймы; що знає условія договорôвъ, якй рѣчпосполита заключала, якй вôйны король провадивъ або въ загалѣ що коли король починавъ: можемо смѣло догадуватись, що авторъ лѣтописи Львôвскои бувъ рускимъ шляхтичемъ, котрый ще до того занимавъ невеличке становиско въ якôмсь урядѣ, имовѣрно при воєводствѣ, и зъ ôдти черпавъ свои вѣдомости що до договорôвъ и мѣсця пробуваня короля.

---

[1]) [2]) [3]) [4]) [5]) ibid., ст. 32, 35, 35, 35, 36.

[1]) [2]) [3]) [4]) [5]) [6]) [7]) [8]) [9]) [10]) ibid. ст. 37, 37, 12, 20, 21, 22, 23, 23, 24, 35.

Пригляньмо ся теперь, о скôлько про себе говоритъ и якй даты до своєи житєписи подає самъ лѣтописець.

(Дальше буде.)

ЗЪ НАРОДНЫХЪ УСТЪ.

Якій я высокій!

Ой гаю-жь мôй, гаю, зеленый розмаю —
Самъ не знаю, не вѣдаю, що чинити маю:
Казали ми дѣвчатонька въ вечеръ приходити,
Поставили сторожочку, хотятъ мене вбити.
Сторожочка добра була, дала менѣ знати:
„Гей утѣкай ледѣнику! хотятъ тя пôймати“.
А я гôльтай молоденькій того не злякавъ ся,
Хильцемъ, хильцемъ попôдъ вербы, та въ зѣлє сховавъ ся.
Выйшли раненько дѣвчата зѣлє пôдливати
И зачали гôльтаєвй слѣды пôзнавати;
А я ледѣнь молоденькій взявъ ся попôдъ боки:
Дивѣтъ же ся дѣвчатонька, якій я высокій!

(Жег. П.)

Зъ пѣсень Марусѣ Чурай.

(Доповненє до числа 8.)

Заспѣвали козаченьки
Въ похôдъ зъ опôвночи;
Заплакала Марусенька
Свои ясній очи.

„Не плачь, не плачь, Марусенько!
Не плачь, не жури ся:
За своєго миленького
Богу помоли ся!“

Стоитъ мѣсяць надъ горою,
Та сонця не має;
Мати сына въ дороженьку
Слезно провожає:

„Прощай, милый мôй сыночку,
Та не забавляй ся!
Чрезъ чотыри недѣлоньки
До дому вертай ся“.

„„Ой радбы я, матусенько,
Скорѣйше вернуть ся;
Та вже щось мôй вороненькій
Въ воротахъ пôткнувъ ся.

„„Ой Богъ знає, коли вернусь,
Въ якую годину:
Приймижь мою Марусеньку
Якъ рôдну дитину.

„„Прийми єѣ, матусенько —
Все въ божои волѣ!
Бо хто знає, чи живъ вернусь,
Чи ляжу на полѣ?...““

„Ой рада я Марусеньку
За рôдну приняти;
Та вже не такъ она мене
Буде шановати...“

„„Ой не плачте, не журѣтесь,
Въ тугу не вдавайтесь:
Заградъ мôй кôнь вороненькій, —
Назадъ сподѣвайтесь““.

Листокъ школьный.

— **Рада школьна краєва** именовала дѣйстными учителями шкôлъ етатовыхъ: Зах. Садовского въ Самолускôвцяхъ, Алекс. Корчиньского въ Заздростю, Ил. Кобыляньского въ Городници, Ст. Ироденка въ Делятинѣ, Ив. Пшевлоцкого въ Оришкôвцяхъ, Ив. Кузьму въ Полюховѣ, Юл. Гулина въ Озернôй, Казимиру Михальчевску при женьскôй школѣ въ Рогатинѣ.

— **Екзамины учительскй** розпочинаютъ ся сего року дня 20. лат. Вересня и, якъ лѣтъ давнѣйшихъ, ôдбувати ся будутъ въ забудованю Львôвскои семинаріи учительскои (улиця Калѣча ч. 5).

— Зъ днемъ 1. руского Вересня выходити має **нова газета школьна** въ рускôмъ языцѣ. Редакцію правдоподôбно обôйме п. Григ. Врецьона, професоръ при семинаріи учительскôй во Львовѣ. Не сомнѣваємось, що вѣсть тую прийме учительство наше зъ щирою радостею и що „соєдинеными силами“ всяку можливу помôчь удѣлитъ новôй редакціи. Въ слѣдуючôмъ числѣ подамо о тôй газетѣ подробнѣйшй вѣсти.

— **Якою то рущиною** пишутъ гдеякй инспекторы окружнй, найлучше поучає насъ письмо п. Емиля (!) Михаловского до редакціи „Дѣла.“ Панъ Емиль М. такъ пише по руски: „На артикулъ умѣщений (!) пôдъ написомъ „Дописи“ Зъ Кутковець“ (!) а именно на уступъ дотичний (!) моєй (!) особи (!), а починаючий (!) ся ôдъ слôвъ „За тымъ зъявився инспекторъ окружный“ освѣдчаю, же (!!!) поданй (!!) точки (— щожь то має значити? —) суть цѣлковито ложнй (!!!), же (!!!) въ жаднôмъ мѣсци ніякой (!) ревизій (!!!) не предпринимявимъ (!!!) а въ Куткôвцяхъ бôльше якъ пôвъ року вже не бувимъ (!!!). Емиль Михаловскій, инспекторъ окружный.“ — Ôдъ повѣтря, глада, огня и войны и — ôдъ рущины пана Емиля Михаловского сохрани насъ Господи!

Рада школьна окружна въ Снятинѣ розписує конкурсъ: 1) на двѣ посады учителькъ при 5-клясовôй женьскôй школѣ и на одну посаду молодшого учителя при выдѣловôй школѣ въ Снятинѣ; 2) на двѣ посады молодшихъ учителѣвъ при 5-клясовôй школѣ въ Городенцѣ; 3) дальше на посады учительскй въ Карловѣ, Заболотовѣ, Рожновѣ, Обертинѣ, Борщевѣ, Ганкôвцяхъ, Княжи, Незвискахъ, Залучи, Живачевѣ, Белелуи, Глушковѣ, Попельникахъ, Видыновѣ, Вербôвчику и Копачинцяхъ. Речинець поданя до 15 Вересня с. р.

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦІИ.

Всеч. от. **Ил. К. въ Незнановѣ.** Предплату на „Дѣло“ 4·00, „Слово“ 6·00 и „Страхопуда“ 2·50 заразъ по одержаню передано дотычнымъ редакціямъ. — Вп. **П. К. въ Рускôмъ Баниловѣ.** Одповѣдь подамо листовно. — Всеч. от. **А. К. въ Шельпакахъ.** Помѣстимо небавкомъ. Спасибôгъ! — Вп. **А. Ш. въ Перемышли** и **Ф. М. въ Лучинцяхъ.** Присланй картки кор. передано „Просвѣтѣ“. — Всеч. от. **І. М. въ Витковѣ.** Розправу Дра Ом. Огоновского и фотографію выслано. — Вп. **А. М. въ Вербôвцяхъ.** Одповѣдь листовно. — Всеч. от. **Н. Л. въ Коломыи.** На „Сіонъ“ 1 зр. передано. — Вп. **Е. Г. въ Рогатинѣ.** Употребимо, якъ скоро бôльше вôльного мѣстця роздобудемъ Спасибôгъ! — Вп. **С. Г. Ц. въ Залужи.** Пѣсни народнй просимо вже разомъ прислати; въ нашихъ рукахъ они певно не запропастятъ ся. — Всеч. от. **І. Ч. въ Баници.** Поясненє такъ намъ немилои справы подаємо въ окремôмъ письмѣ. — Вп. **К. Т. въ Золочевѣ.** Черезъ выѣздъ зо Львова екеспедиція гдещо опôзнилась. Повѣсти Марка Вовчка сими днями вышлемо. — Вп. **М. П. въ Вѣдни.** Послѣдна присылка насъ щиро урадовала. О подôбнй творы просимо и на будуще.

Поправка. Въ чч. 14 и 15 „Зорѣ“ въ артикулѣ „Гальшка, княгиня Острожека“ зайшли слѣдуючй похибки друкарскй: стор. 188 стихъ 20 зъ долу вмѣсто „гр. Гурцѣ“ має бути „гр зъ Горки“; стор. 189 стихъ 13 зъ горы вмѣсто „Босацкôй“ має бути „Галицкôй“; стор. 189 стихъ 3 зъ горы вмѣсто „Францѣшканôвъ“ має бути „Доминиканôвъ“.

„Карнавалъ славяньскій“.

Пôдъ такимъ титуломъ появивъ ся зъ печати новый **„Кадриль“**, уложеный зъ пѣсень всѣхъ славяньскихъ народôвъ звѣстнымъ композиторомъ-Русиномъ от. Теоф. Кобриньскимъ.

Цѣна 50 кр. а. в. Дôстати можна во всѣхъ бôльшихъ книгарняхъ краєвыхъ, въ товариствѣ „Просвѣта“ и у самого Автора (въ Снятинѣ).

2—3

Выдає и одповѣдає за редакцію **Ом. Партыцкій.**

Зъ друкарнѣ Товариства „имени Шевченка“ пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ I. Львôвъ дня 1. (13.) Вересня 1880. **Число 17.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **18.** улиця Галицка.

За инсераты платитъ ся по **5** кр. ôдъ однои строчки.

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **4** зр., на пôвъ року **2** зр., на чверть року **1** зр.

На велиновôмъ паперѣ: на цѣлый рôкъ **4** зр. **60** кр., на пôвъ року **2** зр. **30** кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Галышка, княгиня Острожска.

(*Историчне оповѣданє через Д-ра Из. Шараневича.*)

(Дальше.)

Черезъ пять лѣтъ правовала ся Беата княгиня Иліина зъ Лукашемъ гр. зъ Горки о увôльненє зъ єго рукъ княгинѣ Галышки. Душевне розположенє Беаты въ тôмъ часѣ бýло повне розпуки. Жила она въ переконаню, що донька єи єсть женою князя Симеона Олельковича и лишь неправно и насильно выдерта зôстала тому своему мужеви. Переконанє тоє перейшло у неи въ манію такъ далеко, що доньку свою звала не инакше, тôлько княгинею Слуцкою Олельковичевою, а князя Симеона Олельковича вразъ зъ Галышкою своими любезнѣйшими дѣтьми. Однакожь уже въ осени року 1559 — якъ мы о тôмъ высше вспôмнули — князь Симеонъ опустивъ княгиню Беату и ôдъѣхавъ зъ Красника на Подôле*). Небавкомъ потôмъ, въ Серпню року 1560 (отже въ рôкъ и чотыри мѣсяцѣ по шлюбѣ, заключенôмъ у ОО. Доминиканôвъ во Львовѣ), князь Симеонъ умеръ.

Смерть князя Симеона не повадержала старань Беаты о высвобожденє доньки а розпачливому душевному розположеню княгинѣ не принесла жаднои ôдрады. „Нехай нѣкто не сподѣє ся анѣ ôдъ мене анѣ ôдъ моєи доньки осягнути призволеня на супружество княгинѣ Галышки зъ Лукашемъ гр. зъ Горки“ — такъ звыкла бýла Беата говорити и писати до сьоихъ приятелѣвъ. „Нѣ отець мôй, нѣ мужь наймилѣйшій, хотяйбы зъ гробу воскресли, не вымоглибы того, щобымъ на такій звязокъ зъ неприятелемъ моихъ дѣточокъ (т. є. Галышки и Симеона) пристати мала“. Такожь кляла ся княгиня Иліина, що нѣколи Лукашъ гр. зъ Горки не посяде єи маєтку. „Той неприятель мôй — казала Беата — не лишь за житя моєго, але и по моєй смерти нѣколи не прийде до маєтку моєи доньки, Олельковичевои княгинѣ Слуцкои“. Самому Лукашу гр. зъ Горки приказала повѣсти Беата, що нехай бýде певный того, що нѣколи на свѣтѣ тôмъ зъ княгинѣ Галышки повольнои жены мати не бýде, и що въ загалѣ, єсли при своемъ упорѣ обставати бýде, не бýде мати анѣ жены анѣ єи маєтности, бо она (мати) радше готова єсть всякого маєтку позбути ся и нужду терпѣти, нѣжь бы мала пристати на таке супружество Галышки. Єслибы Лукашъ гр. зъ Горки въ тоє не вѣривъ, готова она (мати) кровею своєю написати, що инакше не буде и що ôнъ жадныхъ корыстей не ôднесе. „Нехай бýде певный мôй неприятель, — казала Беата — що я всякихъ способôвъ ужию, щобы освободити моєго бѣдного и нещастного вязня и мученика зъ того адского и нехристіяньского Вавилона, въ котрôмъ пробуває, и щобы вывести нужденну дочку мою зъ тои бѣды, въ котру другій разъ цѣлкомъ невинно черезъ незваного мужа попалась“.

Въ цѣли позысканя примаса Пржеремôского (котрому въ кôнци король поручивъ залагодженє тои справы) просила Беата тогожь черезъ повѣрника свого, щобы повертаючи зъ Вѣдня, куды примасъ ѣздивъ въ справѣ спадщины по Бонѣ (королевôй-матери) зъ препорученя короля польского, вступивъ до Красника, где Беата пробувала, и жертвовала єму въ подарку 10.000 талярôвъ. Але примасъ не лишь до Краснпка не вступивъ, но и подарку не принявъ*). Очевидно не хотѣвъ примасъ стягнути на себе упрека (закиду) сторонничости. Однакожь не бувъ и примасъ во всѣмъ противный жаданямъ княгинѣ Беаты. „Радôы я — писавъ примасъ до Чарнковского, епископа Познаньского, котрый въ Варшавѣ дававъ шлюбъ Галышцѣ зъ Лукашемъ гр. зъ Горки, — щобы той шлюбъ можна знайти недокладнымъ, щобы по вынайденю якои неправильности трафити до згоды межи гр. зъ Горки а княгинею Беатою. Щожь бо за корысть другови нашому, графови зъ Горки, опирати ся Беатѣ и ховати єи доньку якôы ворога якого въ своемъ домѣ, не мати доброи днины зъ нею, терпѣти утрату, потомства не мати и не надѣяти ся зъ неи жаднои потѣхи? Додамъ єще, що панѣ тая (княгиня Галышка) бýла ôдъ князя Слуцкого Олельковича нарушена такъ явно, що тоє жадною мѣрою покрытымъ бути не може. Найбы отже Лукашъ гр. зъ Горки зъ причины зломаня вѣры супружескои радше зъ нею розвôдъ взявъ и ю пустивъ ôдъ себе“.

Докладала такожь Беата стараня для осягненя своєи цѣли и у Чарнковского, и то не безъ успѣха. Чарнковскій на домаганя Беаты выдавъ письменне посвѣдченє, що княгиня Галышка взяла шлюбъ въ Варшавѣ зъ гр. зъ Горки лишь пôдъ певнымъ условіемъ.

Примасъ Пржеремôскій хотѣвъ въ тôй справѣ що до розсужденя и важности шлюбу мати совѣсть чисту, але при тôмъ хотѣвъ заслужити ся своимъ засудомъ такожь королеви, котрый уже разъ бажавъ заспокоити княгиню Иліину, и любимцеви короля князю Радзивилу, воєводѣ Виленьскому, котрый такожь радъ бувъ видѣти Галышку свобôдну ôдъ Лукаша гр. зъ Горки.

Хотяй примасъ спрiявъ графови зъ Горки и бôльшого подарку изъ стороны Беаты ôдказавъ ся, предсѣ не

*) Женитьба князя Симеона зъ донькою воєводы Подольского, єсли дѣйстно совершила ся, була запевно слѣдствомъ якоись тайнои интриги зъ стороны приятелѣвъ гр. зъ Горки, щобы тымъ розôрвати всяку звязь межи княземъ Симеономъ а Галышкою.

*) „Pogardził x. prymas upominkiem służebnicy swojej“ писала Беата о тôмъ до воєводы Краковского Тенчиньского.

бувъ ôнъ противный даткамъ поменшимъ. Такъ писавъ ôнъ до Мартина Зборовского*), котрый цѣлымъ своимъ вплывомъ вспиравъ Беату и старавъ ся привести въ дѣло розвôдъ межи Гальшкою и гр. зъ Горки, що предкладаѥ зъѣздъ приятелѣвъ зъ обохъ сторонъ для розсужденя справы и просить при тôмъ Зборовского, щобы ѥго обдаривъ Болоньскими безрогами, индійскими курми и угорскими черешнями, що все Зборовскій яко добрый господарь посѣдавъ въ великôмъ достатку. На тоѥ ôдписавъ Зборовскій, що Беата на такій зъѣздъ пристане, однакожь пôдъ условіемъ, щобы гр. зъ Горки на умовлене мѣсце привѣзъ княгиню Гальшку; а що до подарку, освѣдчивъ Зборовскій, що готовъ прислати примасови не лишь безроги самѝ, але ѥще и пастуха до нихъ, которыйбы ихъ плекавъ; готовъ прислати и кури, та лишь не знаѥ, якѝ примасови бôльше угодний: чи бѣлѝ, чи чорнѝ, чи пестрѝ; а зновъ що до черешень угорскихъ освѣдчивъ Зборовскій, що лѣторостей до нихъ достарчить ѥму подостаткомъ.

При всѣмъ тôмъ благôмъ розположеню примаса для жадань Беаты заходили однакожь великѝ трудности зъ причины рôжницѣ въ жаданяхъ обохъ противныхъ собѣ сторонъ и зъ причины розличныхъ становищъ въ тôй справѣ. Княгиня Беата уважала шлюбъ Гальшки зъ графомъ зъ Горки за неправный и неважный и требовала лишь якъ найскоршого ôдданя собѣ Гальшки; а Лукашъ гр. зъ Горки уважавъ шлюбъ за правный и важный и проте домагавъ ся, щобы Беата лише не противилась супружескому ѥго пожитю зъ княгинею Гальшкою. По тôй причинѣ гр. зъ Горки не хотѣвъ пристати на жадны уклады, анѣ входити въ переговоры взглядомъ ôдданя княгинѣ Гальшки. „Я ю пошлюбивъ — писавъ ôнъ до примаса Пржерембского — христіяньскимъ закономъ въ тôй цѣли, щобы ю мати за жену собѣ, и я держу ю у себе, бо король зволивъ менѣ ôддати Гальшку и спровадити до мого дому. Маю ю королевскою ласкою пошлюблену и за приказомъ ѥго ховаю Гальшку у себе яко жену, и не потребую доперва о ню торговати ся. Нехай княгиня-мати не противитъ ся Божôй воли и нехай призволитъ, щобы я мешкавъ зъ Гальшкою яко мужъ зъ женою. А маѥтности Гальшки нехай держитъ на себе княгиня-мати до своѥи смерти“. Въ письмѣ до примаса нарѣкавъ такожь Лукашъ гр. зъ Горки, що Симеонъ князь Слуцкій — (писавъ то гр. зъ Горки ѥще въ Вересню 1559 року) — неприлично вôйшовъ до жены пошлюбленои ѥму зъ волѣ Божои и зъ ласки короля, що ю за свою мати хотѣвъ и маѥтности ѥи цѣлкомъ безправно на себе побравъ**). Однакожь на поновнѝ домаганя примаса въ кôнци по довгôй переписцѣ***) приставъ гр. зъ Горки на проѥктованый зъѣздъ приятельскій въ надѣи, що зъѣздъ присудитъ ѥму Гальшку. Тôлько не хотѣвъ ôнъ на умовленый зъѣздъ привозити Гальшки, а лишь обѣцювавъ ôддати ю матери тогды, коли правными доказами доведено буде, що шлюбъ бувъ неважный, и коли приятелѣ зъ обохъ сторонъ орекутъ, що про ту неважнôсть правну ôнъ свободенъ маѥ бути ôдъ Гальшки. Беата домагалась зновъ, щобы передовсѣмъ (ѥще передъ рѣшенемъ на приятельскôмъ зъѣздѣ) не лишь привезено Гальшку, але зъ рукъ гр. зъ Горки ôддано ю въ секвестръ кому третому на такъ довго, ажь справа остаточно розсудитъ ся. Беата напевно числила, що приятельскій зъѣздъ узнаетъ шлюбъ за неважный и ôдсудитъ Гальшку ôдъ Лукаша гр. зъ Горки. Надѣѣ свои опирала Беата на тôмъ, що зъѣздови приятелѣвъ предложити ся мало посвѣдченѥ епископа Чарнковского о шлюбѣ лишь варунково данôмъ; впрочѣмъ знала она, що Гальшка и теперь отверто выскаже, що нѣколи не призволитъ на добровольне супружество зъ Лукашемъ гр. зъ Горки.

Беата обѣцяла графови зъ Горки ôдшкодованя великаньску на той часъ суму 100.000 талярôвъ, а зверхъ того завѣдомила примаса Пржерембского черезъ свого повѣрника, що приказала выставити бѣлу карту (charta blanca), на котрôй всѣ условія для освобожденя ѥи доньки мали бути списанѝ рукою самого примаса одвѣтно до вымагань Лукаша гр. зъ Горки. При тôй способности просила княгиня Иліина зъ поклономъ до нôгъ примаса, яко христіяньского и милосердного пана, щобы вымôгъ на воѥводѣ гр. зъ Горки, щобы переставъ уже разъ укоряти ю нещастну невѣсту и щобы ѥи вымогамъ не супротивлявъ ся, бо и такъ нѣколи зъ княгинѣ Гальшки повольнои жены мати не буде. „Лѣпше нагороду взяти— писала княгиня — якъ жити такъ дальше не маючи нѣ жены нѣ ѥи маѥтности. О Гальшцѣ анѣ гр. зъ Горки мыслити не може, бо нѣколи до нея не прийде“.

Примасъ вже назначивъ бувъ речинець зъѣзду на день 16 Марта 1561 до Радомя, где остаточно рѣшити ся мала цѣла справа, але Беата не хотѣла лично ставити ся на зъѣздѣ. Она освѣдчила, що сама не прибуде, лишь вышле тамъ своихъ приятелѣвъ, а коли вже воѥвода гр. зъ Горки буде увôльненый ôдъ Гальшки, она (княгиня Беата) прибѣде на умовлене мѣстце и привезе обѣцянѝ гроши. Графъ зъ Горки мавъ зновъ привезти зъ собою Гальшку и тамъ, на умовленôмъ мѣстци, мали обоѥ ôддати собѣ то, що зъѣздъ приятельскій однôй и другôй сторонѣ присудитъ. Але на такѝ условія не хотѣвъ пристати гр. зъ Горки. Справа довго такъ проволѣкалась; наконецъ примасъ, знеохоченый обома сторонами и не надѣючись залагодженя спору въ дорозѣ полюбовнôй, не занимавъ ся бôльше желанями Беаты а скланявъ ся на сторону гр. зъ Горки. Впрочѣмъ примасъ уже зъ початку сприявъ бôльше графови зъ Горки, проте не хотѣвъ нѣчого становити противного ѥго воли и навѣтъ разу одного посѣтивъ бувъ въ Шамотулахъ воѥводу и замкнену въ тамошнôй вежи нещастливу княгиню Гальшку.

Коли на дорозѣ полюбовнôй надѣѣ княгинѣ Беаты уменшали ся, надѣялась она ѥще осягнути цѣль свою на дорозѣ формального процесу въ судахъ польскои рѣчпосполитои. Але тая дорога права була дуже утяжливою,

*) Зборовскій поступивъ въ тôмъ часѣ зъ воѥводства Калиского на воѥводство Познаньске. Пôзнѣйше одержавъ каштеляньство Крακôвске.

**) Всѣ тѝ кореспонденціи находятъ ся въ копіи въ библіотецѣ гр. Дѣдушицкого во Львовѣ, а оригиналы въ библіотецѣ гр. Дзялиньского въ Корнику.

***) Лукашъ гр. зъ Горки старавъ ся ôдтакъ все проволѣчи речинець зъѣзду, а княгиня Беата не могла зновъ згодити ся на мѣстце зъѣзду Поки князь Слуцкій Симеонъ Отельковичъ живъ, бажала Беата, щобы справа ѥи доньки була рѣшена на зъѣздѣ въ Вильнѣ, где надѣялась на помôчь князя Радзивила воѥводы Виленьского. Она такъ писала до воѥводы Виленьского: „Nieżałowałabym ni zdrowia ni wszystkiego, bym miała i pieszo pójść do Wilna, żeby córka moja mogła być w Wilnie stawiona“. Пôзнѣйше Беата не хотѣла вже Вильна, но не приставала и на Піоткôвъ, котрый зразу предкладавъ примасъ Пржерембскій. А для того не хотѣла Беата Піоткова, що въ Піотрковѣ въ ту пору мавъ ôдбувати ся соймъ, а на соймѣ — пôсля слôвъ Беаты — бувае много головъ, и що голова то розумъ, а кожда голова своимъ розумомъ схоче въ справѣ ѥи доньки пописовати ся. Наконецъ згоджено ся на зъѣздъ въ Радомю, но и той зъѣздъ для наведеной причины не прійшовъ до скутку.

коштовною и довгою въ Польщи, а успѣхъ безъ вельможныхъ приятелѣвъ и розгалуженыхъ звязей родинныхъ бувъ дуже непевный.

Такъ перейшли еще три лѣта посередъ даремныхъ намаганъ Беаты, привести на дорогу правну дѣло ôдданя Гальшки. До того богато зъ приятелѣвъ и вельможныхъ речникôвъ Беаты поумирало а намѣренй звязи родиннй, котрйбы ей цѣлямъ сприяли, не прийшли до скутку. Вправдѣ оженивъ ся бувъ Петро, сынъ воєводы рускаго Андрея Фирлея, зъ стрыєчною сестрою Беаты и тымъ прибувъ для Беаты одинъ вельможный приятель бôльше, но за те звязь родины воєводы Краковского Тенчиньского, въ котрого маєтности проживала Беата, зъ домомъ Радзивилôвъ не прийшла до скутку. Тенчиньскій хотѣвъ бувъ оженити сына свого, повернувшого зъ заграницѣ, зъ донькою Радзивила воєводы Виленьского, но понеже Радзивилы були кальвиньского вызнаня а Тенчиньскй придержувались строго католицизму, проте супружество розвѣялось. Беатѣ мôгъ прибути речникъ зъ можнои родины Ходкевичѣвъ, бо Янъ, сынъ Гієронима Ходкевича (каштеляна Виленьского) женивъ ся зъ дочкою Мартина Зборовского, сродника княгинѣ Иліины и великого поспѣшника ей справы.

Але щожь зъ того всего, коли и тй звязи родиннй перестали бути скуточнй, ôдколи нестало при житю найперше Яна Тенчиньского, а ôдтакъ и Мартина Зборовского. Янъ Тенчиньскій умеръ зъ початкомъ Грудня 1560, а въ кôлька лѣтъ пôзнѣйше Зборовскій. Княгиня Беата по смерти Тенчиньского, котрому пôдчасъ свого пробуваня въ Краснику своимъ неспокоємъ, своими плянами и своими заходами дуже наскучилась була*), опустила Красникъ, а не довѣряючи своєму шуринови Константину II Ивановичу Острожскому, не удалась на Волынь до Острога, але повернула до Кракова, где не будучи въ силѣ приневолити Лукаша гр. зъ Горки до ôдданя Гальшки, загадала по пяти лѣтахъ нудьги и грызотъ помстити ся на нѣмъ. Якимъ же способомъ? — запытає читатель. Одвѣчаємо, що Беата хотячи графа зъ Горки лишити разъ на всегда надѣй на всякй маєтности Гальшки, котрйбы ѣй по смерти матери припадали— загадала поновно ôддати ся и свому новому мужеви записати всѣ маєтки на вѣчну власнôсть. Однакожь она за далеко овладѣти ся дала чувствомъ мести и лишь досвѣдчила на собѣ правду рускои пословицѣ, котра въ наивнôй формѣ описує добру долю проживаючои въ достаткахъ вдовы, а ôдтакъ сумнй послѣдства второго супружества. Отъ тая пословиця:

Якъ я була сѣмь лѣтъ вдовою,
Не чуламь землѣ пôдъ собою;
А якъ пôйшла за нечестивого сына,
Пропала моя худобонька и моя сила...

И дѣйстно: такій то бувъ новый мужь Беаты, человѣкъ злобный — и така сумна доля вдовы по князю Илію Константиновичу.

Зъ гадкою ôдданя ся за-мужь носила ся Беата еще въ другôмъ роцѣ по розлуцѣ своѣй зъ Гальшкою и ôдданю тоижь до рукъ гр. зъ Горки. Приятелѣ Беаты сватали ю зъ стрыєчнымъ братомъ воєводы Виленьского Радзивила а братомъ рôднымъ Барбары, второи жены короля Жигмонта Августа II, Николаємъ, котрый саме тогды овдовѣвъ бувъ по Катеринѣ Томицкôй воєводянцѣ Калискôй. Але тоє сватанє для незнаныхъ намъ причинъ не довело до супружества. Беата позôстала вдовою ажь до року 1564. Тогды то навинувъ ся до Варшавы на дворѣ короля а ôдтакъ приѣхавъ до Кракова, куды Беата зъ Красника переселила ся, Ольбрахтъ Ласкій воєвода Сѣрадскій, красный мужчина, мавшій славу хороброго воєвника. За него рѣшилась ôддати ся Беата. Шлюбъ ôдбувъ ся 12 Цвѣтня 1564 въ Краковѣ въ тôмъ самôмъ мѣстѣ, где Беата передъ 24 лѣтами зъ первымъ своимъ мужемъ Илією княземъ Острожскимъ вѣнчала ся. Но Беата ôдъ того часу значно постарѣла ся. Вправдѣ краса ей давнѣйша въ лици и поставѣ еще пробивалась, але лице набрало острого выразу въ слѣдство гôркихъ досвѣдôвъ житя и намѣтныхъ волненій души. Числила она уже лѣтъ 49, коли теперѣшній ей мужь Ольбрахтъ Ласкій стоявъ въ самôмъ розцвѣтѣ мужеского вѣка, бо числивъ не бôльше якъ 31 лѣтъ. Поверховнôсть его хотяй красива, заповѣдала грубый обычай, и ôнъ здававъ ся любовати лишь въ воєннôмъ ремеслѣ. Але Беата на все то не зважала. Ей защитники померли, а въ Ольбрахтѣ Ласкôмъ надѣялась она знайти помôчь въ стараняхъ своихъ около высвобожденя доньки. На обѣтницяхъ и красныхъ мовахъ не збувало женихови Беаты*). Къ тому и слава воєнна, и становище въ рѣчпосполитôй, и старый рôдъ, зъ котрого походивъ Ольбрахтъ Ласкій, и его звязи родиннй заповѣдали въ нѣмъ для Беаты якъ найлучшу партію. Беата тымъ супружествомъ загадала була ôдняти Лукашеви гр. зъ Горки всю надѣю на спадокъ маєткôвъ припадаючихъ по ей смерти на Гальшку. А щобы побудити мужа свого до бôльшихъ старань около высвобожденя Гальшки, она заразъ въ рôкъ по заключенôмъ шлюбѣ даровала записомъ всѣ тй маєтности, котрй передъ тымъ записала була Симеонови III князеви на Слуцку Олельковичеви и котрй по смерти Симеона зновъ до нея правно повернули. Новымъ тымъ записомъ обнятй були всѣ права до власныхъ замкôвъ и дôбръ, котрй записавъ ѣй першій мужь Илія, дальше до замкôвъ и дôбръ, за котрй Беата заставы заплатила, наконець до маєтностей, котрй по братѣ Януши епископѣ Виленьскôмъ на ню були спали. Все то записала Беата своєму новому мужеви, собѣ лишь ужитокъ тыхъ дôбръ доживотно застерѣгаючи. Такъ то прелестными словами и солодкими надѣями умѣвъ молодый Ольбрахтъ Ласкій пôдôйти свою старѣючу ся жену Беату.

Показало ся небавкомъ, що народна пословиця: „Не тебе беру Тацю, лишь беру твою працю“ — оправдалась вповнѣ на княгини Беатѣ, бо Ольбрахтъ Ласкій оженивъ ся зъ нею єдино для позысканя маєткôвъ, придбаныхъ першимъ мужемъ Беаты и рôднымъ ей братомъ.

Беата зъ позорôвъ числила на свого теперѣшного мужа. Она знала, що Ласкій бувъ вдовцемъ по Катеринѣ Бучиньскôй, але не знала о тôмъ, що ônъ цѣлый посагъ первои жѣнки, выносячій 100.000 червоныхъ золотыхъ, протративъ, и що теперь обѣднѣвши бажавъ женитьбою

*) Листъ воєводы Тенчиньского писаный до примаса въ Вересню 1560. „Wielkie i nieznośne krzywdy się jej (Beacie) dzieją od księcia Konstantego, iż we własnym domu (w Ostrogu) przed żalem i niebezpieczeństwem zdrowia mieszkać nie śmie, a to mieszkanie komorą (w Kraśniku) jej już bardzo obmierzło“. Безпосередно передъ смертею своєю доноситъ Тенчиньскій примасови, що Беата надъуживає терпеливости его. (Тенчиньскій бувъ опѣкуномъ Беаты и при тôмъ властителемъ Красника, где княгиня довшій часъ мешкала.)

*) Въ дотычнôй дописи выражає ся Беата: „wywdzięczając się za starania około mej córki księżny Elżbiety Słuckiej“. Здає ся, що якими то позорными старанями около высвобожденя Гальшки зыскавъ собѣ Ольбрахтъ Ласкій таку довѣренôсть Беаты.

придбати собѣ новыхъ маѣткôвъ. Ольбрахтъ Ласкій не такъ бувъ гулякою, якъ бôльше авантурникомъ политичнымъ. Ôнъ маѣтокъ своєи першои жены втопивъ въ справахъ Волоскихъ, въ котрй вмѣшувавъ ся по примѣру многихъ вельможъ польскихъ на Руси и на Подолю. Тй вельможѣ на власну руку вели политику внѣшну (заграничну) и впроваджали своихъ сродникôвъ и сторонникôвъ на княжй троны въ сусѣдныхъ воєводствахъ ромуньскихъ. Такъ и Ольбрахтъ Ласкій впровадивъ бувъ на престолъ Волоскій деспоту Гереклидеса, а за те одержавъ ôдъ него замокъ Хотинъ надъ Днѣстромъ зъ прилежачими землями. Коли однакожь Гереклидесъ зôставъ зъ Волощины прогнаный и Высока Порта черезъ посла занесла жалобу на поступованє Лаского, тогды Ласкій мусѣвъ ôддати Хотинъ, а удавши ся ôдтакъ до Варшавы и Кракова, оженивъ ся зъ Беатою— очевидно не въ иншôй цѣли, якъ тôлько, щобы придбати средствъ до пôднятя новои выправы на Волощину и тымъ дѣломъ ôдзыскати утраченый вплывъ на замокъ Хотинъ и на землѣ Волоскй. Маючи правну запись цѣлого маѣтку Беаты при собѣ, ôнъ єще въ тôмъ самôмъ роцѣ заставляє всѣ землѣ и великаньскй скарбы жены своєи, а щобы забезпечити ся ôдъ опору и нарѣкань Беаты, вывозитъ ю р. 1565 зъ Кракова до Кезмарку, мѣсточка положеного у стôпъ гôръ Татраньскихъ надъ Попрадомъ (въ такъ званôй долинѣ Спижскôй). Кезмаркъ принależавъ родинѣ Лаского, и въ тамошнôмъ замку замкнувъ ôнъ Беату якбы въ вязници, повѣривши строгу стражь надъ нею своимъ слугамъ Уграмъ, котрй навѣть бесѣды княгинѣ Беаты не розумѣли*).

Беата зôстала ôдлучена ôдъ людей и свѣта, такъ що не мала навѣть способности нѣ говорити зъ своими другами, приятелями и знакомыми, нѣ писати до нихъ листôвъ. Лишь три панѣ зъ єи давнѣйшого свѣтлого двора зôставлено при княгини, щобы ю дозирали и ѣй услугували. Беату и цѣле єи окруженє живлено на замку якъ найгôрше и не давано ѣй новои одежи, а лишено ю и єи придворнй панѣ при тôмъ, що на собѣ носили и що зъ собою до Кезмарку привезли. Такъ пробувала Беата черезъ 8 лѣтъ. Мужь єи ôдъѣхавъ въ свѣтъ далекій и нѣкто о ню, нещастну и забуту, не пытавъ ся. Здавалось, якобы вже не було на свѣтѣ думнои колись-то невѣсты Беаты княгинѣ Иліины Острожскои.

Рôдна донька Беаты княгиня Гальшка горювала въ той самъ часъ въ замку Шамотульскôмъ въ Великôй Польщи въ самотнôй вежи и такожь черезъ довгй лѣта розлуки зъ матерею нѣкто нею не журивъ ся. Ажь наконець выбила для Гальшки година спасенія. Въ Мартѣ року 1573 умирає — якъ мы то уже выше примѣтили— другій мужь Гальшки, Лукашъ гр. зъ Горки воєвода Познаньскій. Похороны єго ôдбулись въ Познаню, куды зъѣхалась можна и численна родина покойного и куды привезено такожь зъ Шамотульскои вежѣ нещасливу княгиню Гальшку. Тѣло Лукаша гр. зъ Горки намѣрено зложити въ катедрѣ Познаньскôй, где єго предки спочивали, но понеже гр. зъ Горки бувъ кальвиномъ, епископъ Познаньскій не призволивъ на похоронене въ родиннôй гробници въ тôй катедрѣ, и тѣло покойного ôдвезене зôстало до родиннои маѣтности Курника и зложене при сопроводѣ пастырѣвъ кальвиньскихъ въ каплици, окремо на ту цѣль збудованôй.

*) Ласкій посѣдаючи землю въ Кезмарку, бувъ такожь уважаный обывателемъ коропы угорскои.

Гальшка княгина Острожска числила при смерти того свого мужа лѣтъ 34. Краса єи не змарнѣла була, противно она єще бôльше дозрѣла и розвинулась, — лишь черты єи лиця и цѣла постава єи зъ довголѣтнои задумы прибрали выразъ вповнѣ мелянхоличный.

(Дальше буде.)

НА ДНѢПРОВЙ ПОРОГИ!

(Зъ записокъ *Я. Новицкого.* Подавъ *Василь Лукичъ.*)

(Конецъ.)

Сонце пôднялось высоко и такъ дуже ясно свѣтило, що й глянути було трудно, не закрывши трохи очей. На синёму небѣ анѣ хмариночки. И горы й долины, и поля и сады, и луги и хаты були залитй и облитй чистымъ, прозорчастымъ, бѣлымъ якъ срѣбло свѣтломъ. Надъ Днѣпромъ, надъ садками миготѣло, грало, лило ся хвилями золоте мáрево, — неначе на повѣтри вырушили ся якйсь золотй насма тонкихъ золотыхъ ниточокъ... Лоцманы разъ-вразъ холодились, змочуючи головы водою. Въ воздусѣ стояла тишина... Мы зрôвнялись вже зъ селомъ „Языкове“. Стерники втратили охоту спѣвати пѣсни и чогось нудили ся... Щобы розôгнати нудьгу, отворивъ я книжку Сокириньского, кобзаря Остапа Вересая, и прийнявъ ся читати пѣсни и думы. Лоцманы посѣдали навкруги мене: ихъ дуже займало тое, що книжка списана на рôднôй украиньскôй мовѣ. Особливо припала имъ до вподобы дума про трёхъ братôвъ, що втѣкли зъ Азова. „Такъ, се всё було колись!“ — сказавъ одинъ молодый стерникъ. Плôтъ нашь приближавъ ся до скалистого Таволского острова, а тутъ вже и шумѣвъ Таволскій дѣлъ. На команду отамана лоцманы взялись за роботу, справляючи плôтъ бôльше до берега острова, щобы не зачѣпити о „Гадючу скелю“, що дуже гарно увôйшла въ Днѣпро зъ лѣвого берега. Мѣсце ту дике и незвычайно романтичне. За острôвцемъ и дѣломъ оба береги зазеленѣли ростинностею; напередъ, посередъ Днѣпра, стоятъ одинъ за другимъ пѣсчанй островы, котрй рôкъ-рôчно розмыває быстра рѣка въ часѣ заводненя и нá-весну. Особлившу увагу звернувъ я на острôвъ „Аврамôвъ“, на котрôмъ бувъ я передъ двайцяти лѣтами; на нѣмъ росли дерева и густа лозина, однакъ теперь осталась зъ того десята часть, коли ще не менше. Якъ оповѣдавъ Савка, що знавъ сей острôвъ передъ сорокъ лѣтами, то се бувъ величезный острôвъ, накрытый лѣсомъ.

За годину мы наспѣли до сельця дѣдича Алѣєва. Гарненькій, побудованый на узгôрнôмъ мѣсци правого берега домокъ, а бѣля нёго миніятурна церковця — надавали сельцели чудовый видъ. На березѣ, противъ самѣсенького сельця, розложилась череда рогатои худобы; тутъ таки зôбрались дѣти, мѣжь котрыми були и пятьнайцятолѣтки; коли зблизились плоты, дѣти поздôймали шапки и кланяючись, кричали: „Дядьки, дайте хлѣба!“ Така жебранина здивувала мене немало, однакъ я довѣдавъ ся ôдъ лоцмана, що сельце тото, мимо великого богацтва властителя, незвычайно бѣдне, такъ що селяне живутъ и працюютъ на такихъ вымѣнкахъ, що не въ силахъ выживитись; отъ, що и змушує голодныхъ дѣтей напастувати подорожного и въ имя Христове жебрати хлѣба для того тôлько, щобы не вмерти зъ голоду. „Нѣ, се ще нѣчого, — говорывъ Савка — що дѣтвора бѣгає берегомъ та проситъ хлѣба; отъ якбы вы побачили, якъ они не даютъ намъ спокою, якъ йдемо слободою назадъ, такъ и не ôдôбьєшь ся; всѣ, деякй будутъ кусники, поôддаємо имъ“. Лишивши позаду себе дѣтей-бѣднякôвъ, котрымъ зъ плотôвъ, що плыли попôдъ самый берегъ, кинули мы кôлька паёкъ хлѣба, зблизили ся мы до бôльшого острова „Лан-

тухôвского“. Острôвъ тягне ся бôльше чимъ на верству подовжь рѣки и приманює до себе роскôшною зеленею деревъ и корчѣвъ; ту бѣля берега полощутъ ся зъ сѣтками рыбалки, а зъ острова ледве-ледве чутно роздає ся стукъ сокири. Кажутъ, що на тôмъ островѣ родитъ дикій виноградъ.

Днѣпрó, низше Лантухôвского острова, трохи звузивъ ся. Показавъ ся порôгъ „Лишній.“ Лоцманы навернули плôтъ на бôльше безпечну дорогу. Мы переплыли порôгъ незамѣтно, позаякъ вôнъ такожь безпечный, подôбно якъ и попередный, „Будыло“.

— Чому той порôгъ зовутъ „Лишнимъ“? — поспытавъ я Савку.

— Ôдъ того, що єго ту и не треба: такъ плывбы лежачи ôдъ Будыла до Гадючого, а то вставай та направляй плôтъ, хочь порôгъ и зовсѣмъ не страшный.

— А „Гадючій“ небезпечнѣйшій?

— А якъ же. Гадючій порôгъ тымъ и зовутъ „Вольнымъ“, що якъ проплывешь єго, то значитъ переплывъ вже всѣ пороги, а поки єго не минешь, то або сувъ, або дома не бувъ. „Вольный“ якъ проплывъ, значитъ вывѣвъ плôтъ на волю; тамъ тôлько оставъ ся „Явленный“, котрого лоцманъ вже не боитъ ся.

Просторонь, що дѣлила Лишній ôдъ Вольного, пôсля слôвъ Савки, выносила пять верстовъ. Плоты йшли тихо „на шабашахъ“. Лоцманы посѣдали и позакурювали люльки. Савка пôшовъ на задный конець плота до стерна и держачи люльку въ зубахъ, щось оповѣдавъ черезъ цѣлый часъ сидячому тамъ кутному атаманови, Москалеви. Сонце припѣкало, якъ и передше. Нудно и помало минавъ часъ... Лоцманы въ повнôй задумѣ поглядали напередъ.... Проминувъ нудный часъ... Плôтъ нашъ бувъ вже передъ двома величезными скалами, межи котрыми въ вузкôмъ передлѣ зъ гукомъ били филѣ. Се бувъ „Гадючій“ або „Вольный“ порôгъ. Число лоцманôвъ на плотѣ роздѣлило ся на двѣ рôвнї части: половиця ихъ пôшла до стерна, на задну часть плота, а друга уставилась на передѣ. Лоцманы зъ всякимъ змаганемъ принялись за роботу. Савка стоячи зъ боку плота умовлеными знаками показувавъ то переднымъ, то заднымъ лоцманамъ, на якій бôкъ треба уживати всѣхъ силъ при при плавбѣ плота. Порôгъ ту представляє тоту недогôднôсть и небезпеченьство, що стрижень *) рѣки помѣжь скалами покрученый и треба великои штуки и натуги силъ, щобъ ôдповѣдно кермувати плотомъ. Вконець плôтъ потягнуло въ *„Вовче Гирло“* — въ одну зъ найнебезпечнѣйшихъ лавъ порога. Филѣ зъ страшнымъ гукомъ и стукомъ наплывали на плôтъ... Рѣка плыве ту незвычайно быстро и плôтъ кидало зъ страшною силою... Швиденько выйшли мы на волю. Небезпеченьство минуло, всё добре и на плотѣ всѣ щиро перекрестились.

„Ну, дѣду, теперь заварюй кашу!“— кричали передній лоцманы кутному отаманови. Москаль на знакъ згоды махнувъ бѣлою повстяною шапочкою и проворно метнувъ ся въ своѣй малюсенькôй каютцѣ, въ котрôй хоронилась вся кухонна страва. На позадньôй части плота задымилось, и старый сидѣвъ коло котелка зъ величезною деревляною ложкою въ рукахъ, уживаючи єѣ въ потрѣбныхъ случаяхъ.

Поки каша варила ся, мы все бôльше и бôльше приближались до мѣсця, де плоты стаюгъ. Вже порôвнялись зъ гарнымъ острôвцемъ „Пурысовымъ“ и ту лоцманы вказали на виръ, назвавши те мѣсце „Явленнымъ“ порогомъ; ту таки, зъ правого берега, звернули мою увагу на камѣнь „Павлôвскій.“ Назвы „Явленный“ и „Павлôвскій“ маютъ у лоцманôвъ характеристичне значѣнє. Такъ Савка передавъ менѣ, що першого прозвали „Явленнымъ“ тому, що въ давнину разу одного бувъ отъ якій случай зъ лоцманомъ, котрый провадивъ суднó. Коли „Вольный“ порôгъ выпустивъ плôтъ на волю и голодній лоцманы взяли ся за кашу, плôтъ занесло на пôдводній камѣня и розôрвало вязки. Ôдъ того часу (якъ казали лоцманы: „не було, не було порога, а то зъ разу и явивъ ся“) пôдводній камѣня названо „Явленнымъ“ порогомъ. Камѣнь „Павлôвскій“ прозваный по имени стерника Павлова, що розбивъ плôтъ о той камѣнь.

На лѣвôмъ березѣ показалось сельце „Маркусове“, а противъ него Кичкаскій берегъ. Першій плôтъ прибивъ до берега. Лоцманы закинули якоръ. Прибивъ и другій. Лоцманы зъ нашого плота сѣли на дуба, вывезли *„канатъ“* на берегъ и прийнялись привязувати до стоячои на березѣ десятилѣтнои грушѣ. Быстра вода ôдвела задну часть плота впередъ, цѣлый плôтъ потягнула за собою, канатъ, котрого другій конець привязаный до плота, натягнула якъ струну, и грушу вырвала зъ коренями. Лоцманы проворно вскочили на дуба*), нагнали плôтъ и спровадили єго до берега. Плôтъ нашъ остановивъ ся бѣля берега, де рѣка круто повертає ся вправо до Кичкаскои переправы. Заякоривши плôтъ, лоцманы стали молитись... Отаманъ Савка, обернувшись до всходу, навъ на колѣна, зъ заду єго кутный отаманъ, а потôмъ всѣ другій лоцманы... Всѣ щиро молились, всѣ зъ покорою били поклоны... Та молитва тревала не бôльше, якъ пять минутъ. Вконець лоцманы пôднялись.

— Спасибôгъ Господу Богу, що щасливо доѣхали! Спасибôгъ и тобѣ, лоцманьскій отамане, батьку нашъ, и тобѣ кутный — говоривъ оденъ зъ лоцманôвъ, стоячи середъ своихъ товаришѣвъ и низько кланяючись.

— Спасибôгъ Богу и вамъ, товариство, що щасливо доставили плôтъ господареви! Спасибôгъ и тобѣ, Газдо, кутный отамане, за хлѣбъ-сôль и добру ласку — дякувавъ Савка.

— Спасибôгъ и вамъ, братя, за вашй труды, за вашу помôчь намъ; не осудѣтъ, голубчики! — звернувъ ся до лоцманôвъ кутный отаманъ Москаль.

Пôсля того Савка оставъ ся, дожидаючи пятого плота газдôвского, т. є. плота, на котрôмъ мѣстилась велика будка господаря-жида, щобы одержати ôдъ него на могоричъ, а лоцманôвъ выправивъ въ кольонію Кичкасъ (Айняґе), даючи приказъ наняти выгôдну пôдводу, наколи найде ся тôлько, щобы удатись назадъ въ Камѣнку. Разомъ зъ лоцманами и я, попрощавшись зъ Савкою и „кутнымъ“, выбравъ ся до кольонiи. Вôйшовши въ кольонію, лоцманы завернули въ гостинницю, а я до переправы черезъ Днѣпро, и тымъ закôнчила ся моя подорожь черезъ пороги.

*) Дуже глибоке мѣсце въ рѣцѣ.

РУСАЛКА.

(МИЦКЕВИЧЕВА БАЛЯДА.)

Ой, щожь то за хлопець
Хорошій, вродливый?
Що то за дѣвчина край нёго?
Ходитъ надъ водою
Тихою ступою, —
Свѣтитъ молодикъ срѣбнорогій.

Частує дѣвчина
Хлопця ягôдками,
Що въ гаю зеленôмъ набрала;

*) = човенъ.

А ôнъ ѣй головку
Квѣтчаѥ квѣтками...
То певно коханая пара!

Скоро день погасне,
Зôйде мѣсяць ясный —
Вже они выходять изъ гаю:
Хлопець той — мысливый,
Стрѣлець уродивый;
Кто така дѣвчина — не знаю.

Зъ ôдки вна приходитъ —
Не пытай даремне;
Якъ она зникаѥ — Богъ знаѥ.
Мовь зоря засвѣтитъ
Попôдъ гаємъ темнымъ;
Мовь искра въ темнотѣ згасаѥ.

„Скажи менѣ правду,
Серденько-дѣвчино,
На що ты зъ умá мене зводишь?
Где твоя хатина?
Кто твоя родина?
Зъ якого села сюды ходишь?

„„Лѣтечко минаѥ,
Листя опадаѥ,
Холоднй зближаютъ ся ночи;
Не въ гаю, а въ хатѣ
Радóы я витати
Твоѥ личко, твои карй очи.

„Колижь ты безрôдна,
Серденько-дѣвчино —
Ходѣмъ до моѥи господы;
Жити йимемъ зъ собою,
Якъ рыбá зъ водою;
Всѣ мати йимешь въ мене выгоды.

„У мене достатокъ
И худобы статокъ;
У мене и ôвцѣ, пчолята;
У мене свѣтляця —
Цареви годитъ ся!
Моя мати твоя буде мати“.

„„Ой козаче-тумо,
Горда-пышна думо!
Не йме тобѣ моѥ серце вѣры.
Мати говорила,
Що у хлопцѣвъ вѣра,
Якъ на синôмъ мори пѣна.

„„Мати говорила,
Що въ васъ стôлько ласки,
Якъ на тихôмъ ставѣ ряски;
Соловьємъ спѣваешь,
А серцемъ буяѥшь —
На иншую мене промѣняѥшь““.

„Серденько-дѣвчино!
Отъ я на колѣнахъ
Клянусь тобѣ мѣсяцемъ, зорями —
Присягаю небомъ,
Землею и пекломъ,
Що не буде иншои мѣжь нами!“

„„Ой мѣсяцю-князю!“
Озвалась дѣвчина:
„„Я тебе за свѣдка призываю —
Якъ слово зламаѥ,
Нехай покараѥ
Єго твоя сила святая!““

Скоро зговорила —
Мовь выросли крыла,
Голубкою помежь лозы лине.
Назадъ обернулась,
Лукаво всмѣхнулась —
Мовь та искра у темрявѣ гине.

Козакъ ставъ, думаѥ,
До дому вертаѥ,
Сумуючи понадъ озеромъ-водою.
Тихо, тихо въ лѣсѣ,
Хибá тôлько трѣсне
Суха вѣтка въ него пôдъ ногою.

По сонной водици
Промѣня блищитъ ся:
Срѣбнорогій въ воду зазираѥ.
Ажь отъ изъ за гаю
Вѣтрець подыхаѥ —
Ясна хвиля по озеру граѥ.

Чи тожь забѣлѣла
На озерѣ пѣна,
Чи то дивне проявилось диво:
Що посередъ пѣны,
Мовбы на картинѣ,
Зъявило ся дѣвча уродливе?

Молоденька, гожа,
Якъ повная рожа
Покроплена ранною росою.
То спѣвомъ озве ся,
То смѣхомъ зальѥ ся
Вабитъ и очи и серденько красою.

„„Козаче мысливый,
Хлопче уродливый!“
Озвала ся изъ срѣбнои пѣны:
„„Чого въ ночи блудишь
И серденькомъ нудишь
По зрадливôй лукавôй дѣвчинѣ?

„„Годѣ сумувати,
Важенько вздыхати —
Ходи, серце, до мене на воды.
Будемъ танцювати,
Якъ рыбонька грати,
Якъ ластôвка буяти въ свободѣ.

„„Або пôдъ водою
Усядемъ зъ тобою
На мягкому лилйному ложи.
Тихими речами
И карыми очами
Роскажу я тобѣ про всѣ дива Божй““.

Зъ воды выринаѥ,
Якъ срѣбло сияѥ —
Мутитъ єму душу урода дѣвоча.
А она смѣѥ ся,
Якъ рыбонька вьѥ ся,
Якъ голубка до него воркоче.

Ой манитъ словами
И чорными бровами,
Веселкою по водѣ кружляя.
То зновъ поринаѥ,
Лебѣдкою граѥ,
Въ срѣбнй смуги воду розбиваѥ.

Здрогнулось серденько:
Пôдбѣгъ ôнъ швиденько,
Хоче скочить въ воду и не хоче.
А срѣбная хвиля
Ногу єму змыла...
Джуркотитъ, пôдмываѥ, лоскоче.

Вабитъ єго, тягне;
Серце въ грудяхъ тане,
Мовь єго до лона мила пригортаѥ.
И божбу святую,
И тоску нѣмую —
Про все, про все козакъ забуваѥ.

И кинувъ ся въ воду;
Пышную уроду
Окомъ, серцемъ и душею обôймаѥ —

Плыве, доплываѥ,
Руки простягаѥ,
И до серця любо дѣвча пригортаѥ.

Ой гляне-спогляне
На личко румяне —
Що за диво? що за нове чудо?
Сежь ѥго дѣвчина,
Забута дружина!
Зникла теперь зъ очей ѥму луда.

„„А тыжь присягавъ ся
И мѣсяцемъ клявъ ся!
Будежь тобѣ кара по заслузѣ:
Поки мѣсяць свѣтитъ,
Будешь ты ходити
Надъ водою въ превеликôй тузѣ““.

Скоро зговорила,
Зашумѣла хвиля —
Пôдъ водою обоѥ сховались.
Где они гуляли,
Любо розмовляли,
Нѣ жадного слѣду не зôсталось.

Тôлько, якъ день згасне,
Зôйде мѣсяць ясный
И загляне въ таѥмничй воды:
Изъ озера рине
Вродлива дѣвчина,
Зустрѣчь хлопець хорошои вроды.

Она надъ водою
Сияѥ красою,
А ôнъ тужитъ у темному гаю.
Хлопець той — мысливый,
Стрѣлець уродливый;
Кто така дѣвчина — не знаю.

П. К.

Смерть зъ любови.

(Написавъ и другови Романкови присвятивъ **Левъ Сапогôвскій.**)

III.

Якось по роцѣ выпало менѣ зновъ переѣзджати черезъ Скалинцѣ. Теперь мавъ я бôльше часу и думавъ зо два дни пересидѣти у пана Северина, щобы оглянути се славне мѣсто, цвитуче пачкарскимъ промысломъ.

Та не такъ сталось, якъ бажалось. Вправдѣ забавивъ я въ Скалинцяхъ ажь три дни, але мѣста не видѣвъ, бо два дни безъ упину гулявъ, а третого дня такъ вснувъ крѣпко, що ажь професорови моѥ спанѥ навкучило ся. Та вже не смѣвъ ôнъ нѣчого казати, бо самъ мене на весѣля завѣвъ и намовивъ бути дружбою.

Отъ и розговоривъ ся я, якбы весѣльный хмѣль єще не выщумѣвъ зъ моѥи головы.

Зачинаймо на ново.

День бувъ горячій, липневый. Пôдъ Скалинецку гору битою дорогою котивъ ся поволи мôй вôзокъ, а я ишовъ за нимъ и розглядавъ окрестнôсть.

На горбѣ, котрого пôдошву омывавъ зъ одного боку малый потôкъ „Помыйники“, а зъ другого бôльша рѣка, лежатъ Скалинцѣ, якбы на долони.

Дорога веде понадъ потôкъ, шелестячій глубокимъ яромъ, ажь до замку, котрого руины сторчатъ на крайнôмъ кôнци горба.

Передна стѣна колишнѣго мешканя князѣвъ Коріятовичѣвъ, зъ котрыхъ одинъ зрѣкъ ся ласки королевскои а вѣры предкôвъ змѣнити не хотѣвъ, затрималась єще добре, але решта въ розвалинахъ, лишь основы бѣлѣютъ ся, тай передна башта єще стремитъ въ гору цѣла зъ верху, хочь въ серединѣ порожна.

„Се нашь образъ!“ — подумавъ я. „Верхи нашои суспôльности въ грузь обернулись, лишь людъ-основа стоитъ крѣпко, та священьство держитъ ся єще, якъ та сторожева башта. Єщежь въ пивницяхъ замку мѣжь основами, рôвно якъ и посередъ нашого люду, уряджено склады пропинаційныхъ напиткôвъ...

По другôмъ боцѣ дороги, на терасѣ, муруютъ церковь, а трохи высше стоитъ при дорозѣ красный домокъ зъ вывѣскою: „Apteka pod gwiazdą“.

Въ ôкнѣ побачивъ я сиву бороду аптикаря.

Ôдъ аптики веде дорога въ гору прямо до мѣста, розложеного на вузкôй рôвнинѣ, котра починаѥ ся коло старинного костела, напротивъ котрого стоитъ одно-поверхный будынокъ, школа. За костеломъ єсть маленькій майданъ, торговиця, а дальше тягнутъ ся кôлькома довгими рядами жидôвскй домы, мѣжь котрыми вытворюѥ ся тая дивного роду и дивнои вони мѣшанина выпарôвъ цыбулѣ, чоснику и иншихъ запахôвъ, котрыми окруженй нашй мѣсточка и кождый правный сынъ Израиля.

Поблудивши троха по заулкахъ, зъ котрыхъ и Божого свѣта не видати, дôставъ ся я на улицю, при котрôй мешкавъ панъ Северинъ.

Тутъ вже нема жидôвъ, а сады, що окружаютъ хаты мѣщанъ, охищували воздухъ, що можь було повною грудею ôдотхнути.

Професоръ мешкавъ въ домѣ столяря, украшенôмъ ганкомъ, въ котрôмъ хлопчина *„ковавъ коменіюшь“*.

„Єсть панъ професоръ дома?“ — пытаю.

Хлопець нѣчо не ôдповѣдаѥ, лишь заєдно бубнитъ: czapka jedna = eine Mütze; eine = czapka; Mütze = jedna...

Я повторивъ пытанѥ голоснѣйше — нема одвѣта. Пôдходжу близше и бачу, що ôнъ заткавъ уши пальцями, щобы, здаєсь, не чути, якъ отець въ хатѣ пилигъ.

„Єсть панъ професоръ дома?“ — пытаю ставши на ганку.

Малый ôдоймивъ руки ôдъ ушей и выдививъ ся на мене. Я мусѣвъ зновъ пытатись.

„Єсть!“

„А що робятъ, може спятъ?“

„Нѣ, збираютъ ся на весѣля“.

„Юзю, Юзю!“ — почувъ ся голосъ професора зъ комнаты и перервавъ мою зъ хлопцемъ бесѣду. „А чи вже чистй мои черевики?“

„Заразъ, заразъ! — ôдповѣвъ Юзьо и побѣгъ до кухнѣ.

Я вôйшовъ до комнаты и заставъ професора въ галовôмъ строю, бо лишь рукавичокъ бѣлыхъ єще ве мавъ на рукахъ и *лякерôвъ* на ногахъ не було, бо тй находились єще у Юзя.

Пôзнавши мене, кинувъ професоръ люльку и приховзъ (бо бувъ лишь *въ пантофляхъ*) въ мои обнятя.

„Въ саму пору явились Вы“ — говоривъ цѣлуючи мене. „Заразъ пôйдемо на весѣля. Кажѣтъ знести свои рѣчи и перебирайтесь... Юзю, Юзю!“

„Дайте ôдотхнути! — просивъ ся я у него. „Чиєжь то весѣля?“

„Яркове! Ярко вѣнчаєсь нынѣ зъ Зунею“.

„Богъ зъ Вами, тажь Ярко утопивъ ся!“

„Жіѥ, жіѥ! Перебирайтесь, бо мусите бути дружбою“.

„Розповѣджтежь, якъ? що? бо я ничь не понимаю“.

„Нема коли! идѣтъ за рѣчами!“

„Ну, ну, не спѣшѣтъ — я на весѣля все готовъ ити! Але впередъ роскажѣтъ, що сталось зъ Яркомъ?“

„Потому Ярко Вамъ самъ роскаже. Идѣтъ же за рѣчами!“ — налягавъ професоръ и ôдвѣвъ мене до дверей.

Не було иншои рады, якъ слухати професора и я пôйшовъ за рѣчами.

Борзо ишовъ я до мѣста, а єще борше зъ мѣста, бо палила мене цѣкавôсть. Я вжѳ не заставъ професора дома, лишь письмо до мене адресоване такого змѣсту:

Поважный Пане!

Я Васъ знаю черезъ одного нашого вспôльного знакомого и черезъ Северина, котрый менѣ росповѣдавъ, якъ заняла Васъ моя судьба.

По тôй знакомости прошу Васъ на моє весѣля за дружбу, бо лишь пôдъ тымъ условіємъ дôзнаєтесь, що сталось по моѣмъ утопленю.

Фѣру по Васъ заразъ пришлю, а сподѣюсь, що не ôдмовите тои прислуги менѣ и моѣй Зуни, котра дуже рада Вамъ буде.

Очѣкуючи Васъ нетерпеливо, остаюсь зъ поважанѣмъ

Ярко.

P. S. Спѣшѣтъ ся! — Северинъ *в. р.*

Въ такихъ случаяхъ умѣю скоро перебиратись, и теперь при помочи Юзя за чверть годины бувъ я готовъ, а закимъ другои чверть годины минуло, представивъ мене Ярко всѣмъ весѣльнымъ гостямъ.

„Зуню“, — сказавъ Ярко увѣвши мене до комнаты, де она зъ дружками чекала — „представляю ти пана С., нашого дружбу, о котрôмъ мусѣвъ тобѣ Северинъ говорити“.

„Нѣ, не пригадую собѣ, але менѣ приятно Васъ пôзнати и повитати яко дружбу, котрымъ — сподѣюсь — останете для насъ на всегда“ — сказала Зуня подаючи менѣ нѣжну ручку.

„Васъ, Панѣ, мавъ я щастє борше пôзнати, якъ пана Ярослава“ — сказавъ я, нагадавши собѣ Зуню плачущу въ каплици.

„Якъ то, коли?“ — спытала зачудована.

„Въ кôлька днѣвъ по утопленю пана Ярослава...“

„Видите, пане, — ôдказала Зуня — якій ôнъ недобрый, якои натворивъ грызоты: черезъ цѣлый рôкъ не дававъ о собѣ вѣдомости!“ При тыхъ словахъ стиснула Ярка за руку, а ôнъ успокоивъ єѣ, поцѣлувавши въ румяне личко.

Дальше не позволено намъ говорити, а приказано выбиратись до вѣнчаня.

Я зъ професоромъ провели панну Зуню до повозу, въ котрôмъ усѣвъ я противъ неи, щобы ѣй добре приглянутись.

Въ бѣлôй, легкôй сукни, на котру сплывало въ гарныхъ льокахъ буйне, круче волося, покрыте легкимъ и прозрачнымъ якъ лѣтнѣ облаки вельономъ, въ зеленôмъ вѣночку на чолѣ, зъ пôдъ котрого, якъ двѣ яркѣ зорѣ, блестали радостею синѣ очка, зъ китицею цвѣтôвъ въ руцѣ — выдавалась Зуня истинною русалкою, котрои чудна стать може въ однôй хвили розплынутись въ рожевôмъ блеску западаючого сонця.

Мило було дивитись на Ярка и Зуню, коли въ парѣ клячали передъ престоломъ и, вознесши очи до образу Пречистои, молились: она дякуючи за єго поворотъ, а ôнъ молячи благословеня на будуще; обоє блѣдѣ — она зъ порушеня, волнуючого єи серденько, а ôнъ носивъ слѣды перебутого горя и працѣ въ недостатку.

Коли от. Стефанъ звязавъ ихъ руки епитрахилемъ, они споглянули на себе и въ очахъ ихъ заблысли слезы щирои радости, а руки здрогнулись и стиснулись сильнѣйше, и Зуня, якъ бѣла голубка, пригорнулась до Яркового боку.

По бла̀гословеню, коли на хорахъ загремѣло „*Многая лѣта*“, пôднеслись ихъ очи зновъ до Пречистои зъ молитвою, щобы цѣле ихъ житє було такъ блаженне, якъ тая хвиля. Щасливѣ забули, що двохъ хвиль однакихъ въ житю людскôмъ не бувае...

* * *

„Чи чуєтесь теперь, панѣ, щасливыми?“ — пытавъ на поворотѣ панъ Северинъ Зуню.

„Чижь не можна погодити щастя зо слезами?“ — ôдповѣла Зуня, по котрои личку котились перлы слезъ. „Видно, що Вы єще не дожили хвилѣ правдиво щасливои, коли Вамъ дивно, що я плачу переживаючи тую хвилю. Тажь вы були свѣдкомъ и повѣрникомъ мого жалю, туги и горя, коли я думала, що вже бôльше Ярка не побачу... Нынѣ знаю, що ôнъ вже вѣчно мôй, що нѣкто менѣ єго не ôдбере — чижь не мушу плакати въ щастю на саму згадку, якабъ я була нещаслива, єслибъ єго не було, єслибы бувъ мене въ истинѣ на вѣки покинувъ...“ Слезы не дали ѣй дальше говорити и она заховала личко въ хустку.

„Вы женьщины дивнѣ зъ своими слезами! Коли хочете, плачете — а все мусите знайти якусь причину“ — казавъ панъ Северинъ, позволяючи собѣ часомъ уживати къ Яркови и Зуни тону менторского.

„Пане Северинъ: чи хочете, щобы я загнѣвалась и пожаловалась Яркови?“ — жартовала, усмѣхаючись Зуня.

„Слава Тобѣ Господи, що маєте Ярка! Вы ажь тогды щасливѣ, коли можете выплакатись и маєте передъ кимъ пожаловатись... Якбы не тая выгода, жадна дѣвчина не пôйшлабы за мужь!“ — тягнувъ дальше Северинъ, якбы єму мѣхурець зъ жовчею на языку розпукъ ся.

„Вѣрно, що за такого безсердного, якъ Вы, жадна не пôйшлабы, хиба що не зналабы, яке Вы зѣлячко... Я сама, бачучи Ваше спôвчутє въ моѣмъ горю и Ваше старанє осолодити менѣ страту Ярка надѣею и споминкою о нѣмъ, думала, що Вы маєте серце — але теперь переконуюсь, що у Васъ єго нема, а єсли єсть яка крыхôточка, то лишь для дѣвчатъ, для иншихъ вже нѣ...“

„Для якихъ иншихъ? — пôдхвативъ Северинъ.

„Но для насъ... для... молодыхъ женъ“ — сказала, покраснѣвши Зуня — „але добре, що вже насъ кличутъ. Заразъ, пане Северинъ, за кару мусите зо мною першои коломыйки гуляти!“

„Бôгъ заплать за таку кару! Я певный, що м о м у прошеню о тую честь булибъ Вы ôдмовили“ — ôдрѣкъ зъ усмѣхомъ панъ Северинъ.

Незабавки розпочалось гуляне. Я гулявъ цѣлу нôчь безъ выпочинку. Тай выпочинокъ бувъ злишнымъ, бо середъ такого добору живыхъ цвѣтôвъ, якими Скалинцѣ въ цѣлôй окрестности слывутъ, не можь було спочивати.

Молодята танцювали не много, але Зуня додержала слова и зъ Севериномъ гуляла першои коломыйки, а зо мною мазура, при котрôмъ я не тямивъ себе, бо здавалось, що я лишь якусь воздушну истоту маю при собѣ... Я мусѣвъ завидовати Яркови такои красоты, а якъ пôзнѣйше доконавъ ся, можна було позавидовати єму и такои жены, якою була Зуня.

Случайнôсть до того нагодилась скоро, коли я зъ дальшои подорожи повертавъ черезъ Скалинцѣ и вступивъ до Ярка, щобы учути єго оповѣданє о приключеняхъ по мнимôмъ утопленю, бо въ часѣ весѣля не можь було знайти часу на довшу бесѣду, а Ярко, хотячи додержати обѣцянки, запросивъ мене до себе на пôзнѣйше.

Вôйшовши до комнаты, побачивъ я въ дымѣ „Dreikönig-a“, уносячôмъ ся густыми, синими облаками зъ люльки пана Северина, групу зложену зъ Зунѣ, зъ робôткою въ

рукахъ, а у єи нôгъ на низкôмъ стôльчику Ярко зъ книжкою, а напротивъ нихъ сидѣвъ Северинъ, котрый першій поскочивъ на моє привитанє и заразъ почавъ жартовати.

„Добре, що Вы тутъ", — говоривъ ôнъ — „може Васъ послухає Ярко и пôйде зъ нами на кругольню. Я прошу єго вже двѣ годины, а ôнъ толкує менѣ, що не може, бо десь тамъ привязаный, чи придушеный пант....., хотѣвъ сказати: „щастємъ".

Мы тымчасомъ привитались всѣ щиро и почалась весела оживлена розмова. Зуня не забула пожаловатись передъ мною, що панъ Северинъ хоче Ярка розволочити и все придумує то якúсь кругольнѣ, то купелѣ, то Богъ вѣсть що. А звычайно кôнчитъ ся на пивѣ у Шимона...

На жартахъ зôйшовъ намъ часъ ажь до пôдвечѣрку, на котрый Зуня подала намъ каву зъ гордостею молодои газдыньки, бо кожушокъ на кавѣ бувъ незвычайнои грубости, сама кава смачна, а булка снѣжнои бѣлости.

По пôдвечѣрку выйшли мы три до городця, а Зуня осталась въ комнатѣ зъ родичами и от. Стефаномъ, котрый радо навѣщавъ Ярка и єго Зуню называвъ своєю донькою.

Ярко зъ початку вымавлявъ ся ôдъ оповѣданя тымъ, що нема що оповѣдати, що прикро споминати єму за минувше лихо, — але въ кôнци улягъ ôнъ моєму прошеню.

Тяжко приходитъ менѣ такъ росповѣдати, якъ Ярко. Ôнъ, котрый самъ все тоє досвѣдчивъ, въ котрого души и серцю ôдбувалась борба межи чувствомъ и розумомъ, оповѣдавъ коротко, а кожде єго слово походило зъ глубины серця, а на лици ôдбивалось чувство, поясняюче кожде вырєченє.

„Я полюбивъ Зуню пристрастно, — говоривъ ôнъ — але чувство не могло заслѣпити розуму и я бачивъ, якъ великій перепоны маю до побореня.

Я придумувавъ, якбы ихъ усунути, и зразу уважавъ за найлучше, самому усунутись зъ свѣта. Добрый Северинъ помôгъ менѣ однако притушити тѣ гадки на якійсь часъ, и єслибъ не такъ було сталось, кто знає, чи бувбы я Вамъ нынѣ оповѣдавъ о своихъ любовныхъ пригодахъ. Нѣ, я бувбы не пережывъ того!

Въ Вербôвци мавъ я часъ до намыслу. Тамъ, блукаючи въ ночи надъ крутыми берегами Днѣстра, придумувавъ я, що маю робити. Я бачивъ, що для Зунѣ булобы за тяжке житє въ тогдышнôмъ моємъ положеню, а хотя она може зъ любви для мене булабы переносила всѣ прикрости и бѣды, я самъ не мôгбы бувъ дивитись на єи муку. Знавъ я такожь, що и мала рôжниця въ поглядахъ и переконанях можe загôрчити не лишь одну годину, але и цѣле житє.

Поволи укладавъ ся въ моєй головѣ плянъ дѣланя.

Впередъ треба устороныти перешкоды по моєй сторонѣ, подумавъ я, и постановивъ добитись працею лучшого становища. Але се и при найлучшôй воли може часомъ не удатись, тому треба було тайкомъ робити, особенно передъ Зунею бо я не мôгъ ще запевнити єй спокôйного житя, а вѣривъ, що она не ôддалабы другому руки, доки на мене моглабы мати надѣю. Я не хотѣвъ бути запоною до єи щастя, и проте выдумавъ исторію про своє утопленє...

Выстаравшись о увôльненє ôдъ обовязку на одинъ рôкъ, намѣривъ я ôдъѣхати до Львова тайкомъ. Одной темной ночи пôйшовъ я до пристани сплавôвъ, котрѣ були въ день замовленѣ, сѣвъ на сплавы, капелюхъ выкинувъ на берегъ и ôдъѣхавъ.

Сплавами поплывъ я кôлька миль низше, а тамъ, покинувши водну дорогу, удавъ ся нѣкимъ непôзнаный до Львова.

Мати моя довѣдалась правды ажь въ двѣ недѣлѣ по выдуманôмъ выпадку, такъ само и Северинъ. Але обоє просивъ я о додержанє тайны.

Я працювавъ во Львовѣ надъ собою, а Северинови поручивъ працю надъ Зунею, котрôй передавъ я черезъ него, якбы на посмертну памятку, мои записки, зъ котрыхъ она могла пôзнати мою душу зъ всѣми єи чувствами.

Се була для неи дорога памятка и не дивъ, що она перенялась тымъ моимъ духомъ, такъ що можу сказати, що мы обоє маємо одну душу.

Менѣ пощастилось и я повернувъ, щобы забрати свою Зуню до мѣста. Але я заставъ єѣ зъ иншими думками, нѣжь надѣявъ ся: она хоче ити зо мною на село, щобы помагати менѣ въ праци надъ нашимъ темнымъ людомъ, а самъ от. Стефанъ каже, що Зуня полюбила рускій людъ, середъ котрого родилась и жіє, и що такою Русинкою не кожда Русинка зъ роду потрафитъ и схоче бути..."

Такъ закôнчивъ своє оповѣданє Ярко, котрого я все, коли заѣхавъ до него, бачивъ щасливымъ — при боцѣ дорогои Русинки, якъ ôнъ называвъ Зуню...

ТУНДРЫ.

(Конецъ.)

Культурнѣ елементы сеи краины.

До ледового пояса въ европейскôй Россіи зачисляютъ Ляпонію, Канинъ, Тундры, Кальгуєвъ, Новую Землю и Вайгачъ. Найважнѣйшѣ плоды сихъ краѣвъ суть р е н ъ и м о х ъ и с л я н д с к і й. Безъ рена тутъ чоловѣкъ жити не мôгбы; ренъ дає чоловѣкови молоко и мясо на кормъ, кожу на одѣжь, на пôдстелиско, на покрывало и на шатра; ôнъ тягне чоловѣка въ запрязѣ неструдженый черезъ далекѣ пустары въ скорôмъ бѣгу, а требує дуже мало поживы для себе; єсть при тôмъ вытревалый на студѣнь, голодъ и працю. Мохъ исляндскій єсть головною рена поживою. — Крôмъ того приходитъ въ поясѣ ледовôмъ бѣлый медвѣдь, вовкъ и лисъ; тутъ єсть такожь отчина фокôвъ, псôвъ морскихъ, рыболовôвъ, гусей пуховыхъ. Въ зимѣ переносятъ ся сюда изъ за Уралю: гермелѣны, соболѣ, куны, дорогоцѣнній бѣли ласицѣ зъ довговолосымъ хвостомъ якъ шовкъ мягонькимъ, и иншій животна.

Земля не дає тутъ чоловѣкови жаднои поживы, отже ôнъ муситъ собѣ придбати добычь, щобы выживити ся: зъ рыболовства, зъ ловлѣ дикихъ звѣрей, зъ перелетныхъ птахôвъ, зъ ренôвъ, а по части живитъ ся такожь зъ промыслу и зъ торговлѣ. Такъ то сама вже природа зробила зъ чоловѣка на тундрахъ рыбака, стрѣльця, пастыря, або и купця, безперестанно скитаючого ся. Тундры не годнѣ выживити много людей, и длятого тотѣ люде не могутъ розвести мѣжь собою жаднои якои-такои культуры. Не дивно, що на великаньскихъ сихъ просторахъ, занимаючихъ губернію Вологду и Архангельскъ (котрѣ обѣ суть бôльшій якъ цѣла Франція и Англія разомъ), проживає всего лишь 275.000 душь.

Тамошнѣ первобытнѣ поселенцѣ суть финьского походженя и они (Ляпонцѣ, Сиріане, Самоєды) жіютъ по бôльшôй части въ шатрахъ, зъ кожей реньскихъ зложеныхъ, и ведутъ переважно житє кочуюче. На найнизшôмъ степени образованя стоятъ Самоєды, любящѣ пристрастно тютюнъ и горѣвку; межи ними єсть еще много поганъ. Але и тотѣ зъ Самоєдôвъ, що окрестили ся, не много ôдбѣгли ôдъ своихъ братôвъ-поганъ. Въ однôмъ кутѣ шатра на стѣнѣ висить Іисусъ Христосъ розпятый, а въ другôмъ якійсь божокъ поганьскій. Самоєда молитъ ся такъ до одного, якъ и до

другого; залежитъ те ôдъ обставины, котрый Богъ скорше єму допоможе...

Крôмъ Ляпонцѣвъ и Самоєдôвъ суть въ сихъ краяхъ єще Великороссы; они живутъ по бôльшôй части въ мѣстахъ и репрезентуютъ культурный елементъ.

Поселенцѣ тундры жіютъ далеко ôдъ себе розкиненй; дѣйстныхъ селъ, по нашому выображеню, тутъ нема, а мѣстъ єще менше. На цѣлôмъ пôвнôчно-захôднôмъ побережю тои безпотѣшнои и морочнои пустары лежитъ лише одно мѣсточко Коля, высунене найвысше на пôвнôчь. Тôлько весною являє ся въ сихъ околицяхъ якій-то рухъ оживленый, бо збирає ся до 1500 людей тутъ задля ловитвы рыбъ. Около 150 миліонôвъ оселедцѣвъ и 20.000 пудôвъ (одинъ пудъ = 20 кл/р.) лососѣвъ ловлятъ тутъ рôкъ-рôчно и розсылаютъ въ чужй краѣ. Крôмъ того ледове море достарчує много фокôвъ, вызôвъ, китôвъ и иншихъ такихъ сотворѣнь, що становлятъ богацтво сихъ краѣвъ. Въ послѣдныхъ рокахъ выносила сума вывозу 6 миліонôвъ, а привозу 4 миліоны рублѣвъ.

Вологда, мѣсто торговельне; Тотма має солеварнѣ; Устюгъ Великій, найбогатше и найкрасше мѣсто на пôвночи, выроблює хорошй, чорно напускань сосуды и иншй прибаги зъ серебра и золота. Выробляютъ ту такожь скрынѣ зъ дерева, побитй рôжноцвѣтною бляхою, котрй розходятъ ся по цѣлôй Азіи ажь до Хинъ. Въ Холмогорахъ уродивъ ся Ломоносовъ. Архангельскъ, найважнѣйше и найзначнѣйше торговельне мѣсто на цѣлôй пôвночи, має 20.000 мешканцѣвъ, 13 церквей, 1 гимназію, семинарію духовну, лодницю (Schiffswerfte); єсть сѣдалищемъ губернатора, епископа, адмиралиціи и пр.

Надъ рѣкою Печорою суть безмежнй пралѣсы зъ модеревъ; дерево тоє єсть такъ тверде, що єго жаденъ овадъ не перегрызе анѣ ржа цвяхôвъ не проѣсть. Задля того тотй модерева (модренѣ) суть дуже способнй до будованя кораблѣвъ, маштôвъ и пôдморскихъ будôвль. Промыслъ (якъ выправа кожь, соленє оселедцѣвъ) и торговля, ôдповѣднй природнымъ обставинамъ, суть такожь жереломъ краєвого доходу.

Природа и обставины вытворюютъ и образуютъ людей въ свôй способъ; а геніѣ могутъ бути и на сѣверѣ. Такимъ єсть безперечно славный купець Михайло Сидоровъ, торгуючій китайскимъ чаємъ и золотомъ. Той Ротшильдъ пôвночи, котрый уродившись крепакомъ, шукавъ и найшовъ золото, єсть властителемъ великихъ копалень графиту и золота въ Сиберіи, а заразомъ и безмежныхъ лѣсôвъ модреневыхъ надъ Печорою. Єго кораблѣ вывозятъ горломъ Печоры добутки сихъ окресностей, якъ: кости и роги ренôвъ, вапно мушлёве, фосфоритъ, оселедцѣ и другй рыбы, фоки, киты и иншй — на торговища Норвегіи, Англіи и сусѣдныхъ краѣвъ. Въ найновѣйшихъ часахъ звернувъ ôнъ свою увагу на Новую Землю, до котрои робивъ выправу въ цѣли выслѣдженя сего краю. Передъ державными достойниками высказавъ категорично сей, въ найвысшôмъ степени интелигентный выслѣдователь сѣвера, своє пересвѣдченє, що образованй, стремливй и енергичнй молодй люде, особенно єслибы могли розпоряджати хочь невеликимъ оборотовымъ капиталомъ, моглибы найти корыстне поле для свого дѣланя въ тыхъ мало єще знаныхъ сторонахъ.

На тундрахъ дуже трудно подорожувати въ лѣтѣ; бо часто спиняютъ подорожь недоступнй болота и трясавицѣ, котрыхъ треба объѣхати, або глубокй пѣски. До стацій почтовыхъ заведеныхъ и удержованыхъ правительствомъ — (безъ нихъ не можнабы було нѣякъ въ сѣмъ краю пустôмъ подорожувати) — дуже далеко, бо 15—30 верстовъ, а до того докучає спека 30—40° высока и мухи нестерпимй. Далеко лѣпше подорожувати на тундрахъ зимою. Коли багна замерзнутъ, снѣгъ дорогу устелитъ, тогды жвава трôйка мчитъ скоро на-правцѣ до вытыченои цѣли, чимъ скорочує ся що найменше половину часу и дороги.

Перехôдъ до краины культурнои.

Чимъ дальше на полудне, тымъ приятнѣйша земля для чоловѣка. Низше степеня 61 дозрѣваютъ уже майже всѣ роды збôжа, отже примана до сталого поселеня землѣ и до єи обробленя, а тымъ самымъ пôдстава до якои-такои культуры. Перехôдъ до культурнои землѣ творитъ губернія Оленецкъ. Область ся знана єсть задля своихъ красныхъ гôръ, хорошихъ озеръ и чистыхъ рѣкъ, котрй часто творятъ водоспады. Тымъ то околиця ся прибирає образъ гôрскій, малёвничій, якого нѣгде нема на сѣверѣ. Тутъ суть цѣнній минеральній жерела и мармороломы. Озеро Онега (70 миль довге а 7 миль широке) переплываютъ лѣтомъ многй паровй кораблѣ и выкликуютъ живый рухъ и одушевлене нове житє, якого тутъ зимою не видати. Коли губернія Архангельскъ на 15.519 квадратовыхъ миль области числитъ 275.000 мешканцѣвъ, то въ области Оленецкъ живутъ на 2783 миляхъ 280.000 душь. Отже вже зъ тыхъ цифръ бачимо, що сей край єсть о много способнѣйшій до поселеня и выживленя чоловѣка.

Народами и краямы тыми завладѣвъ бувъ єще въ 11 вѣку Великій Новгородъ, наложивши на мешканцѣвъ якутаку дань въ знакъ пôдданьства, и торгувавъ плодами сихъ областей на Бѣлôмъ мори, чимъ и приспособивъ пановане Россіи на европейскôмъ сѣверѣ. По паденю Новгорода Великого выславъ року 1449 Иванъ III сюды своихъ воєводôвъ, котрй пôдчинили єго скиитрови финьскй народы ажь до Уралю. Въ роцѣ 1553 (за Едварда VI) появивъ ся першій корабель англійскій у горлѣ Двины. То дало повôдъ до заключеня першого торговельного договора межи Англіею и Россіею.

На пращане зъ зимнымъ сѣверомъ згадаємо єще въ слѣдуючôмъ числѣ про дуже славный монастырь „Соловецкъ“.

Денисъ.

Рускй лѣтописи и лѣтописцѣ XVII. столѣтія.

(Критичный розбôръ Корн. Заклинъского. — Дальше.)

Якъ вже згадано, лишь дуже мало подає намъ лѣтописець про себе и свои личнй ôдносины. Першу згадку и єдину въ цѣлôй лѣтописи, где ôнъ нарочно про себе говоритъ, находимо пôдъ рокомъ 1621. Дôзнаємось зъ неи, що авторъ лѣтописи Львôвскои того року почавъ учити ся въ Межибожу у дяка Дмитра Щирецкого. Родичѣ мешкали гдесь въ околици Межибожа, бо авторъ росказує, якъ занѣсъ ôнъ зъ школы до дому родительского слабôсть, горячку, въ наслѣдокъ чого всѣ дома слабували, а отець лѣтописця навѣть померъ на тую слабôсть[1]). Якъ довго ôнъ учивъ ся у дяка, якій ôдтакъ станъ собѣ выбравъ, про те вже не згадує нѣ словомъ. Выходитъ зъ того, що отець автора мусѣвъ бути шляхтичемъ убогимъ, коли ôддававъ сына на науку до дяка, а не до якого монастыря.

Въ роцѣ 1630 було на Украинѣ повстанє козакôвъ пôдъ гетьманьствомъ Тараса Трясилы. Борба вела ся завзята; всѣ, кому тôлько дорога була вѣра або народнôсть руска, ста-

[1]) 1621. „Тогожъ року ямъ ся учити почалъ въ Межибожу у дяка Дмитра Щирецкого. Тогожъ року отецъ мой умеръ, я зъ школы занѣсъ въ домъ хоробу горячку и всѣ хорѣли въ дому“. (Львовска лѣтопись, ст. 13).

вали по сторонѣ козакôвъ. Тожь и автора нашого находимо въ тôмъ роцѣ на Украинѣ, а именно въ Межигорскôмъ монастыри, що твердо державъ ся вѣры православнои и стоявъ за одно зъ козаками. Вже нѣмецкѝ наймленѝ войска сплюндрували не одинъ монастырь, ажь въ кôнци „и до Межигорского монастыря хтѣли штурмувати, лечь ся черници постерегли и забѣжали тому[1]).“ Межь оборонцями монастыря находивъ ся и нашь авторъ. Обороняти ся було дуже тяжко, позаякъ войска польскѝ добували всѣхъ силъ, щобъ заняти козацкій монастырь и укарати непокôрну Русь. Всего можь було надѣятись въ разѣ, колибъ монастырь дôставъ ся въ руки Полякôвъ, тожь наставъ великій пополохъ межь осаджеными. „Щожъ розумѣете, въ якомъ мы страху были (росказуєавторъ), же южъ въ козацкомъ монастыру, на который вшитки зубами скреготали, вшитко бы ся Руси было достало.[2])

Въ загалѣ всѣ подѣ зъ року 1630 росказуєавторъ яко очевидець, а не пôсля того, що довѣдавъ ся ôдъ другихъ; очевидно во всѣхъ тыхъ подѣяхъ бравъ якусь участь. Все, чого не мôгъ добачити, або добре затямити, чи то слова, чи якусь пригоду, все те оминаєзастерѣгаючись, що призабувъ тую справу. Такъ н. пр., коли по скôнченôй вôйнѣ зъ козаками гетьманъ Конецпольскій заключивъ якусь окрему умову зъ козаками, авторъ не спамятавъ, якои она була основы и длятого въ той способъ ôдзываєся: „Козацы реестровыи позостали скилька сотъ; що до нихъ панъ гетманъ приточилъ, южъ ми ся съ памяти выбило. Може те кто иншій повѣдати, кто ся Бога боитъ справедливе[3]).“ Вельми быстроумно замѣтивъ крылошанинъ от. Петрушевичь, що лѣтописець — „перебывалъ на дворахъ польскихъ вельможъ, ибо подробно повѣствуєтъ о проказахъ и похожденіяхъ тихъ же[4]).“ Переглянувши уважно цѣлу лѣтопись и зваживши всѣ тѝ мѣсця, де авторъ говоритъ про панôвъ великихъ и згадуєнавѣть точно про смерть гдекотрыхъ єму близше знакомыхъ, можемо догадуватись, що ôнъ находивъ ся часами на паньскихъ дворахъ. Єсть се тымъ имовѣрнѣйше, що авторъ будучи шляхтичемъ не мôгъ супротивитись панующому тогдѣ звычаєви межь шляхтою убогою „вытирати паньскѝ куты.“ Коли однакожь перебувавъ ôнъ на дворахъ вельможъ — тяжко нынѣ означити; разъ тôлько одинъ можемо напевно сказати, що въ роцѣ 1637 бувъ лѣтописець на дворѣ коронного канцлера Томы Замойского. Росказує, якъ канцлеръ окруженый єзуитами бувъ завзятымъ ворогомъ православныхъ и козакôвъ. Обложеный тяжкою недугою не мôгъ ôнъ взяти удѣлу въ борбѣ зъ козаками, котрѝ повстали були пôдъ проводомъ Павлюка; жалувавъ отже и грызъ ся тымъ дуже, говорячи часто: „Скоро я встану съ той хоробы, я тое поганьство знесу, а ежели умру, на вѣки имъ нѣхто ничого не вчинить[5])“. Хотяй вже тяжко недужій, казавъ скликати до себе всѣхъ православныхъ священикôвъ зъ своихъ маєтностей и велѣвъ имъ приняти унію, въ противнôмъ разѣ хотѣвъ имъ ôдобрати всякѝ права и вольности. Тôлько смерть канцлера перешкодила тому. Лѣтописець бувъ присутный єго кôнчинѣ. Ôнъ каже, що передъ смертею бачивъ Замойскій пекло отворене и огонь пекольный (геєньскій); тогдѣ єзуиты потѣшали єго, що то не пекло: „То чистецъ, не бойся.“

Що до мѣсця сталого побыту лѣтописця, можемо ôднести все то, що мы сказали про мѣсце написаня лѣтописи. Въ 10 числѣ „Зорѣ“ доказали мы, що лѣтопись Львôвска написана во Львовѣ; слѣдуєзъ того, що и авторъ бôльшу часть житя перебувавъ въ тôмъ мѣстѣ. Ôнъ находивъ ся тамъ въ часѣ побуту Сагайдачного въ роцѣ 1620, бачивъ посвященє Петра Могилы въ роцѣ 1633, бувъ у Львовѣ въ часѣ осады мѣста черезъ Богдана Хмельницкого въ роцѣ 1648.

Для доповненя того, що вже доси сказано про лѣтописця и про становиско, яке ôнъ занимавъ въ тогочасноѝ соспôльности, пôднесемо єще сю сбстанову, що ôнъ бувъ шляхтичемъ-хлѣборобомъ. Дуже займаєего цѣна збôжа, станъ засѣвôвъ и урожаю; ôнъ нарѣкає, коли погода не дописала, коли морозъ передвчасный або посуха споводовали неурожай. Каже, що въ роцѣ 1638 була дуже суха весна, такъ що нѣщо не сходило, а озимину попсувавъ морозъ, ажь допервa по св. Петрѣ пôйшовъ дощь и все почало сходити. Въ наслѣдокъ того настала велика дорожня: колода (пôвтретя кôрца) жита стояла 22 золотыхъ, гречка 19 зол.; кромѣ того єще якесь хробацтво по деревѣ кинулось, а що посѣяно „то и тоє позѣдаютъ въ земли якіесь робаки — помста Божая!“

(Конець буде.)

Закладины Народного Дому.

(*Згадка зъ року 1851.*)

Дня 16 Жовтня 1851 прибувъ цѣсарь нашь до Львова. На высокôмъ замку повѣвала хоругвь австрійска и также на верху ратушевои салѣ. На дорогахъ, куды въѣзджати мавъ цѣсарь, построєнѝ були брамы тріюмфальнѝ, межь ними одна на дорозѣ Городецкôй выставлена Русиномъ М. зъ хоругвами и стяжками синожовтыми и зъ надписомъ „*Многая лѣта францѣшку Іосифу!*“ Ôкна и бальконы при улицяхъ переѣздныхъ ажь до намѣстництва убранѝ були шовками, цвѣтами и вѣнцями. Небо було ясне, сонце свѣтило тепленько, воздухъ стоявъ тихо — все якбы въ урочистôмъ настрою выжидало рѣдкого дорогого гостя. Десять минутъ передъ другою годиною зъ полудня, роздали ся зъ замку выстрѣлы пушковѝ, обвѣщаючи приѣздъ Єго Величества. Цѣлый Львôвъ вырушивъ на повитанє монарха и середъ радостныхъ окликôвъ и ôдголосу звонôвъ ôдбувъ цѣсарь урочистый и достопамятный свôй въѣздъ до Львова.

Въ два дни пôзнѣйше, дня 18 Жовтня, ôдбували ся урочистѝ закладины Народного Дому. О пôвъ до десятои годины рано приѣхавъ цѣсарь зо свѣтою, на кони въ синѣй єнеральскôй одежи, щобы положити камѣнь угольный на Дôмъ Народный и втору мѣйску церковь. На сю урочистôсть приготовлено камѣнь изъ стороны валôвъ, куды переходити маєулиця межи теперѣшнымъ Домомъ Нар. а церквою. Стѣна зъ давнои библіотеки универзитетскои убрана була адамашками, въ серединѣ же вѣнцемъ, на верху трема хоругвами. По правôй сторонѣ стѣны выставленый бувъ на пôдвысшенôмъ мѣстци тронъ для Єго Величества; по лѣвôй сторонѣ приготовлено престолъ для ôдправленя Службы Божои. По серединѣ находивъ ся камѣнь угольный въ проломанôй стѣнѣ. Присутнѝ були: епископы рускѝ, Григ. Яхимовичь и Ив. Бохеньскій, обѣ капитулы рускѝ, ОО. Василіяне, члены Института Ставропигійского и Головнои Рады Рускои, и много-много духовеньства и народу навѣть зъ подальшихъ сторонъ. По правôй сторонѣ ôдъ стѣны були пôдвысшенѝ мѣсця для рускихъ спѣваковъ, а по лѣвôй для женьщинъ. Баталіонъ гренадіерôвъ окружавъ многочисленный рускій народъ.

Коли цѣсарь зсѣвъ зъ коня, оставивъ адъютантôвъ и свѣту, и зближаючись къ своєму трону, окруженый рускими достойниками, сказавъ приязно въ голосъ: „Da bin ich unter meinen Ruthenen“. Межи зобранымъ рускимъ народомъ завладѣла урочиста тишина, а предсѣдатель Комисіи для будовы Дому Народного, Мих. Куземскій, повитавъ цѣсаря

[1]) [2]) [3]) [4]) [5]) Лѣтопись Львовска ст. 18, 18, 19, 2, 29.

одвѣтнымъ словомъ въ имени рускои народности. Ôдтакъ ôдчитано грамоту, въ котрôй коротко зôбранй историчнй даты о будынку, котрый на мѣсци нынѣшного Дому Народного находивъ ся. Грамоту ôдчитавъ членъ Комисіи и обыватель Львôвскій п. Сушкевичь.

По прочитаню грамоты зближивъ ся цѣсарь до стола и нôдписавъ грамоту. Нôдчасъ того акту ôдспѣвавъ хоръ рускій грôмкимъ голосомъ: „Господи, силою Твоєю возвелитъ ся царь и о спасеніи Твоємъ возрадуєтъ ся зѣло!“ Потôмъ станувъ цѣсарь зновъ на тронѣ, а по ôдправленôй Службѣ Божôй приступивъ до угольного каменя, въ котрый зложено грамоту, и власною рукою наложивъ тричи вапна и тричи ударивъ молоткомъ въ камѣнь, нôдчасъ коли хоръ ôдспѣвавъ многолѣтствіе. Наконець цѣсарь переглянувъ пляны будовничй церкви и Дому Народного и принявъ въ память сеи урочистости напечатаный стихъ рускій, котрый такожь роздавано всѣмъ притомнымъ. Отъ одинъ уступъ изъ того пропамятного стиха:

(Цѣсарь ôдповѣдае:)

Вы мои дѣти! Въ моѣй корунѣ
Вы моє красне свѣтило;
Въ моѣй гостинѣ ту межи вами
Менѣ такъ любо и мило.
Я вамъ въ незабудь на тôй землици,
Що васъ якъ мати плекає,
Сей кладу камень, най зъ него свѣтлôсть
Попôдъ небеса буяє.
Най зъ него взросте гарна палата
Для васъ у щастю свободнôмъ;
Якъ ясна зоря крестъ най засвѣтитъ
На Домѣ рускôмъ Народнôмъ.

Земля ся стелитъ цвѣтомъ на весну,
Бо грѣє ю сонце небесне:
И зъ моєй руки, дѣтоньки! для васъ
Новое племя воскресне.
Въ тôмъ Домѣ буду вашіи дѣти
Якъ тато до себе пріймати:
А якъ поверну, будете мене
Въ тôмъ вашôмъ Домѣ витати.

Въ звязи зъ заложенємъ каменя угольного на Дôмъ Народный во Львовѣ стоитъ такожь и побытъ цѣсаря нашого року 1851 въ Самборѣ. Тамошнй Русины (священики, обывателѣ, урядники и селяне) удались були въ депутаціи до цѣсаря, щобы зложити подяку за оказану опѣку надъ будущою рускою институціею. Тогды цѣсарь на промову крылошанина Лявpецкого дословно такъ ôдповѣвъ депутаціи: „Es hat mich gefreut, den Ruthenen den Grundstein zu ihrer künftigen Ausbildung gelegt zu haben. Ich danke. Die Ruthenen haben sich immer durch Ordnung und Anhänglichkeit ausgezeichnet. Ich werde sorgen, die ruthenische Nation emporzuheben“ („Вѣстникъ“ зъ року 1851 стор. 523.)

Ôдъ заложеня угольного каменя на Дôмъ Народный минуло 29 лѣтъ. Институція руска єсть нынѣ въ повнôмъ розвою и свѣтло готовитъ ся до пріему Єго Величества. Оправдуютъ ся слова цѣсарскй, наведенй въ достопамятнôмъ стиху зъ року 1851:

А якъ поверну, будете мене
Въ тôмъ вашôмъ Домѣ витати.

ВСЯЧИНА.

— **Ювилей Александра Пушкина.** Дня 16 Червця с. р. урочисто ôдслонено въ Москвѣ помяникъ Ал. Пушкина, найгеніяльнѣйшого россійского новелиста. Пушкинъ родивъ ся въ послѣднôмъ роцѣ минувшого столѣтя недалеко Москвы; єго прадѣдъ бувъ — Муриномъ, и живъ на дворѣ Петра I. Ôдъ того „чорного, кучерявого“ свого предка одѣдичивъ Пушкинъ: свôй поверхный видъ, горячу кровь и правдиво жарку фантазію. Ôдъ 12 до 18 року житя бувъ Пушкинъ питомцемъ лицея въ Царскôмъ Селѣ. Разъ, нôдчасъ публичного испыту, деклямовавъ ôнъ власну поезію въ честь панованя Катерины, зъ острыми намеками супротивъ Наполеона, сего „бича цѣлои землѣ“. Всѣ присутнй кинулись до молодця, мѣжь ними и старець Державинъ, хотячи поета устиснути, але молодый Пушкинъ, якбы перестраженый тыми похвалами, утѣкъ изъ салѣ... Мимо того вже ôдъ тогды прочувъ ôнъ своє будуще велике призначенє. По укôнченю студій вступивъ Пушкинъ въ 18 роцѣ житя въ службу министерства дѣлъ внѣшнихъ, а заразомъ отворилась єму дорога до знаменитыхъ домôвъ, до житя повного увеселеній и повного — погрѣшностей середъ блескучого житя въ Петербурзѣ. Тоє житє ôнъ нôзнѣйше вѣрно и безъ пощады описавъ въ знаменитыхъ своихъ новеляхъ и то сталось причиною єго передчасной незавидной смерти...

Въ Петербурзѣ, середъ житя веселого и не конче морального, написавъ Пушкинъ богатырску поему „Русланъ и Людмила“, зъ такимъ дотепомъ, зъ такимъ гумôромъ, а при тôмъ зъ такою нѣжностею, що имя молодого поета за однымъ разомъ уросло до найвысшого степени популярности въ свѣтѣ ученôмъ. Але Пушкинъ мавъ и своихъ завзятыхъ ворогôвъ. Гдеякими острыми сатирами наразивъ ôнъ собѣ высокопоставленй особы и тіи вымогли перенесенє 23-лѣтного поета зъ Петербурга — до Кишенева, въ Бессарабію. По двохъ рокахъ, зъ причины новыхъ сатиръ, выдалено єго зо службы и велено єму перенести ся до родинного села.

Ту въ родинномъ селѣ, въ тôмъ примусовôмъ выгнаню, повстали найлучшй творы поета. Тамъ живъ ôнъ ажь до вступленя на престолъ царя Николая. Нôдчасъ урочистости коронаційнои въ Москвѣ запытавъ ся бувъ Николай: „А гдѣ поэтъ Россіи, Александръ Сергіевичь?“ Цареви одвѣтили, що Пушкинови не вôльно ôддалятись зъ родинного села. Николай сейчасъ выславъ прибочного свого стрѣльця, щобы прибувъ зъ Пушкиномъ до мѣста. Коли наказъ выповнено, сказавъ царь до молодого поета: „День моєи радости нехай буде днемъ радости и для Васъ; ôдъ днесь Вы свободнй!“ Пушкина обсыпано почестями, вызначено єму высоку платню (6000 рублѣвъ рôчно) и царь сказавъ до него: „Ôдъ теперь для В шихъ поезій зношу цензуру. Вашй манускрипта я самъ оцѣняти буду“. И дѣйстно, коли вся Россія терпѣла нôдъ абсолютнымъ гнетомъ правительства, одинъ Пушкинъ завсѣгды свободне мавъ слово. Популярнôсть поета при тогдышнôмъ острôмъ правленю росла до найвысшого степени. Пушкинъ ôддававъ ся теперь студіямъ историчнымъ и плодомъ єго студій явились численнй драматы и поезіи историчнй: „Борисъ Годуновъ“, „Полтава“, „Заговоръ Пугачева“, „Дочь капитана“ и иншй.

Въ самôмъ розвою силъ и працѣ жизнь Пушкина на вѣки замовкла — ôнъ умеръ забитый въ поединку...

Листокъ школьный.

Рада школьна краєва именовала Іоанну Бобу дѣйстною учителькою при школѣ етат. женьскôй въ Стрыю, Юлію Зелингерову директоркою школы выдѣловои въ Тернополи, Ал. Ступницкого дѣйстнымъ учителемъ въ Челятичахъ, Каз. Антосевича учителемъ управляючимъ въ Старôмъ Мѣстѣ, Влад. Строньского учителемъ въ Островску, Іос. Пфава учителемъ при школѣ выдѣловôй въ Снятиню, Анд. Глушкевича дѣйстнымъ учителемъ въ Красноставцяхъ.

— Уже появилося перше число „**Школьнои часописи**“ нôдъ редадцією п. Григ. Врецьоны. Мѣститъ въ собѣ слѣдуючй артикулы: Вступне слово; Учителѣ и ихъ вліяне; Якъ учити дѣти, котрй зачали ходити до першои клясы; Допись зъ Золочѣвщины; Новинки; Всячина; Некрольогія; Библіографія; Именованя и конкурсы; Переписка редакціи.

Якъ зъ наведеного содержаня видно, нова „Школьна Часопись“ занимае ся ревно справами и потребами нашихъ школъ народныхъ и проте заслугує на всяку можливу помôчь всѣхъ, що занимаютъ ся домашнымъ або публичнымъ выхованємъ молодежи. Низка цѣна (1 зр. до кôнця року) дае можнôсть навѣтъ бѣднѣйшимъ учителямъ, запренумеровати такъ пожиточну для себе газету.

Не хотячи нашою „Зорею“ дѣлати конкуренціи новôй газетѣ, рѣшили ся мы ôдтеперь опустити въ „Зори“ рубрику „Листокъ школьный“. Зъ другои стороны редакція „Школьнои Часописи“ обѣцюе ôдступити свою газету пренумерантамъ „Зорѣ“ по зниженôй цѣнѣ 70 кр. до кôнця року. (Адреса: Редакція „Школьн. Часописи“ улиця Орменьска, ч. 3.)

Выдае и ôдповѣдае за редакцію **Ом. Партыцкій.** Зъ друкарнѣ Товариства „имени Шевченка“ нôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ I. Львôвъ дня 15. (27.) Вересня 1880. **Число 18.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **18.** улиця Галицка.

За инсераты платитъ ся по **5** кр. ôдъ однои строчки.

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **4** зр., на пôвъ року **2** зр., на чверть року **1** зр.

На велиновôмъ паперѣ: на цѣлый рôкъ **4** зр. **60** кр., на пôвъ року **2** зр. **30** кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Галышка, княгиня Острожска.

(*Историчне оповѣданѥ черезъ Д-ра Из. Шараневича.*)

(Дальше.)

Галышка зъ Познаня забажала удатись до своѥи родиннои землѣ на Волынь, въ лоно родины любимого свого отця. Такожь довѣдавши ся о увязненю своѥи матери въ замку на Спижи въ Кезмарку, продумувала надъ тымъ, чи не можнабы черезъ сродникôвъ покойного свого отця, а передовсѣмъ черезъ вплывъ свого стрыя Константина II князя Острожского, выѣднати освобожденѥ матери зъ довголѣтнои вязницѣ у дотычныхъ властей короны угорскои.

О намѣренôмъ поворотѣ Галышки зъ Великои Польщи до землѣ родиннои на Волынь знати дано Константину II князеви Острожскому. Сей пôславъ сына свого найстаршого Януша на чолѣ свѣтлого одряду рицарѣвъ до Познаня по княгиню. Братъ покойного Лукаша гр. зъ Горки, Станиславъ, принимавъ и гостивъ тоѥ посольство дуже щедро и величаво и ôддавъ княгиню Галышку безъ всякои трудности стрыѥчному ѥи ôратови, Янушу князю Острожскому, котрый въ мѣсяци Липню року 1573 приѣхавъ ôувъ до Познаня зъ поруки отця свого Константина.

Можна собѣ выобразити, зъ якими чувствами вертала княгиня Галышка до родиннго маѥтку и до родиннои землѣ, зъ котрои сумнѣ приключеня вырвали ю були насильно передъ 20 роками и на котру она зъ задумою спозирала, пригадуючи собѣ пôдчасъ повороту першѣ нещастя своихъ молодыхъ лѣтъ. Легко догадати ся, якѣ то були чувства радости, що продирались черезъ тѣ грустнѣ згадки власнои молодости. Мимохôть пригадуютъ ся намъ двѣ нашѣ народнѣ пословицѣ: „Нѣкто не вѣдаѥ, якъ сирота обѣдаѥ, а всякій то бачитъ, якъ сирота плаче“ — „Нѣкто не бачитъ, якъ сирота плаче, а якъ заскаче, то всякій бачитъ“.

Такъ зъ помежи тучѣ слезъ, горя и смутку блыснувъ лучь радости для Галышки, але якъ небавкомъ увидимо, скоро и помрачивъ ся.

Одна провôдна мысль, котра одушевляла Галышку по ѥи поворотѣ на Волынь, котра ю удержувала въ силѣ духа, и ю крѣпила и оживляла — то ôула надѣя, освободити матерь зъ вязницѣ и зъ нею побачитись. На усильнѣ просьôы княгинѣ Галышки стрый ѥи, князь Константинъ II Острожкій, будь безпосередно, будь черезъ посла австрійского въ Варшавѣ, Андрея Дудича, подѣлавъ къ тому потрѣôнѣ кроки. Стараня Константина II Острожского вспиравъ такожь и Мѣлецкій воѥвода Подольскій*). Королемъ угорскимъ а вразъ и монархою австрійскимъ ôувъ тогды Максимиліянъ II, котрый по своѣмъ отци Фердинандѣ I обнявъ правлѣнѥ коронными краями австрійскои монархіи власне въ тôмъ роцѣ (1564), въ котрôмъ Беата за Ольбрахта Лаского выйшла замужь.**) Максимиліянъ II мавъ вправдѣ волю причинити ся яко король угорскій до высвобожденя Беаты зъ вязницѣ, однакожь ôдъ рѣшущого дѣланя въ тôй справѣ повздержовали ѥго взгляды на высшу политику свого дому. Ольбрахтъ Ласкій мавъ великѣ вплывы въ Польщи и обѣцювавъ одному зъ сынôвъ Максимиліяна II престолъ польскій при выборѣ въ случаю смерти послѣдного мужеского потомка зъ королевского дому Ягайлонôвъ, короля Жигмонта Августа II. Не хотѣвъ проте Максимиліянъ II наражати ся тому польско-угорскому вельможи, щобы не потеряти ѥго могущого вплыву. Тѣ взгляды були причиною, що цѣсарь ôдъ року 1565—1572 нѣчого рѣшучого не учинивъ для освобожденя нещастнои Беаты.

Впрочѣмъ панувала незгода межи мужемъ Беаты, воѥводою Ольбрахтомъ Ласкимъ, а Константиномъ II княземъ Острожскимъ; здаѥ ся, що Константинъ II оспорювавъ ѥму ужитокъ посѣлостей на Волыню, котрѣ записала ѥму ôула княгиня Беата. Такожь Ольбрахтъ Ласкій зъ своѥи стороны вспиравъ Станислава Тарновского въ борôѣ ѥго зъ княземъ Константиномъ II о Тарнôвъ, котрый спадавъ на ѥго жену Зофію, доньку Великого гетмана Яна Тарновского. Сей Янъ Тарновскій и ѥго ѥдинакъ-сынъ Христофъ ôули померли (найперше умеръ отець, потôмъ сынъ въ роцѣ 1567) и ѥдиною дѣдичкою Тарнова позôстала згадана Зофія, жена Константина Острожского.

До посѣлостей по Христофѣ Тарновскôмъ, а взглядно по гетманѣ Янѣ Тарновскôмъ пôднѣсъ претенсіи Станиславъ Тарновскій, сродникъ зъ побочнои линіи Тарновскихъ и шуринъ Христофа.

Ольбрахтъ Ласкій вразъ зъ Станиславомъ Тарновскимъ наѣхали на Тарнôвъ и осадили въ тôмъ городѣ, хотяй безскуточно, князя Константина II Острожского. Щобы такожь обезпечити ся передъ претенсіями Константина II до дôбръ волыньскихъ, котрѣ Ласкому жена ѥго Беата записала, здѣлавъ Ласкій позорно запись всѣхъ тыхъ дôбръ по женѣ своѣй королеви польскому Жигмонту

*) Пише о тôмъ до цѣсаря Максимиліяна II посолъ ѥго Дудичъ въ листѣ зъ дня 1. Листопада 1573.

**) Максимиліянъ II носивъ титулъ цѣсаря нѣмецкого. Титулъ цѣсаря австрійского походитъ зъ року 1804, а принявъ ѥго цѣсарь Францѣшокъ I, дѣдъ теперѣшного цѣсаря, видячи упадокъ цѣсарства нѣмецкого въ часѣ воѥнъ Австріи зъ Наполеономъ I.

Августу II. и лишь застерѣгъ собѣ посѣданє гдекотрыхъ замкôвъ и городôвъ, н. пр. Ровна.

Цѣсарь Максимиліянъ II положивъ секвестръ на добра Яна Тарновского, находячій ся въ Чехахъ, именно на замокъ и мѣсточко Рудницѣ (Raudnice), до котрого передъ лѣтами утѣкавъ зъ Польщи князь Димитрій Сангушко разомъ зъ Гальшкою. Того секвестру не хотѣвъ цѣсарь знести помимо просьбы Константина II Острожского, внесенои разъ листовно зъ Тарнова въ роцѣ 1566, а другій разъ черезъ посольство власного свого сына Януша, котрый въ тôй цѣли явивъ ся на дворѣ цѣсарскôмъ въ Вѣдни року 1569.

Въ кôнци все таки помимо тыхъ непорозумѣній межи Константиномъ II Острожскимъ а цѣсаремъ Максимиліяномъ II и Ольбрахтомъ Ласкимъ видѣвъ ся цѣсарь зневоленымъ (въ рôкъ по смерти Жигмонта Августа II) бодай на позôръ щось зробити въ корысть княгинѣ Беаты. На усильну просьбу Константина II и воєводы Подольского Мѣлецкого, и другихъ вельможь польскихъ, приказавъ цѣсарь Максимиліянъ II свому генеральному старостѣ горнои Угорщины, вывѣдати ся блызше о Беатѣ, увязненôй на замку въ Кезмарку. Генеральнымъ старостою горнои Угорщины бувъ пôдъ той часъ Янъ Риберъ де Питендорфъ, чоловѣкъ добрый и, якъ то кажутъ, мягкого серця, котрый мавъ тепле чувство для людскои недолѣ. Риберъ отримавши поручене ôдъ свого короля, пôславъ старосту залоги королевскои въ Кезмарку, Райтерна, до Беаты. Райтернъ прибравъ собѣ за товариша королевского слугу Готарда Гротена, и посѣтивъ Беату въ єи вязници на замку Ольбрахта Лаского въ Кезмарку. Коли оба тѣ мужѣ явились у Беаты, княгиня зъ радости омлѣла, бо не видѣла черезъ 8 лѣтъ нѣкого, кто бы єи долею печаливъ ся. Ледви три панѣ зъ давного єи двора, що були при нѣй, ôдтерли зомлѣлу княгиню. „Сукнѣ Беаты — такъ оповѣдавъ пôзнѣйше староста зъ Кезмарку Райтернъ генеральному старостѣ горѣшнихъ Угоръ Риберови — були дуже зношенй но опрятнй, а сукнѣ и бѣлє на паннахъ, котрй княгиню обслугували, були знищенй и подертй въ слѣдство довголѣтнои вязницѣ“. Беата мала у себе якйсь клейноты и ними обдаровати хотѣла своихъ гостей, але они того дару не приняли.

Очутивши ся зъ омлѣня розмавляла Беата зъ старостою Райтерномъ и зъ Гротаномъ по латинѣ, котрымъ то языкомъ єще зъ молодыхъ лѣтъ добре владѣла и котрый языкъ бувъ тогды такъ въ Польщи якъ и на Уграхъ языкомъ сферъ высшихъ, языкомъ урядôвъ и дипломациі. За призволенємъ Райтерна написала Беата листъ по латинѣ до цѣсаря и короля Максимиліяна II, просячи усердно о увôльнене зъ тяжкои неволѣ. Листъ той власноручный писаный бувъ не чорниломъ, лишь сажею, котру ѣй панны выгребли зъ комина и розпустили водою, а переховує ся по нынѣшній день въ архивѣ цѣсарскôмъ въ Вѣдни; ôнъ носитъ дату 13 Серпня 1573, отже того дня, коли по осьми лѣтахъ гôркого уєдиненя учула Беата голосъ особъ, котрымъ судьба єи лежала на сердци. Староста Риберъ тронутый бувъ до слезъ оповѣстею такого незаслуженого нещастя Беаты и ôнъ реляцію старосты Кезмарка вразъ зъ листомъ княгинѣ ôдославъ Максимиліянови II зъ предложенємъ, щобы цѣсарь яко панъ христіяньскій и милосердный приказавъ Беату увôльнити зъ вязницѣ. Єще тогожь року (1573) и тогожь мѣсяця (Серпня) о увôльнене княгинѣ старавъ ся князь Константинъ II. Острожскій листовно черезъ сына и наслѣдника Максимиліяна, уко ронованого вже тогды на короля угорского Рудольфа. Ôнъ пôславъ въ тôй справѣ до Рудольфа посла своєго Одинця. Въ Листопадѣ тогожь року просивъ о освобожденє Гальшки Максимиліяна II посолъ цѣсарскій въ Варшавѣ, Дудичъ*).

Цѣсарь и король Максимиліянъ II ôдписуючй на тй листы такъ Константинови Острожскому якъ и послови своєму Дудичу, давъ раду, щобы Беата внесла жалобу на свого мужа пôсля законôвъ угорскихъ до тамошныхъ (угорскихъ) судôвъ и щобы ôдпись тои жалобы старалась доручити своєму мужеви, а ôдтакъ спокôйно выжидала легального рѣшеня своєи справы; старостѣ же генеральному Риберови приказавъ цѣсарь, щобы бачивъ на тоє, щобы Беаты на инше мѣстце зъ Кезмарку не вывозили и щобы єи здоровлю и житю не угрожало нѣяке небезпеченьство.

Не знаємо, чи Беата корыстала зъ тои рады. Єсли корыстала зъ неи и внесла жалобу на мужа, то тымъ дѣломъ лишь побôльшила гнѣвъ єго на себе и дала повôдъ до острѣйшого єще поступованя зъ нею въ вязници.

И зновъ проминули такъ три лѣта горя и недолѣ для Беаты мимо поновныхъ старань княгинѣ Гальшки, котра то въ Острогу то въ Дубнѣ на Волыню пôдъ той часъ пробувала. Безскуточнôсть старань о увôльнене Беаты и тая гôрка єи недоля дали єще разъ повôдъ добросердному Угрови Риберови, пригадати цѣсареви Максимиліянови II судьбу увязненои Беаты. Писавъ ôнъ проте єще разъ листъ до цѣсаря дня 14 Жовтня 1574, въ котрôмъ говоритъ, що совѣсть єму мовчати непозваляє тымъ бôльше, що Беата нѣкому — анѣ Ласкому, анѣ кому-небудь — въ нѣчôмъ не завинила, що Ласкій забравъ єи клейноты, серебра и власнй гроши до 300.000 золотыхъ, що для єи дôбръ и маєткôвъ вывѣзъ ю зъ Польщи и осадивъ въ вязници на Угорщинѣ, и що позбавивъ ю вольности, щобы не выговорювала на него. Наконець Риберъ просивъ Максимиліяна II о вымѣрене справедливости, бо цѣсарь яко ôдъ Бога покликаный до власти провôдничои въ христіяньскôмъ мирѣ, повиненъ вымѣрити справедливôсть бѣднôй нещасливôй невѣстѣ. Але цѣсарь Максимиліянъ II и теперь не хотѣвъ нѣчого рѣшущого здѣлати для увôльненя Беаты, и на листъ Рибера и посла свого Дудича, котрый такожь въ тôмъ тонѣ писавъ до цѣсаря зъ Польщи, ôдповѣвъ теперь лише мовчанємъ**).

Чомужь то такъ поступивъ поновно въ тôй справѣ цѣсарь, котрого впрочѣмъ знає исторія яко монарха гуманного и дуже справедливого? Бувъ въ тôмъ интересъ политичный. Ласкій, котрый робивъ цѣсареви надѣи, що допоможе єму до короны польскои, по смерти Жигмонта Августа II (+ 1572) даного слова не додержавъ и не лишь для цѣсарского дому нѣчого не здѣлавъ, але єще до выбору Генрика Валезія причинивъ ся, и навѣть до Франціи ѣздивъ въ посольствѣ, котре Генрика завѣдомити мало въ Парижи о єго выборѣ на короля польского и спровадити єго до Польщи. (Генрикъ выѣхавъ до Польщи въ мѣсяци Лютôмъ року 1574 и въ тôмъ

*) Дудичъ доноситъ цѣсареви Максимиліяну II: „że książe Konstanty trzyma u siebie córkę Beaty, wdowę po wojewodzie Poznańskim, której dola nie mniej smutna od matczynej“. (Przeździecki, Jagiellonki — T. V.)

**) Щобы чимбудь заспокоити Константина князя Острожского, дѣлавъ цѣсарь Максимиліянъ II надѣю, що Янушь, сынъ князя Константина, пошлюбитъ доньку Альбрехта маркграфа Бранденбурского.

мѣсяци такожь, дня 21, коронованый зôставъ на короля польского.) Але помимо дôзнаного заводу цѣсарь Максимиліянъ II недовго потôмъ потребовавъ Лаского. По выѣздѣ Генрика зъ Польщи, коли приступано до выбору нового короля, Ласкій дѣлавъ обѣтницѣ поновнй Максимиліянови II, що выбôръ єго на короля польского переможе. И дѣйстно теперь Ласкій додержавъ слова о стôлько, що за выборомъ Максимиліяна II агитовавъ и до выбору причинивъ ся. (О тôмъ выборѣ, сповненôмъ черезъ сторонництво сенату въ Варшавѣ, доносивъ Ласкій цѣсареви листомъ Варшавы зъ дня 17 Грудня 1576). Але зъ тои прислуги Лаского не мôгъ цѣсарь Максимиліянъ II корыстати. Сторонництво дрôбно-шляхоцке выбрало королемъ Вел. князя Семигорода Стефана Баторія, котрый зъѣхавъ черезъ Снятинъ до Львова а ôдтакъ до Кракова, и вразъ зъ рукою Анны, сестры послѣдного короля, получивъ корону польску и при нѣй мимо всѣлякихъ старань цѣсаря Максимиліяна II удержавъ ся.

Пôдчасъ тыхъ приключеній въ Польщи Ласкій допустивъ ся знôвъ одного огидного дѣла, котре якъ зъ одной стороны характеризуе єго злобу, такъ зъ другои стороны додало єще одну моральну укоризну къ терпѣню нещастнои Беаты. Почтенный читатель позволитъ, що и тую исторійку зъ житя Лаского оповѣмо на тôмъ мѣстци яко цѣкавый епизодъ.

Ласкій єще давнѣйше прибувши до Парижа въ тôмъ посольствѣ, котре мало спровадити нововыбраного короля Генр. Валезія до Польщи, удававъ въ Парижи неженатого и оженивъ ся тамъ по третій разъ зъ панною італійского походженя, донькою облюбленицѣ самого короля Генрика, а взявши за нею многй клейноты и 14.000 червоныхъ вѣна, тую нову жену вразъ зъ матерею привѣзъ до Кракова. Спостерегла ся мати третои жены Лаского, що доньку єи не почитаютъ въ Польщи яко жену Лаского, а уважаютъ бôльше за облюбленицю єго и такъ зъ нею обходятъ ся. Мати пôднесла тогды крики на такій поступокъ Лаского. Зъ разу старавъ ся Ласкій утихомирити митерь добрыми словами и обѣтницями, но коли тоѣ нѣчого не помогло, тогды приказавъ ôнъ своимъ придворнымъ, щобы въ нôчнôй порѣ галасуючу матерь въ Вислѣ утопили. Однакожь одинъ зъ придворныхъ упередивъ матерь о грозячôмъ небезпеченьствѣ и она прибѣгла до сенату и зъ плачемъ вносила жалобы на поступки Лаского, просячи, щобы ю вразъ зъ донькою пôдъ стражею приказано завести до монастыря св. Андрея, где сподѣвала ся знайти прибѣжище и охорону передъ угрожаючими ѣй изъ стороны Лаского поступками*). Але тогды въ Польщи мовчала справедливôсть, якъ то всюды и всегда бувае, коли политичнй сторонництва находятъ ся въ розгарѣ борôбы взаимнои; ôдголосъ тои борôбы вплываe и на интересы соспôльнй.

Сенатъ нѣчого не змôгъ здѣлати для укараня Лаского, бо Ласкій мавъ сторонництво сильне за собою и оно за нимъ вступило ся. Стануло на тôмъ, що польскй паны изъ сторонництва Лаского старали ся не лишь словами, але и дарами, злагодити справедливый жаль покривдженои невѣсты, котра теперь ôдобрала свою доньку ôдъ Лаского и не ôдыскавши єи посагу, опустила зъ гôркимъ житейскимъ досвѣдченемъ мѣсто Кракôвъ и повернула до Парижа.

*) О тôмъ доноситъ цѣсареви посолъ єго въ Польщи, Дудичъ, въ листѣ зъ 4 Мая 1574 Довѣдавъ ся такожь о тôмъ Риберъ и писавъ до цѣсаря зъ Кошицъ въ листѣ зъ дня 24 Мая 1574. (Przeździecki, Jagiellonki polskie, T. V.)

По тôмъ епизодѣ вернемось назадъ до вязницѣ нещастнои Беаты въ Кезмарку.

Каже народна пословиця, що „у сироты тогды воскресна недѣля, коли на нѣй сорочка бѣла“. Але у Беаты навѣть на Великдень не було сорочки бѣлои, нѣ лучшого быту, якъ въ иншій якій будный день. Противно, въ такй урочистости вся недоля ставала передъ єи душею въ сумнѣйшôмъ єще видѣ и въ темнѣйшихъ барвахъ. Така туга вмѣсто радости наповняла сердце тои невѣсты на самъ Великдень року 1575. Було то въ два лѣта по посѣщеню Беаты черезъ высланника генерального старосты горныхъ Угоръ Рибера въ вязници въ Кезмарку, а въ рôкъ майже по тôй соблазни, котру надѣлавъ мужь Беаты Ласкій своею женитьбою противаконною и своимъ поступованемъ зъ матерею тои третои жены. Зъ чувствъ, якй овладали душею Беаты на тôмъ великôмъ дни Воскресенія Христового, найлучше розпôзнати внутренне розположенє княгинѣ. Они знайшли выразъ въ листѣ зъ дня 3 Цвѣтня 1575, писанôмъ черезъ Беату до генерального старосты Угоръ Рибера, на котрого она послѣднй надѣю свого освобожденя покладала. „Надармо выжидала я — писала Беата до Рибера — сповненя обѣтниць, выраженыхъ менѣ Вашими листами и послами. Теперь бачу, що мои вороги запосѣлись на мене и желаютъ моеи смерти, хотяй я въ нѣчôмъ не виновата. Моя доля теперѣшна єсть невыносима. Строго и насильно тримаютъ мене гôрше найбôльшого злочинця, котрому предсѣ въ такй дни святочнй, якъ нынѣшный праникъ Воскресенія, не боронятъ нѣ слова Божого нѣ пречистого Тѣла Єго.“ Видно зъ тыхъ слôвъ, що Беату, пробуваючу середъ протестантского окруженя, не пускали до католицкои церквы и забороняли ѣй сповѣдати ся и причащати ся передъ Великоднемъ. „Виджу, — писала дальше Беата — що та моя вязниця смертею кôнчити ся мусить. Недôстае уже кровавыхъ слезъ невинно вязненôй жалостнôй невѣстѣ! Надармо покладала я до сего часу надѣю на слова Єго цѣсарскои Милости, котрый будучи христіяньскимъ паномъ зъ покликаня свого повиненъ боронити сирôтъ ôдъ нанесеного на нихъ насильства!“ Наконець звертае ся Беата впростъ до Рибера и такъ до него говоритъ: „Сирôтство моe милосердію и ласцѣ Вашôй, Милостивый мôй Пане, поручаю, щобысь помиловавъ жалостну, безсильну, невинно вязнену и до смерти опущену невѣсту*).

Слова тй журбы и горести, выреченй Беатою въ листѣ до Рибера, тронули єго до живого и були поводомъ нового листу Рибера до Максимиліяна II (зъ дня 11 Цвѣтня 1575) зъ острыми упреками такои основы: „Всѣхъ удивляe такъ велика кривда здѣлана новинноѣ невѣстѣ, триманôй въ вязници въ державѣ короля, котрый одержавъ по предкахъ своихъ прозвище Справедливого и проте повиненъ свѣтильникомъ бути для иншихъ монархôвъ христіяньскихъ**).

Але и тй упреки (докоры) Рибера въ нѣчôмъ не помогли Беатѣ. Она наконець, по даремныхъ ожиданяхъ

*) Сей листъ власноручный Беаты, блѣдымъ чорнилом писаный на грубôмъ паперѣ, зъ печатею гербовою Костелецкихъ и зъ пôдписомъ Беаты (Beata Kościelecka ks. Ostrogska) находитъ ся вразъ зъ дотычною кореспонденцiею старосты Рибера въ цѣсарскôмъ архивѣ въ Вѣдни

**) Въ кôнци довѣдалась Беата о причинѣ нечинности цѣсаря въ справѣ єи увôльненя и длятого она въ листѣ до Рибера зъ 28 Грудня 1575 перестерѣгае передъ Ласкимъ, котрый — пôсля єи слôвъ — обѣцюe кождому (розумѣе ся: престолъ въ Польщи), ôдъ кого лишь гроши выдобути може, однакожь самъ нѣякои власти не посѣдае.

вольности и по довголѣтныхъ мукахъ въ вязници, попала въ велику тѣлесну хоробу. Хора просила она вщ Рибера о лѣкаря въ цѣли досмотру, чи хороба дасть ся вылѣчити, чи нѣ. „Я впрочѣмъ — говорила Беата — радо хотѣлабы выйти зъ того падолу плачу. Єсли зъ него выйду и стану передъ Богомъ, тогды за смерть мою одповѣдати будутъ передъ Богомъ тѝ, котрѝ мене замкнули невинно, и я тогды занесу жалобу на нихъ зъ причины насильства передъ найвысшого судію справедливого".

Предсѣ наконець наступили обстановы, котрѝ уможливили улекшенє судьбы зломанѝй на души и тѣлѣ Беатѣ. По упадку въ Польщи сторонництва цѣсаря Максимиліяна II приклонники єго, а межи ними такожь и Ольбрахтъ Ласкій, опустили Польщу. Ласкій удавь ся въ землѣ цѣсаря Максимиліяна II до Праги, а одтакъ выѣхавъ до Флоренціи. Передъ выѣздомъ своимъ переправлявъ Ласкій зъ Рибером, зъ котрымъ мавъ рахунки зъ попередныхъ лѣтъ. При тѝй способности вставлявъ ся добросердный Риберъ за Беатою и вымогъ на Ласкомъ столько, що той призволивъ на переселенє Беаты зъ вязницѣ въ Кезмарку до двора Рибера въ Кошицяхъ. И такъ въ Липню року 1576 пробувала вже Беата на дворѣ генерального старосты цѣсаря Максимиліяна II.

О Беатѣ писавъ Риберъ до цѣсаря, що она зъ причины высокого вѣку и долегливостей, перенесеныхъ въ тяжкѝй и довгѝй вязници, довго вже пожити не може*). Риберъ проситъ, щобы цѣсарь вплывомъ своимъ вымогъ у єи мужа, щобы онъ призволивъ пустити ю на вольность. Беата — каже Риберъ — готова єсть присягнути, що дознанѝ кривды пуститъ въ непамять и що мужа свого позоставитъ въ посѣданю всѣхъ добръ и всего маєтку, котрый держитъ доси въ єи имени, и що на все тоє готова єсть выставити угодовый документъ**).

Не знаємъ, чи цѣсарь вымогъ на Ласкомъ призволенє на цѣлковите увольненє Беаты***). Не знаємъ такожь, чи Беага опустила Кошицѣ, чи удалась до Острога або до Дубна, и чи видѣлась тамъ зъ своєю дочкою Гальшкою, чи може оставши въ Кошицяхъ и не видѣвши ся больше зъ своєю донькою княгинею Гальшкою, тамъ умерла. Будущій писатель довольнои повѣсти о княгини Беатѣ могбы одвѣтно до заложенои цѣли послѣднѝ дни Беаты представити посля власныхъ догадокъ, о скольке тоє представленє моглобы придати ся для лучшого поученя, або для драматичного враженя. Мы въ нашомъ оповѣданю держати ся мусимо историчныхъ даныхъ, проте позоставляємо Беату недугуючу и умираючу въ Кошицяхъ и въ дальшомъ оповѣданю про Гальшку уже зъ Беатою больше не встрѣтимо ся. (Дальше буде.)

*) Беата числила тогды 61 лѣтъ — 37 лѣтъ минуло одъ часу єи шлюбу зъ княземъ Илією Острожскимъ, а 11 лѣтъ, одколи зостала увязнена черезъ Лаского въ Кезмарку.

**) Листъ Рибера до цѣсаря писаный зъ Кошиць дня 24 Липня 1576. Риберъ доноситъ, що Беата вже одъ кольохъ недѣль пробуває у него.

***) Цѣсарь Максимиліянъ II умеръ впрочѣмъ уже 12 Жовтня 1576 року.

СОННЕ ВИДѢНЄ.

„Гей вѣтре нашь, гей Богу нашь,
Гей степы нашѝ зеленіи!
Где Богданъ нашь, где Дорошь нашь
Заснули въ зимнѝй могилѣ —

Гей Боже тамъ изъ неба глянь,
Глянь въ серця нашѝ вѣрненькѝ:
Дай жити намъ, дай козакамъ
Побити всѣ вороженьки!"

Ажь зъ неба голосъ озвавъ ся зновъ,
А гудѣвъ-кликавъ одъ неба брамъ:
„Шукайте вражихъ тамъ надъ рѣковь
И дайтесь добре въ знаки . . . . . !*)"

Атаманъ сильно коня потисъ —
Гура! и Слава! козакъ скричавъ;
Кождый кинджаломъ въ повѣтрю свисъ,
Мовь орелъ стену на бойм помчавъ.

И знову чую звукъ звонювъ, крикъ —
То Гура! Слава! кричали.
Я дивлюсь дальше у быстрыхъ рѣкъ:
Козаки бились зъ . . . . .

Ломятъ ихъ вражихъ — — зникаютъ вже
И на вѣкъ вѣчный прогнали.
Щось знову красно, звучно гуде —
Козаки пѣсню спѣвали.

„Пречиста Дѣво!" — ажь серце рвесь:
Побѣдну пѣсню козаковъ чувъ!
Въ томъ я зорвавъ ся: Козаки где?...
Ахъ горе, горе! то сонъ лишь бувъ.

В. И. Маслякъ.

*) Въ оригиналѣ стоитъ: Ляхамъ.

ЗАКЛЯТА ТЕМНИЦЯ.

(Оповѣданє зъ житя черезъ Иларіона Грабовича.)

Не знаю, чи се правда, але кажутъ люде, що товстому чоловѣкови не дуже мило на свѣтѣ жити; все єму щось долягає: то кровь бье до головы, то ноги не служатъ, то инше яке лихо, о котромъ люде звычайныхъ розмѣровъ тѣла и не знаютъ.

Такимъ бувъ панъ Тадей Коровайчукъ, посѣдатель краснои реальности и радный въ однѝмъ большомъ мѣсточку всходнои части нашои галицкои краины. Грубенькѝй бувъ собѣ панъ Тадей — ледви двомъ удавалось єго обоймити, а червоный на виду, якъ здорова пивонія въ єго гарномъ огородѣ.

Одного теплого ранку — а було се въ Липцю — вставъ панъ Тадей Коровайчукъ, зобравъ ся, поснѣдавъ гараздъ, тай задумавъ ити на мѣйску раду, бо тамъ якесь важне дѣло мали розважати. Вже взявъ капелюхъ и палицю, щобъ выйти за двери, ажь наразъ почувъ такій сильный шумъ въ ушахъ, що ледви встоявъ на ногахъ. Немало настрашивъ ся панъ Тадей, а дбаючи о своє дороге здоровлє и о свою важну особу, поклавъ капелюхъ и палицю на бокъ и послався сейчасъ по лѣкаря.

„Пане Коровайчукъ, — сказавъ прибувшій докторъ — я казавъ вже больше якъ двайцять разовъ, що для Васъ треба больше руху, инакше тѝ удары крови могутъ зле скончити ся. Добре єсти и пити, цѣлый день сидѣти на мягкомъ фотели и сто крокивъ до ратуша и назадъ зробити — все то не єсть одповѣднымъ способомъ житя для чоловѣка такъ заживного, якъ Вы. Вамъ треба ѣздити на кони зо три годины денно, менше пити вина, менше єсти мяса, менше спати — се одно лѣкарство для Васъ".

„Я — ѣздити на кони?"... промовивъ панъ Тадей дивнымъ голосомъ, глянувши сумнымъ окомъ на заокругленый свѝй животъ. „Пане докторе, я думаю, що коли Тадей

Коровайчукъ сяде на коня, то всѣ уличнѝ хлопцѣ будутъ бѣчи за нимъ, мовь за якимъ невиданымъ чудомъ. Зъ виномъ, мясомъ и спанѣмъ далобы ся єще що зробити, але — на кони?..“

„Такъ то говоритъ ся! — перебивъ єму лѣкарь — и неразъ чувъ я таку бесѣду ôдъ Васъ, хотяй Вы найменшихъ приречень не выповнили. Пане Коровайчукъ: я Вамъ скажу зовсѣмъ отверто, що єсли дальше будете поступати тымъ самымъ ходомъ, то я не ручу, чи на другій рôкъ єще живѝй будете по свѣтѣ ходити“.

„Та вже ôдложу бодай годинку денно на прохôдъ около мѣста“ — сказавъ тихимъ голосомъ панъ Тадей, споглядаючи сумно передъ себе, мовбы видѣвъ дѣйстно передъ собою остру косу страшнои смерти...

„Такъ, такъ!— говоривъ лѣкарь. „Але я знаю Вашу натуру и знаю те, що зъ того не буде нѣчого. Люде, якъ Вы, котрѝ привыкли до доброго житя, не хотятъ нѣ на крокъ ôдступити ôдъ него, не зважаючи навѣть на грозяче имъ небезпеченьство. Кажу Вамъ, що Васъ нѣщо не оборонитъ ôдъ недалекои смерти, якъ тôлько рухъ и єще разъ рухъ“.

Тôй розмовѣ прислухувала ся панѣ Анна Коровайчукова, честна жена пана Тадея. Послѣднѝ слова лѣкаря вразили єи душу глубоко; она сердечно зжахнулась на саму гадку, що єи любый товаришъ може незадовго попрощатись на вѣки зъ симъ свѣтомъ, где Богъ давъ и маєгокъ и поважане у людей. И єй такожь не хотѣлось єще остати вдовою; она єще досыть молода — лѣтъ сорокъ — и свѣтъ до неи принадно усмѣхавъ ся. А може и неодно єще бажане мала панѣ Коровайчукова — але кто зможе пôзнати всѣ тайны душѣ жѣночои?...

„Любый мужу, — звернулась панѣ Коровайчукова до пана Тадея — ты теперь ослабленый и роздражненый, ты не въ силѣ поговорити спокôйно. Лиши се менѣ, я умовлюсь зъ паномъ докторомъ, въ якій способъ можна тебе охоронити ôнъ небезпеченьства. А Вамъ, пане докторъ, ручу, що мôй Тадей зробитъ всё, що мы тутъ урадимо. Скажѣтъ отже, яка Ваша найлѣпша рада?“

Панъ Тадей зôтхнувъ важко, а усѣвши на выгôдне крѣсло, наставивъ уважно ухо, щобъ то почути раду надъ своєю важною особою.

„Способъ найде ся и я єго Вамъ заразъ подамь, — озвавъ ся лѣкарь — але єще разъ скажу, що самъ тôлько рухъ выбавитъ Вашого мужа ôдъ злого“.

„Добре! — ôдповѣла панѣ Коровайчукова — мôй мужь пристане на всё, але въ якій способъ тое выповнити?“

„Дуже легко!“ — сказавъ лѣкарь, подаючи тымчасомъ пану Тадеєви якійсь порошокъ до зажитя. „Вы знаете пана Павла Ковалика, нашого учителя. Се маленька собѣ особка, а при тôмъ ôнъ дуже худый и вѣчно хорый; єму що днины щось долягае: то нервове ослабленє, то нестравнôсть, то закрутъ головы, а найголовнѣйше, що у него за мало крови. Неустаннымъ сидженємъ въ школѣ дôйшовъ ôнъ до противного стану, нѣжь въ якôмъ Вы, пане радный, находите ся. Я єму порадивъ недавно, щобы выбравъ ся на чотырнайцять днѣвъ въ пѣшу подорожь, и єсмь переконаный, що поверне домôвь зовсѣмъ здоровымъ чоловѣкомъ. Виправдѣ ôнъ не хотѣвъ зъ разу на тое пристати, але за намовою своєи жѣнки згодивъ ся въ кôнци на мою раду“.

„Отже Вы думаете, пане докторъ, — сказала панѣ Коровайчукова — Вы думаете, що така подорожь и мому мужеви принесе здоровлє и охоронитъ єго ôдъ небезпеченьства?“

„Я о тôмъ переконаный и раджу Вамъ, пане Тадею, выберѣтъ ся разомъ зъ паномъ Коваликомъ въ подорожь, а повернете здоровымъ и легшимъ о якихъ трийцять фунтôвъ“.

„Я — и чотырнайцять днѣвъ пѣшки!.. Господи! се не для мене. Вы хиба жартуєге“ — промовивъ жалôбно панъ радный, поглянувши перше на свою жѣнку, а потôмъ въ зеркало, где єго постать ôдбивала ся въ цѣлôй своєй величавости.

„Чомужь бы не можна!“ — сказавъ лѣкарь. „Се рѣчь зовсѣмъ можлива и не такъ страшна, якъ Вамъ здає ся. Пôйдете отъ н. пр. до гôръ нашихъ за Днѣстеръ широкій, або за Прутъ на Буковину, а се Вамъ не тôлько послужитъ до здоровля, але и мило и любо Вамъ буде оглядати гарнѝ стороны нашого краю, где высокѝ горы думными вершками хмаръ досягаютъ, где крутѝ рѣки та быстрѝ потоки биндою по земли вьютъ ся, где тѝ поля, гаѣ, луги, села и мѣста — словомъ, где всё Вамъ до серця припаде, всё Васъ утѣшитъ. Розумѣє ся, що Вы не потребуєге и не можете ôдъ раня до ночи ногами махати, але першого дня будете ити годину, другого бôльше, и такъ дôйдете ажь до 6 годинъ денно. Тотѝ самѝ всказôвки, якѝ я давъ пану Ковалику, послужатъ и Вамъ; а теперь, найдальше на другій тыждень въ понедѣлокъ, раджу Вамъ, выбратись въ дорогу. Васъ нѣщо не спиняє, а у пана Ковалика починаютъ ся власне вакиціи, такъ и ôнъ може розпоряджати часомъ пôсля своєи волѣ. Оставайтесь здоровѝ, пане Коровайчукъ, а тымчасомъ будьте доброи мысли и спустѣтъ ся зовсѣмъ на мене“.

„То страшный чоловѣкъ!“ — ôдсапнувъ тяжко панъ Коровайчукъ по ôдходѣ лѣкаря. „Я не въ силѣ ôдбути такои подорожи — правда, моя Ганю?“

„Чомужь бы нѣ! — ôдповѣла панѣ Анна — чому не мôгбы ты того зробити, що може панъ Коваликъ! Я иду заразъ до панѣ Коваликовои и тамъ обговоримо тую рѣчь докладно. А ты, мôй соколику, чей пристанешь на всё, що постановитъ для тебе твоя любяща жена. Правда, що ты на всё пристанешь?“

„Га, щожь робити! нехай вже буде, якъ хочешь, хотяй я самъ не знаю, якъ то скôнчитъ ся...“

„Не бôй ся, тажь ты предсѣ не старець, щобъ не зробити кôльканайцять миль пѣхотою. Єще разъ тобѣ кажу, що єсли може зробити тое учитель Коваликъ, то и ты, радный мѣста, безперечно тое зробишь“.

Панѣ Коровайчукова мала великій вплывъ на свого мужа, такъ ôнъ не мôгъ єй и въ тôмъ выпадку оперти ся. Она удалась до панѣ Коваликовои, щобы умовитись, якбы то найлѣпше приготовити своихъ мужѣвъ въ дорогу. Учитель и єго жѣнка були дуже радѝ, що и панъ Коровайчукъ намѣряє ôдбути подорожь, бо все такой лѣпше у двохъ пускатись въ свѣтъ, нѣжь самому. Лѣкарь станувъ такожь до рады. Ôнъ вже въ своѣмъ житю неразъ вандрувавъ по свѣтѣ и знавъ найлѣпше, якъ ôдбувати таку дорогу. За кôлька днѣвъ укôнчено приготовленя и постановлено, що въ понедѣлокъ рано маютъ розлучити ся оба мужѣ зъ своими жѣнками на два тыждня. Неразъ виправдѣ крививъ ся панъ Коваликъ, а панъ Коровайчукъ бормотавъ щось пôдъ носомъ, але оба они здали ся на свою долю и зо страхомъ выжидали означеного дня.

Наставъ понедѣлокъ. Оба нашѝ путники попращались сердечно зъ жѣнками и майже зо слёзами въ очахъ всѣдали до брычки, котра чекала на нихъ на подвôрю. Оба они убранѝ були мовь справдешнѝ туристы; и капелюхъ, и плащь, и палиця, и торба подорожна, и всё показувало, що выбираютъ ся въ якусь дальшу дорогу. Поѣхали брычкою до найблизшои стациі желѣзнои дороги, зъ ôдки мала везти

ихъ пара ажь до мѣсця, где починає ся околиця гарна, романтична; зъ ôдтамъ мали вже власною ногою ступати по тôй божôй землици.

Свиснула льокомотива и понесла нашихъ подорожныхъ. Чудовый бувъ ранокъ. Сонце обливало золотомъ свѣжу природу, будило зô сну и людей по селахъ и звѣрятъ всѣлякихъ и тыхъ цвѣтокъ рôжнобарвныхъ, ранною росою умытыхъ, що розсѣялись повсюды лугомъ, мовь тî звѣзды яскравî на вечѣрнôмъ погôднôмъ небѣ. Передъ очима подорожныхъ перелѣтали щоразъ новî околицѣ зъ буйными лугами та зеленими лѣсами, зъ жовтыми ôдъ достиглого збôжа полями, зъ розкôшными селами, зъ ôдки луною нѣсъ ся гомôнъ люду и мельодійный спѣвъ пастухôвъ, котрî весело ступали за чередою. Червонî яблока та грушки, що густо хитались на галузяхъ, усмѣхались любо до нашихъ подорожныхъ. Ихъ душу наповнило якесь незнане чувство, имъ стало такъ якось мило, такъ свобôдно, що зовсѣмъ забули на недавну неохоту и неспокôй.

„Такой свѣтъ сей гарный!“ — озвавъ ся першій панъ Коровайчукъ, поглядаючи ôкномъ докола. „Пане професоръ! я думаю, можебы поснѣдати...“

Отъ и забравъ ся панъ Коровайчукъ до снѣданя. Выймивъ завинену въ папѣръ здорову ковбасу и платки червонои шинки, розложивъ порозкраюванî и масломъ помащенî булки -- и зъ великимъ апетитомъ почавъ снѣдати. Панъ Коваликъ розгорнувъ такожь свои запасы, и оба они признали ся, що еще нѣколи не смакувало имъ такъ снѣданє, якъ теперь. Поснѣдавши, ликнули зъ подорожнои фляшки угорского вина, ôдтакъ позакурювали оба цигара — професоръ „папѣроса“, панъ радный „кабаноса“ — и стали охочо розмовляти про всяку всячину.

„Галичь!...“ — крикнувъ кондукторъ и отворивъ двери нашимъ подорожнымъ.

„Галичь!...“ — повторили оба, поглядаючи неспокôйнымъ окомъ на себе. Тутъ бо, пôсля пляну, кôнчилась подорожь желѣзницею; зъ ôдси мали они удатись вже дальше пѣхотою. Зôтхнули оба голосно и позлазили зъ выгôдного coupé. Панъ Коваликъ розвинувъ папѣръ и ôдчитавъ програму дальшои подорожи, яку вытычивъ имъ лѣкарь.

„Наша подорожь тягне ся Быстрыцею, а дальше ажь до Делятина“ — промовивъ Коваликъ, и оба удались вызначеною дорогою.

Не такъ тяжко приходило ся имъ ити, якъ думали передъ тымъ. Околиця була справдѣ дуже гарна. Черезъ лугъ стежкою пустились нашî подорожнî, втягаючи въ груди свѣжій воздухъ и розглядаючись цѣкаво посередъ широкои краины. Рôжнî спостереженя, рôжнî новости упріятняли имъ вандрôвку, до котрои не були привыкли. Коли утомились, сѣдали выгôдно на мягкôй травѣ, зъ ôдки розтягавъ ся передъ ними гарный видъ; одинъ звертавъ увагу другого то на се то на те, и такъ весело и любо сходили имъ годины. Першои днины не богато зробили дороги, бо часто ôдпочивали середъ зеленои буйнои природы. Може нѣколи не спали єще такъ смачно, якъ въ першу нôчь своєи подорожи, у сельского священика, далекого свояка пана Ковалика, въ селѣ романтично положенôмъ, куды вела ихъ дорога. Раненько пôйшли дальше, и зновъ ôдкрывались передъ ихъ очима новî околицѣ, зновъ колысали ихъ душу новî враженя.

„Правду сказати, пане Коваликъ, — озвавъ ся по кôлькохъ днях вандрôвки панъ Коровайчукъ — я дуже вдячный нашому лѣкареви. Коли вернемось домôвь, мушу єму зробити яку несподѣванку. Теперь чую ся о много здоровшій и легшій; я видимо ставъ ся тоншимъ, а въ головѣ менѣ ясно и свобôдно, мовбы зовсѣмъ ôдмолоднѣвъ“.

„И менѣ такъ само, — сказавъ учитель — зъ тою хиба рôжницею, що я теперь о кôлька цалѣвъ грубшій. Свѣжій воздухъ и рухъ вплыває чародѣйно на моє здоровлє.“

День за днемъ минали, а нашî подорожнî вандрували все дальше и дальше. Не будемъ розводити ся о тыхъ всѣхъ красотахъ околицѣ, куда они переходили, а ôдошлемо нашихъ читателѣвъ до пань Коровайчуковои и Ковалькovои, котрî могутъ выказатись листами ôдъ своихъ мужѣвъ, где всё докладно и цѣкаво описано. Але може не буде то красно домагатись чужихъ листôвъ, то далеко лѣпше зробятъ цѣкавî читателѣ, єсли схотятъ наочно переконатись о всѣмъ и пуститись въ слѣдъ за нашими подорожными. Подорожь въ горы всегда и понадна и корыстна!

Села и мѣсточка минали нашî подорожнî и не счулись, якъ передъ ними розтягнулись нашî роскôшнî горы— тî горы, що такъ любо витає кождый, кто лишь окомъ на нихъ гляне, духомъ ихъ обôйме, серцемъ звяже ся зъ ними... Довго напувались оба красою широкоплечого Бескида, а чимъ дальше ступали, тымъ голоснѣйше ôдзывалось въ ихъ души чувство всего, що красне, любе...

Выйшовши зъ пôдгôрского мѣсточка пустились они навпростець крутымъ шляхомъ, що провадивъ до найблизшого гôрского села. По правôмъ боцѣ дороги шумѣвъ быстрый ручай, а по лѣвôмъ бѣгла крута стежка помѣжь корчѣ и камѣне, добре выдоптана — видно, не одна людска нога по нѣй ходила.

„Хиба пôдемъ тою стежкою“ — озвавъ ся панъ Коваликъ. „Сюда выйдемо певно на яку полонину и тамъ розглянемось добре по нашихъ горахъ. Я признаюсь, що єще нѣколи не лазивъ въ горы, хоть вже неразъ читавъ гарнî описы нашои верховины“.

„И я радъ побачити думнî вершки Карпатъ“ — ôдповѣвъ панъ Коровайчукъ. „Я чую въ собѣ якусь молодецку силу, спинатись по тôмъ грôзнôмъ хребтѣ... Ходѣмъ!“

И оба путники пустились смѣло вузкою стежкою. Треба було видѣти, якъ незручно ступали они, якъ тримались разъ-вразъ гнучкихъ галузь широкихъ корчѣвъ, або пôдпирались палицями, щобъ не утратити рôвноваги; они не звыкли були ходити по стрôмкôй дорозѣ, куда лишь верховинець мовь той олень звиває, дотыкаючи легонько землѣ кôнцями стопы — сказавбысь, плыне воздухомъ. Густый пôтъ выступивъ на лице пана радного, котрый сапѣвъ мовь мѣхъ ковальскій и пристававъ що хвиля, щобы ôдпочати. А до того побачили подорожнî, що туды не тôлько одна стежка провадитъ; чимъ бôльше ôддаляли ся ôдъ головного шляху, тымъ бôльше бачили крутыхъ стежокъ, що вертѣлись въ рôжнî стороны и мылили несвѣдомыхъ подорожныхъ.

„Що за лихо!“ — промовивъ учитель. „Я вже самъ не знаю, куда намъ ити; боюсь, щобы часомъ не заблудити...“

„Правду кажете, пане професоръ! менѣ такожь лячно. Зле мы зробили, що не взяли зъ собою провôдника. Я предсѣ неразъ чувъ, що кто иде въ горы, той и провôдника собѣ наймає. Анужь заблудимо, або звѣръ дикій насъ нападе...“

При тыхъ словахъ оглянувъ ся сумно панъ Коровайчукъ докола, мовбы дѣйстно надслухувавъ, чи не скрадаєсь где зъ боку страшный медвѣдь кудлатый, або бурый вовкъ острозубый... И въ тôй мысли глянувъ на грубого дуба, думаючи вѣдай, чи не можнабы въ небезпеченьствѣ знайти

на гиляцѣ доброго схороненя. Але видно, що результатъ тыхъ думокъ не конче бувъ задоволяючій, бо ôнъ зôтхнувъ чогось сумно и тоскнымъ окомъ глядавъ по тѣлѣ, мовячи самъ до себе: Ой, не для мене спинатись на тую гиляку!... Тымчасомъ роздаьъ ся голосъ сопѣвки — голосъ звучный и любый, що нѣсъ ся гдесь луною зъ горы и плывъ воздухомъ щоразъ дальше и дальше.

„Чи чуете, пане радный? Се ктось на сопѣвцѣ выграває; мабуть недалеко, мовбы надъ нами... Ходѣмъ сею стежкою, она насъ певно до людей заведе“.

Почали зновъ дранатись въ гору и выйшли небавкомъ на просторy полонину, где побачили цѣлу череду овець, скубаючихъ весело зелену траву. Саме пôдъ лѣсомъ лежавъ хлопець-пастухъ, котрый такî чаровнî звуки добувавъ зъ деревяной сопѣвки. Отъ, тутъ заразъ и познакомились зъ нимъ нашî подорожнî, роспытуючи єго про всякî рѣчи. Мало-помалу почали роздивлятись по широкôй полонинѣ. Врештѣ пастухъ звернувъ ихъ увагу на скалу, що стояла на противнôмъ боцѣ полонины, бѣлѣючи ся зъ далека.

„Онъ тамъ, панцю, — озвавъ ся пастухъ — побачите велику печеру, що то „*Добошôвкою*“ называютъ. Старî люде кажутъ, що тамъ колись славный рицарь Добошь переховувавъ свои скарбы та вязнивъ жидôвъ и панôвъ богатыхъ...“

„Ходѣмъ, подивимось!“ — озвавъ ся розцѣкавленый панъ Коровайчукъ.

„Ходѣмъ!“

И пустились оба до Добошôвки. Коли прибули, побачили дѣйстно велику скалу, а обôйшовши ю докола, знайшли и печеру.

„Дивѣтъ — сказавъ учитель — се дуже цѣкаве мѣсце, а якîй малый отвôръ веде до середины. Але бачите, тамъ єсть и драбина; можна по нѣй злѣзти та оглянути печеру“.

„Не зла бы то була рѣчь, але може печера дуже глубока?...“

Учитель пôднѣсъ троха драбину, щобы переконатись о глубинѣ темницѣ.

„Нѣ, — ôдповѣвъ — глубока не єсть, бо драбина легка и чути, що дно недалеко. А може запалѣмъ клапоть соломы и киньмо въ долину, то побачимъ“.

Панъ Коровайчукъ назбиравъ троха соломы, и запаливши ю, кинувъ до темницѣ. Огонь миготѣвъ весело по темници, ажь врештѣ упавъ на дно, где солома до останка спалила ся.

„Видно, що не глубоко, а навѣть и воздухъ не єсть тамъ зôпсованый, коли огонь не вгасає“ — промовивъ панъ Коваликъ. Лѣзьмо теперь въ долину, а щобъ було видно, то засвѣтѣмъ свѣчки, котрî маємо при собѣ“.

„Лѣзьмо!“ — потвердивъ панъ Коровайчукъ. „Я дуже радъ побачити, що тамъ находитъ ся и хотѣвбы такожь похвалитись дома, що мы не-абы-якî рѣчи видѣли. Але на кождый спосôбъ лѣзьте Вы напередъ!“

„Нехай и такъ буде!“ — сказавъ учитель и спустивъ ся драбиною долôвъ. Станувши вже на днѣ, гукнувъ весело на пана Коровайчука, щобы ступавъ за нимъ.

„Я заразъ лѣзу“ — озвавъ ся панъ Коровайчукъ, обертаючись и кладучи осторожно ногу на верхный щебель драбины. Звôльна и ôдсапуючи спускавъ ся кругленькій радный въ долину и бувбы вѣдай щасливо опинивъ ся на днѣ, колибъ не лучилось нещастє. Драбина стояла тамъ вже кто знає ôдъ якого часу и майже перегнила на половину; не могла отже выдержати на собѣ такои ваги, якою тѣшивъ ся чесгный панъ радный. Заледво злѣзъ панъ Коровайчукъ до половины, якъ наразъ роздавъ ся въ темници глухій трѣскъ, а за нимъ покотилась до долу, неначе тяжкій оберемокъ, важка пôдъ кождымъ взглядомъ особа пана Коровайчука. Перестрашеный учитель закричавъ дивнымъ голосомъ, що ажь луна ôдбилась о глухî скалистî стѣны. Ôдтакъ прискочивъ до радного, що лежавъ спокôйно розтягненый на земли, и дрожачимъ голосомъ запытавъ: „Милый Боже! чи не сталось Вамъ що злого?...“

„Богу дякувати, не зломавъ собѣ нѣчого, — озвавъ ся панъ Коровайчукъ, встаючи на ноги — хиба що драбина розлетѣлась на куснѣ. Я чувъ, що давнѣйше розбишаки спускали людей до такихъ проклятыхъ печеръ за помочею шнурôвъ, и се, видитъ ся менѣ, бувбы далеко лѣпшій спосôбъ, нѣжь лазити по драбинѣ...“

„Кто знає!“ — ôдповѣвъ учитель. „Неодинъ зъ тыхъ людей, що ихъ шнурами спускали, не бачивъ вже бôльше свѣта божого! Тай тутъ теперь нѣ драбины, нѣ шнура...“

„Якъ-жежь мы выдобудемось зъ тои проклятои печеры?“ — промовивъ панъ Коровайчукъ и мовь въ пропасници затрясъ ся на цѣлôмъ тѣлѣ. (Конець буде.)

ПОКÔЙНÔЙ СЕСТРѢ.

Ей кобъ то не горе, не жизни кайданы,
Кобы то не денная праця:
Я-бъ взлетѣвъ здає ся генъ въ небо пôдъ хмары,
Шукати згубленого щастя.

И вѣтромъ-вѣтрами на вихрахъ шаленыхъ
На сонця востоки взлетѣвбымь —
Близь лугôвъ и гаѣвъ въ могилахъ зеленыхъ
На гробѣ сестрички усѣвбымь.

Пôднявъ бы я камѣнь — а тяжкій, а зимный —
И гребавъ земленьку до споду,
Щобъ любцѣ покôйнôй, сестричцѣ любимôй,
Зробити послѣдну догоду.

Не вбравъ єй нѣколи нѣ въ зѣля нѣ въ цвѣтки,
Тай довго въ житю єй не бачивъ —
Тожь най хоть погляну на личко сестрички,
Вѣночкомъ головку наряджу.

На бѣлу сутанну покину леліи
Бѣленькî, гарненькî, цвитучî —
Якъ серце душички покôйной невинній!
И фялки нѣжненькî, пахучî.

И еще устами дôткнусь домовины,
И зложу ю въ ямѣ гробовôй;
Могилу высоко усыплю изъ глины
И крестикъ поставлю дубовый.

А потôмъ на зимнôй сестрички могилѣ
Новîи цвѣтоньки садивбымь —
Самî незабудьки синенькî, дрôбніи —
Слезами своими скропивбымь.

А думки добувши зъ пôдъ серденька мого —
Солодко спѣвати зачавбымь;
Спѣвавбымь сердечно — а дуже, а довго —
До вѣку, до вѣку спѣвавбымь.

Во Львовѣ 21 Вересня 1880. *В. И. Маслякъ.*

Письма рускихъ Галичанъ
ДО МИХАЙЛА ПЕТРОВИЧА ПОГОДИНА
въ лѣтахъ 1836—1861.

(Дальше.)

Денисъ Ивановичь Зубрицкій.

Побôчь ученого ческого П. Шафарика найбôльше приятельску и сердечну переписку зъ Погодиномъ провадивъ историкъ нашь Ден. Зубрицкій. Ôнъ довшій часъ бувъ осередкомъ, около котрого громадилась и розвивалась перша руска интелигенція во Львовѣ.

Денисъ Вѣнява изъ Зубрицѣ походивъ ôдъ старинного шляхоцкого роду и родивъ ся року 1777 въ Батятичахъ, селѣ Жовкôвского округа. Повного образованя школьного ôнъ не получивъ, бо посѣщавъ лишь школы гимназіяльнѣ; въ пôзнѣйшихъ лѣтахъ доповнявъ ôнъ недостатки свого образованя власною працею, неустанными домашными студіями. Тымъ бôльша заслуга Зубрицкого и тымъ бôльша честь для него, що безъ фаховыхъ универзитетскихъ провôдникôвъ-професорôвъ змôгъ побороти великаньскѣ трудности, якѣ на кождôмъ кроку єму яко историкови-критикови конечно насувались.

Зубрицкій бувъ єще молодцемъ, находивъ ся еще въ 4. клясѣ гимназіяльнôй, коли призвано єго до розсмотру мѣйскихъ и земскихъ грамотъ и актôвъ, помѣщеныхъ въ архивѣ Бернардиньского монастыря во Львовѣ. Такимъ способомъ ôнъ уже зъ молодости привыкавъ и заправлявъ ся до будущои працѣ на поли домашнои исторіи. Тому ранному покликаню своєму позôставъ ôнъ вѣрный ажь до смерти.

По укôнченю наукъ гимназіяльныхъ Зубрицкій вступивъ въ службу до магистрату въ Березовѣ (въ Сяноцкôмъ окрузѣ), где правотою свого характера, честнотою и сердечностею позыскавъ любовь мѣщанъ и окружныхъ обывателѣвъ и небавкомъ дослужився ся уряду мѣйского синдика. Въ Березовѣ, яко въ земли погранічнôй межи Русинами и Мазурами, пôзнавъ Зубрицкій докладно житє бытє и потребы такъ одного якъ и другого народу, а полюбивши людъ рускій ôнъ ôдъ тогды всѣ свои вѣдомости и труды, а въ части навѣть власный маєтокъ, жертвовавъ для подвигненя и добра Руси.

Въ двайцятыхъ рокахъ сего столѣтя правительство покликало Зубрицкого на опѣкуна малолѣтныхъ дѣтей гр. Пининьского. Ôнъ управлявъ теперь обширными маєностями сирôтъ, а добрымъ господарствомъ якъ и совѣстною обороною интересôвъ родины Пининьскихъ позыскавъ повну любовь и вдячнôсть въ такôмъ степени, що Пининьскій ôдступили єму одно село въ дожизненне уживане. Въ тôмъ селѣ осѣвъ Зубрицкій зъ своєю родиною и ревно занимавъ ся сельскою господаркою.

Задля слабости жены переселивъ ся Зубрицкій небавкомъ до Львова, где зразу ôдъ Львôвского магистрату взявъ бувъ въ аренду такъ звану въ околици Львова Сегенôвку. По смерти жены и єдинака-сына посвятивъ ся ôнъ працямъ науковымъ яко историкъ и археографъ.

Ôдъ року 1830 бувъ Зубрицкій директоромъ Львôвскои Ставропигійскои друкарнѣ, котру подвигнувъ зъ цѣлковитого упадку. Пôдъ єго управою напечатанѣ були многѣ церковнѣ книги — на паперѣ добрôмъ и черенками лучшими, нѣжь бувало за лѣтъ давнѣйшихъ.

Первѣ працѣ Зубрицкого писанѣ були въ языцѣ польскôмъ и ôдносились до сельского господарства (O uprawie koniczyny, Agronomia, Nauka ekonomii, Konduktory słomiane, Uprawa lnu).

Въ рокахъ 1822 и 1823 Зубрицкій звернувъ увагу своихъ землякôвъ на красоту и богатство народныхъ пѣсень рускихъ и напечатавъ гдеякѣ зъ тыхъ пѣсень въ календарѣ „Pielgrzym Lwowski“ вразъ зъ нотами. Кто запамятавъ часы передъ 1848-ымъ рокомъ, безсомнѣнно пригадає собѣ, якъ то въ рускихъ и польскихъ домахъ загально тогды люблены и всюды спѣваны були пѣсни: *Не ходи Грицю, И тумитъ и гудитъ, Козакъ коня напуваєъ, Шумитъ-шумитъ дубровонька, А вже три дни и три недѣлѣ*... То були власне пѣсни, котрѣ Зубрицкій въ первый разъ напечатавъ и пояснивъ въ Pielgrzym-ѣ Lwowsk-ômъ.

Року 1829 вступивъ Зубрицкій въ члены Ставропигійского Института. Тутъ знакомство зъ историчными актами ôдкрыло єму новый свѣтъ — ôнъ знайшовъ въ нихъ забуту и задоптану народнôсть своеи родины, народнôсть, що боролась много вѣкôвъ зъ ненавистнымъ польскимъ гнетомъ и зъ польскою самоволею. Передъ Зубрицкимъ ôдкрыло ся велике достоинство и велика сила колишнои Руси, а скрôзь по галицкôй земли знаходивъ ôнъ слѣды давного могущества и славы и, що найважнѣйше, на тôй земли бачивъ ôнъ нарôдъ рускій, живый корѣнь народности, при котрого помочи надѣявъ ся пробудити въ своихъ землякахъ любовь къ минувшости. Зъ жаромъ принявъ ся ôнъ за роботу, передовсѣмъ въ архивѣ Ставропигіи. Єму головно архивъ той завдячує свôй новый порядокъ, своє спасенє ôдъ забутя и ôдъ утраты множества важныхъ актôвъ. (Передъ тымъ бували выпадки, що старинны документы и написованѣ грамоты та письма продававъ Институтъ — *Бойкамъ* Львôвскимъ *„на бриндзу“*.)

Першою историчною працею Зубрицкого була розправа: „Die griechisch-katholische Stauropigialkirche in Lemberg und das mit ihr vereinigte Institut“ (помѣщена року 1830 въ Вѣденьскôмъ „Archiv für Geschichte“, а въ рôкъ пôзнѣйше такожь въ перекладѣ польскôмъ въ „Rozmaitościach Lwowskich“). Року 1836 напечатавъ Зубрицкій въ „Wiener Zeitung“ некрольогъ галицкого ученого Михаила бар. Гарасевича и рôвночасно выдавъ въ польскôмъ языцѣ „Historyczne badania o drukarniach rusko-słowiańskich w Galicyi (Lwów, 1836, str. 90)“. Въ тôмъ дѣлѣ Зубрицкій ясно представивъ дѣяльнôсть Ставропигіи и єи заслуги для рускои народности въ Галичинѣ и для народнои просвѣты.

Року 1837 появивъ ся Зубрицкого „Rys do historyi narodu ruskiego w Galicyi i hierarchii cerkiewnéj w témże królewstwie. Zeszyt I: Zaprowadzenie chrześciaństwa na Rusi aż do opanowania Rusi Czerwonéj przez Kazimierza W. od r. 988 do 1340“.

Имя Зубрицкого стало звѣстне въ свѣтѣ ученôмъ. Графъ Рачиньскій въ Познани, ученый Мацѣевскій въ Варшавѣ, ученѣ ческѣ (Ганка, Шафарикъ), М. Максимовичь въ Кіевѣ, М. Погодинъ и рѣжнѣ науковѣ товариства россійскѣ, польскѣ и ческѣ стояли зъ нимъ въ неустаннôй переписцѣ. Проѣзжѣ ученѣ черезъ Львôвъ нарочно тутъ задержовались, щобы посѣтити Зубрицкого и розставались зъ нимъ всегда зъ найбôльшимъ задоволенємъ.

Въ лѣтахъ 1843 и 1844 магистратъ Львôвскій завозвавъ Зубрицкого до розсмотру и упорядкованя мѣйского архиву. Плодомъ тыхъ занятій була книга великои вартости: „Kronika miasta Lwowa“, выдана въ роцѣ 1844. Многѣ труды Зубрицкого печатанѣ були въ „Актахъ Западнои Россіи“, въ „Чтеніяхъ Московского Общества Исторіи и Древностей Россійскихъ“, въ „Памятникахъ Кіевскои Комисіи для разбора древныхъ актовъ“, такожь въ „Jahrbücher für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft“, выдаваныхъ въ Липску. Зъ праць тыхъ передове мѣстце занимає

„Критико-историческая повѣсть временныхъ лѣтъ Червонной или Галицкой Руси до конца XV столѣтія“ печатана въ Москвѣ року 1845.

Зъ рокомъ 1848 починає ся нова доба въ розвою рускои народности въ Галичинѣ. Дѣяльнôсть Зубрицкого ôддала теперь подвôйнѝ услуги галицкôй Руси, особливо на поли историчнôмъ. Ôнъ выдавъ дѣло: „Granice między polskim i ruskim narodem w Galicyi“, засилявъ працею и радою авторôвъ книги „Die ruthenische Frage in Galizien, von einem Russinen“, а зверхъ того трудивъ ся зъ посвященемъ при тогдышнôй „Головнôй Рускôй Радѣ“ и при газетѣ „Пчола“. (Редакцію „Зорѣ Галицкои“ мимо просьбъ Института Ставр., Зубрицкій обняти не хотѣвъ, вымавляючись недостаткомъ часу и здоровля.)

Вплывъ Зубрицкого на розбудженє народности рускои бувъ безперечно дуже великій. Ôнъ пробудивъ въ землякахъ своихъ охоту до науки и письма, и коли тымъ способомъ пôднималось въ Галичинѣ чимъ разъ бôльше почутє народности, ôнъ — 75-лѣтній старець — зъ молодецкимъ жаромъ взявъ ся за новый тягостный трудъ и рѣшивъ ся въ рускôмъ языцѣ написати исторію Галицкои Руси. Плодомъ єго трудôвъ була „Исторія древняго Галицко-Русскаго княжества“ (въ трехъ томахъ) и дѣло „Анонимъ Гнезненьскій и І. Длугошъ“. Напруженій умственнѝ занятя нищили єго и такъ слабе здоровлє. Начавши трудъ свôй въ пôзнôмъ вѣку, проводячи надъ нимъ безсоннѝ ночи, розбираючи цѣлыми днями и перечитуючи богатый матеріялъ для уложеня гармонійнои цѣлости, Зубрицкій не въ силѣ бувъ выдержати дальшихъ трудôвъ, тымъ бôльше, що для пôдкрѣпленя упадаючихъ силъ не доставало єму ôдповѣдныхъ средствъ матеріяльныхъ. Доходы єго (зъ власнои каменицѣ) були дуже скромнѝ и ôнъ зневоленый бувъ продати часть своєи богатои библіотеки. Въ протягу свого довгого и трудолюбного житя Зубрицкій не любивъ жаловати ся передъ другими на недостатокъ матеріяльныхъ средствъ, хотяй и неразъ говоривъ до знакомыхъ: „Зъ моєи молодости ощадивъ я собѣ на стôлько, скôлько уважавъ за достаточне на дальше житє. Але я обманувъ ся въ своихъ рахункахъ. Жію довше, нѣжь думавъ. Средства розôйшлись, а смерть не хоче мене взяти“.

Въ послѣдныхъ мѣсяцяхъ житя Зубрицкій страдавъ на безсонноôсть; ôнъ радивъ ся лѣкарѣръ, але мало вѣривъ въ ихъ рады и лѣки. Въ загалѣ въ послѣднôмъ роцѣ бувъ дражливый и нетерпеливый. Ôнъ радъ бувъ, правда, єсли кто изъ знакомыхъ часами єго посѣтивъ, але говоривъ мало и довгои гостины не любивъ. Дня 1. Сѣчня 1862 гдекотрѝ знакомѝ посѣтили єго зъ желанями нового року. Зубрицкій принявъ ихъ радо и просивъ зайти до него по кôлькохъ дняхъ, бо має щось важного обвѣстити. Ясно було, що житє єго угасало и духъ слабъ зъ днемъ кождымъ. Въ послѣднѝ два дни ослабленє взмогло ся. Призваный єго доньками лѣкарь Чирняньскій (Русинъ) явивъ ся нѣбы случайно для поздоровленя зъ новымъ рокомъ и, видячи въ Зубрицкôмъ сильну перемѣну, порадивъ єму лягчи въ постель, принятиприписанѝ порошки и выпити чарку вина. Хорый принявъ лѣкарство и уснувъ. По трехъ годинахъ пробудивъ ся зновъ, зажегъ свѣчку, принявъ другій порошокъ и выпивъ зновъ чарку вина. Коли опять заснувъ, чути було тяжкій хрипливый ôддыхъ черезъ всю нôчь ажь до рана. Лѣкарь прийшовъ о девятôй годинѣ до хорого, але сконстатовавъ вже мертве тѣло. Тихо и безъ великихъ болѣвъ розставъ ся Зубрицкій зъ свѣтомъ: було то 4 Сѣчня 1862 року.

(Дальше буде.)

Монастырь Соловецкъ.

На початку 15-ого вѣка заложили монахи зъ Великого Новгорода монастырь Соловецкъ на острôвци въ пристани Онега. Була то лишь деревяна каплиця, въ котрой завѣшено образъ Пресв. Богородицѣ. Зъ часомъ монастырь чимъ разъ бôльше розширявъ ся, доки не розрôсъ ся до нынѣшнихъ розмѣрôвъ.

Монастырь Соловецкъ єсть ôдъ половины вересня до половины мая недоступный сторонымъ людямъ, бо вода замерзає довкола; ажь ôдъ мая зачинаютъ ся ронти богомольцѣ зъ найдальшихъ сторôнъ. Монастырь слыве у народа великою святостею. Рôчно прибуває до него до 30.000 богомольцѣвъ. Корабель паровый, монахами обслугованый, перевозитъ ихъ зъ суши на островець за малу цѣну; бѣднѝ не платятъ нѣчого. Пôсля давного обычаю даютъ богомольцямъ въ окремѣшнôй гостинници безплатный нôчлягъ и харчь; тому кухня монахôвъ уладжена на великѝ розмѣры.

Монастырь лежитъ на пôвночи пôдъ 65 степенемъ и єсть довкола высокими и сильными мурами обведеный. Творитъ ôнъ поправдѣ твердыню; 90 пушокъ, обслугованыхъ монахами, стереже мурôвъ ôдъ можливои напасти. Нынѣ проживає тутка 135 монахôвъ и посвяченыхъ духовникôвъ, пôдъ проводомъ архимандрита; 50 инвалидôвъ пильнує вязнѣвъ, а 120 вôльныхъ робôтникôвъ употребляє ся до всякихъ обслугъ. Число поселенцѣвъ трехъ островôнъ (входячихъ въ складъ монастыря) може выносити 500 чоловѣкъ; мѣжь ними нема нѣ однои невѣсты.

Монахи занимаютъ ся вôльнымъ часомъ свобôдными штуками и ремесломъ. Именно спорудженютъ капузы и поясы изъ шкôры морского пса, малюютъ образы святыхъ, вырѣзуютъ всѣлякѝ рѣчи зъ дерева, выплѣтаютъ ногавки (панчохи) зъ баволны, прядутъ ленъ и коноплѣ, выправляютъ шкôры, выроблюютъ чоботы, ллютъ зелѣзо, плетутъ кошѣ, будуютъ кораблѣ и сани, и таке инше. Все, що выйде зъ ихъ робôтнѣ, єсть добре и статкомъ зроблене. Такожь и хлѣбъ, котрый пекутъ на островѣ, и квасъ, котрый тутъ готовлятъ, находитъ великій попытъ у тамошнихъ надбережныхъ жителѣвъ. Квасъ єсть народнымъ напоємъ Великороссôвъ, ôнъ заступає имъ пиво и вино. Важну ролю граютъ межи выробами монахôвъ деревянѝ ложки. Вилокъ и ножôвъ не употребляютъ россійскѝ хлопы, але зате употребляютъ они тымъ частѣйше ложку, бо майже всѣ стравы споживаютъ въ станѣ плынôмъ ложками зъ глубокихъ мисокъ.

Дуже гарнѝ и тревалѝ суть кошики, котрѝ монахи выплѣтаютъ; гдеякѝ суть такъ туго плетенѝ, що и каплю воды не перепускаютъ. Монахи маютъ такожь и фотографію на островѣ; пôбôчь неи трудятъ ся малярѣ и емайлерѣ. Скоро спостерегутъ, що якій монахъ має здôбнôсть до якои штуки або якого ремесла, заохочуютъ єго до того, и єму свобôдно вправляти ся въ тôмъ дѣлѣ доволѣ; гдеякѝ зъ нихъ суть учителями. Многѝ родичѣ, що живутъ на суши, посылаютъ своихъ сынôвъ до монастыря до школы. Тамъ учитъ ся хлопець черезъ цѣлый рôкъ читати, писати и раховати, и тоє выстарчитъ для заводу хлопского на пôвночи. Молодѝ люде, що бажаютъ стати на службу въ монастыри, одержуютъ той самый харчь, що и монахи: хлѣбъ, рыбы, квасъ, а зимою такожь баранину, котрои однако не вôльно єсти монахамъ, бо они не споживаютъ черезъ цѣлый вѣкъ свôй мяса зъ теплокровныхъ животныхъ.

Коли пôдчасъ Кримскои вôйны (року 1854) лѣ англійскѝ фрегаты зближили ся пôдъ островъ и кидали кулѣ

на будынки, выступили монахи середъ ôдголосу дзвонôвъ и гремоту зъ пушокъ въ великôй процесіи и обôйшли такъ зъ молитвами монастырь довкола; а коли Англійцѣ небавкомъ ôдплынули, то они приписували тую подѣю своимъ молитвамъ. Ôдъ того часу пôднесла ся єще бôльше слава монастыря, и не лише Великій князь Константинъ зъ своими двома сынами ôдправивъ сюды подорожь богомольну, але и самъ царь Александеръ приспѣвъ на богомолє. За мурами, окружаючими монастырь, скрываєся много церквей и знатныхъ будôвлей, магазины и гостинницѣ. Въ церквахъ мѣстятъся превеликій дорогоцѣнности въ каменяхъ, перлахъ, ризахъ золотыхъ и срѣбныхъ, и таке инше. *Денисъ.*

* *

*

Загальнй уваги.

Россія европейска єсть що до простору, найбôльшою зъ всѣхъ европейскихъ державъ. Области єи тягнутъ ся высоко ôдъ ледового моря и спускаютъ ся ажь до Чорного моря. Протоє образъ землѣ краѣвъ, въ складъ державы входящихъ, ихъ климатъ, рослинность и звѣринность, люде и ихъ житє суть тамъ всюды инакшй, всюды рôжнообразнй.

Не даромъ географы, що рисували мапы, потягнули линіѣ черезъ мапу, и назначили кожду линію якоюсь цифрою, котра означає степень географичный. Цифра тота поучитъ насъ ôдъ першого погляду, въ якôмъ климатѣ лежитъ область, на котру смотримо; а понеже ôдъ климату зависитъ житє на земли, рослины, звѣры — то по тыхъ цифрахъ на першій поглядъ можна ôдгадати образъ певной области.

Ôдъ пôвночи до $60^1/_2$ степеня панує климатъ ледовый, дуже зимный; дальше до 60^0 климатъ зимный; ôдъ 60^0 до 53^0 климатъ холодный, ôдтакъ до 45 климатъ умѣренный, а ще дальше на полудне климатъ теплый. Доси описанй нами области и мѣстцевости (Новая Земля, Тундры Соловецкъ) лежатъ въ поясѣ зимнôмъ.

На холоднôмъ поясѣ землѣ (ôдъ 60^0 до 53^0) живутъ коренній Великоросы (Москалѣ). Придивѣмъ ся блызше пластицѣ землѣ, єи климатови, єи плодамъ, єи географичному положеню, а зрозумѣємо розвôй культурный народа, поселившого ся тутъ, ôдгадаємо политичну судьбу Россіи.

Ôдъ Карпатъ и ôдъ Чорного моря простираєся на пôвнôчь ажь до моря ровень, выстаюча низько понадъ море, котра була колись моремъ залита. Тота ровень творитъ одну географичну цѣлôсть. Она пôдноситъся немного горѣ майже въ своѣмъ осередку и творитъ такъ звану высочину Вальдайску. Чотыри сплавнй рѣки маютъ на тôй высочинѣ близько себе свои жерела, и розходятъся зъ ôдси на чотыри части свѣта: Двина (Дина) плыве на захôдъ до моря Балтыцкого, Двина пôвнôчна на пôвнôчь до Бѣлого моря, Днѣпро на полудне до Чорного моря, а Волга переплываючи цѣлый той поясъ землѣ въ напрямѣ всхôднôмъ, звертаєся потôмъ коло мѣста Казань на полудне и впадає до моря Каспійского. Комуникація и звязь торговельна межи тыми чотырма морями дуже способна, бо жерела тыхъ рѣкъ до себе дуже зближенй (а рѣки въ воду обыльнй и сплавнй), тымъ бôльше нынѣ, коли они суть зъ собою каналами сполученй. Легко отже ôдгадати, що народъ, котрый той поясъ землѣ засѣвъ и здужавъ выробити собѣ пôдставу матеріяльну и культурну до политичной самостôйности, мусѣвъ перти, въ мѣру росту своихъ сихъ, на пôвнôчь и на полудне, и загортати краѣ сусѣднй пôдъ своє пановане; сталось то тымъ лекше, що не находивъ перешкодъ и опору въ географичныхъ елементахъ, якими суть высокй горы, пограничнй великй рѣки, великй озера и море.

Поясъ той землѣ єсть дуже водный и лѣсистый. Безчисленнй озера, бездоннй багнища и трясавицѣ и безмежнй пралѣсы покрываютъ поверхню землѣ, межи котрыми рука людска, прорубавши прогалины, здобула собѣ мѣсця на сѣдалище; однакъ и десята часть простору землѣ не єсть єще здобута до управы.

Климатъ въ сѣмъ поясѣ называємо холоднымъ, бо зима тревае пять мѣсяцѣвъ, морозы доходятъ часто до 30^0 и бôльше, а и въ маю буває неразъ такъ зимно, що люде ходятъ въ кожухахъ, мовь середъ зимы. И плоды землѣ зависимй суть ôдъ того климату. Управа рôлѣ може бути лише штучна, мѣстцева и выємкова. Проте и народъ, котрый тутъ поселивъся, муситъся оглядати за иншимъ жереломъ прокормленя, бо свята земля не година єго своими плодами выживити. Тыми другими жерелами сталисъ промыслъ и торговля.

Поясъ холодный землѣ засѣли ôдъ первовѣка Великороссы. Они отже суть передъ всѣмъ промышленниками и торговельниками.

Найважнѣйшою торговельною и жизненною жилою въ тôмъ цѣлôмъ воднôмъ организмѣ Россіи єсть безперечно Волга. Не даромъ и называютъ ю Великороссы: „*матушка Волга*“. Они ѣй завдячуютъ свôй бытъ, свои богацтва, своє могучество.

Рускй лѣтописи и лѣтописцѣ XVII. столѣтія.

(Критичный розбôръ Кори. Заклинъского. — Дальше.)

Слѣдує теперь означити напрямъ и симпатіи автора къ описанымъ лицямъ и єго личній погляды на тогдашнй подѣ и ôдносины. Якъ вже згадано, бувъ ôнъ рускимъ шляхтичемъ вѣры православной, отже передовсѣмъ бачимо въ нѣмъ великого противника и ворога уніи церковной. Але не походила та ненависть зъ самыхъ тôлько религійныхъ пересвѣдчень автора, — ôнъ бачивъ, кôлько то лиха заподѣяла тогдышна унія рускому народови, якй кровавй вôйны настали зъ єи причины, що нищили не лишь Русь, але такожь и польску державу, ôнъ бачивъ якъ унія подѣлила Русь на два таборы, що уніяты выступили мовь вороги, угнетали православныхъ и стали ôдчужуватись ôдъ рускаго народу. Тожь лѣтопись Львовска ôдъ початку строго осуджає унію и тыхъ, що єѣ впровадили. Авторъ лѣтописи каже, що унія насгала въ той спосôбъ, що владыки Потій и Терлецкій поѣхали до „Папѣжа“ и поклонили ся єму ôдъ цѣлого рускаго народу. Папа принявъ ихъ ласкаво и ôдославъ до короля за привилеємъ. И дѣйстно король надавъ уніятамъ привилей такій, „що и до сего часу мучатъ они христіянъ, якъ слуги и предтечи Антихристовы[1])“. Православнымъ не вôльно було будовати церквей. Лѣтописець росказує, що въ роцѣ 1611 въ Мостискахъ збудовано церковь, „которой тамъ нѣкгди не было, бо не вольно было“. Коли въ 1630 роцѣ, такъ славнôмъ въ малорускôй исторіи, козаки не могучи знести дальшого гнету вѣры православной повстали пôдъ проводомъ Трясила, уніяты въ своѣй загорѣлости пôшли такъ далеко, що прислали гетьманови Конецпольскому 40.000 золотыхъ, котрй черезъ кôлька лѣтъ збирали нѣбы то на школы, щобы за тіи гроши нанявъ войско противъ козакôвъ. Авторъ не радбы повѣрити въ можливôсть такого поступку и видимо дуже надъ тымъ болитъ, однакъ самъ признає, що то єсть дуже имовѣрне — „бо Русскій митрополитъ (Кіевскій, уніятъ) въ Кіевѣ былъ и зъ жолнѣрами ся намовлялъ и у пана гетьмана (Конецпольского) былъ[2])“. Авторъ высказує рôвночасно, яка була зъ другои стороны запеклôсть и ненависть Полякôвъ и польского духовеньства противъ православной Руси. Росказує, що коли гетьманъ Конецпольскій выправивъ ся противъ козакôвъ за Днѣперъ въ роцѣ 1630, „тогды мниси Домѣнѣканы мечь посвящовали, и около костела носили и презъ вшитку мису на олтару лежалъ зъ тымъ докладомъ, же то на поганьство, на Русь, жебы ихъ выкоренити[3])“. Таке поступованє могло довести тôлько до заглады такъ одну, якъ другу противну сторону.

Лѣтописець, якъ бачимо, бувъ великій патріотъ и вельми дбавъ про добро свого краю; ôнъ высказує свôй

[1]) [2]) [3]) Львовска лѣтопись, ст. 9, 19, 19.

жаль, що жителѣ однои державы гублятъ себе взаимно, и не похваляє такои завзятости. Каже, що гетьманъ Конецпольскій, коли побачивъ на боєвищи цѣлѣ стосы убитыхъ, такъ зъ войска польского якъ козацкого, заплакавъ и промовивъ: „Огожь Унія (наслѣдки Уніи): лежить Русь съ Поляками[1])“. Межь найважнѣйшими (по̂сля думки автора) точками Зборовского мира вычисляє о̂нъ шесту слѣдуючого змѣсту: „6. Абы унія всюду знесена была“.

Якъ зъ одного стороны являє ся лѣтописець яко ревный поборникъ вѣры православнои, такъ зъ другои єсть о̂нъ патріотомъ въ дѣлѣ народности рускои и помимо того, що шляхтичь, уважає себе Русиномъ и твердо стоитъ за интересами руского народу, чи дѣломъ чи словомъ; о̂нъ добачавъ добре хитрѣ замѣры ворого̂въ руского имени, що по̂дъ предлогомъ борбы за унію хотѣли выкоренити и вынищити все, що руске. Въ роцѣ 1630 гетьманъ Конецпольскій выступивъ зъ войскомъ на Украину, щобъ покорити збунтованыхъ козако̂въ. Авторъ выказує властивый замѣръ тои выправы, именно такъ: „Жолнѣре до Кіева пріѣхали съ тимъ, абы выродъ Козаковъ, а затымъ вшитку Русь выстинали ажъ до Москвы[2])“. Що дѣйстно такій бувъ замѣръ, доказує лѣтописець примѣрами, якъ собѣ починало войско польске. Росказуе, що якійсь панъ Лащъ, проводячій однымъ о̂ддѣломъ войска, идучи до Кіева въ самъ день Великодныхъ святъ, вырѣзавъ мѣсточко Лысянку: „якъ мужовъ такъ и жонъ такъ и дѣтей въ церкви будучихъ, и попа зъ ними[3])“. Не досыть того, войско убивало въ походѣ людей невинныхъ всякого стану.: „былебы только Русинъ былъ“.

Такъ само дѣяло ся въ часѣ повстаня Павлюка, где гетьманъ польскій приказавъ высѣчи мѣсто козацке: „жонокъ и дѣтей, абы єдно былъ Русинъ, казалъ губити[4])“. За те авторъ высоко по̂доситъ и выхваляє короля Володислава IV, що „Руси правъ старыхъ поправилъ безъ уніи, и на метрополитство право надалъ, также безъ уніи[5])“. Сими увагами автора можна пояснити о̂дповѣдный уступъ зъ лѣтописи Самовидця, где говоритъ ся про смерть тогожь короля въ роцѣ 1648: „Господь Богъ за грѣхи навидѣлъ землю такою тяжкою войною и отнялъ оной господара, то єсть короля щасливого, Владислава, которій на початку тоеи нещастной войны померлъ[6])“.

Несправедливе поступованє зъ Русинами не змѣнило ся и по смерти короля и було причиною, що козаки не могли пристати на жадну угоду зъ Поляками. Въ часѣ осады Львова черезъ Хмельницкого въ роцѣ 1648 нищено безвзглядно всѣхъ Русино̂въ, якѣ тамъ схоронили ся були — „у Бернадиновъ Руси, що были поутѣкали для обороны, на пятьсотъ и больше постинано, также въ мѣстѣ на ратушу, на валахъ[7])“.

Авторъ видимо о̂дро̂жняє вѣру о̂дъ народности, и о̂дро̂жняє шляхту руску о̂дъ польскои и о̂дъ перевертнѣвъ, якъ се скоро побачимо. Поляки не вважаючи на переговоры, якѣ вели ся зъ козаками черезъ комисарѣвъ въ цѣли заключеня мира, нищили на всѣ способы тыхъ, що належали до противного табору. „Поляци многихъ и духовныхъ и свѣцкихъ, винныхъ и невинныхъ, на паль повбивали и погубили таємне и явне, и наѣзды чинячи, и каждый въ своеи маетности шляхтичь[8])“. Задля такого починаня изъ стороны польскои, Хмельницкій о̂правивъ комисарѣвъ и „годитися отмовилъ, для недотриманя слова и тираньства надъ Русю ляцкого строгого[9])“.

[1]) ibid.

[2]) [3]) [4]) [5]) ст. 14, 14, 28, 20.

[6]) Лѣтопись Самовидца по новооткрытымъ спискамъ, ст. 16.

[7]) [8]) [9]) Лѣтопись Львовска, ст. 35, 36, 36.

Якъ вже згадано, авторъ умѣє о̂дро̂жнити Русино̂въ о̂дъ Поляко̂въ, а ще лучше о̂дъ перевертнѣвъ. Росказуе, що до обороны табору польского по̂дъ Збаражемъ найбо̂льше причинивъ ся одинъ зъ такихъ перевертнѣвъ: „князь Вишневецкій Єремія Корыбутъ зъ рускаго поколѣня Ляхъ[1])“.

Слѣдує теперь важне питанє: яке становиско займає авторъ зглядомъ козако̂въ, якъ на нихъ дивитъ ся, якъ про нихъ выражає ся? Вже зъ того, що мы доси сказали про личнѣ переконаня автора, именно що являє ся о̂нъ щирымъ патріотомъ-Русиномъ, выходитъ, що мусѣвъ о̂нъ бути прихильно усположеный для козако̂въ и гетьмано̂въ козацкихъ, котрѣ завсѣгды твердо держались и обороняли вѣру и народно̂сть руску. Зъ цѣлои Льво̂вскои лѣтописи бачимо, що авторъ вельми подивляє и высоко ставитъ козако̂въ, выхваляє ихъ геронзмъ и завзятє и докоряє рѣчпосполито̂й, що не скорыстала зъ ихъ могучости и силы и не побѣдила Турко̂въ и Татаръ. У всѣхъ битвахъ зъ Турками, що въ нихъ брали участь козаки, лѣтописець приписуе имъ побѣду. Причину нещастнои битвы по̂дъ Цецорою въ осени року 1620, где згинувъ Станиславъ Жовковскій а Корецкого взято до неволѣ, бачитъ о̂нъ въ то̂мъ, що Корецкій по̂йшовъ на во̂йну безъ козако̂въ, говорячи: „Не хочу я зъ Грицями воевати: нехай идутъ до ролѣ або свинѣ пасти[2])“. Побѣду Поляко̂въ надъ Турками по̂дъ Хотиномъ въ роцѣ 1621 приписуе лѣтописець козакамъ. Каже, що король Жигмонгъ III выправляючи свого сына Володислава зъ Варшавы на во̂йну, сказавъ до Сагайдачного: „Ото я на твою опеку посилаю сына моего[3])“. Королевичь выбравшись зъ войскомъ, чекавъ во Львовѣ на Сагайдачного гетьмана и на козако̂въ, а коли тіи прийшли, сказавъ до нихъ: „Ото я зъ вами смѣле иду противко непріятелемъ нашимъ“. Про саму битву и побѣду по̂дъ Хотиномъ лѣтописець такъ говоритъ: „И такъ за помочею Божіею и за старанемъ козацкимъ стало ся и отримали звитяство великоє“. Видячи такій стараня козако̂въ: „самъ (король) призналъ имъ рыцерство“.

Мо̂гбы кто закинути, що лѣтописець яко Русинъ бувъ односторонный и пересадно хвалитъ козако̂въ. На доказъ того, що лѣтописець зовсѣмъ такимъ не бувъ, а описуавъ безсторонно лишь правдивѣ подѣѣ, наведемо тутъ о̂дповѣдній уступы про битву по̂дъ Хотиномъ зъ иншого лѣтописця того часу, такожь рускаго шляхтича, однакъ зляшеного и писавшого свою лѣтопись въ языцѣ польско̂мъ. Бувъ се Іоахимъ Ерличь. Въ своемъ творѣ „Latopisiec albo kroniczka różnych lat i dziejów“ говоритъ о̂нъ такъ про Сагайдачного гетьмана: „Był to w dziele rycerskim mąż wyćwiczony i sprawca wielki dobry, a jak radził, na tem Ichmość Panowie hetmani i królewicz Jegomość przestawali[4])“. Якъ зновъ лѣтописець сей говоритъ про козако̂въ, роскажемо въ числѣ слѣдуючо̂мъ.

(Конець буде.)

Е. В. Цѣсарь межи Русинами.

Дни 13, 14 и 15 Вересня будутъ надовго милою згадкою для кождого Русина. Въ тыхъ дняхъ звиджувавъ Цѣсарь во Львовѣ церковь св. Георгія, До̂мъ Народный и академичну руску гимназію, а въ Коломыи господарско-промыслову выставку, уряджену за вспо̂льнымъ старанемъ Филіи „Общества им. Качковского“ и „Просвѣты“. Руске священьство, представителѣ ро̂жныхъ рускихъ товариствъ, молодѣжь руска, а въ Коломыи такожь руске селяньство — всѣ верствы нашого народу заро̂вно удостоились цѣсарскои уваги

[1]) [2]) [3]) Лѣтопись Львовска, ст. 36, 12, 13.

[4]) Latopisiec Joachima Jerlicza, T. I. стор. 5.

и всѣ зъ рôвнымъ одушевленемъ витали свого Монарха и Гостя.

„Зоря“ яко двотыждневе письмо не въ силѣ подати подробного опису всѣхъ урочистостей, якѝ ôдбувались повсюды пôдчасъ гостины цѣсарскои на Руси. Въ нынѣшнôмъ числѣ подаємо бодай описъ приему Цѣсаря въ Нар. Домѣ.

Черезъ весь часъ побыту цѣсарского во Львовѣ бувъ Дôмъ Народный пристроєный въ численнѝ вѣнцѣ и великаньскѝ хоругвы въ народныхъ рускихъ барвахъ. На балконѣ умѣщено транспарентъ, представляючій тую хвилю, коли передъ 29 роками Цѣсарь закладавъ камень угольный пôдъ нынѣшній Дôмъ Народный. По бокахъ того образу видно було зъ однои стороны рисунокъ будущои церквы при Народнôмъ Домѣ, а зъ другои образъ самого Дому. Пôдчасъ илюминациі транспарентъ цѣлый густо бувъ освѣтленый и громадивъ передъ Домомъ Народнымъ численнѝ громады цѣкавои публичности. Загально зауважано, що Цѣсарь при объѣздцѣ улиць пôдчасъ илюминациі казавъ здержати повôзъ коло Народного Дому и довше глядѣвъ на транспарентъ, якбы пригадуючи собѣ колишню урочистôсть при заложеню угольного каменя. Жаль тôлько, що золотый левъ у верху Народного Дому позôставъ безъ освѣтленя — ôнъ чій годенъ бувъ заяснѣти въ цѣлôмъ своѣмъ блеску...

Дôмъ Народный посѣтивъ Цѣсарь дня 14 Вересня о годинѣ $2^1/_2$ зъ полудня. „Дѣло“ такъ описуе урочистôсть приему въ Народнôмъ Домѣ:

Розвѣялись темнѝ хмары, що єще до недавна передъ цѣсарскимъ пріѣздомъ несли ся на тихій небосклонъ австрійскои Руси, счезли всѣ обавы, замовкли всѣ неприхильнѝ голосы противникôвъ Руси — Цѣсарь Австріи станувъ посередъ представителѣвъ руского народа въ Народнôмъ Домѣ. Вже по дванайцятôй годинѣ почала збиратись численна людностъ передъ Народнымъ Домомъ, ожидаючи пріѣзду Цѣсаря. Множество селянъ окружило навколо Народный Дôмъ, а о 1-ôй годинѣ вже була саля переповнена многочисленными представителями всѣхъ рускихъ товариствъ и ихъ филій. На обохъ галеріяхъ зôбрали ся рускѝ дамы въ балевыхъ строяхъ. Саля прекрасно ôдновлена представила ся справдѣ достойнымъ мѣстцемъ повитаня предорогого Гостя руского народа. Въ золотавôй драперіи стѣнъ, въ прехорошôмъ украшеню стелѣ, въ деликатнôмъ бордированю галерій и ôконъ, всюды пробивавъ ся правдиво естетичный смакъ. Напротивъ ôконъ по серединѣ стѣны уставлено прекрасный тронъ цѣсарскій, укрытый червонымъ аксамитомъ и пристроєный пальмовымъ листемъ. По обохъ сторонахъ трону пôдъ стѣною уставлено малѝ групы пышныхъ цвѣтôвъ. Въ горѣ надъ тономъ уносивъ ся портретъ Цѣсаря пензля нашого артиста Кори. Устыановича. Побôчь трону на столѣ лежала хоругвь рускихъ охотникôвъ зъ 1848 р*), пляны новои церквы и памятна книга Дому Народного. О $1^1/_2$ год. уставили ся представителѣ рускихъ товариствъ. Напротивъ и по бокахъ трону заняли мѣстце представителѣ и члены рускихъ товариствъ, а поблизше трону зроблено мѣстце такожь для кореспондентôвъ польскихъ и нѣмецкихъ часописей. У стôнъ трону станули двѣ живѝ рожѣ — двѣ рускѝ красавицѣ въ народнôмъ прехорошôмъ строю, панны Шепаровичь и Пелеховичь. Передъ другою годиною явивъ ся предсѣдатель Народного Дома, сов. Ковальскій, а о 2-ôй годинѣ прибувъ протекторъ Народного Дому, Впреосв. Митрополитъ Іосифъ въ сопроводѣ Преосв. епископôвъ Ступницкого и Сильвестра Сембратовича, Впр. оф. М. Малиновского и крылошанъ Жуковского, Петрушевича и Готеровского. О $2^1/_4$ озвали ся зъ далека живѝ оклики, звѣщаючій пріѣздъ Цѣсаря. Предсѣдатель сов. Ковальскій въ сопроводѣ двохъ членôвъ совѣту Народного Дому (д-ра Добряньского и Гавришкевича) поспѣшили повитати хлѣбомъ и солею Цѣсаря у брамы Дому. На першôмъ поверсѣ повитавъ Цѣсаря Впреосв. Митрополитъ. Въ сали настала торжественна тишина, а коли Цѣсарь явивъ ся въ сопроводѣ по правôй руцѣ Впреосв. Митрополита, по лѣвôй сов. Ковальского, ентузіястичне „Слава“ всѣхъ зôбраныхъ привитало Найдостойнѣйшого Гостя Руси.

Всѣ низько склонили ся на привѣтъ, а коли Цѣсарь станувъ у стôнъ трону, озвали ся милозвучнѝ тоны народного гимну. Коли ôдспѣвано першу строфу, зновъ роздали ся одушевленѝ оклики „Слава“. Була се справдѣ торжественна, величава хвиля. На тронѣ стоявъ самъ Цѣсарь, а наоколо него многочисленнѝ представителѣ руского народа въ невысказанôмъ одушевленю Се витавъ рускій народъ свого Цѣсаря въ своѣмъ Домѣ. Двѣ рускѝ дѣвицѣ зближились до Цѣсаря, низенько поклонились до стôнъ Найдостойнѣйшого Гостя, а п-на Юстина Шепаровичь зъ сердечною щиростею выголосила короткій, але въ єи калиновыхъ устахъ такъ вымовный, солодкій, щиро-рускій привѣтъ: „Витай намъ, витай, Найяснѣйшій Пане!“ и вручила Цѣсареви прекрасный букетъ бѣлыхъ рожь. Цвѣтъ рускихъ красавиць ôддавъ поклôнъ молодои Руси, а сей привѣтъ зновъ озвавъ ся ентузіястичнымъ „Слава“ зъ устъ тысячѣвъ. Цѣсарь урадованый такъ милою несподѣванкою ласкаво принявъ цвѣты, а сов. Ковальскій выголосивъ зъ торжественною повагою слѣдуючій привѣтъ по руски:

„Ваше ц. и к. Апостольске Величество! Нынѣшній день стає ся вѣкопомнымъ днемъ радости для всѣхъ Русинôвъ, подає намъ давно ожидану способнôсть торжественно запоручити, що прадѣдна вѣрнôсть и непоколебима преданнôсть Вашому Величеству и Всевысочайшôй Династіи, якъ були, такъ суть и повсегда будутъ свойствомъ характера цѣлои, три милiоны числячои галицкои Руси.

„Тыми то чувствами неизмѣннои вѣрности привѣтствуємъ и принимаємо Ваше Величество яко Наймилостивѣйшого Нашого Монарха и зъ повнымъ довѣріемъ приступаючи до престола Вашого Величества, смѣло поручаємо могущому покрову Вашого Величества все, що для Русина святымъ и дорогимъ: нашу народнôсть, нашъ церковный обрядъ, нашъ языкъ, наше письмо, нашій звычаѣ и обычаѣ, все тоє зверхъ тысячлѣтне наслѣдіе руского народа — и зъ глубины сердець нашихъ молимъ: Боже Всемогущій, хорони и благослови нашото Найдорожшого Монарха Францъ-Іосифа I. зъ Єго Вседостойнѣйшимъ Домомъ! Боже сохрани, спаси и ущедри Австрію!“

Цѣсарь ôдновѣвъ по нѣмецки: „Радъ принимаю выразы вашои вѣрности и преданности. Бажаю, щобы тая институція, пôдъ котру я заложивъ угольный камѣнь, служила для добра державы и краю“.

Грôмке „Слава“ озвалось въ одвѣтъ на тіи цѣсарскѝ слова. Сов. Ковальскій предложивъ Цѣсареви пляны новои церквы, а запытаный о будову церквы пояснивъ, що вже будуе ся. Цѣсарь вписавъ своє имя въ памятнику Народного Дома тымъ самымъ перомъ, котрымъ року 1851 пôдписавъ памятну грамоту при заложеню каменя угольного. Ôдтакъ представляли ся поодинокѝ товариства. Сов. Ковальскій представивъ Цѣсареви членôвъ совѣту Народного Дому, представителѣвъ „Галицко-рускои Матицѣ“, „Ставропигійского Института“, товариства „Просвѣта“, „им. Качковского“ и др. Цѣсарь розмовлявъ зъ многими, а именно зъ М. Дыметомъ, сов. Яновскимъ, крыл. Павликовымъ, Як. Савчиньскимъ, крыл. Шведицкимъ, сов. Децыкевичемъ, инж. Гавришкевичемъ, д ромъ Ом. Огоновскимъ, д-ромъ Шараневичемъ, проф. Вахнянинômъ и иншими. Професора д-ра Ом. Огоновского роспытувавъ Цѣсарь близше о скôлькôсть выданыхъ книжокъ и о книжки школьнѝ и выразивъ ся дуже похвально о товариствѣ „Просвѣта“ (Das ist ein sehr nützlicher Verein). Довше розмовлявъ Цѣсарь зъ Впреосв. Митрополитомъ, еп. Ступницкимъ и крыл. Шашкевичемъ, а наконецъ зновъ звернувъ ся до панны Ю. Шепаровичь и запытавши єи, где пробуває и чи жіютъ єи родичѣ, сказавъ, що позволитъ собѣ переслати ѣй памятку, за що она подякувала. Цѣсарь принявъ ласкаво одинъ екземпляръ рускои кантаты (текстъ от. Гушалевича, музыка проф. Вахнянина), ôдспѣванои дня 11 Вересня соборнымъ хоромъ спѣвакôвъ передъ резиденцією монаршою. Въ кôнци хоръ заспѣвавъ „Многая лѣта“ и середъ грôмкихъ окликôвъ „Слава“ опустивъ Цѣсарь салю, удаючись на другій поверхъ до рускои гимназіи.

*) Року 1849 за старанемъ Головнои Рады Рускои уформовано зъ охотникôвъ одинъ полкъ рускихъ стрѣльцѣвъ, котрый супротивъ ворохобникôвъ мавъ удержувати порядокъ въ краю. Стрѣльцямъ було дозволено мати власну хоругвь и архикнягиня Зофія, высокодостойна мати нашого Цѣсаря, приелала посредствомъ Рады Рускои стяжку для тои хоругви. Стяжка єсть синя шовкова, ометы срѣбнѝ. На однôмъ кôнци, на днѣ золотôмъ, єсть гербъ родинный архикняжій; на другôмъ кôнци, такожь на золотôмъ днѣ, числа 1—8—4—9. Стяжка перевязана шнуркомъ шовковымъ зъ красными срѣбными кутасами. На однôй сторонѣ срѣбными буквами выписано: „Зофія архикнягиня австрійска“ — а на другôй: „Вѣрнôсть веде къ побѣдѣ“.

Выдає и ôдповѣдає за редакцію **Ом. Партыцкій.**

Зъ друкарнѣ Товариства „имени Шевченка“ пôдъ зарядомъ К. Беднарского.